

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

7.

Dunaszerdahely-táj

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

B2-páholy

Dunaszerdahely. A legtöbb embernek Vámbéry Ármin. És valóban. A Liliium Aurum Kiadó gondozásában megjelent Vámbéry-kötetek lapozásába beleszédül az ember. Komoly tudós, komoly kalandor és világutazó volt ő, s ha a dunaszerdahelyi fiataloknak lenne eszük, ahogy remélem, hogy van, akkor őt választanák meg példaképükül, nem holmi celebeket és popsenkiket. De hát, ebbe beleszólni nem lehet, a lényeg, hogy a Vámbéry-hagyaték írásos része hozzáférhető, olvasható, mellszobra látható és körüljárható egy dunaszerdahelyi terecskén, mely szobrot nem kisebb tudós ember avatott föl, mint Szörényi László, az Irodalomtudományi Intézet akkori igazgatója.

Ha már Dunaszerdahely és Vámbéry, akkor Dunaszerdahelyen a Vámbéry Kávéház. Nincs már ilyen, de évtizedekig volt ilyen, Hodossy Gyula, a kiváló költő (jelenleg a Szlovákiai Magyar Írók Társasága elnöke) üzemeltette, nem is akárhogy. Egymást követték benne az irodalmi estek, találkozók és találkozások, kötetbemutatók, köszöntők és köszöntések. Magam is számtalanszor ültem a kávézó kis pódiumán, néha szorongva, mert három-négy embernek már szűk volt a pódiumi „kocsma”, de ott ültünk a tudósan dörögő költő Tóth Lászlóval, a bölcsen hallgató költő Varga Imrével, a versben is kevés szavú költő Hizsnai Zoltánnal, a vagány és megveszekedett költő-szerkesztő Barak Lászlóval, a józanul is csámpázó költőmagiszter Bettes Istvánnal, a csillagok között kószáló Bődök Zsigmonddal, később az apját a csillagok között kereső fiával, Gergővel, a rendíthetetlen nyugalmú költő-rendező Gágyor Péterrel, a költői rendtelenségben rendet teremteni tudó kritikussal, Csanda Gáborral, a történelem szelében sodródó és annak szelétől sodort Lacza Tihamérral... s még sorolhatnám az ottani, már itteni-ottani, még (vagy ismét) ottani-itteni kiválóságokat, akik megtisztelték a társaságukkal, és megtisztelték jelenlétükkel a Vámbéry Kávéházat.

Dunaszerdahely, ha már, nekem a Kelt sör is, ha megvan még a kelta márka, különös csatos üvegével, szomorkás derűjével, a barátságok fölötte-körötte lebegő szép és delíriumos kódéval... A Dominó szálloda és étterem is, ahol nagy, sokemберes rendezvények után álomra hajthatta fejét a fáradt utazó, hogy reggel Barak szerkesztő, a szemközti szerkesztőségből átugorva hideg sörökkel gyógyítsa a volán mögé feszülni készülő fájdalommalos fejét. (Emlék: ugyane nyughatatlan költő-szerkesztő személlyel báránysültet falok a fentebb már megnevezett vendéglőben, közben rettegve szét-szétnézve, nem érkeznek-e meg szétlőni bennünket az életben maradt maffiózók. Magyarázat: él még a városban hajdanán szétlőtt tizenegy maffiózó emléke, s Barak lapjának címloldalán aktuálisan, éppen egy dagadt maffiózó szétlőtt hullája látható a nagymegyeri flaszteron látogatásom idején, ami nyílt kihívás – és értelmiségi (le)köpés – a felvidéki maffia felé...)

Dunaszerdahely. Egyre jobban lüktető hiány. Vagy – talán már vége a legendás éveknek. Vagy – talán elhomályosodtak a Kelt fölött párálló tekintetek. Vagy – talán szétszéledt egy generáció, amelyik fölélni látszik a saját maga megteremtette legendát. Végül is – hamarosan napvilágot lát az *én nem menni lakni külföld* talányos, vagy nagyon is beszédes című verseskötete a fentiek egyikének. Vegyék, vigyék, ez itt a reklám és az öröm helye. Dunaszerdahelyen mégsem halt el, meg, a hang.

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIX. évfolyam 7. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).
Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szokolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**.
Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Teléfono: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája	borítóbelső
Csehy Zoltán: Szerdahelyi játszóterek	3
Hodossy Gyula: Macskaköves emlék.	5
Zsille Gábor két verse	6
Lukáts János: Mintha egy nagy szem figyelne... 7	7
Tóth László: Dunaszerdahely-napló	11
Gyóry Attila: Szerdahely.	27
Hizsnyai Zoltán: Függtelenségfüggőség.	35
R. Nagy Krisztián: Hodžova u. 36–42.; Valami nincs rendben	38
Mázik Orsolya: Csilla; Én, pohár, örvény	41
Nagy Erika: Eltaposott pondró.	45
Z. Mémeth István prózája és versei	48
Barak László négy verse	54
Balázs F. Attila versei.	59
Sipos Janka: Világ bolondja; Ujjvilág	61
Zirig Árpád négy verse.	62
Vida Gergely versei	64
Bódis Attila versei	67
Bodnár Gyula versei és helyzetünődése	73
Hodossy Gyula: Csallóköz, Vámbéry és a semmi	76
Vajda Barnabás: Dunaszerdahelyi épületek, terek, kultuszok	79
Lacza Tihamér: Pozsony szellemi kisugárzása a XIX. században	91
Liszka József: Madi bicsak, zöld a nyele.	100
Bereck József: A balkonember	110
Kulcsár Ferenc: Elvarázsolt erdő; Fájdalmas voltam, körbegtöndölt s tömör	121
Tárlat	
Az alkotás magányos műfaj (Kövesdi Károly interjúja Lipcsey Györggyel)	126
Lipcsey György, Lőrincz Zsuzsa és Kopócs Tibor munkái . . . színes melléklet	
Polgár Anikó három verse	129
Hetedhét	
Kométasz, Kasszia, Ióannész Georgidész, Romanosz Melodosz, Krétai Szent András és Iószéph Hümnographosz versei (Polgár Anikó fordításai)	131
Palladasz epigrammái (Csehy Zoltán fordításai)	142
Tadeusz Rózewicz kilenc verse (Tóth László fordításai)	147

Önszócikk

Cseh Zoltán 152; Fellinger Károly 152;
Tóth László 153; Tózsér Árpád 154

Szóvár

Balázs Géza: Hétfő-, kedd- és szerdahelyek... 157

Téka

Mészáros Károly: „Bicskával szúrom le...” . . .161

Hangszóló

Lacza Gergely: A Dunaszerdahelyi járás könnyűze-
nei élete a nyolcvanas évektől napjainkig . 165

Ablak

Dobos Marianne: Varázslatos mesék
dunaszerdahelyi közvetítéssel 178

Bordás Sándor: Az identitás megőrzése, és a
Népcsoportügyek Bécsi Munkaközössége 181

Hunčík Péter: Szlovomagy 186

Hangírás

„Megértettem, hogy mi, szlovákok, brindzával
a szánkban és a gatyánkban játszottuk
az urat” (Daniela Kapitáňovával
Karol Sudor beszélget) 189

Charta XXI

Surján László: Dunaszerda-HELYRE KELL TENNI;
Megértés, szeretet; Vájlók Sándor
a szlovák–magyar kapcsolatokról 201

Duray Miklós: Órszem és gyepű 207

Égalj

Csépánfalvy Zsolt: Koncsán, az elárvult föld 212

Napút-díj 2017 hátsó borítóbelső

E számunk szerzői. 216

Illusztrációk

Lőrincz Zsuzsa munkái
. 5, 34, 53, 58, 72, 125

Ferdics Béla rajzai
. 130, 156, 197, 206, 211, 215

Lipecsy György szobrai 44, 75, 180, 188

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 117.

Plamen Dojnov: Ungarszki komplexsz
(Az Országos Idegennyelvű Könyvtár
12. műfordítás-pályázatának anyaga)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIX. évfolyam 7. szám

Dunaszerdahely-táj

„Most elég »kínlódós« időszakot
élünk. Nem ok nélkül teszik fel
napjainkban többen a kérdést:
létezik-e még művészet?”

(Lipcsey György)

**A szerkesztőség derűvel köszö-
ni Tóth László társszerkesztői-
szervező jeles munkáját,
köszönjük ugyanígy Nagy Erika
gondos segítségét is.**

Csehly Zoltán

Szerdahelyi játszóterek

I.

Nem véneknek való hely. Túl sötét lenne az emlékezés. Nincsenek szellőzőnyílások, speciális szelepek: a nyár ilyen, hullaégető kazán. A mesterséges domb, mint egy arc, melyen csak rajzolja a szemet, száját, szőrt. Rezeghet-e harmatcsepp rajzolt ajkakon, ha minden hajnal rímre alkalom? Beléd úgy temetkeznek, elképzelt domb, a csontok, olyan pórésséggel, ahogy egy szemérmes rím rejtőzik el. A játszótéren több a felnőtt, mint a gyerek. A meztelen felsőtestekben szagos erő. A vas, melyet a kéz érint, melegebb, mint gyerek kezében a lapát. Egy vödör röpül a hiányzó fák felé, csupa homok minden, lesz egy kis sírás, de a nagy, álmos, kék szemekből lassan kidörzsölődnek a kellemetlen metaforák.

II.

A tölcserben folytatódó asszonyt elnyalja lassan a nap. Nagy a fogyás alul is, de a ragacsos íz az igazi csalétek: egy Babits-versből apró méh röpül felénk. A tanulatlan elhessegeti, a tanult vállalja a veszélyt. Én lépsejtekbe, nem tölcserbe adagolva várom a poézist, a virágpör legyen ott, ha áztat is. Az édesség magányos íz, kis szingli-kárhozat. Futtasd át rajtam programod, csöpögős nyár.

3.

Két pad között kukák. A léccel között kilátni. Szemét. Az első jelből látszik. A nyelvkönyv lecsúszva, ceruza feszíti szét: két lecke közt százötven fok. Itt a test, a test a lényeg most. És gyúrni ott a gyerekmondatok szabadtéri tornaszerkezetei.

Egy elviselhetetlen kétvonalas A
elektronikus kínja.
A lámpa nehezen gyullad ki.
A babakocsik színei hazafelé,
füvek, fák dialektusa.
És a rezgése, rezgése
annak, ahogy a gyerek létezik.
A mozdulat finomhangolása,
ahogy a kéz betakar.
Lehalkított, befelé növő mámor.
Örök emlékjele a szabályozásnak:
hangvilla alakú fa az ovi kertjében.

4.
Vedd halmazát a sok trágár szövegnek,
a bőrt ha rúgják, megesik, hogy
lesérül a nyár. A dombra felnőttnem
mehet fel, ezért a domb időnként
a kelleténél magasabbra nő, mint
egy kis Walhalla vagy Akropolisz.
Közelebb kerül a napszúrás istenéhez,
s az áldáshoz is, mely ligetét pelenkás
nimfákkal rakja tele, akik ha tehetnék, inkább
a homokozóba hugyoznának.
A pocak lötyög, a póló nem beszél.
Jambikusan hullámsani kezd a műfű.
Be van rendezve itt egy álvilág,
s a térképre föl nem vihető.
Mihelyt jelölnél utat, dombot, teret, fát,
átrendeződik, mint meccs közben a terep,
vagy a homokozó, melynek bölcsei, a dadogó
gümnoszofisták időnként megadják
pontos koordinátáikat.

5.
Annyi giccs, és annyi gönc és annyi test.
A kézműves mit művel a kezével?
És honnan hozta mirelit kezét? A vásárok
alá pakolt hulladékiszőnyegen
átnőtt egy elhasznált petárda.
Láthatatlan rózsát robban. Egy falusi búcsúban
löttem egyszer ilyet. Nem vagyok gyilkos. Görbe
volt a puskacső, hát eltaláltam.
A sátrak közé sűrű zajt rakatnak.
A sátrakba beszédet.
A gyerek hintázni akar: felszállni a káosz fölé,
és egyenletes lendülettel érezni a szépet,
odafönn, egyedül, az egyenletesen lélegző,
szépen zengő szemétdomb fölött.

Hodossy Gyula
Macskaköves emlék

Dunaszerdahely volt utcáinak

A tankok lánctalpai alól
a kövek – köveim
megszégyenítve, hitük vesztve
repdestek riadt madárjaként
szerteszt,
hogy csorbultan csapódjanak egy-
máshoz
gátat emelve az út két oldalán,
gátat, büszke, kemény kőgátat.

LŐRINCZ ZSUZSA | ÉNEKEK ÉNEKE

Zsille Gábor

Dunaszerdahely határa

Ember volt? kísértet? vagy útmenti
reklámtábla, éj-szülte képzelgés?
Nem láttam tisztán – a telefonban
lelkemre kötötték: „Nehogy elkéss”,

hát siettem, bérelt robogóval,
zivatarban, sötétben. Pedig állt
ott egy alak az országút szélén.
Rémülten tapostam a gázpedált.

Dunaszerdahely

Zsúfolt kültelki kocsmá: zenegép,
focimeccs, szombati dínom-dánom.
Két sör, s már indultam is. De egy lány
a hidegbe kisurrant utánam.

Hátrálva távolodtam, hogy lássam:
a tompa fényben hogyan incseleg,
hív játszani, második félidő.
Fejpárbaj, műesés, finom cselek.

Lukáts János

Mintha egy nagy szem figyelne...

A térkép fölé hajlok... A Duna, amint „Dévénynél betör” a Kárpát-medencébe, két szaggatott partvonalú szigetet alkot, a kisebb Szigetközt délen, a nagyobb Csallóközt északon. A Csallóköz Európa legnagyobb szárazföldi szigete. A sziget alakja hatalmas szemre emlékezteti a térkép fölé hajlót. A szem a lélek tükre – mondják orvosok, művészek és szerelmesek. A Csallóköz-szem írisze – bárki meggyőződhet róla – Dunaszerdahely.

Azért Szerdahely csak látszólag van közel – például a térképen. A magyar határtól légvonalban nincs húsz kilométer, Budapesttől autóval másfél óra. De a vasút útja Komáromon át vezet, a két Komáromon át, a déli város neve: Dél-Komárom, az északi neve: Komarno. Egy folyó, egy határ, kétféle pénz és hét kilométer választja el egymástól a két állomást. Szlovák taxi vagy magyar mikrobusz a megoldás – centes-forintos utazás.

Lapos vidék a Csallóköz, ellátni rajta négy égtáj felé. Most, aratás után pihen a föld, a kukorica sárgul, a napraforgó feketedik, mindkettő törésre vár. Azt mondják, messze vidéken a legjobb termőföld a Csallóközben van.

Szép sárga-piros vonat jár végig a szigeten. A síkságon mégis előzékenyen kanyarog, fölkeresi a kisebb-nagyobb (inkább kisebb) településeket. Némelyik állomáson látható magyar nyelvű névtábla, ha nem is az épület homlokzatán, de valahol odébb, hátrább. Az itt lakók ismerik így is, úgy is a szavakat, a neveket. Dunaszerdahelyen mindkét név ott áll az állomás homlokán.

Széles utcáival, fasoraival, komoly átmenő autóforgalmával Szerdahely nagyváros benyomását kelti. Újabb építésű panelházak, lakótelepek. Azt mondanám: újabbak a régiéknél, régebbiek az újaknál. Alkalmi kísérőim egyike magyarul: – Arrafelé (mutat északkeletnek) földszintes, kertes házak voltak, ma a panelekben többen férnek el. – Bizonyosan. A központot keresem, a „történelmi városmagot”, ha ez így szebben hangzik. Négy utca és az ezeket szegélyező parkok azért kirajzolják azt a négyszöget, amelyen belül a város említésre és megőzésre érdemes építményei találhatóak.

A templomok – ahogy ez magyar kisvárosoknál szokás – egymás közelében állnak, vagy háttal egymásnak, vagy „egy utca két szemközti végén” – többnyire békességben. A katolikus templom a XIV. században épült, a városnak talán a legrégebbi épülete. Szent Györgyöt tiszteli névadójának, a mértéktartóan barokk templom oltárképe Raffaello festményének a másolata, a templom- és városvédő szent fenekedő, gonosz sárkányt küzd le, a háttérben a Madonna imádkozik térden állva. A református templom alig húsz éve épült, a toronydob mintha emberarcot formázna, a torony maga lánzsafóként szúr az ég felé. A zsinagógát 1945-ben lebombázták, maradványait idővel elbontották, helyén nagy erejű, fehér márvány emlékmű: Mózes törvénykönyvének mintha kitépték volna a lapjait, vagy lángnyelv égette volna meg.

A templomtéren régente park zöldellt, a parkot idővel megkeskenyítették, és a templomnál jóval magasabb panelsorok nőttek a helyén. Dunaszerdahely Makovecz Imrét hívta segítségül: tenne csodát, átmenetet panel elé, templom köré, hozná be a Csallóköz néprajzának némely elemét. Ez talán Makovecznek is sok volt, de a nagy ívű árkádsor oldottabb képet ad, alatta üzletek, mint a középkori kereskedővárosokban. Ha kettőt összefognak és leanderrel-muskátlival díszítik, kerthelyiség lesz belőle. Az árkádívek homlokzatán folklórminták: szárnyát terjesztő sasmadár, bimbózó rózsza, a halászélet jelképei. A panelek alsó lakói háborognak, ablakuk az árkádok hátoldalára néz.

A Városháza elé Makovecz Imre tornyot tervezett, amely talán lépcsőt is hordoz, de kilátást a főutcára biztosan. A főutca gazdag változatosságot kínál az organikus építészetből.

A „Sárga kastély” a centrumtól kissé távolabbról hívogat, pedig igazán „a történelmi városmag” része, a XVIII. század közepén Padányi Bíró Márton, veszprémi püspök építtette, később a Kondé család birtokába került, akik a város és a környék kegyurai voltak. A harmonikus homlokzatú kastély talán a megőrzött „barokk sárga” színről kapta nevét, 1972 óta ad otthont a Csallóközi Múzeumnak. Elsősorban a táj népi építészetére fordítja figyelmét: paraszti szoba- és konyhabelsők, festett bútorok, de vízimalmok makettjei is (hiszen közel a Duna), fegyverek (köztük még nyílpuska is!). A kender termesztése és feldolgozása volt a környék egyik fontos megélhetési forrása, a szövés-fonás folyamata és tárgyi emlékei is jelen vannak a gyűjteményben. És a csallóközi mesteremberek fába faragott alakjai meg a mézeskalácsformák – a látogató alig tud megválni a gazdag együttestől.

A dunaszerdahelyiek másik képzőművészeti büszkesége az ún. Vermes-villa, nevét a XX. század elején élt tulajdonosról kapta. Mintha mesekastély tornyai között járnánk. A szépkorú városiak (alkalmi kísérőim) még emlékeznek rá, hogy a villa sorsa is „mesébe illő” volt: a háború idején előbb német, majd szovjet katonai parancsnokság telepedett bele, aztán úttörőotthon lett. Idővel a Szlovák Nemzeti Galéria kihelyezett részlegének adott otthont, 2005-től a Kortárs Magyar Galéria költözött az épületbe. A szerdahelyiek úgy tartják, a Kárpát-medence teljes magyar képzőművészetét figyelemmel kísérő és abból igényesen válogató gyűjtemény egyedüli a maga nemében.

Árnyas, hosszú fasort jelez térképem. A fasor elején, közel a központhoz riasztó szoboregyüttes bronzalakjai sötétlenek. Távolról (az utca túloldaláról) úgy tűnik, mintha szétszaggatott emberi tagokat látnék. Közlebb lépek, meggyőződöm: szétszaggatott emberi tagokat látok. Mint akit bomba tép szét, srapnel szaggat, és részeit a légnyomás hajítja szerte. A második világháború rémnapjait idéző alkotás riasztó, sőt elrettentő. Aki megélte, tudja: van mitől elrettenni, az utódok pedig lássák a maguk szemével, ha bronzból is. Körben óriás, fekete márványszí-

lánkokon nevek tömege: magyarok, szlovákok, gyaníthatóan zsidó nevek, és aki akkor éppen erre járt, erre menekült.

A történet messzebbre vezet, de hát melyik nem? A századelőn Dunaszerdahely szinte teljesen magyar kisvárosnak volt mondható a maga alig ötezer lakosával (a zsidó nemzetiségűeket valószínűleg nem számlálták külön). Az 1930-as években a lakosság egyharmada volt zsidó, jelenlétük összefüggni látszik a gazdag kereskedő mezővárossal. 1944 nyarán a hatezer fős Dunaszerdahely lakosságának a felét kitevő zsidókat elhurcolták. Házaikba idegeneket – úgymond: nincsteleneket – telepítettek, ami a korábbi „gazdag negyedek és úrilakok” leromlásával, összességében pedig a város etnikai arányainak a megváltozásával járt. Szerdahely lakossága mára (több kisebb település hozzászólása után) huszonkétezerre nőtt, ennek háromnegyed része magyar (tizenhatezernél több), a többi szlovák (négyezernél több), más nemzetiséget külön nem tart számon a statisztika.

Szép a fasor, padok, virágágyak, kétoldalt gömbfejű lámpák – meg kellene látogatni este is. Kísérőm jelzi, erre keressem a kitelepített felvidéki magyarok emlékművét. Kétszer is rákérdezek, jól értem-e. Jól. Nem találok, elbizonytalanodom, már a fasor végén járok, egyenpresszóba botlom. A teraszon nyílt arcú, középkorú hölgyet kérdezek, a mosolygós hölgy kérdésemre zavarba jön. – Nem tudom! – fejét rázza, bezárkózik, elfordul. Érzem: nem *nem tudja*, hanem *nem akarja tudni*. Ellépek az asztalától. A Városi Szabadidő Park fái között keresek választ. Sötétszürke, álló kőlapot találok, rajta bekarcolt rajz, nyomtatott, nagybetűs szöveg, segélykiáltás-hangú verssorok. A szöveget ideírom, nagybetűkkel, ahogy a kőlapon is írva vagyon: **AZ 1945–48 KÖZÖTT A CSEHSZLOVÁK HATALOM ÁLTAL MÉLTATLANUL MEGHURCOLT ÉS KITELEPÍTETT FELVIDÉKI MAGYAR HONFITÁRSAINK EMLÉKÉRE.** A karcos rajz marhava-gonokat mutat, és az eltávozó emberhad hátát, zsákokat, batyukat. A táblát a Magyar Megmaradásért Társulat állította 2013-ban.

Szlovákiai Magyar Írók Társasága, barátságos iroda a Galántai utcában. Barátságossá az asztal fölé hajlók jó szaván kívül a telt könyvespolcok teszik, a falakról lemosolygó-letöprengő író- és költőarcok, a szólni vágyó és a szót meghallgató emberfejek. A nevek – hm! –: némelyiket jól ismerem, némelyiktől olvastam is, egyel-kettővel paroláztam már, a többivel... talán majd ezután, ha ez az úti kalandozás sikerül. Most várt– nem várt jövevényként állítok be a szerkesztőségbe. Erika ellát kávéval, könyvvel – testnek, léleknek. Az OPUS füzetével ismerkedem. Elegáns, karcsú kötetek, döntően a felvidéki magyar írók töltik meg írásaikkal, de hát nekik készül, ők készítik maguknak, egy a nagyon kevés itteni folyóirat közül. Vagy... amennyi kell, amennyi lehet, amennyit elbír a „tárca”, amennyit képes megtölteni az alkotói akarat vagy – ne adj’ isten! – a hatalom túróképessége? Mindez néma szó marad bennem, ők jobban tudják, ezt csak ők

tudják. Amit tesznek: OPUS. Opus, azaz mű, teljesítmény, exegi monumentum... Nemcsak költészet, nemcsak irodalom. Mint egy nagy szem, úgy figyelnek... elsősorban a felvidéki magyarságra, gondja-bajára, örömére. Van mindegyikből, itt olvasható mindegyikről.

A nap délutánba hajlik, zöld még a szeptember, árnyat nyújtanak a szerdahelyi fák. Az iskola előtt nagyobbacska diákhad nyüzsög. Figyelmemet különös alkotás vonja magára. Keskeny, fehér márványlap, elől-hátul simára munkált, oldalt egyenetlen, vagy mint paláston a bojtok. Előtte két függőleges vasrúd. Mi lehet ez vajon? A tetején... a tetején két keresztbe ívelő fémpánt, vörhenyes színben, fölötté elferdült kereszt. Meghökkenek: ez a magyarok koronája. Vagy azt rejtették bele az emlékműbe. Oldalra lépek, a korona elülső része a fehér oszloppal meghökkentő egységet alkot: Szent István. Rajta palást, kezében mintha kard vagy a hatalom pálcája, vagy akár kereszt. Talány, rejtély, kényszerűség – a szemlélő tegye elméjében láthatóvá a láthatatlant, szerkessze egybe az elrejtett részeket. Körüljárom a szobrot (vagy „csak” emlékmű?), arcot, tartást figyelek benne, *azt a bizonyos üzenetet*. A diáknép csendben figyeli, mit művelek. Fiúk, ne engem figyeljete, van itt figyelni való! Fél térdről fényképezek, hogy magasabb legyen a... mi is?

Odébb, az 1848-as obeliszk mintha inkább 1849-re emlékeznék, a vereségekre, a bukásra. Távolról síremléknek nézem, aztán... aztán a sötét gránitszál tetejéről madártest bontakozik ki, kemény, hegyes csőrű. Sas, turul? Harcos madár, 1995 márciusának idusán avatták. Akkor már... – akkor még...

A megújult Városháza oldalán, a Szerdahely jelképévé vált torony tövében kapott helyet a XX. századi diktatúrák áldozatainak emlékműve. Két rettentő méretű kőtömb, az egyik „utunkat állja, zordan, hallgatag”, a másik ránk zuhanni készül. A kettő között földre hullott zászló, szétzilált szalaggal. A zászló közepén riasztó szakadás, alakja: mint Magyarország. Az emlékművet 2006. október végén avatták fel.

Már indulóban tűnik elém, a református templommal szemközt a pelikán, az önfeláldozó madár, amely saját vérével táplálja fiókáit. Mennyi mindenről regél egy jól ismert jelkép, amelyet éppen azért állítottak a helyére, hogy emlékeztessen és figyelmeztessen. 2000-ben, avatása évében az európai kereszténység kétezer és a magyar kereszténység ezer esztendejére emlékeztetett, de szót emelt a 325 éve megszabadult protestáns gályarabok emlékének megőrzéséért is. És még sok mindenre lehetne alkalmazni a szoborból áradó önfeláldozást, a bizalmat, a nemzedékek bölcs egymás mellett élését, változó korokban és helyszíneken, hitek és elvek egyességében.

Lemenőben van már a nap, de hosszú is volt ez a nap! Ezt a *mai* csallókői várost láttam, de hány század hány akaratát, büszkeségét és pusztulását hordozza magában, amiből már semmit nem tud megmutatni. Vagy inkább: figyelje továbbra is aggodó szemmel, akik felé fordulnak, akik tőle várják a szót, a tettet, a biztatást.

Tóth László

Dunaszerdahely-napló

Széljegyzetek elszelelt napokhoz

2008. május 6., kedd, Pozsonypüspöki

Megint költözni készülök – most (újból) Dunaszerdahelyre. Új otthont keresek magamnak ismét. Új hazát. Így vagyok városokkal, országokkal, amióta élek. Bár mindez csak földrajz, mindez csak lakberendezés, bútorszállítás.

Az igazság azonban, hogy bárhova mentem is eddig, valójában ki se mozdultam otthonról. Ma is ugyanabban a nyelvben és ugyanabban a műveltségben, ugyanabban a viszonyítási rendben és viszonyítási rendszerben élek, melyben születésem óta berendezkedtem.

Azt hiszem, igazi otthonom: a könyveim.

És igazi hazám a műveltség.

2009. február 16., csütörtök, Dszerdahely

Este Pomogáts Béla legújabb, a néhány évvel ezelőtti *Magyar régiókhoz* hasonlóan szintén a *Lilium Aurum* kiadásában megjelent kötetét, a *Magyar tájak – magyar irodalom* című szöveggyűjteményét mutatom be a Budapest kávéházbeli Vámbéry-estek sorozatban. Bevezetőmben Béla több évtizedes integráló szerepét emeltem ki az egyre inkább, s már-már végzetesen széttartó magyar irodalomban, a magyar irodalom, nyelvi-kulturális identitás és összetartozás nem hivatalos, de mély hivatástudattal bíró, személyes elkötelezettségből szolgáló diplomatájának, *utazó nagykövetének* nevezve őt. Ugyanekkor figyelemre méltónak tartottam, hogy életművének szinte polihisztori kiterjedtsége és változatossága mellett mégis mily példásan homogén töltetű, sűrű szövéssé, ritka bő termésű az életműve. S azzal, írtam róla, hogy művei mily sok szállal gabalyodnak egymásba, azzal, hogy mindegyre tovább- és továbbviszi, tágítja-gazdagítja az előzőek érdeklődését, ismeretanyagát, sok esetben még talán problémaérzékenységét is, ugyanazon gondolati univerzum kiteljesítését szolgálja valamennyi. Így tehát a maga nemében az övé is a joyce-i Work in progress típusú művek körébe tartozik, a maga nemében az ő életműve is egy végtelenített, befejezhetetlen szövegfúga, ahol az egyes – és egymástól látszólag el is különülő – futamok elválaszthatatlanul és feltartóztathatatlanul olvadnak egybe egy végső harmóniában. A fenti s további hasonló jellegű, célú könyveibe sorolt nemzet- és irodalompolitikai tanulmányaival, esszéivel írónk olyan nemzetstratégiai elképzeléseket képvisel, melyek – ha okosabb, felelősebb és a köz dolgaira és érdekeire is figyelmesebb politikusaink lennének, határokon belül és kívül – azoknak a nemzetpolitikai és nemzetstratégiai célkitűzéseknek, úgymond „meccstaktikáknak” a megfogalmazásában és képviselésében is segítségükre lehetnének, melyek nélkül az integrálódó Európában és globalizálódó világunkban nincs erős nemzet, karakteres és távlatos nemzetépítés, értékteremtő értékképviselő. Csakhogy, szétnézve magunk körül, po-

litikusainknak erre van a legkevesebb gondjuk, és eszük ágában sincs figyelni azokra az értelmiségi stratégiákra és jelzésekre, melyeknek megértő értelmezésével az őket piedesztálra segített közösség(ek) érdekeit is hatékonyabban és távlatosabban képviselhetnék. Erős kétségeim vannak viszont afelől, hogy politikusaink – és én szeretnék legjobban tisztelegni a kivételek előtt – a felelős értelmiség köréből kerülnek-e ki, vagy legnagyobb részben olyan számító technokraták, politikus-vállalkozók, akik egyre inkább már csak saját – és esetleg szűk környezetük – érdekeit nézik. És még valamit. Ma már egyre kevesebben vannak (vagyunk?), akikben oly háborítatlanul él még a (magyar) világ egysége, mint a *Magyar tájak – magyar irodalom „utazóiban”*, ám Pomogáts Béla feltétlenül ezen kevesek közé tartozik. A 20. század vége felé, a 21. század hajnalán ugyanis íróink érdeklődésének középpontjába zömmel s egyértelműen a nagyvilág, a *globális* egyre teljesebb és egyre akadálytalanabb birtokbavétele került, a haza, a magyar (Trianon előtti) táj- és kulturális-szellemi haza egyidejű, ám minél teljesebb birtoklása helyett. Mára már mintha végletesen felbomlott volna haza és nagyvilág természetes bipolaritása, melynek helyét valami könnyelmű és kényelmes egypólusosság, egysarkúság, szellemi egysíkúság vette át, a Pomogáts mostani szövegválogatásának szinte mindegyik lapjáról szétáradó diakrónikus szemlélet helyébe egyfajta felületi (felületes) szellemi-tájékozódási-értékképzési monotónia lépett. Márpedig íróink jelen könyvét azért tartom fontos vállalkozásnak, mert „társ szerzői” közreműködésével a múlttá vált időt igyekszik helyreállítani, s az egyre inkább letűnőfélben levő múltbeli valóság-ternyeket jövőképző stratégiánk (stratégiáink) részévé tenni.

2009. szeptember 24., csütörtök, Dunaszerdahely

Dunaszerdahelyen, a Budapest kávézóban, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága köszöntött hatvanadik születésnapom alkalmából, Hodossy Gyula, Duba Gyula, Filep Tamás Gusztáv és Kulcsár Ferenc közreműködésével – az egészet G. Kovács László barátunk celebrálta. Többen eljöttek Budapestről (Ács Margit, Pécsi Györgyi, Antall István a Magyar Rádiótól, Andrónyi Kolos a Katolikus Rádiótól), Pozsonyból (Juhász Katalin például a Pátria Rádió számára „riportozott” velem), Érsekújvárból, Komáromból; Molnár Imre Varsóból utazott ide köszöntésemre – lehattunk, családommal együtt, vagy negyvenen-ötvenen. Azt viszont különösen fontosnak tartom, mert beszédesnek tartom, hogy ezen a baráti összejövetelen a huszonévesektől a hetven-nyolcvan évesekig tényleg sokan voltak, s az előttem járók, illetve az utánam jövők közül is jó néhányan. S azt is különösen fontosnak tartom, hogy a nyomdából épp ez alkalomra kikerült versválogatásomhoz (*Ma Isten maga... avagy Változatok a teremtésre*) a mai harmincas korosztály egyik leginkább figyelemre méltó tehetsége, Csehy Zoltán írt rendkívül okos és számomra hízelgő utószót. S gyűltek persze az esten az ajándékok is, jobbra különböző tartalmú flaskák formájában, de akadt más is köztük; Lacza Évák például a velem felvett interjúikból készítettek egy cédényi válogatást. A szívemnek egyik legkedvesebb meglepetést azonban az irodalomtörténész Schiller Erzsí szerezte a szintén régi magyar irodalmas Jankovics Józseffel, akik – ismervén a magyar felvilágosodás kora iránti vonzalmamat, bogarász-kodó hajlamaimat – a veszprémi Vár Ucca Műhely kiadásában megjelent Ányos Pál-válogatásukat („*Higgy, remélj, szeress!*” *Ányos Pál versei, szépprózai írásai*

és levelei) küldték szíves ajándécul Erzsí férjével, G. Kovács Lacival. S mindezt a következı születésnapı ajánlással körítve: „»Titkos örömkönyvekkel látjuk / most, / mind egyéb tudományoknak hazánkban / böcsét, / mind pedig főképpen anyanyelvünknek / míveltetését.« // Tóth Laci barátunk urunknak, / születésnapı biztatásul, / baráti öleléssel: / Schiller Erzsí – Jankovics József / Budapest, / 2009 / szeptember végén.”

2009. szeptember 25., péntek, Dunaszerdahely

Délután, hazaérkeztem követıen, befutott Ács Mara kedves e-mailje is: örül, hogy „icipicit” megismerhette Zsuzsát, láthatta a „mi tagadás, szívdöglesztı” Annát, és „jó benyomásokat” szerzett a városról is, ahol elıször járt, és vigasztalni fogja „a rossz hírek idején, amelyek onnanfelıl jönnek”, hogy látta azt a „kis közösséget”, amely körülvesz.

2009. november 13., péntek, Komárom

Komáromban, a Limes Galériában Farkas Veronikával, s szintén innen, Dunaszerdahelyrıl Kulcsár Ferencsel meg Szigeti Lászlóval (igaz, betegsége miatt az ő szövegét Barak László olvasta fel) megnyitottuk a Dúdor István meg nem élt hatvanadik születésnapjára rendezett emlékkiállítás (én *A Sehogyse dicsérete* című versemmel). A Limes Galéria létrejötté elsősorban Vera céltudatoságának, kitartásának érdeme, mely a Ferencesek utcájában álló, 1677-ben épült katonatemplom felújított épületét kapta meg 2001-ben. S mint mondani szokás, keresve sem lehetett volna méltóbb megoldást találni ennél az ódon épületnél a kortárs művészek és művészet rendszeres bemutatására, ahol a múlt valóban a mába ér. A megnyitón meg is voltam illetıdve rendesen, olyan felemelı volt itt e viszonylag szépszámú közönség elıtt emlékezni fiatalon tragikus véget ért örült – örülten nagy tehetségű – barátunkra, Dúdor Pistára. S itt jöttem rá arra is, hogy *A Sehogyse dicsérete* című versemet mintha csak ide, ebbe a környezetbe és ebbe a közegbe írtam volna vagy húsz esztendővel ezelıtt, mert igazi létét és értelmét itt, ebben a Dúdor-képekkel teleaggatott falú üres templomi térben nyer(het)te csak el...

2010. április 2., csütörtök, Dunaszerdahely

Este a Napút csapata Budapestrıl a Budapestben, azaz a Budapest kávézóban Dunaszerdahelyen – Szondi György fıkapitány (értsd kiadó- és szerkesztıség-vezetı, programmenedzser és egyszemélyes szellemi agytröszt) vezényletével, és két „apródjával”: Vincze Ferenc és Borbély András szerkesztı urakkal. Az estet én celebrálok, talán épp Gyurival való régi ismeretségünk, kollegiális barátságunk okán gondolt rám ezzel kapcsolatban Hodossy Gyula (Gyurival anno még közös pavilonban is árultuk könyveinket – ő a Napkútéit, én az Isteréit – az egyik budapesti könyvhéten). S bár ez a hetem is elég zsúfolt volt (bárcsak a kávéház is ennyire tele lett volna az estjükön), őket szívesen vállaltam, az imént említett ok mellett azért is, mert mindig is csodáltam azt a – mondjam: felvilágosodás kori? reformkori? – hitet és lendületet, mellyel Szondi lapja, kiadója, fordításai s egyéb ügyeit intézi (mintha egyszerre több is lenne belıle, mert lehetetlen, hogy mindezt egyetlen ember bírja erıvel), s azt a kitartást és célratörést, melyet a *határtalan* kortárs magyar irodalom, valamint fordításirodalom

kiadása, szervezése és menedzselése terén tanúsít évtized(ek) óta. (S ekkor még arról nem is szóltam, hogy van-e napjainkban a bolgár irodalomnak nála buzgóbb és jelentősebb magyar apostola, szószólója-fordítója?) Azt hiszem, mindig is az ilyen esték és ilyen emberek tették eleven organizmussá a magyar irodalmat, akik nélkül esetleg csak könyvek holt halmaza, s nem fel-felpezdülő élet lenne az...

2011. október 13., csütörtök, Dunaszerdahely

A Budapest kávézóból kitelepített s a Világi Oszkár-féle Seven bárba áthelyezett Vámbéry Irodalmi Estek e heti összejövetelén Lacza Éva köszöntése hatvanadik születésnapján. Az ünnepeltet én laudálok; Éva kitűnő, alaposan felkészült riporter, rádiós újságíró (ami nem csoda, hisz édesapja, a szintén évtizedekig rádiós Dénes György költő révén szinte már rögtön a születése után mikrofont nyomtak a kezébe babjáték helyett), az idők folyamán velem is több interjút készített, s részben az ő rólam készített portréi tükrében is látom magamat. Ráadásul az utóbbi időben szépírói vénájáról is tanúbizonyságot tett humoros hangütésű, önironikus emlékezésregényével. Ezenkívül amellet, hogy a szülei Zsuzsa szüleivel is évtizedeken át legendásan jó barátságban voltak, Éva és Tihamér, meg a fiuk: Gergely nekünk is jó barátaink Zsuzsával, vagyis több okból is szívesen vállaltam a köszöntését. Az összejövetel viszont viszonylag szűk körű volt, rajtunk s Hodossy Gyuláékon kívül csupán Éváék szűkebb családja meg baráti köre volt még itt (még Éva testvérei sem voltak jelen, csupán az édesanyja). Jó hangulat, kellemes légkör s kellemes emberek (Anna is igencsak összelepedett Margó nénivel, Éva édesanyjával), szívbeli melegség – szinte csodaszámba menő kivétel mindez a mai világban.

2012. október 13., Dunaszerdahely

Liszka Jóska *Bevezetés a folklorisztikába* című legújabb könyvét konferálok fel a Vámbéry kávéházban. A könyvbemutatóra invitáló tetszetős meghívónak van egy, akár meglepőnek is tűnhető furcsasága. Ez a furcsaság pedig nem más, mint szerény személyem. A meghívó ugyanis egy szaktudományos munka bemutatását ígéri reménybeli olvasóinak, a mai magyar néprajztudomány egyik legjelesebb képviselője, dr. Nagy Ilona folklorkutató, egyetemi tanár értékelésével, akik közé én, e könyv kapcsán, a meghívó szerint József Attila-díjas költőként valahogy úgy kerülhettem, mint Pilátus a Krédóba. Amiről, bevallom, én tehetek a legkevésbé, az egész Liszka József barátom bűne, mert az ő kívánsága volt ez az abszurdítás, azazhogy én vezessem fel és le – kívülről létemre – ezt a mai estet. Bár ki tudja, lehet, hogy a meghívó „költő” megjelölését kell csupán korrigálni, s átírni másik, talán az említettnél is fontosabb hivatásomra: azaz „szerkesztő”-re, vagy akár „művelődéstörténész”-re, de még talán az „író” is jobb lenne (közel féltucatnyi népmesefeldolgozás-kötet szerzőjeként-„mese-mondójaként”, s az egyiket épp Liszka József barátom értő instruálása mellett követtem el), s ekként már talán valóban lehet(ne) némi keresnivalóm itt, ennél az asztalnál is. Hiszen illetően minőségemben (minőségeimben) valóban fontos, számomra revelációként ható olvasmányélmények kötnek mindkét itt jelen levő kutatóhoz, munkáikhoz (Nagy Ilona *Parasztbibliáját* például sokáig valóban bibliaként forgattam a nyelv és az emberi természet, továbbá képzelet

és képzettársítás, valóságmegképzés csodáitól elbűvölten, s forgatom színtelen napjaimon még ma is), de Liszka Józseftől is sokat tanulhattam, nemcsak közvetlenül bizonyos fontos néprajzi, etnológiai, sőt környezeti ismeretek és felismerések tekintetében, hanem egész eddigi emberi-szakmai habitusát, tartását, rendszer- és szerkezetépítő, értékmutató és értékteremtő buzgalmát is mintaadónak kell tartanom. Emlékszem, hogy már rögtön pályája legelején, egyetemi tanulmányai után egy, a szlovákiai magyar néprajzi kutatás helyzetét boncolgató-korholgató vitacikkkel, vagyis mifelénk valóban nem mindennapi rendszerező buzgalommal jelentkezett 1982-ben szellemi életünkben, s első könyvével, az *alapfokú néprajzi ismereteket* adó *Ágas-bogas fával* is kijelölte magának 1986-ban azt az utat, amely végül a 2002-es *A szlovákiai magyarok néprajza*, vagy a tíz évvel későbbi, tehát mostani *Bevezetés a folklorisztikába* című nagy szintéziseiig vezette el őt. De hadd tegyek róla még egy széljegyzetet, amely szintén sokat elmond(hat) emberi-szakmai hozzáállásáról, s hadd hívjam fel a figyelmet (egyik) legfontosabb munkaeszközére: írásai nyelvére. Nem ritka ugyanis, hogy a különböző szaktudományok művelőinek nyelve, nyelvezete messze nincs szinkronban szakismereteikkel, nyelvezetük szárazsága, netán görcsössége, nyelvismeretük kívánnivalói tudományos hitelüket is roncsolják, szakmai eredményeiket is élvezhetetlenné teszik, s ezáltal hatásfokuk is jelentősen gyengül. (A történészek közül példának okáért Szarka László vagy Szakály Sándor is mindenképpen kivétel ez alól.) Épp a tegnapi nap folyamán döntötte romba egy nyelvi-nyelvészeti blokk összeállítására vonatkozó elképzelésemet az oda tervezett – nyelvészek, egyetemi tanárok, dékánok írta – szövegek sirlalmas nyelvi színvonala, hiszen mégiscsak az abszurdítások abszurdítása volna a nyelvről, nyelvi kérdésekről ily riasztó magyarsággal, elkedvetlenítő nyelvi szűrkeséggel értekezni folyóiratomban. Vagyis, összegezve, elmondhatom, a néprajzkutató Liszka József számos – a nyelvből élő – nyelvészünket, magyar nyelvet oktató egyetemi tanárunkat megszégyenítő biztonsággal és tisztasággal, gazdag és árnyalatos szókincsanyagot mozgósítva, példás színességgel ír, beszél nyelvünkön – anyanyelvén.

Miben látom én – magas fokú (szép)irodalmi pallérozottságán, kvalitásain kívül – ennek legfőbb okát, titkát? Egy ritka, manapság egyre ritkábban megnyilvánuló minőségben: a mesterség becsületében. Abban, hogy alázatos, anyagát-tárgyát-munkáját tekintve alázatos művelője szakmájának, hogy – s ezt bőséggel volt alkalma ellesni/eltanulni annak a paraszti-népi, tárgyi-környezeti s verbális kultúrának a létrehozóitól, művelőitől, melyet anno három, három és fél évtizede vizsgálata tárgyává megtett, tevékenysége terepének, ön- és közösségépítési ambíciói megvalósításának teréül kijelölt.

2013. szeptember 26., csütörtök, Budapest, Dunaszerdahely
Állandó bpesti szállásadónknál, Eröss Mártánál ébrednek a Paulayban, még mindig leverten a tegnapi rosszuléttől, illetve a hosszú utazástól Kolozsvárról haza. Nincs mód azonban sokat tökölődnöm, irány a Déli pu., s utazás haza, Dszerdahelyre. Ma lettem egyébként, s melleleg, hatvannégy éves... Éljen az éljen!, gondolom Esterházyval. Meg én – teszem még hozzá az előbbihez.

Hazajövet Iancu Laura előző napi kedves levele várt a honlapom e-mail-postájában (épp Válaszúton – értsd: a valóságos emberi csodának számító Kallós

Zoltánnál s a világ x-szer hét csodája közé szintén joggal beilleszthető gyűjteménymúzeumában – voltam/voltunk aznap), melyben a békéscsabai Bártkában a minap megjelent versfüzérem, *Az otthon hidegét* nyugtázta dicsérően, mondván, mily nagy élménye volt az op. Az ember gyarló, s ilyen visszajelzések olvas-tán hajlamos elhinni: talán mégis van (némi) értelme annak, amit csinál. Hát... mit mondjak... gyarló vagyok én is, s lehet, épp gyarló voltom (gyarló voltunk) segít élni (bennünket)... Még akkor is, ha tele van olyan *gyilkos* élményekkel (tapasztalatokkal), mint amilyenek *Az otthon hidegét* is életre hívták.

2014. október 29., szerda, Dunaszerdahely

Kocur Laci járt nálam, interjúzni: családos apákról készít sorozatot a Vasárnap-ba. Ezt megelőzően épp öt éve volt itt, akkor a hatvanasomra készített velem egy nagyinterjút, amelyre később – Pécsi Györgyi Magyar Napló-beli beszélgetése mellett – *A szövegembert* építettem. Az széles panorámaképet adott rólam, ez egy (arc)részletre összpontosít, kiemel valamit, s eltöprengeni kész-tet valamin, amin korábban bizony nem nagyon gondolkodtam. Szándékával, kérdéseivel tehát bennem nyit rést, melyen át személyiségem olyan területeire esik fény, melyek eddig magam előtt is nagymértékben rejtve voltak. Elhozta legújabb kötetét is: egy lakodalmaskönyvet, pontosabban egy (újkori) vőfély-könyvet! Ugyanis hogy megélhetését, illetve családjá jövőjét biztosítsa, újság-íróskodása meg cserkészparancsnokoskodása mellett pár éve néhány társával vőfélykedik is. Ezt a könyvet is hárman írták, az övé mellett még a verséneklő helyi és megyei képviselő, nyelvész egyetemi tanár Menyhárt József, valamint bizonyos Zalka Lóránt társszerzőségével. Tragikus is ez, meg felháborító is. Mármint hogy mire kényszerülnek rá – mibe mennek bele (mibe kénytelenek belemenni?) – a Kocurhoz és Menyhárthoz hasonló ragyogó elmék (mondhat-nám, Ginsberg bátyó hajdani szavaival: nemzedékük legjobb elméi)! Kocur pl. ragyogó irodalomkritikusi és -történézi pálya előtt állt, s mivel egészen fiatal kora óta ismerem, bizton állíthatom, hogy milyen páratlanul nagy tudással, felkészültséggel és jó ízléssel vágott neki a jövőjének. De nem vette észre idő-ben, hogy szakmáján belül is kemény kasztosodás indult, s az általa képviselt értékszempléletet is kezdik egyre inkább háttérbe szorítani a másfajta személyes – és üzleti – érdekek, s bár fiatalon, alig harmincévesen a szlovákiai magyar napilap, az Új Szó főszerkesztői székét is megkapta, túlságosan nagy és komoly gondot fordított a kultúrára, a szellemi és erkölcsi értékekre, vajmi keveset törődve a piaci szemlélettel. És mert a legkevésbé sem volt képes lapjában a kofák és az ideológiai (piaci) érdekek ordinaré hangján megszólalni, rövid idő alatt bele is bukott mindkettőbe, s egyszer csak a kritikai élet perifériájára ki-szorítva, s az Új Szó főszerkesztői székéből is kipenderítve találta magát. (Ettől kezdve az Új Szó online változatát szerkesztette, s egyben pazar címírónak is bizonyult; irodalom- és közéletkritikai ambíciói kiélésére pedig saját honlapjára írta blogbejegyzéseit [a Krúdytól kölcsönzött *A hírlapíró és a halál* cím alatt], s úgy tudom, mindenféle internetes portálokra mindenféle reklámszövegeket is kiszorított magából.) S személyes tanúja voltam, nem több mint tíz esztendő alatt, harmincvalahány éves korára mint sikerült végletesen (és végzetesen) megkeserednie, s mint vonult ki csalódottan mindenhonnan, ahol egyedül csak reá testálható és hozzá méltó feladatok várhattak volna rá. Na most ez

a nálam sokkal többre hivatott elme járt nálunk családügyben érdeklődni, és ajándékozott meg legújabb művével, egy vőfélykönyvvel! Melynek nevemre szóló ajánlása a szelíden ironizáló intellektuális humor kedvelői számára sem teljesen érdektelen itt, azaz: „Tóth László bátyámuramnak 65. születésnapja / alkalmából, bár megkésve, de annál nagyobb / szeretettel. A szerző tudatosítja, hogy a meg- / ajándékozott e művet már nem fogja primer / funkciójára használni, tulajdon lakodalma / megszervezéséhez, de emiatt nem szomorú. / 2014. X. 29. / Dunaszerdahely, az író dolgozószobája / Kocur László / szerzőtársaim nevében is.”

Egyébként nem vennék rá mérget, amit Laci oly nagy biztonsággal állít. Életem váratlan, magam számára is nemegyszer vaskos meglepetéseket okozó fordulataira gondolva ugyanis egyáltalán nem mernék mérget venni rá, hogy műüket nem fogom még „primer funkciójára használni”. Hiszen még, magamat ismerve (ill. magamat nem ismerve?), az is kitelhet tőlem, hogy például egyáltalán nem fogok meghalni...

2014. november 24., hétfő, Dszerdahely, Pozsony

A SZMÍT rendezvénye fiatalkori bemutatkozó antológiánkról, az *Egyszemű éjszakáról* a pozsonyi Magyar Intézetben. Szinte többen ültünk a díszasztalnál (Vilcsek Béla, az előadó, G. Kovács László, aki a beszélgetést vezette, továbbá Varga Imre, Kulcsár Feri meg én, illetve hozzánk számítva még a két hozzászólót: Szászi Zoltánt és Zirig Árpádot), mint a közönség soraiban (Grendel, Koncsol, Mészáros László, Lacza Tihamér és Juhász Katalin az Új Szótól, továbbá Hodossy és Nagy Erika az Írótársaságtól, no meg Zsuzsa, és Haraszi Mária interaktív tévézett meg fotózott még). Ezt azért nem gondoltam volna, igen kínos volt az egész, főleg Vilcsek előtt, mert valószínűleg számára is hatalmas csalódás volt a rendezvény, aki valóban hitt (hisz) az *Egyszemű* fontosságában, korszakos jelentőségében. Fel is készült hát becsületesen, s gondolom, azt hihette, hogy nagy érdeklődés mellett most végre méltó irodalomtörténeti helyére kerülhet az antológia és csapata. Ezzel szemben teljes a bukta. Bánom már, hogy anno kiötlöttem s a Választmányban is szorgalmaztam ezt a rendezvényt; úgy látszik, mostanában kezdem egyre gyakrabban nem tudni, hány az óra. Vilcsek mellett a tőle megszokott alaposággal felkészült még kérdéseivel a beszélgetésre G. Kovács Laci is. A két felkért hozzászóló közül Szászi Zoltán (őt én javasoltam) – aki fél lábbal, mankóval kész volt Rimaszombatból elbuzozni Pozsonyba e miatt a két óra miatt, aztán buszozhatott vissza – minden szempontból remek volt (arról beszélve, hogy nemzedéke, illetve az ő számára annak idején mit jelentett az *Egyszemű éjszaka*, s mit jelentettek a költői), Zirig viszont leginkább a maga 1968-as forradalmiságát és utána vállalt mártíromságát ecsetelte... Magát mondta felszólalásában Koncsol is, neki viszont – Tőzsérrel – tényleg pótolhatatlan szerepe volt az Irodalmi Szemlénél indításunkban, irányítgatásunkban (terelgetésünkben), de megvédélmezésünkben is, amikor Szalatnai Rezsőék, Mács Józsefék és a többiek durván nekünk estek.

Vilcsekék dél körül érkeztek meg hozzánk (feleségével ők hozták Varga Imrét is), majd velük mentem Pozsonyba én is (előttünk, egy másik kocsiban Hodossy Nagy Erikával, Kulcsárral és Ziriggel). S Béláék visszafelé is megálltak meg nálunk Imrével egy kis uzsonnázásra, pálinkázásra, melybe aztán annyira

belemelegedtek, hogy Imre a végén – hajdani magunkra emlékezve (és emlékeztetve) – alig tudott megválni a jó ötvenes izsai borpárlattól...

2015. március 12., szerda, Dunaszerdahely

Angyal Sándor operatőri hívására – Huszár László ötlete volt – kamera előtti kis emlékezés a helybeli antikváriumban a Duna Menti Tavasz indulására, első éveire (a kezdéshez még Weöres Sándortól is kértünk s kaptunk köszöntőt, a szemle nyitózenéjét Szíjjártó Jenő írta). Igen, lassan negyven éve lesz ennek is már. És már az elsőről is írtam (egyenesen az Irodalmi Szemlébe!), és ott voltam a sereglés kezdetben igen színvonalasan, rugalmasan, változatosan szerkesztett közlönye, az elsősorban Szigeti László és Barak László ügyködésének köszönhető Fürge Irka létrehozásánál, első évfolyamainak megjelenésénél (egészen 1986-os, Dunaszerdahelyről való távozásomig, gyermekvers- és meseíróként, illetve -fordítóként, továbbá nyilatkozataimmal is gyakran szerepeltem benne). Emellett a fesztivál több évfolyamáról tudósítottam (többek közt a Nőnek, mikor annak külsőztem), s két gyerekcsapat is a meséimmal szerepelt a fesztiválon (a dunaszerdahelyi Százszorszép bábcsoport az *Ákombákom*mal, a szepsiek pedig a Göncöl táltosról írt mesémmel), továbbá családapaként, valamint több alkalommal és több ágban zsűritagként (a bábosoknál, a gyerekszínháznál, a vers- és prózamondóknál) is rendre végigasszisztáltam egy-egy évfolyamát. Volt tehát miről járatnom a szám, talán kevesebb nosztalgizással is beérhettem volna; na mindegy, Angyal Sanyi (s Huszár Laci) majd megvágja, ha akarja!

Felvétel után vagy órák böngészés a könyvek között – egyszer alaposabban körül kellene nézmem a raktárhelyiségekben lévők között is. Bár, futó szemlézésre, könyveik zömét azok teszik ki, amelyektől én magam is igyekszem idehaza vehemens *könyvtárrendezéseimmel* megszabadulni, de hogy nézne az ki, ha a selejtezésre ítélték – igaz, egyáltalán nem selejtek – helyébe nem vinnék innen haza legalább egy-két mászt?! Hisz abba bele lehetne halni, nem?! Mégis ki kellene próbálni egyszer, hátha mégse! A próba azonban most egyelőre elhalasztva. Vagy hat könyvvel tértem haza Huszár Laci birodalmából, ebből legalább három itt is említést érdemel. Rátaláltam például Temesi Ferenc annak idején ünnepelt *Hídjára*, melyet eddig valahogy sosem sikerült megszerezmem; illetve a mostaninál mindenképpen nagyobb méltánylást érdemlő kedvenc írómtól, az olykor egészen pazar mesélő Galsai Pongráctól sem volt még meg a *Maradatok reggelig*, ezt is hazahoztam hát (róla máskor, másutt írok majd). A harmadik – most lehet, valami igen meglepőt fogok írni itt – igazi meglepetés a számomra: ez pedig az írói kezdetei, majd a husáki érában börtönbüntetéssel is sújtott ellenzéki szerepvállalásai óta széles körben ismert és becsült, illetve politikai ellenfeleitől ócsárolt, főállású politikussá avanszált Duray Miklós teljesen újszerű állapotban levő, láthatóan alig forgatott, annak idején a chicagói Mózsi Ferencnél, a Szivárvány Könyvek 4. darabjaként 1983-ban megjelent novelláskötete, a *Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk* volt. Nemrég azt írta valaki nemzedékem, a Vetés prózaíróiról (Barányiová Magdaléna [így!] a Kortársban), hogy azok – s ezt *Fekete szél* című antológiájukkal támasztotta alá – prózaképlete, epikafelfogása jóval hagyományosabb, konvencionálisabb volt a verseinket megjelentető *Egyszemű éjszaka* poétikai lázongásánál, nová-

tori hadakozásainál, azaz, szó szerint: „Az új törekvések elsősorban Tóth László és Varga Imre költészetében nyilatkoztak meg, a próza mértéktartóbb volt az új keresésében.” Nos, ez a megállapítás csak annyira igaz, mint amennyire nem. A két antológia közti irodalomszemléleti különbség – ha van egyáltalán ilyen – a legkevésbé sem alkalmazható nemzedékem egészének esztétikai törekvéseire, hagyományfelfogására, s az inkább csak az összeállítóik – Tózsér Árpád, illetve Duba Gyula – irodalomfelfogása közti eltéréseket tükrözi. (A két szerkesztő-irodalomszervező ez időben már a nagyjából egymást követően megjelent tanulmánykötetük címével is egymással feleselt: míg Duba inkább a Fábry-féle *valóságirodalom* kliséjéhez igazodott *A valóság irodalma* címet adva munkájának, addig Tózsér, fordítva egyet a dolgon, az *irodalmisság* elsődlegességét kérte számon – *Az irodalom valósága* című könyvében – az irodalmi műveken.) Az igazság azonban az, hogy a *Fekete szél* kisépikai útkeresései között is csupán Kövesdi János, Mészáros Károly és Mészáros László, s ekkor még talán Bereck József elbeszélései feleltek meg a Fábry-féle „valóságirodalom” Duba Gyula által is szentesített eszményének, melytől mind Keszeli Ferenc, mind pedig Kovács Magda és Mikola Anikó, főleg pedig Varga Imre és Wurczel Gábor prózakísérletei (kísérleti prózái) is eltértek. És főleg eltértek volna Duray Miklós akkori novellái, ha bekerül(het)tek volna az antológiába, ugyanis Miklóst 1968-as szerepvállalásai miatt akkor már kezdte elérni a konszolidátorok boszszúja, akik a közéletből való kiszorításával egyidejűleg közlési tilalom alá is helyezték. A *Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk* így kicsit a múltat is megnyitotta számomra, azt is világossá téve egyszersmind, hogy a múlthoz nemcsak visszafelé, hanem előre is – ha nem elsősorban előre – vezet az út...

2015. április 8., szerda, Dunaszerdahely

Bodnár Gyula könyvbemutatója a házunkkal szomszédos Vinárium borozóban. Hányadik helye is ez már a Vámbéry Irodalmi Kávéház rendezvényeinek, melynek már a neve sem maradt meg, s ilyen-olyan okból gyakori költözései miatt mostanra Vámbéry Irodalmi Estekké egyszerűsödött? Barátom új könyvét magam értékelem (februárban már tartottunk vele egy könyvbemutatót Gyula lakóhelyén, Nagymegyeren), s mondanom sem kell, mindig szívesen beszélek róla. Hiszen amellet, hogy az utóbbi több mint négy évtized egyik legképzettebb és legsokoldalúbb (cseh)szlovákiai magyar – de miért ne mondjam tágabb értelmezésben: magyar – (kulturális) újságírójának, közírójának gondolom őt, egyúttal céhén belül a legihletettebbek közé is tartozik. Nagy kedvvel és erudícióval írott karcolatait és tárcáit ugyanis vitathatatlanul a legnemesebb szépirodalom rangjára volt képes emelni (valahol Tózsér Árpád is ezt a képességét dicsérte anno benne; Bodnár, mondja, ezekben az irodalmi kisformákban „igazi mester”), azaz, valahol, legbelül, mindvégig megmaradt költőnek (elvégre is, igaz, kevesen tudják, versekkel indult), s eredendően lírikus alkata mindegyik írásán átsüt, a költő, a szépíró – kifinomult szépérzékével – folyamatosan felügyelte újságírói műfajait, s nem engedte feladni látásának árnyaltságát, elszürkülni, ellaposodni írásai nyelvét. S azóta is ez a legfőbb erénye: a nyelv – és a mesterség – mindenekfölötti tisztelete; a nyelv, mely mi más lenne, mint valamely adott közösség hosszú évszázadokon, évezredekken át csiszolt-alakított terméke, kincse, mi más lenne, mint az egyik

leghatékonyabb közösségszervező erő. Ilyen értelemben a negyvenvalahány esztendővel ezelőtt a 20. századi szellemi-irodalmi-művészeti avantgárd bővületében indult Bodnárt akár régimódi embernek is nevezhetném, akinek gondolkodása középpontjában a közösség – szűkebb-tágabb emberi közössége – áll, s akár ars poeticának is felfoghatjuk a következő vallomását: „...gyötör a kétely, meg tudom-e találni azt a szót, az egyetlen anyanyelvem végtelen gazdag szótárában, szinonimaerdejében, mellyel a legpontosabban fejezem ki magam – magam? –, a valóságot, egyetlen szóban az embert.” Bodnár Gyulában, így, állítom, a magyarul egyik legjobban tudó, nyelvünkkel a legszebben, leghelyesebben, legpontosabban bánó, s azt a leginkább gazdagító újságírókat, írókat tisztelhetjük, ami szintén kevesekről mondható el, úgyszintén nemcsak a mi kis rózewiczi (cseh)szlovákiai magyar stabilizációnkban, hanem az egész magyar glóbuszon általában is. Összegezve: nemcsak Bodnár köszönhet nagyon sokat – szinte mindent? – (anya)nyelvünknek, anyanyelvi kultúránknak, hanem nyelvünk is egyik leglelkiismeretesebb órára, gazdagítójára talál(hat) benne, ami e tekintetben is csak kevesekről mondható el. És ebben ragadható meg munkásságának lényege is: a pontosságban, a pontosság igényében, a mindenkori adekvát kifejezés meglelésének a vágyában, ami – nézzünk szét, különösen mainapság, magunk körül – nem is annyira újságírói magatartás, hanem írói igény, s főleg a költői munka lényege. Amihez további olyan írói-újságírói erények is társulnak nála, mint a sokrétűség és a sokszínűség, a hagyományos, mondhatni klasszikus értékek hiánytalan ismerete és jelentőségük átérzése, illetve a széles körű tájékozottság, alapos anyagismeret és a mindenkori új iránti fogékonysága („Ha ő valamiről ír – foglalta össze megint a lényegét Tózsér –, akkor az [...] fontosságban, komolyságban, jelentőségben megnő, sok irányban funkcionálódik, többszörös, tágas kontextusokba emelkedik”), s ekkor még emberi tulajdonságairól – a mértéktartásáról, a saját ízlésen való felülemelkedni tudásáról, s arról, amilyen összhangot volt képes teremteni magában *egyéni* és *közösségi* között – nem is szóltam. Vagyis, talán ennyiből is világos lehet, hogy olyan állandósult értékek futnak össze s teljesednek ki személyében, személyiségében, amelyek hovatovább, egyre inkább már a múltéi, sőt már hagyományként is egyre kevésbé élnek és működnek köztünk, közvetlen és tágabb környezetünkben.

2015. április 14., kedd, Dunaszerdahely

Csütörtökön Dinnyés Jóska lép fel a Csemadok-házban; jó lenne elmenni rá, annál is inkább, mivel a múltkori dszerdahelyi *jelenéséről* már csak a fellépése után értesültem. Jóska, aki afféle újkori vándordalnokként, igricként, bárdként (daltulajdonosként, ahogy magát nevezi kezdettől), azt lehet mondani, végigénekelte hét évszázad magyar költészetét (talán a híres-nevezetes *Hét évszázad magyar versei* antológiánál is valamivel átfogóbb, nagy anyagismeretre valló válogatásban [az *Ómagyar Mária-siralomtól* máig] – a határon túlra szakadt 20. századi részének vonatkozásában mindenképpen), s nemrég ezekből jelentetett meg – élete régi, évtizedes terve/álma volt ez – egy cédét (rajta tőlem is néhány verssel). Bob Dinnyést, ahogyan sokan nevezték, emberemlékezet óta ismerem (miként mifelénk – is – sokan), mi több, még komáromi gimnazistaként magával ragadott a tévé akkori polbeat-fesztiválján Veress Miklós elhíre-

sült versével, a *Karrierrel* (elsősorban annak nevezetes indításával: „Még meg sem hozta a gólya, / de már volt protekciója...”, sőt még ma is sorokat tudnék idézni belőle). Dinnyés azon magyar(országi) előadóművészek ritka fajtájából való, akik pályájuk kezdete óta becsülettel – megszállottan – járják széles e hazát, azaz az elszakított széleket is (az ország trianoni körülmélttségére utaló ismert énekelt szlogenje: „A szomszéd átment a szomszédba, / most tehát ugyanott van”), hozzánk is szinte elsőként jött még az 1970-es évek elején, ifjúsági táborokban, művelődési és ifjúsági klubokban, Csemadok-rendezvényeken lépett fel sorra s *rendületlenül* (nem véletlenül volt kedvenc célszemélye a belügyeseknek ideát és odaát egyaránt). S valamit tőlem is betett a *Dalaim könyve* című, tudtommal máig egyetlen kottáskötetébe, közös műsorunk is volt anno még az 1990-es évek elején (1980-as évek végén?) Pápán a cseh-szlovákiai magyar költészetből, és más alkalmakkor is többször összefutottunk különböző táborokban, rendezvényeken. Ha időben érkezik, akár egy kávéra (pálinkára) is feljöhötte hozzánk; majd meglátjuk, hogy alakul...

2015. április 16., csütörtök, Dunaszerdahely

Dinnyések délután háromnegyed négy tájban futottak be (egyik barátjával jött); kellemes csevegés ötig, azután ők el a Csemadok-házba. Anna népitáncon, utána Zsuzsával ott maradtak a művházban a bpesti Hot Jazz Band hangversenyén, szívesen elmentem volna rá én is, néhány éve már voltunk Zsuzsával, Annával egy karvai fellépésükön, nagyon *átmozgatták* a bensőm ott, különben is kedvelem a jazz-zenét, remek bandának tartom őket. Zsuzsák később, Jóska műsorának vége felé átjöttek a Csemadok-házba is, így az *Úgy nézének ránkot* már ők is hallhatták, aztán együtt jöttünk haza. Egyébként Jóska elhozta azokat a cédéit, melyeken engem is énekel (*Dalaim könyve* – ez egy korábbi dalos-kottás könyve volt, csak utólag szerelte föl két, a kötet verseiből összeállított *énekes* cédével, ezek 93 dala közül itt csak a *Bölcselet* az enyém; továbbá adott még a *Dalaim negyvenöt évéből* – ez válogatás ötszáz év magyar költészetéből, háromszáz költő ezernégyszáz énekelt verse szerepel rajta –, valamint a *Felvidéki énekelt versekből* – ezen tizenkilencen vagyunk meglehetősen vegyes válogatásban, én az *Úgy nézének ránk*kal). Jóska, műsorában, egy Bárczi István-verset is elénekelt, melyet Pista állítólag azzal adott oda neki annak idején, hogy ez az utolsó verse. Címe: *Védj a gonosztól*, s Dinnyés úgy tudja, nem jelent meg sehol. Nos, a (cseh)szlov. magy. ir. Szőke József-féle bibliográfiája szerint a vers a Nő 1987. évi 17. számában már napvilágot látott, jóllehet tényleg szép lett volna, ha ekképp, Jóska ajkán őrződött volna meg Bárczi Pista utolsó, 'közöletlen' verse. Igaz, ha közöltetett is valamikor ez az opus, ettől még ismeretlen maradt. Jellegzetes, missziós küldetéssel íródott, a költőt, s nem a szöveget beszélgető anyanyelv-versről van szó, amely talán nem tartozik Pista sovány, korán abbahagyott életművének legjobb darabjai közé, mégis megérdemelné az újraközlést (ha lenne szlovmagy lap, ahol ez megtörténhetne, de a szlovmagy írott sajtó mára gyakorlatilag eltűnt, igaz, az Új Szó s a Szabad Újság megvan még, de ezek is megszűntek – s ami rosszabb: nem is kívánnak – irodalomteremtő, kultúraképző közeg lenni), s arra is érdemes lehetne, hogy versmondóink ajkán, vers- és nyelvünnepeinken, különböző rendezvényeinken újra feltámadjon (feltámadhasson).

2015. november 26., csütörtök, Dunaszerdahely

Este Dolán Gyuriék kiállítására indultunk Zsuzsával a Vermes-villabeli Kortárs Magyar Galériába (anno, még a szocialista időkben, Lőrincz Gyula Galéria volt). Szakolczay Lajos nyitja meg, feleségével, Faragó Laurával jön; hívtuk őket magunkhoz is, hisz Lajos régen készül már hozzánk (vagy három éve volt nálunk utoljára a Vámbéry Agria-estje után Bertha Zoltánnal és Kődöböcz Gáborral), de most igen rossz állapotban van, örül, ha egyáltalán el tud jönni rossz lábával és megromlott egészségével (Győríg vonattal jönnek, onnan kocsihoz hozzák őket Dszerdahelyre, majd, a kiállítás-megnyitó végén vissza Győrbe, aztán megint vonattal Bpestre) – egyszerűen csodálatos ember, azon „szent örültek” közül való, akik nélkül biztosan *hidegebb* lenne a világ. S a tűz benne különösen csodálatraméltó – nem biztos, hogy az ő korában és egészségével én ugyanezt megtenném. Elcipelte nekünk legújabb könyvét is, képzőművészeti írásainak *Nagybányától Picassóig* című ezeroldalas (!!!), s legalább háromkilós (!!!) gyűjteményét, melynek kiadására egy nála nem kevésbé *fantasztá* kiadó, Szondiék Napkútja vállalkozott. Lajos mindig személyesre hangolt könyvajánlásai pedig már régóta gyűjteményem gyöngyszemei, életem derűs emlékei közé tartoznak, mint pl. a mostani is: „Tóth Lacinak és Ozsvald Zsuzsának, hogy élvezzék az öreg üstfoldozó napsütötte bukfenceit, barátsággal, öleléssel: Szakolczay Lajos. Dunaszerdahely, 2015. november. Éljen a magyar szabadság!”

2015. december 21., hétfő, Dunaszerdahely

Délelőtt fél tizenegy tájban Angyal Sándor hívására leballagtam a lakásunkkal szemközti Vinárium bor- és sajtszaküzletbe, melynek néhány asztalkányi, kellemesen ható bor- és sajtóstoló része is van, úgymond, afféle könnyed karácsonyváró, évbúcsúztató poháremelintőre. Sanyi pillanatnyilag tévés újságíró, a Szlovák Televízió magyar műsorának alkalmazásában, de bedolgozik egy-két lapba is; velem is készített már két-három kisebb tévés és lapinterjút, s ezúttal is a helybeli Klikk decemberi számának megjelenése kapcsán hívott fel, ahová egy kis karácsonyi blokkot szervezett arról, hogy milyen szenteste-élményei vannak Dunaszerdahely kulturális és sportélete néhány, szélesebb körben is ismert jelesének, közelebről Benes Tar Csilla színművésznék, Bíró Szabolcs történelmiregény-írónak és könyvkiadónak, Medgyes Renáta Eb-bronzérmes távolugrónak, valamint szerény(telen)ségemnek. Csupa fiatal között egyedüli öregként – nemhogy a gyermekeim lehetnének mindhárman, hanem két idősebb lányomnál is jóval fiatalabbak. Igaz, kilencéves Anna lányom viszont már, ha jól megnézzük, életkoruknál fogva akár az ő gyermekük is lehetne, ami azért engem is odafiatalíthat egy kicsit közéjük. Meg kell mondjam, kimondottan jólesik Angyal személyem iránti – most már akár tartósnak is mondható – figyelme, s örültem mostani megtisztelő invitálásának is e kellemesnek ígérkező délelőtti borharapóra, bár igazából mégis a szintén meghívott Szilvássy József és Lelkes Vince miatt szakítottam félbe délelőtti munkámat, akiket rég nem láttam már (főleg Jóskát), illetve rég nem beszélgettem velük. Sajnálatos módon azonban alighogy odaértem, Jóskának – pár szó után – már el is kellett mennie, Vince meg el se jött, a fiát vitte Pozsonyba orvoshoz. Bár Nagy Erika a SZMÍT-ből még érkezésem után is ott volt egy ideig, ám miután ő is elment, hirtelen ott maradtam három fiatal helybeli újságíróval, akikkel az illendőség

kedvéért elkedélyeskedtem még vagy tíz-tizenöt percet. Aztán déli harangszóra én is a távozás virághímes mezejére léptem, fölismerve, hogy ez így már egy teljesen más világ, mint amelyben én még kiismerem magam, s talán – elnézve e fiatalokat – mégiscsak eljárt fölöttem az idő....

2016. január 11., hétfő, Dunaszerdahely

Mindjárt reggel Z. Németh István *legszebb versei...*-vel állított be a postásnőnk, mely az Art Danubiussá lett AB-ART kiadásában jelent meg Szepes Erika monográfiáiigényű összefoglaló tanulmányával. Azt gondolom, Pista teljes mértékben megérdemelte már ezt a szép kiállítású, rangos nevekkel fémjelzett, a jelenlegi magyar könyvpiacra párja nélküli sorozatban megjelent válogatást, és Szepes Erika nagy ívű, összefoglaló igényű, értékelő utószavát is. Hiszen Pista is egyértelműen azok közé tartozik, akik, kívül lévén mindenben (kimaradván mindenből), a sokkal jobb és rendre megbízható minőséget produkáló költők (írók) közé tartoznak annál, mint ahogy azt a recepciójuk, illetve kanonizálásuk késlekedése mutatja. Gyermeversei pedig egyenesen a kortárs magyar gyermekvers-költészet első vonalába sorolhatnák őt, ha a kortárs magyar gyermekirodalom-kritikának lenne szeme és füle a felkapott és különböző könyvterjesztői érdekek által *igazgatott*, bevételorientált, divatos szerzők futtatására szakosodott kiadókon kívül rekedt vállalkozások, figyelemre méltó produkciók észrevételezésére.

2016. január 21., csütörtök, Dunaszerdahely

Reggel Gál Sándor 1983–2000 közti naplójával csöngetett be a postásnőnk. Még múltkor egyeztünk meg Sanyival telefonon, hogy elküldi, mert ezt még nem ismerem; egybegyűjtöttjei VIII. köteteként jelent meg még 2007-ben. S bár érdektelen részek, üresjáratok is akadnak bennük bőven, rendkívül sokirányúak és sokrétűek Gál naplói, tetemes tapasztalati és műveltséganyaggal, igen fontos (régio)történeti és szociográfiai vonatkozásokkal, utalásokkal; vitathatatlan – és megkerülhetetlen – szerepük lehet(ne) az elmúlt három évtized kisebbségi, magyar és közép-európai történéseinek mérlegelésében, megértésében. Ehhez képest Gált az ez idő során jelentkezett (szlovmagy író) nemzedékek szinte teljes mértékben ignorálják, s finnyásan fordulnak el tőle, noha számosan közülük nem érnek föl a derekáig sem (sem tehetségükben, sem eredményeikben, sem műveltségükben). S bár különösebben nem kívánom magamnak, egyszer talán nem úszom meg, hogy ne rágjam át magam eddigi naplókötetein, már csak azért is, mert biztos vagyok benne, hogy az én emlékezetemet is sokban felfrissítenék, az én *emlékező munkámat* is nagyban segíthetnék. Egyébként Sanyi dedikációja is ilyesmire utal: „Tóth Lacinak közös történetünk forrásvidékére visszalapozásra, kalandozásra adom ezeket az egykori följegyzéseket, barátsággal Buzitáról 2016. január 18-án” [s. k. aláírás].

2016. március 1., kedd, Dunaszerdahely

Zsuzsa, amióta a Kalligram padlót fogott, közel háromnegyed évi munkanélküliség után, első nap munkában, itt, Dszerdahelyen, a Csallóközi Könyvtárban. Anna az iskolából mesemondóversenyen. Én a *gályapadnál*, s evező helyett le se veszem a kezem a billentyűzetről.

2016. március 7., hétfő, Dunaszerdahely

Kántor Lajos élettársával nálunk. De. háromnegyed tizenegykor jöttek, este hatkor indultak vissza. Kellemes, csevegős, beszélgetős, eszmecszerelő, sétálgató, lötyögős nap; lehet, Isten az ilyen napokért, társaságokért, társalgásokért teremtette az embert. Az én életemből viszont már szinte teljesen kikoptak az ilyen napok; talán ezért is lehet, hogy újra embernek kezdtem érezni magam Lajosék ittlétekor, s nem lélektelen, fád gépnek. Kántorral sok mindenben hasonló alkatok – rokon lelkek? – vagyunk, a lendületét, sok mindenre kiterjedő érdeklődését, a reneszánsz embert idéző sokrétűségét és sokszínűségét különösen közel érzem magamhoz; talán csak valamivel ügyesebb, mint én. Ezt persze a viláért sem rosszból, nem pejoratív értelemben mondom, inkább csak irigykedve, kihasználatlan helyzeteim és lehetőségeim fölötti (miatti) bánkódással. Most már nem lehet visszacsinálni semmit, s nemcsak a hátralevő idő kevéssége miatt, hanem mert már kellőképpen hajlékony és rugalmas sem vagyok a másképp csináláshoz... végül is ez jutott nekem, sőt, végső soron örülök is, hogy nekem ez jutott, ami jutott, hiszen könnyen juthatott volna kevesebb is.

Este körlevél Szászi Zoltántól az Opus tervezett Zs. Nagy Lajos-blokkjával kapcsolatban. Lajos tavaly szeptemberben lett volna nyolcvanéves. És áprilisban volt tíz éve, hogy meghalt. Érdekesség, s kicsit jellemző is rá, hogy halála épp a Költészet Napjára, 11-ére esett. (Belehalt volna a versbe?) Az viszont már egyértelműen elszomorító, hogy tavaly nem jutott eszébe senkinek a kettős évfordulója. Bár, biztos vagyok benne, ő ezt is elütné valamilyen tréfával. Nagyot nevetne rajta, és jól berúgna. De legalább majd az idén, ha. Én már, itteni (itthoni) dolgainkat illetően semmiben sem vagyok biztos, semmit se mernék állítani. Az egész világ kezd mifelénk olyan groteszkké – tragikusan groteszkké, abszurdá (abszurdummá) – válni, mint Zs. Nagy költészete, versei. Na de majd meglátjuk. Vagy nem. Majd meglátjuk, hogy meglátjuk-e.

2016. március 16., szerda, Dunaszerdahely

Hatkor Zsuzsával, Annával a művház bábtermébe a *Kukkónia* című könyv s a Csallóközről készült kisfilm bemutatójára. A bábterem zsúfolásig megtelt (ó, ha ezt el lehetne érni a Vámbéry Irodalmi Estek valamelyik könyvbemutatójával!). Pazar, szép kiállítású, remek színvonalon kivitelezett profi munka a könyv is, film is. (Illetve, Nagyvendégi Évának a várkonyi kastélyról – kastélyszállóról, az egykori kastély szállóvá történt átalakításáról, berendezéséről – készült könyvével együtt: mindhárom.) Fodor Péter és Dömötör Ede Csallóköz-fotói bármely nyugati, világmagazinban megállnák a helyüket, s hasonlóképpen elsőrangú színvonal a *Csallóköz*-film (nemcsak Molnár Csaba rendezésével, hanem Bertók István filmzenéjével s a vágó munkájával egyetemben) és – technikai-műszaki-könyvművészeti kivitelezésében – a *Kukkónia*-könyv is. Öröm s megnyugtató, ha ilyen munkákat lát maga körül az ember, s főleg fiataloktól (akik életkoruk szerint a gyerekeim lehetnének, vagy már azoknál is fiatalabbak). A fentiek persze mind a Világi-birodalom érdekltségébe tartoznak, annak részét képezik, mindenképpen elismerendő és dicsérendő azonban, hogy a pénz, a gazdagság és a pompa itt minden tekintetben a minőséget, a jó ízlést, az igényességet vonja magával, s nem utolsósorban a természet- és

hagyománytudatosságot jeleníti meg, a gyökerek fontosságát emeli ki. S ez, úgy látom, mindenekelőtt a Világi Oszkár – Nagyvendégi Éva pár tudatosságát, intellektuális erejét, színvonal-igényét, a minőségre kiterjedő sokoldalú figyelmét és szigorú, következetes (ön)fegyelmét (is) bizonyítja.

2016. március 23., Dunaszerdahely

Zalán-est az Arthe Caféban: Balázs F. Attila AB-ART-jánál megjelent „legszebb verseit” mutatja be Jankovics mester. Tibort már régen láttam, Pesten soha nem tudunk összejönni, ő erre szalad, én arra; Jankovics Jóskát még régebben, s Csillát, Tibor csodálatos feleségét annál is régebben. Örömmel vonultunk tehát ki teljes pompánkban a könyvbemutatójára Zsuzsával. A kötet egyébként messze kiemelkedik a sorozat többi darabja közül – legalábbis a méretével és terjedelmével... igazán kivételezett helyzet, mondhatom. Amit persze a legkevésbé sem bánok... Tibor nálam is már vagy három és fél évtizede a kivételezettek között szerepel: verseivel is, s azóta töretlen barátságunk okán is. Megjegyzem, talán az egyetlen barátom, akivel még soha, egyetlen alkalommal sem sikerült összevesznünk eddig. No persze nem azért, mintha mindenben egyetértettünk volna... inkább mert mire összevesztünk volna, valamelyikünk mindig elröhögte magát... azaz még azt is inkább elhülyéskedtük... S van-e, lehet-e fontosabb képességünk ennél az életben. Mostani versválogatását egyébként már korábban megkaptam Attilától... s oda is mentem vele az est végén Tiborhoz dedikálni és parolázni vele egyet. S ráadásként kezembe nyomta – sebtében dedikálva ezt is „mint a beszélgetés nagymesterének”, gondolom, az én múltkori beszélgetőkönyvem, *A szövegember* viszonzásául – Onagy Zoltán vele készített interjút, a *Dragéi hajnalok...*-at. Aztán már szedik is szét őt mások. Még jó, hogy legalább így, a könyveink által elbeszélgethetünk néhanap egymással. Persze azért bor, sör, pálinka s egyebek mellett is jó lenne olykor...

2016. április 7., csütörtök, Dunaszerdahely

Tegnap rövid időn belül másodszor járt nálunk, illetve Dunaszerdahelyen Kántor Lajos; most a Tözsérről szóló írásokból összeállított Opus-könyvet értékelte. Az imént viszont Tözsérről telefonoztunk a tegnapi estéről: örül, hogy eljött, jól érezte magát, s ha kis társaság verődött is össze (vagy huszonötön voltunk, ami a Vámbéry-esteken az utóbbi időben már egyáltalán nem számít kis társaságnak), fontos emberek – Árpád emelte ki így – jöttek el. Igaz, Lajos kicsit fáradt volt, enervált, amin nem is nagyon lehet csodálkozni, hiszen jövőre már ő is nyolcvan lesz, de még mindig kifogyhatatlan energiával járja a világot (ez esetben, ahogy egyik nekem szóló dedikációjában írta: „a Felvidék – Erdély – Budapest tengelyen”), rengeteget dolgozik, ír, szervez, előad, a vitalitás és a szellemi frissesség, valamint lelki összeszedettség eleven, két lábon járó megtestesülése még most is. S emléktárnak, megelevenedett irodalomtörténetnek, példátlanul sokfelé ágazó figyelemnek is kiapadhatatlan. Egyfajta csoda, akinek közelében az ember maga is *átteleksül*, s kicsit más ember lesz mindenki. Én végül is hálás lehetek a sorsomnak, hogy ilyen csodálatos egyéniségek, erős személyiségek megtisztelő barátságát is élvezhettem életemben, kimondhatatlan mértékben gazdagodva magam is általuk, mint amilyen – most csak Erdélyből – Páskándi Géza, Hervay Gizka és/vagy Csiki Laci volt, s amilyen Kántor Lajos is.

2016. december 8., csütörtök, Dunaszerdahely

Este a kassai Thália Színház *Mirandolináján* a művházban. Meglepett, hogy telt ház volt, egyetlen szék se maradt üresen (az erkélyen sem). Zsuzsával direkt az első sorokba vettem jegyet (a harmadikba kaptunk), hogy halljak is valamit (nem úgy, mint múltkor a komáromiak Arthur Millerén), s különben is zenés darab volt, így legalább háromnegyed részben hallottam is, de azért voltak jelenetek, amelyek „kimaradtak”. Egyébként remek feldolgozás, illetve szórakoztatásnak kiváló, ötleteli, ám mértéktartó, az arányokra pontosan ügyelő rendezés (Mikó István), megfelelő ritmussal, képzett, pontosan teljesítő, fegyvelmezetten *dolgozó* színészekkel. Mégis, Bocsárszky Attila Ripafrattáján és Petrik Szilárd Forlipopoliján kívül az *énekes játék* nem adott több „felhőtlen” alakítást. Talán még Lax Judit (Ortensia) és Drégner Lilla (Dejanira) felelt meg leginkább a feladatának (dinamikusak voltak, pontosan hozták figurájukat, bár néha a ripacskodás határán, mégsem csúsztak bele soha). Az „öreg” közül már csak Pólos volt a színpadon, aki bár „vénségére” sem lett jobb színész, mint fiatal korában volt, de fegyvelmezetten, sallangok nélkül hozta a figuráját, pontosan annyi modorral, amennyit a szerepe még elbírt, s énekekben is bírta szusszal, hanggal, énektudással. Varga Livia viszont, annak ellenére, hogy magasan képzett énekes, a prózai jelenetekben a kelleténél szürkébb, élettelenebb, fádabb volt, szerintem sokkal több dinamikát követelt volna meg tőle a szerepe, s több színt is belevihetett volna. Nem láttam ugyan még drámai szerepben, de abban (s talán még tragikának is) feltehetően meggyerőbb lehet, mert az eszközei megvannak hozzá, s az alkata is alkalmassá teheti rá.

Egészében véve azonban színház volt, s jó szórakozás.

2017. február 8., szerda, Dunaszerdahely

Talán még találós kérdésnek is jó lehet:

Hogyan ér egymásba Prága Budapesttel Dunaszerdahelyen, méghozzá egész pontosan a Budapest kávéházban?

Egyszerű a magyarázat.

Fél kettő körül a cseh fővárosban élő grafikus barátnőnk, Lőrincz Zsuzsa hívott, hogy itt van a városban, váratlanul le kellett szaladnia Prágából elintéznie valamit az itteni Kortárs Magyar Galériában, és szívesen találkozna velem. OK, persze, s veszem a cipőm és már indulok is...

Mondja valaki, hogy nem ott a világ közepe, ahol én vagyok?!

Mondja valaki, hogy nem Dunaszerdahely a világ közepe?!

Gyóry Attila

Szerdahely

Ami a várost – ezt a Szerdahelyt – illeti, úgy hiszem, aránylag későn, valamikor a hetvenes években találhatott magára úgy igazándiból.

Sokáig volt távol.

El sem tudom képzelni, mi lehetett itt ebben városban úgy a hatvanas években, vagy még korábban is...

Valahogy, ha éppenséggel agrárszellemben befigyeljük, és miért ne, ha már egy mezővárosról van szó, az egyfajta „vetésművelés” korszakaként látom a város hatvanas éveit, amikor üvöltött a kopott, lepukkant utcákon a dögunalom, szinte látom, ahogy bedolgozzák, előkészítik a város földjét, bevetik, hogy majd jóval később, évek múlva arassanak, kicsit kaszáljanak, ahogy azt kell a földeken...

Ez a gyagyás aratásféleség képletesen szólva, itt, a hetvenes években, ha már itt tartunk, bizony ráfért igenis a városra, mert hosszú ideig itt nem volt más, csak a kietlen kopárság, nyálkás és száraz, ütődött depressziós mindenség...

De szerencsére néhány komancsnak¹ a szent törzsből odafönt helyén volt a szíve, s ezek aztán kitalálták a Városházán, vagyis az Emenvén,² hogy a várost körbedurrantsák ezekkel az észlénnyi stílusú lakótelepekkel, hogy amit korábban brutálisan lefejezett a történelem ebben a városban, valahogy talpra állítsák a félholt kómájából. A polgárok csaknem a felét még a kettes világháborúban likvidálták a nácik, s e mögött a cunami mögött nem maradt semmi más, csak üres házak, amikbe bele lehetett költöznie egyeseknek, pöpecül lenyúlva mindent, amit hátrahagytak az egykori városlakók, míg a városnak megmaradtak a meddő, vak kapcsolatai, az üres utcái, kietlen, szótlán terei – amiket persze hosszú ideig nem használt senki, mert akik használták azelőtt...azok az égbe mentek.

Így épülhetett fel a semmiből az üres sztyeppe közepén a hatvanas évek vad, lobogó éveiben az Észak 1-es lakótelep is, de ennek így, ebben a formájában semmi értelme, sokkal jobban érthető, maradjunk akkor a Sever 1-es³ megnevezésnél.

Többtucatnyi tömbház nőtt ki az egykori grófi urasági legelők helyén a hatvanas évek közepén, amik eszeveszett tempóban bújtak ki a földből, mint a gombák eső után, de megint hülyeség ez a tömbház, vagy mi, megint semmi értelme ennek, inkább maradjunk abban, hogy többtucatnyi blokkot⁴ toltak fel, s ezekben a panelekbe később több ezer környékbeli falu fiataljait költöztették be egységesen, tervszerűen, komancs módra. Ezek meg – ha már úgy találták,

¹ komancs – a kommunisták gunyoros neve volt Csehszlovákiában

² Emenvé – azaz: Mestský Národný Vybor – Városi Nemzeti Hivatal

³ Sever 1 – Észak 1 lakótelep (szlovák)

⁴ blokk – tömbház

hogy a város velük frissítette be magát, akkor ők is úgy döntöttek, hogy kicsit agrárkodni kezdenek, s vetni fognak majd... esténként.

És a Sever 1 csak nőtt, lélegzett, mert ezek az új, fiatalos lakók esténként sűrű, dögös lihegések, vad hörgések, kéjes sikolyok közepette „vetettek”, s csak vetettek, végül funkcionális szinten dögös, kicsattanó, érett magokkal váltak a város ereiben...

Mire magukhoz tértek az önfeledt éjszakai orgiákból – a semmiből ezernyi kisöreg őrzöngött rohangálva a Sever 1 játszóterein, s hopp, rögtön óvodák is kellettek ide, s lettek is, de ez még semmi, mert ráadásnak egy csúcsiskola is kinőtt a Sever 1 tövében, amit az utcájáról, egy baráti országban élő íróról, bizonyos Gorkijról neveztek el.

A Sever 1-es blokkok dzsungelében hosszú idő után latinos kéjjel élvezett végre a hetvenes évek bujasága – az élet –, de volt is mit gerjednie, legfőképpen és feltűnően tavasszal, mert a blokkok között bóklászva valami furcsaság zizegett, valami, ami szent örültekké tette a Sever 1 igazi lakóit, azaz minket, gyerekeket, kiskrapekokat, szőröstül-bőröstül.

Aprócska, cipősarkakkal kivájt lyukak ezreiben dült tavasszal a golyóláz, aminek örületéhez nem volt fogható semmi sem, ami a golyólázon uralkodhatott volna, na jó, esetleg a Winnetou-filmek, amik a bécsi tv-ben mentek, amiből ugyan egy szót sem értettünk, de a magas paneloknak hála, befogtuk a bécsi 1-est, és éreztük, hogy mi van.

Esetleg *A négy páncélos és a kutya* című film volt még képes befogni a díszes társaságot, a játékosok klubját, s Grigorij meg a haverjai tudtak csak kisöpörni bennünket a placcról a virágágyások, a szent bécsi és pozsonyi lyukak tövéből.

A bécsi lyukban egyszerű volt az élet, az ilyen lyukakba az agyaggolyókat kettesével dobtuk, s ha az egyik kiugrott a lyukból, az vitte a bankot, az összes felgyülemlett agyaggolyócskát. A golyókat a Centrumban, egy belvárosi papírkereskedésben árulták textilzacskókban, amikben 100 db agyaggolyó volt, és 2 koronáért adták, olcsóbban, mint egy tábla csokoládét. Halál, depresszió, totális világvége volt, ha egy ilyen komoly zacskó tartalmát elvesztette valaki bécsizésben vagy pozsonyizásban, döbbenetes csóddal felérő, sajnálatos tény volt az ilyen, ami aprócska szájakról szájakra szállt tovább a blokkok tövében.

A nagymenők, a tíz-tizenkét éves fickók persze pozsonyiztak, ami azt jelentette, hogy miután bécsiben megnyerte valaki a játékot, csak akkor vehette ki az anyagot, ha az összes golyót a markába helyezve, a lyuk fölé emelve derékmagasságban úgy ejtette bele a golyókat a lyukba, hogy csak egy golyó pattant ki a lyukból... na, ez volt a pozsonyi.

Nehéz téma volt ez a pozsonyizás, tele üvöltéssel, lökődéssel, verekedéssel, vitatkozással, bandaháborúzással, ahol a blokkos gyerekek egymásnak estek káromkodva, köveket, fél sziklákat dobálva egymásra.

Egyszer aztán azzal a golyómesterrel – Acuval –, egy karcsú, szálkás, inas cigány lánnyal kerültem össze, akiről mindenki tudta, hogy egy igazi kíméletlen, s akiről az a дума járta, hogy legalább 400 golyót mószerolt össze, valóságos vagyont, valami elképzelhetetlent, pláne egy olyannak, mint nekem, akinek a zsákjában jó ha volt harminc-negyven golyója. Acu meg értette valahogy ezt a pozsonyizást, érezte a játékot, azonosult vele, s vinnyogó, érdes hangján ócsá-

rolt mindenkit, aki a legcsekélyebb szinten is próbálta őt megszorogatni. Már a bécszés közben kezdte, szüntelenül csak dumált, dik, a Sünike, ez igen jó dobás volt, mondta, de Acu jobban érti, he, jelentette ki magáról, mintha ő, az Acu, valaki más lenne, pont úgy, mint a filmben a Winnetou, mi van, te nocsii Süni, dik, mit ez csinált, figyelitek, igazi lúbi vagy, Süni, hát nem látod a lukat, eccsó egyorrú barátom, te, hát ki ez, viszem, enyém a pozsonyi, nem mondtam neked, Sünike, dik?

Süni... a cigányok a Sever 1-ben valamiért lazán megkurtították az aktuális bece-csúfnevem, noha az egész blokkos banda valamiért csak Sünének hívott – az anyám végtelenül leegyszerűsített frizuraelképzelése és az akkori suttyó borbélyok műve miatt, mivel a kobakomat tüsi kefehajra nyírták, s ez totál gáznak számított akkor, amikor egy Travolta nevű színész vitte a divatot. A nagyobb fickók persze olaszosra vették a figurát, ők voltak a digók, mert ez a digószerű fiatal fickó, aki a cigányok szerint eccsóra hátrafésülte a fejit, nos, ez a Travolta diktálta akkoriban nekünk, hogy merre van észak, ebben a *Szombat esti láz* című filmben mondta meg mindenkinek a tutit, ami annyira menő volt, hogy délután egykor beálltak a népek a jegypénztárhoz a sorba, hogy a hat órai előadásra jegyet kaphassanak. Nahát, pláne hogy, a süni hajam valahogy nem volt ekkoriban nyerő, de akkor is Süne voltam, és nem Süni.

De a cigányok, vagyis ezek az úri cigányok, ahogy magukról állították átszellemült önérettel, mintha ez valamit is számított volna nekünk, fiatal magyar fickóknak, nem értettünk ebből semmit. Aha, úri cigányok, miről beszélnek, mire kapják föl a vizet, ha mindenki úgy nyomta, ahogy ők, more, dik. A Sever 1-es cigány gyerekek szülei zenészek voltak, akik a legjobb pozsonyi cigánybandákban, esküvőkön, mulatókban játszottak, s ha eljött a vasárnap, a Sever 1 megfürdött a bő, tömény húslevesek illatában, s az ember megrészegült a hangulattól, ahogy itt is, ott is hegedűk nyivákolták, zongorák dorombolták, klarinétok sikították a világba a jóságot. Zengett a Sever 1, ha az úri cigányok gyakorolni kezdtek, s pont ezek, az eccsó nocsii úri cigányok juszt is csak Süninek hívtak. Lehet, hogy a dallamos romantikus nyelvük nem engedte, a hangszereik súghatták nekik, hogy a Sünét elegánsan elengedjék, s megtörjék a szót ezzel a furcsa, megtört, nem is logikus Sünire, ki tudja?

Spontán, de dettó, a város déli részén élő dzsipszik is Süninek kezdtek hívni, miután megtudták, hogy igaziból Sünének hívnak. Ez már akkoriban volt, amikor a város rezesbandájába kerültem, úgy a hatodik osztályom tájékán. A komancsok ezt úgy magyarázták, hogy esélyt adnak azoknak is, akik nem kerülhettek be annak idején helyszüke miatt a városi zenesuliba. Ez is valami tervszerű, központi dili volt, amikor valaki kitalálta odafönt a törzsfőnökök között, hogy akkor legyen a városnak egy gyerek-rezesbandája, és hipp-hopp, kerítettek hozzá azonnal egy oktató cigányzenészt, meg leakasztottak egy menő trombitást a pozsonyi filmharmonikus-szimfonikus zenekarból, összeröfögtek minket egy délelőttre a kultúrház tükörtermébe, s kezdődhetett a móka, a kasztíng, kinek milyen hangszert adjunk alapon. Röhögve spékeltem a többieket, hogy miféle szerszámokat sóznak majd a kezükbe, volt ott minden, trombiták, klarinétok, cintányérok, dobok, kürtök, baritonok, pozanok, és még valami dekkolt a háttérben, ami mindannyiunk képzeletét megmozgatta, egy böhöm nagy bassz-tuba, amit a nyakba kellett venni, s csak úgy lehetett játszani vele.

Mikor sorra kerültem, s a két zenész megvizsgált, tapogattak, megnézték a számat, rövid gondolkodás után a bassz-tubára mutattak. Az lesz az én hangszerem.

Beleszédültem. Azt hittem elsüllyedek szégyenemben. Már láttam, hogy fognak majd röhögni rajtam a többiek, ha majd ezzel a döggel a nyakamban végigmasírozok a főutcán, gondoltam kétségbeesve, de nem volt menekvés, csak vitt az ár, döbbsen, szó nélkül, megkukulva hagytam, hogy a pozsonyi filmharmonikusos trombitás azt tegye velem, amit csak akar...

Heti több órát gyakoroltunk a rezesbandában, s kétségbeesve néztem, ahogy a többiek a bandából már skáláznak a klarinétjaikkal, baritonjaikkal, trombitáikkal, addig én a döggel a nyakamban még mindig csak a helyes lélegzetvételes leckéknél tartottam, s megdöglöttem, mert nem engedtek azzal a böhöm nagy döggel a nyakamban leülni. Hiába nyafogtam, a pozsonyi trombitás csak hümmögött, bólogatott, s meg sem hallotta az alattomos döngicsélésemet, hogy talán egy „trúbka”⁵ jobban állna nekem.

Aztán egy napon végre sikerült egy hosszú, hajókürtszerű, nyugodt tempójú teljes C hangot kifújni a dögből, s ahogy szólt a dögös basszus, hirtelen azt vettem észre, hogy a suttyó, dögnehez zeneszerszám átalakult egy menő basszustubára, ami csak tényleg a nagymenőknek lehet, mint mondjuk én. A zenericsaj a tükörteremben, ahol próbált a banda, szempillantás alatt megtört, s a klarinétok, kürtök hirtelen abbahagyták a hisztis nyivákolást. Talán megértették, hogy megérkezett a rezesbandába az, aki a bandát bandává teszi, a főnök, a brutális bőgésével – ez a basszusban nyomuló, dörmögi doromboló, méla ritmusban hörgő, megdöglött vén strici, koporsóhangulatú tuba-basszus, a vén lóköttő, a sötéten csillogó behemót. Az ablakok berezonáltak a tuba basszusának mély torokhangjára, s hogy helyben vagyok, tagja lettem végre én is a bandának, jól érezhetően azonnal észrevettem, mert eddig kívülállóként, különös fickóként tekintettem magamra, aki nem csinál semmit; miközben a többiek már a kottát fújták, csak föl-alá, hore-dole⁶ masírozgattam, s fújtam ész nélkül, ahogy beléfért a tuba csutakjába, liternyi csetres trombitanyálat engedve a „klapkából”⁷ kifelé, s közben fél szemmel figyeltem, mire véli ezt a pozsonyi filmharmonikus trombitás, aki időnként jelentőségteljesen bólintott, bólogatott, s láttam a szemén, hogy rajta van, ez igen, to je ono,⁸ mondta... Hát megérkeztem végre a rezesbandába. Különös volt, ahogy mi, a nagydobos, a pergetődobos, a cintányéros és én, a tubás hátulról néztük a rezsesbandát, ahogy játszottunk. A rezesbandában szokás szerint elől álltak a tenortrombitások, mögöttük a klarinétosok, utánuk jöttek a kürtösök, a kürtösöket közrefogták a baritonosok, s végül mi zártuk a sort, az elvetemültek, a basszus-ütős-cintányéros-nagydobos gádzsó zenei maffiózók, akik adták az összes többi jöttmentnek a méla, dilis ütemet. A cintányérost irigyeltem a legjobban. Az csak összerándította a karjait, és csinn, csinn, csinn, nyomta unottan, még a kottát sem kellett tanulnia. A nagydobossal néha összekacsintottunk, s meg-

⁵ trúbka – trombita (szlovák)

⁶ hore-dole – Föl és le

⁷ klapka – billentyűzet

⁸ to je ono – ez az

loptuk a többieket egy ütemmel, amitől kétségbeesetten fordultak hátra, mert nem bírták a taktust a két nocszi hülye miatt. A nagydobosról pedig egyszer csak kiderült, hogy egy igazi zenei fenomén, aki közben kibukott a suliból, s a legöregebb volt köztünk, már-már nagykorú a szőrös szekrény-testével. Ide figyelj, Sünike, kezdte a továbbképzésemet Buló, a nagydobos. Tudod te, hogy melyik nőt a legvilágibb kúrogatni, he, eccsó more, kérdezte. A tekintetem valahova az úrbe révedt, naná hogy nem tudtam, melyik nővel lehet világian baszni, no, hát nem tudtam. Hát tudod, Sünike, az a legjobb nőcske, akiből már kijött a gyerek. Érted, ugyi... Értettem, bólogattam, persze egy kukkot sem értettem. Mert tudod, Süni, te bekevergetsz a nőcskének, a nocszi meg visszakeverget... Érted, ugyi? Igen világi, mutatta a csípőjét, előre-hátra dülöngélve, csak bumm, hörögte átszellemülten, bumm, bele a nyócast, dzsavel dzsínó, more.

A bandának nem kellett sok idő, s máris indulókat, túlbuzgó, oroszos hangulatot árasztó zenéket játszottunk, s ez a zene, amit mi, a rezsebanda műveltünk, hamarosan megszédített, hatalmába kerített, összehozott bennünket, igazi bandává alakultunk, s alig vártuk, hogy megvillanjunk a komancsok legszentebb napján, amit az egész város már ujjongva várt, a május elsejét.

Május elsejére az egész város beindult, hetekkel előtte csapatostul jöttek mentek a népek a főutcán, díszítették az utcákat, kirakták a zászlókat, a papír békegalambokat, ezt-azt, amit ilyenkor szokás volt kirakni, ott volt az összes baráti ország zászlaja, de ez normális, mert hazai pályán voltunk, az üzemekben külön dolgozókat kértek fel, hogy feldíszítsék a traktorokat, kombájnokat, a Vétrieskákat,⁹ vörös posztóból híres komancsok idézeteit rakták ki, egyszóval zsongott a nagy napra a város, mert a felvonulás kollektív volt, és különben is kötelező.

Miközben a Gorkij sulimban az egész iskola kint gyakorolta a helyes menetelést, amit egy kivágott katonatisztből lett tornatanár dirigált kéjes gonosz-sággal, üvöltözve, hogy hééééé, harmadik bééé, a hétszázat a fejeteknek, hogy meneteltek, egyszerre lépjetek, és ti ott elöl, kilencedikesek, vigyétek rendesen Lenin elvtárs képét, hát hogyan meneteltek, miféle katonák lesztok, üvöltötte, egy, egy, kettő, kettő, jobb, jobb, jooooooooobb, nos, én bevarrtam magam biztos helyre, ebből is kimaradtam, s igazolásos felmentést kaptam a várostól, hogy én sokkal fontosabb poszton vagyok, mint hogy piszlicsaré vonulgatással töltssem az időmet – én kérem zenészként gyakoroltam...

Mi, a városi rezesbanda tagjai ezekből a jófajta kiadós mozgásokból, dilinyós készülődésekből kimaradtunk. Már ott tartottunk, hogy a közelgő május elsejére igazi egyenruhát varrattak nekünk, méretre, így Duna-kék teszilgatyában és sárga, kiadósra érett kalász színű kabátban masíroztunk. Nekünk, a városi rezesbandának kiemelt helyen, a dísztribün mellett volt a helyünk a nagy napon, május elsején, s komoly mikrofonokkal erősítették be a bandát, s mikor rázendítettünk a százszor begyakorolt tizennégyes pochodra,¹⁰ a pergetődobos elindította az ütőket a dobokon, utána jöttek a trúbkák, a klarinétok, végül mi hátul, s a bandát egyszer csak az egész város hallhatta, a mi zenénkre, az én basszusomra lépdelték a felvonulók, s miközben toltam

⁹ Vétrieska – a V35k típusú, cseh gyártmányú tehergépkocsi

¹⁰ pochod – induló

a méla ritmust, pa, pa...pa-pa-pa...pa, pára, pa, pa... hallgattam, ahogy az ütemre elmasíroznak a város dolgozói, s hangszórókból elmosódott hangon hallottam, ahogy a közvetítő megpróbál túlüvöltteni minket. Most mennek el a dísztribün mellett a Slovlik legjobb dolgozói, köszöntsük őket szeretettel, nyech zsjje prvi máj, sláva káeszcsé,¹¹ hurrá, hurrá, hurrá, én meg erre, pa, pa, pa-pa-pa, pa, pa....

Ebben a városban nagy csodák történtek, különös, mágikus nevek, történetek keringenek, s ilyen mágikus hatása van, ha valaki kibetűzi éppenséggel azt, hogy D A C. Ez a csapat. Ugyanaz az unalmas történet, ami az utolsó suttyó falucskával is megeshik, nos, éppenséggel van egy focicsapatuk, de mégsem. Ez a csapat jelképpé vált, ha lemérnék a városban, rájönnének, hogy talán a legismertebb jelképünk, amit semmivel sem lehet fölülmúlni. Volt csapatunk már a kettes háború előtt is, és volt utána is, a hatvanas, hetvenes években, de az igazi diadalait a nyolcvanas években élte meg, ekkorra váltak a csapat játékosai valóságos félistenekké, s persze, hajtottak, de igen, volt ott egy figura, egy mellékszál, aki nélkül nem mehettek volna a mennybe, s ezt a főszerzt úgy hívták, hogy Weisz Misi bácsi, aki személyiségevel formálta, befolyásolta a csapat minden villanását. Homályos a történet, az öreg Weisz bácsi volt a Duna hotel vezetője, aki a komplett kapcsolatait, fél életét a csapatnak szentelte, nyomult, taktikázott, ezek meg játszottak, s mit tesz isten, emlékszem, ott voltam a lepukkant DAC-stadionban, ami akkor is, a nyolcvanas években, és azóta is jórészt szerdahelyiekkel, csallóköziekkel volt megrakva, s bőgött a B közép, s a tét az volt, hogy a semmiből a csapat bejutott a Csehszlovák Ligába, vagyis a téképre került. Mondják, hogy mikor a csatárunk belőtte a győztes gólt, valami kollektíve történt a stadionban. Atomrobbanás a szívekben, majdnem megszakadtak a lelátók, mélyről, nagyon mélyről elindult az erő, ami csaknem elsöpörte a gyepen futkározó ellenfél játékosait, akik azonnal feladták, nem volt már ellenállás, nem volt semmi, csak a DAC, s zúgott a lelátóról ezernyi torokból, hogy játszik a DAC, s míg a B közép felujjongtak a fickók, s feltették az elmés, nagyon komoly kérdést, hogy ki a jobb, valahonnan jött az idegesítő válasz és a brutális valóság, hogy a magyarok.

Nem is kellett a csapatnak és a szerdahelyi drukkereknek sokat várniuk, s ez a nócsi kis csapat megnyerte a csehszlovák bajnokságot is, eszeveszett tempóban legyűrt mindenkit, még az egekben székelő, fővárosi sztár csapatot, a fényévnvi távolságra tartott Sparta Prahát is. De megtörtént, a kis semmi csapat, maroknyi városkával a háttérben, jött, látott és vitt mindent, megalázva a fővárosiakat, akik nem értették, nem fogták fel, hogy akkor most mi van, hol az igazság, hogyhogy egy idegen, talán külföldi csapattal kell megküzdeniük a saját bajnokságukban, hogy lehetséges, hogy a biztos trófeát egy fefik¹² banda viszi el, mert hogyan is tudták volna – sehogy! – dekódolni, hogy a szerdahelyi drukkerek a magyar himnuszt éneklék a Sparta szent csarnokában, s üvöltöttek eszeveszettül, vírust küldve, megzavarva a békés prágai polgárokat, hogy Ria, ria, Hungária, ki a jobb, magyarok, játszik a DAC.

¹¹ Nech zsjje prvi máj, sláva káeszcsé – Éljen május elseje, éljen a csehszlovák kommunista párt!

¹² fefik – csípős paprika – a magyarok gunyoros neve

Elvittek mindent, s a csapat istenei döbbsen vették észre, hogy a Bajnokok Ligájában egy másik bolygóról jött ellenfél fogja meglátogatni a várost – a Bayern München.

Mint a méhkas, úgy zúgott a város. A hentesnél, a péknél, a centrumban, a templom téren, a főutcán, a vonatállomáson csak a liga, a DAC és a hihetetlen állás, a felfoghatatlan Bayern volt a téma. A piacon, ha vásároltak, kettőt adjon, mint ahogy majd a DAC fog lóni, hármát kérek, mint amennyit a németeknek adunk, s a kofa olcsóbban adta, kacsintottak egymásra, mert egy szívben dobogtak. A nagy napon, amikor megérkezett a puccos, sosem látott, ismeretlen bolygóról jött nyugati csapat, a Bayern, már magas extázisban őrzöngött nemcsak a város, hanem komplett az egész térség, a jegyek elérhetetlen távolságba kerültek, fél disznókat, almafák teljes termését adták egy-egy jegyért, s mint május elsején, amikor a jónép kiállt az utcára befigyelni a feldíszített ünnepi járműveket, úgy várták az utcán az idegenek buszait. És jöttek. Ezernyi különös, nagyszájú, szőke, bundesligás frizurás-bajuszos bajor, akik csodálkoztak, hogy csak úgy bejöhetnek ebbe az idegen, érdekes, fekete-fehér, színtelen, nyomasztó és mégis mókás, dilinyósok lakta vidékre, s csodálkoztak, hogy miféle viccekkel jönnek ezek az izék, keletiek, akikről semmit sem tudtak, kicsit zavartan viselkedtek, mert sört nem kaptak, mert a városvezető elvtárs jó előre bezáratta a lebujsokat, kocsmákat, s ettől a németek kicsit neurotikusokká váltak, s csapatostul keresték az egérutat, a megoldást. Azonnal rájöttek, hogy honnan fúj a szél, hát persze, itt, a város külvárosában, valahol a sztyeppén, nincs is esélyük egy normális csehót találni, naná, hát akkor majd szépen bemetróznak a belvárosba kicsit szórakozni, iddogálni.

A komancsok párházát annak idején az építész elvtársak úgy tervezték, hogy spéci, sosem látott pompával kivitelezett üvegajtók, üvegfalak fogadják majd a modern világ templomába igyekvő új-jobbágyokat. Lengyel néni, a takarító asszonyág, mint mindig, a szokásos mozdulatokkal sertepertélt a márványfolyosón, szeretett sepregetni, aztán fölmosni, mert a modern épület részeként tekintett magára, más volt, na, mint a többi egyszerű takarítónő, ő mégiscsak a város legfőbb folyosóját takarította, szeretett kitekingetni a főutcára, időnként kikandikálni a szemközti Duna szállóra, ahol mindenféle népek jöttek-mentek, s dúdolgatott, halvány őszirózsák, tudom, hogy nem szeretsz, amikor valaki vadul rázni kezdte a gyönyörűséges, frissen letisztított üvegajtót. Háttal állt az ajtónak, unott volt és fáradt, rikácsolni nem volt kedve, de nagy lélegzetet vett, hátrafordult, s amit látott, azt gondolta, soha nem felejtí el, mert a látvány beégett mélyen a retinájába...

Az üvegajtó előtt nem egy sima, eltévedt túlbuzgó hivatalnok feszengett, hanem egy megvadult sereg, hóbörgő tömeg, egy ismeretlen bolygóról lepotytyant neurotikus hörgő állatfalka őrzöngött, akik rázták, ütötték a csoda szép, csillogó, éppen frissiben a légszartól letisztított üvegajtókat. Lengyel néni megmerevedett. Az üvegajtó túloldalán valószínűtlen emberfalka kiabált, metró, metró, metró üvöltözve. A Bayern szurkolói, ezek a megvadult németek akartak csak lemenni a metrólejáratba, mert be akartak menni a belvárosba, mert különben is, kezdett a tökükre menni ez a nagy semmi, ez a fapados mellékszál, a sima, szürke keleti mindennapok valósága, s végre inni akartak, ha itt, láthatólag a világ végén, kiszúrva velük, a rendezőség ide hozta őket,

ahol se pia, se nők, se villamos, semmi jele az életnek, csak egy rakás rendőr, hát akkor gyerünk le a metró lejárójába, de a düh elöntötte őket, még ezt sem engedték meg nekik ezek a kurva keletiek.

Aztán győzött a Bayern, na de ez kit érdekelt. Vitték a győzelmüket egy másik bolygóra, nekünk, szerdahelyieknek pedig megmaradt az élmény, hogy valóságos isteneket láttunk a város gyepén, a DAC-arénában, akiket eddig csak a tévében láthattunk, de megmaradtak a szívünkben, bizonyosságul, hogy az a másik világ, amiről sokan suttogva mertek csak beszélni, igenis létezik...

Nem sok kellett már, hogy a nyolcvanas évek végére végérvényesen és örökre minden megváltozzon.

Egy szép novemberi napon előbb egy kis csoport kezdett gyülekezni a város főterén, lapátokkal, transzparenszekkel a markukban, s míg a novemberi havas eső ereje egyre csak gyengült, a csapat hangja úgy erősödött, mintha osztódással, valami fura gyorsulással növekedtek volna.

Elkezdődött a vég, s úgy tűnt, hogy a Bayern bizonyára valami rejtélyes vírust hozhatott a városba, mert mindannyian bizonyosságot kaptunk, hogy kitágult a DAC vereségével együtt a tudatunk is, hogy valóban, tényleg létezik egy másik bolygó, ahol minden színes és természetes – igen, akartuk ezt a más világot, s az addig békésnek tűnő szerdahelyiek hirtelen követelőzni kezdtek, lapátokat mutogattak a sűrű homályba vesző komancsok főhadiszállása felé...

Valami véget ért. Ami ezután jött, az már valami más.

Kész regény. Színes, szélesvásznú, komoly tőkével rendelkező vadnyugati történet.

Szerdahely másképpen – dik, nocsí. Érted?

Hizsnyai Zoltán

Függetlenségfüggőség

A dunaszerdahelyi Opus irodalmi folyóirat

Ha egy lapbemutatón vagy beszélgetés során az Opus folyóirat történetéről kérdeznek, többnyire visszakérdezek: a rövid vagy a hosszabb verziót kívánják-e hallani. A rövid laptörténet igazán csak egy nyúlfarkincányi: az Opus a szlovákiai magyar írókat és műfordítókat tömörítő Szlovákiai Magyar Írók Társaságának a lapja, 2009-től jelenik meg, és e röpke nyolc év során szerkesztői között olyan ismert és elismert irodalmárok nevei jelentek meg, mint H. Nagy Péter, Tóth László, Vida Gergely, Juhász R. József, Csanda Gábor – és jómagam, teszem hozzá ilyenkor, hogy a protokoll unalmas rutinját némi élccel ellensúlyozzam.

Ha viszont a hosszabb verziót kérik, egészen 1958-ig vissza kell farolnom az időben, ebben az évben indult ugyanis az Irodalmi Szemle, amely a rendszerváltásig az egyetlen szlovákiai magyar irodalmi folyóirat volt. És hát, ha éppen aktuális ízlésvilága és koncepciója ellenében is, valamiképpen az összes később megjelenő szlovákiai magyar irodalmi lap a régi Szemle köpönyegéből bújik elő. Elsőként a Magyarországon is nagy karriert befutott, a legjelentősebb irodalmi folyóiratok között jegyzett Kalligram 1992-ben, aztán a fiatal írók lapjaként induló Szörös Kő 1996-ban. Sőt, maga az Irodalmi Szemle is, hiszen 1990-től számos főszerkesztő-, koncepció- és korszakváltáson esett át, többnyire előnyére.

A folyóirataink közül legifjabb Opus már korántsem az Irodalmi Szemle ellenében fogalmazta meg magát – a Szemle akkorra különben is túl volt már régi önmagán –, viszont bizonyos szempontból mégis rokoni kapcsolatban áll vele. Az Irodalmi Szemle ugyanis egészen az 1990-es évek elejéig a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának lapja volt, legalábbis névleg. Aztán már névleg sem. A jogviszony a privatizáció lázas forgatagában valahogy elveszett. A Társaságnak egészen az Opus indulásáig, vagyis bő másfél évtizedig nem volt saját folyóirata. A változás Hodossy Gyulának, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága akkori (és jelenlegi) elnökének kezdeményezésére és céltudatos munkájának köszönhetően történhetett meg. Így aztán 2009-ben H. Nagy Péter főszerkesztésével elindult az Opus, 2014 januárjától pedig – az Irodalmi Szemle és a Kalligram szerkesztésében szerzett sokéves tapasztalataimat kamatoztatva – én vezetem a lapot. Ez év elejétől már csak ketten maradtunk H. Nagy Péterrel, én a szépirodalmi anyagot, Péter a tanulmányokat, esszéket és kritikákat szerkeszti. A lap arculatáért felelős grafikai és képszerkesztő pedig a kezdetektől Juhász R. József.

Személyi változások e rövid nyolc év során is történtek tehát, a folyóirat jellege, ízlésvilága, koncepciója viszont – amelyet még az alapító főszerkesztő fogalmazott meg – lényegében a kezdetektől változatlan maradt.

Az Opus célközönsége elsősorban az irodalomkedvelő, gondolkodó, a kultúrával kapcsolatos számos témakörben magas szinten tájékozódni kívánó felvidéki magyar értelmiség, különös tekintettel az ifjú értelmiségiekre és a szárnypróbálgató fiatalokra. A lapkoncepció kimunkálásakor ezek a meghatá-

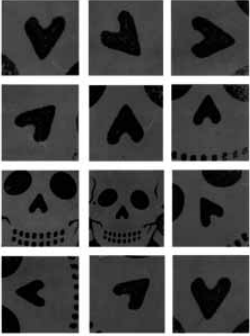
rozottságok természetesen nem voltak figyelmen kívül hagyhatók. Ebből következően folyóiratunknak két fontos feladatát határoztuk meg: 1. biztosítson méltó fórumot a felvidéki irodalom legnívósabb alkotásainak; 2. kisebbségi helyzetben élő olvasói számára nyisson ablakot a kortárs magyar irodalom legjava felé. Az Opus tevékenysége tehát leginkább afféle szellemi export-importként írható körül.

H. Nagy Péter megfogalmazása szerint: „Az Opus magazinjellegű, interkulturális, multimediális lapként határozható meg, amelyben vándorló, vissza-visszatérő tömbök, műfajok vagy tematikák biztosítják a koncepció folytonosságát. Olyan sokszínű folyóiratról van szó, amelynek a rovatszerkezetét tekintve sincs két egyforma száma. Természetesen működtet állandó rovatokat is (ilyen pl. a Horizontok c. szépirodalmi, vagy a Palimpszesztek c. kritikai rovat), de ezek számról számra más-más blokkokkal és mellékletekkel egészülnek ki. Az évenként megújuló mellékletrendszer is része ennek a stratégiának, mivel az SZMÍT tájékoztatófüzete mellett szépirodalmi és irodalomtörténeti mellékleteket is kínál. Innen nézve, a lap elébe megy annak a tapasztalatnak, hogy a folyóirat-olvasás inkább egyfajta jó értelemben felfogott szemeztetés, lapozgatás, amit a szerkesztőknek figyelembe kell venniük a számok összeállítása és a blokkok társítása során. Az Opus már csak ezért is rendkívül széles spektrumú olvasóközönségre számíthat: a magazinjellegnek köszönhetően a lapot nemcsak írók és művészek forgathatják élvezettel, hanem az igényes szórakozásra vágyók is; ugyanakkor pedig a folyóirat professzionális kivitelezéséből és szakmai színvonalából adódóan az irodalomtörténészekhez, a filmkritikusokhoz és a tudomány művelőihez is utakat talál. (...) Az Opus a lokális értékek és a magyar kultúra egésze közti kommunikáció és tapasztalatcsere minden maradó értékre nyitott fóruma kíván lenni.”

A Peron című szépirodalmi mellékletet – amely a pályakezdők fóruma kívánt lenni – azóta megszüntettük, az indulók efféle szeparálása ugyanis nem bizonyult jótékony hatásúnak, a műhelymunkát azonban azóta is intenzíven folytatjuk, legjobb alkotásaikat pedig rendszeresen közöljük. A folyóirat „irodalomtörténeti melléklet”-ként aposztrofált extratartománya, vagyis az Opus-könyvek sorozat azonban továbbra is kiadásra kerül, tavaly a nyolcvanéves Tózsér Árpád, ez évben pedig Forbáth Imre életművével kapcsolatos elméleti írásokat publikáltunk benne, akinek idén halála ötvenedik, jövőre pedig születése százhuszadik évfordulójára emlékezünk.

Az írások szakmai és művészi színvonala mellett nagy hangsúlyt fektetünk a vizuális kivitelezésre is, a képzőművészeti anyag minőségére, illetve a „tálalás” korszerűségére. A képi kultúra kihívásainak a papírmínóségtől kezdve, a tördelésen át a színes borítóig, minden munkafázis igyekszik megfelelni. Minden lapszámot egy képzőművész alkotásaival illusztrálunk, akinek munkásságáról szakmai elemzés is olvasható a lapban. A bemutatott képzőművészeket régióként csoportosítjuk, mindig az adott térség vizuális művészetét behatóan ismerő művészettörténész válogatásában, aki az adott alkotóról a bemutató kisesszét is megírja. Az első időszakban a szlovákiai, később a vajdasági, jelenleg pedig az erdélyi magyar képzőművészet legjelentősebb, a regionális értékeket egyetemes érvényre emelő művészegyéniségeinek munkái gazdagítják lapszámainkat.

Az Opus legszembetűnőbb jellemzője a nagyfokú nyitottság. Vonatkozik ez a különféle szépirodalmi iskolák, sőt a nívósabb populáris irodalom párhuzamos szerepeltetésére ugyanúgy, mint az egymásnak sokszor ellentmondó szemléletmódok, értékrendek és világnézetek jegyében született alkotások publikálására. Maximális szellemi függetlenségre törekszünk, úgy hiszem, meglehetősen sikerrel. Nincs ezen mit szépíteni, egyszerűen függetlenségfüggők vagyunk. Csupán két valamitől nem vagyunk képesek – és hajlandók! – függetlenedni: a nagyfokú (és tudatos) szerkesztői empátiánktól és a saját ízlésünktől.

34

szlovákiai magyar irod. folyóirata

OPUS

35

szlovákiai magyar irod. folyóirata

OPUS

48

szlovákiai magyar irod. folyóirata

OPUS

49

szlovákiai magyar irod. folyóirata

OPUS

R. Nagy Krisztián

Hodžova u. 36–42.

Láttam, ahogy Rezniková néni a kapuhoz ér. Mindkét kezében súlyos bevásárlószatyor. Kiléptem, és már messziről egy hangos „Kezit csókolom, Katarina néni”-t eresztettem el az irányába, elsősorban üdvözlésképp, másodsorban, hogy jelenlétemre felhívjam a figyelmét, és a lépteim tempójával egyetemben jelezsem neki: tessék várni, máris nyitom önnek a kaput.

Katarina néni zavartan felém fordult. Mivel már közelebb értem, megismételtem a köszönést, és a kulcsomért nyúltam. A néni végre felismert, és láthatólag megnyugodott. Amíg a kulccsal vacakoltam a sötétben, megkérdezte, hogy van a család otthon, Tomáš, mire én válaszoltam, hogy nagyon jól, de Tomáš a bátyám neve, én Martin vagyok. Katarina néni közbeszólt, hogy mondjam már hangosabban, mert ő bizony megsüketült vénségére. Megismételtem, s közben végre kinyílt az ajtó. A néni becsoszogott előttem.

Elkértem a szatyrait, mert mégsem helyénvaló, ha neki kell cipekednie fel a másodikra. A belső udvar egyetlen fája tövében egy mozdulatlan árnyék feküdt. Kováč kellett hogy legyen, az öreg alkoholista csöves. Napközben, ha volt pénze, a kapualj mellett lévő olcsó lebuiban ivott, aztán estére valahogy mindig bejutott hozzánk az udvarra. Nem tudtam, hogyan, talán szerzett valahonnan egy kulcsot, vagy valaki beengedte mindig, napi jó cselekedetként.

Felfele menet Rezniková néni mesélt valamit a megboldogult Reznik

papáról, hogy őszinte legyek, nem nagyon figyeltem rá, már úgyis halottam az összes történetet. Testsúlyomat az egyik lábamról a másikra helyezve vártam a nehéz szatyrokkal, amíg az öreglány megtalálta a kulcsát és kinyitotta az ajtót. A lakása öregnéni-szagú volt. Lepakoltam a csomagokat, és szerettem volna menni, de Rezniková néni ragaszkodott hozzá, hogy egyek egy sütit, mielőtt megyek. Úgy gondoltam, egyszerűbb túlesni rajta, mint nekiállni vitatkozni róla, úgyhogy rábólintottam. Amíg a sütit ettem, a néni megkérdezte: „Tomáš, nem tud-e jövő hét után megint menni a sógornak segíteni a disznóölésben vidéken?” Azt mondtam, szívesen, és tényleg így is gondoltam, mert szeretem a disznóöléseket. Egy ritka esete az életemnek, amikor igazán hasznosnak tudom érezni magam, valamiben, amit még élvezek is. A dermedt nyers húsba szaladó borotvaéles kés hangját nagyon szerettem. Húst szeletelni. Az egyik kedvenc elfoglaltságom. Furcsa, miféle banális dolgok képesek lekötni az ember figyelmét... Meg persze, mindemellett, a kolbász sem jön rosszul, amit kapni szoktam a segítségért.

A süti után elköszöntem Rezniková nénitől, és a saját lakásom felé vettem az irányt. A lépcsőfordulóban összeütköztem Adam Martinekkal. Elnézést kértem tőle, pedig valójában ő futott nekem. Martinek nem válaszolt, csak zavart tekintettel bámult rám egy pillanatig, majd továbbment. Lehet, rossz napja volt, gondoltam, és folytattam utamat hazafelé.

Otthon levettem a cipőmet, és a fürdőbe mentem, hogy lemossam a kezemről az öregnéni-szagot, mert tudtam, ha nem teszem, zavarni fog egész este. Ahogy megnyitottam a vízcsapot és felnéztem a tükörrre, megláttam magam – a szürke zakóm bal vállán egy hatalmas sötétvörös folt éktelenkedett. Nem értettem, mi lehet, hogy került oda. Levettem a zakót. Az ingem is foltos volt. A dolog még ragadt. Megszagoltam az ujjam, miután hozzáértem. Mint a vas. Fene tudja... Vér? Lehet, hogy én vérzek? Levettem az ingemet is, és egy ideig a tükör előtt forgolódtam. Csak feltűnt volna, ha elkezdek vérezni. Nem találtam magamon sérülést. Beletúrtam a hajamba, hátha a fejemet vertem be, és onnan folyt le a vállamra. Semmi. Lehet, hogy mégsem vér? Az orromhoz emeltem az ingemet. De, ez igenis vér.

Megnyitottam a csapot és teleengedtem forró vízzel a mosdót. Beleenyomtam az ingemet. A vér pirosra festette, ahogy elkezdett oldódni. Mindenképp friss, másképp már bele-száradt volna. Leengedtem a vizet,

és megnyitottam a csapot újra, aztán szappannal dörzsöltem a foltot, amíg ki nem jött teljesen. Tudtam, hogy az öreg zakót nem túl célszerű így tisztítani, de nem volt jobb ötletem. Napközben kikapcsoltam a fűtést, és nem is szoktam visszakapcsolni egy ideig, amikor hazaérek, így a lakás majdnem olyan hideg volt, mint a levegő odakint. A forró víz égette a kezemet, amíg benne volt, viszont amint kihúztam, fájni kezdett. Sosem működött rendesen a hideg és meleg vizes csap, így nem tudtam langyos vizet csinálni, a tűzforró és jéghideg voltak az elérhető opciók. A hideg azonban, úgy képzeltem, csak beledermesztené a vért az anyagba, és nem tudnám kiáztatni rendesen.

Másfél óra alatt kész voltam. Elfáradtam, és nem volt már kedvem vacsorát csinálni. Ellenőriztem, bezártam-e az ajtót, majd a kanapéra feküdtem. A fűtést most már nem kapcsoltam be, ha úgyis elalszom hamarosan, legalább spórolok vele picit. Holnap munkába kell mennem... Nem... Péntek van. Nem. Csütörtök.

Valami nincs rendben

Valami az ölembe esett. Azonnal felriadtam. Mivel égő lámpa mellett aludtam, mint mindig, tisztán láthattam, mi volt az: egy hatalmas, gromomba patkány. Nem az a fajta, amelyik maga is megijed az eséstől, és amilyen gyorsan csak lehet, elrohan, be, valami sötét lyukba. Ez a patkány nem ment sehová. Talpra küzdötte magát, nem gyorsan, csak úgy kényelmesen, és egyenesen az arcomba nézett, mint aki elvárja, hogy elnézést kérjek tőle, amiért az ölembe esett. Akkora volt, mint egy kisebb tacsó.

Hirtelen mozdulattal ráborítottam a takarót, és jól összefogtam a négy sarkánál. Kipattantam az ágyból és az ablakhoz léptem. Szétnyitottam, és kivágtam az egészet az utcára.

Egyemeletnyi esés. Hallottam a nyekkenést, láttam, ahogy a takaró szétnyílt, és a sötét árnyék függően átpréselte magát egy csatornanyíláson.

Felkapcsoltam a konyhai lámpát, és megnyitottam a vízcsapot. Töltöttem magamnak egy pohár vizet. Kiöntöttem és újratöltöttem. Megint kiöntöttem. Újratöltöttem. Ismét kiön-

töttem. Végül kinyitottam a hűtőt, és egy pohár tejet töltöttem magamnak egy másik, száraz pohárba.

Minden lámpát felkapcsoltam. Leültem a szófára, és megittam a tejet. A halvány utcai zajokon kívül csak a hűtő bűgását hallottam. Felnéztem az órára az ajtó felett. Megállt, hét ötvennél. Végignéztem a lakást, hol juthatott be a féreg. Az ajtó zárva volt, és a nyári meleg ellenére az ablakok is. Nincs lyuk a falon. Nincs kandalló. A szellőzőn sűrű rács. A WC ülőkéje le volt hajtva, de ez tűnt az egyetlen reális bejutási helynek. Rátettem a legvaskosabb könyvet, amit találtam, hogy ha egy másik dög felküzdené magát a csatornából, ne tudjon kijutni. Emil Zola: Patkányfogó. Amikor ezzel megvoltam, felöltöztem, megkerestem a kulcsaimat és a zseblámpámat, és kiléptem a lakásból. A lámpákat égve hagytam. A folyosó fényei azonnal bekapcsolódtak – mozgásérzékelővel működtek.

Az utcai lámpák narancsvörös fényárban tartották a várost napnyugtától egészen reggelig. A szemben levő éjjel-nappali kisboltba mentem, és vettem egy olyan gyerekzár-dolgót, amivel a szekrényeket és a fiókokat biztosítják a friss szülők.

– Kései órát választott a háza biztosítására, uram – mosolygott az eladólány.

– Patkány – hallottam a saját hangomat.

Visszafelé összeszedtem a takarómat, és egy kukába gyűrtem. A csatornanyílás, amelyben az állat eltűnt,

kényelmetlenül közel volt, de tudtam, hogy a féreg már rég messze jár.

Visszatérve a lakásba sietve felkapcsoltam minden villanyt a zseblámpa fényénél, mielőtt bezártam volna az ajtót magam mögött. Ellenőriztem a vécét. A könyv ott volt, ahol hagytam. A konyhába mentem, megittam a kitöltött hideg tejet, majd újratöltöttem a poharat, és az ágy melletti éjjeliszekrényre készítettem. Leültem a szófára. A hideg bőr recsegése bántotta a fülemet. Az óra ketyegését hallgattam néhány percig, az arcomat a tenyerembe temetve. Óvatosan lélegeztem, minél halkabban. Belefájdult a hasam.

Ellenőriztem az ajtót, mert hirtelen nem tudtam, vajon bezártam-e. Zárva volt. Visszamentem a fürdőbe, és felszereltem a gyerekzárát a vécére. Megpróbáltam felnyitni, olyan erővel, amit, úgy képzeltem, egy jól megtermett patkány képes lehet kifejteni.

Odakint kezdett pirkadni.

Végignéztem a lakást, vajon más hol bejuthatott-e. Lyukat a falon nem találtam, az egyetlen nyitott ablakot bezártam. A lakás immár patkánybiztos volt. Visszamentem az ágyamhoz, levetköztem és ledőltem. A lámpákat mind égve hagytam. Néhány percig feküdtem nyitott szemmel. Felkeltem, és töltöttem magamnak egy pohár vizet. Még egyszer végignéztem a lakást. Nem volt lyuk a falon. Az ablakok és az ajtó zárva. Visszamentem az ágyba, és reszketve a takaró alá bújtam.

Minden rendben van.

Zajt hallottam.

Mázik Orsolya

Csilla

Csilla zsebre vágta a telefont, amikor az felsípolt. Keze idegesen matatott körülötte, mintha az ujjával el tudná olvasni az üzenetet. A megfelelő helyet kereste, ahol végre megnézheti. *Túl sokszor ír, gondolta idegesen. Egyszer még nagyon kínos helyzetbe kerülök miatta.* Ettől függetlenül alig várta, hogy megnézhesse.

Kiment a konyhába vízért, és még tele sem lett a pohár, már a kezében volt a telefon. Jobb kezének hüvelykujjával egy gyors választ pötyögött. Még nem csúszthatta vissza a zsebébe, mikor élettársa utánajött.

„Ki írt már megint?“, kérdezte mogorván, miközben indokolatlanul közel lépett Csillához, alig észrevehetően taszított rajta egyet, és ő is teletöltött egy poharat. A telefon puhán és villámgyorsan landolt, nem, nem landolt, kényszerleszállt a fürdőköpeny zsebében, és a lány egy női nevet motyogott.

„Jó sokat beszéltek mostanában.“

„Az csak jó, nem? Végre legalább ennyi életem van. Hogy a legjobb barát-nőmmel írogatunk az interneten.“

Csilla hátralépett, a konyhapultnak dőlt. Amikor a zsebében ismét sípolt a telefon, enyhén megrezzent, de a férfi, úgy tűnt, nem vette észre. A lány, hogy zavarát leplezze, felkapott egy almát, és a fürdőköpenyes combján elkezdte fényezni. Már ragyogóan csillogott, mikor az élettárs még mindig a csapnál matatott, így időhúzás gyanánt nagyot, harsanót harapott az almába, és lassan, ráérősen rágni kezdte.

Tudja a jelszavaimat, rémült meg. Tudja, és bármikor visszakeresheti, kivel mikor beszélek, és mennyit. Csilla rettegett ettől a perctől. Próbálta magát azzal vigasztalni, hogy továbbra is egészen természetesen viselkedik ilyenkor, hogy nem minden egyes alkalommal hazudik, és eddig nem adott okot gyanúra. Féltelme ettől nem szűnt meg, és rettegett, hogy mikor jön majd el az a pillanat.

Aprólékosan megvizsgálta az almacsutkát. Még két harapás, vagy három, és csak a magok maradnak. Akkor aztán Csilla kénytelen lesz felmenni, kikapcsolni a hangot vagy az internetet, vagy mindkettőt, és valamilyen valóban magányos elfoglaltság után nézni. Mondjuk felmoshatná a folyosót, az legalább hasznos, és akkor egy kis ideig megint nyugta lenne mindenkitől. Utána letusolhatna, és akkor jó húsz percet egyedül lehet.

Mikor ismét az élettársa nélkül maradt, újra gyors választ írt, újra egyetlen hüvelykujjával, és a telefon ismét a zsebében kötött ki. A titokzatos levelezőpartner természetesen nem a legjobb barátja volt. Hanem a legjobb barátja. Tényleg csak barát. Tényleg. Csilla elég sokat gondolkozott azon, mennyire hihető ez. Számára nem tűnt annak, bármennyire is ez volt a fizikai igazság, és ezért attól félt, mást sem tud majd meggyőzni barátságuk ártatlanságáról és... plátóiságáról.

Sőt, egy képzeletbeli barát, kötött ki a lány megint ott, ahol az elmúlt időszakban már jó néhányszor. Végül is, titokban beszélgetünk, és nem látja

senki. És nem tartozik a fizikai világhoz, amelyben élek. Szerette elképzelni, hogy a fiú a vonal másik végén semmilyen fizikai valósághoz nem tartozik. És akkor nem lenne gond, beszélgethetnének bármiről. Sőt, *egy angyal*, kezdte magában megint azt, ami újabban a vesszőparipája lett. *Mennyivel is egyszerűbb lenne így az élet!* Egy angyalnak, Csilla úgy tudta, nincs neme, és talán nincs teste sem. Nem érdekelné senkit, mennyit beszélgetnek, és nem kéne sunyizni a telefonnal, meg tíz üzenetből kilencnél letagadni, ki írta, és mi van benne. *Van egy személyes őrangyalom. Tényleg van. Az enyém. Ott van a vonal másik végén, és beszélget velem.*

Őrangyal. Más nem is lehet. Mióta néhány hete „Majd beszélünk!” felkiáltással elbúcsúztak, szinte nem volt olyan nap, hogy ne írtak volna egymásnak. Okostelefon, jó találmány. A fiú, bocsánat, az angyal azóta ott volt mindenhol, bármi is történt Csillával. A naplója volt, a menedéke.

Ő volt a vonal másik végén, mikor Csilla összeveszett az élettársával, az megverte őt, és kidobta a falu főutcájára. A lány elpanaszolta, mi történt vele, elpanaszolta, hogy nem először történik ilyen, és elpanaszolta, hogy ilyenkor vasárnap késő este nem tud menni sehová. Ő akkor barátságos sorokat írt, amit a lány azonnal vigasztaló hangon *elmondott* szavakká alakított. Ő lebeszélte arról, hogy a parkban aludjon vagy stoppolni próbáljon. Rábeszélte, hogy pusztán a túlélés és a józan ész nevében menjen haza.

Ő volt a vonal másik végén akkor is, mikor a kisírt szemű és kialvatlan Csilla hajnalra *bocsánatot kért* a viselkedéséért, és egy jó adag kompromisszummal maradhatott. Mielőtt végre elaludt volna arra a reggelig hátralévő néhány órára, a végén még gyorsan előkapta a telefont. „Minden rendben. Kibékültünk”, szolt az üzenet.

A fiú innentől kezdve nem hozta szóba a verést, sem azt, hogy a lány vasárnap este néhány órát a parkban ült, és nem volt senkije és semmije. Ehelyett csak a béküls szexszel és egyéb felnőtt témákkal kezdett viccelődni, és ezt a jó szokását megtartotta mostanáig, noha azóta már hetek teltek el.

Csilla megint elővette a telefont a zsebéből, megnézte az üzenetet. Egy újabb sikamlós vicc volt, mely a köztük lévő valós szexuális feszültségből táplálkozott, és a köztük lévő lehetséges szexuális kapcsolatot taglalta. *Na, így aztán marha könnyű őt angyalnak képzelni...* Csilla ereiben egy adrenalinlöket mint újabb adag rettegés kezdett szaladgálni. *Ha ezt egyszer megtalálja valaki, lassan nem lehet majd megmagyarázni...* *Pedig tényleg nincs köztünk semmi!* A lány, bár még magának is csak félig vallotta be, most először úgy is félt az újabb veréstől, hogy egyelőre még nem volt kilátásban.

Az üzenőprogramban nyomatékosan és határozottan megkérte a fiút, vagy ezredszerre, hogy az ilyesfajta poénokat ritkítsa, vagy, ami még jobb, irtsa ki teljesen. Hiába érti ő, hogy nem kell ezeket komolyan venni, nem bízott benne, hogy meg is tudja magyarázni egy kívülállónak. Legalább az is legyen ott a mentett beszélgetésekben, hogy ő, Csilla, nem kér ezekből. Ezután kikapcsolta az internetet, némi gondolkodás után a telefont is, emelt fővel hagyta hátra a konyhaasztalon, és elindult, hogy legalább átmenetileg internet- és társaságmentes elfoglaltságot keressen magának.

Én, pohár, örvény

Az ablakban ültem, cigarettáztunk. Beszítad az utolsó korty füstöt. Még egy kicsit forgattad az ujjaid közt az egyre parányibb parazsat és a végén az átnyirkosodott csikket – hogyan lettek annyira nyálasak a cigarettáid, nem értettem sosem. Egy hirtelen mozdulattal továbbpöckölted. Kirepült mellettem, akkor összerezsentem, az ágytakaró széle lecsúszott a vállamról. Te neveltél, úgy-hogy egy kicsit nekem is muszáj volt.

Amikor a cigarettám végére értem, hanyagul kinyújtottam a kezem, és a semmibe ejtettem. Gellert kapott néhány ablakpárkányon, apró szikrákat engedve útjára, hogy aztán a negyediken kihunyjon, mint egy végelgyengült szentjánosbogár. Utána akartam ugrani. Elábrándoztam, milyen lehet ez a zuhanás, vágódva az odalenti nyugalomra és kívánva ezt a fordulatot. Vállamról lelöktem az ágytakarót, felálltam az ablakpárkányra, az északi szél máris ölelkezni próbált velem, végigsimította a testemet, az egész testemet, olyan porcikáimat is, melyeket szél még nem érintett, borzongtam, gyönyörrel és fázva. Kitárt karommal megtámasztottam magam az ablakkereten, lábaim felváltva lógattam a mélybe. Húzott a kint, várt a lent, és csábított a dévaj szél.

Te akkor hívtál vissza az életbe, vissza a szobába. Kérleltél, de nem érdekelt. Csak azért akartad, hogy visszamenjek, hogy aztán felöltözsem, és utoljára lépjem át azt a küszöböt. Nem akarok távozni – az ajtódon. Nem akarod, hogy visszajöjjek. Nyújtod a kezed, de nem és nem fogom meg. Azt akartad, hogy hagyjalak itt. Itt hagylak...

Az ágyadon ültem, töltöttél nekem egy italt. Még egyet. Most a poharat forgatom a kezemben, torkomon érzem a maró folyadékot, melyet némi gyümölcész kísér. Nézem, ahogy nyeglén örvénylik a pohárban, ha megrázom, és tudom, hogy nekem ezt most már nem kellene meginni. Próbállak kizárni, nincs a szoba, nincs az ablak, nincs az ágy. Te sem vagy, csak én, egy pohár és egy tudatmódosító örvény, és így kerek a világ – én, pohár, örvény. Én, pohár, örvény. Ebben a triumvirátusban még valahogy kiismerem magam.

Nem akarod észrevenni, hogy nem vagy itt, intesz, hogy igyam ki nyugodtan, majd a következő körben csatlakozol. Azt hiszed, ezzel lecsillapítasz? Netán kárpótolsz? Vagy abban reménykedsz, hogy a következő kortynál ájultan dőlök végig az ágyon, hogy végre te is pihenhess? Megrázom a fejem, áhítva gondolok a hűvös szélre, aztán felhevült testedre az enyém fölött, aztán a szélre, aztán a testedre. Egy hajtás, két korty, megiszom, érzem, ahogy marja a nyelvem, a torkom, és mire az enyhén gyümölcsös íz kezdődik, már nyújtom a poharam a következő adagért.

Gépiesen töltöd tele, mintha máshol járnál gondolatban. Felbosszant. Miért nem vagy itt? Miért? Még csak nem is gondolkozol azon, hogy miért itatsz, vagy hogy kell-e még. Ülő helyemben megcsúszik a lábam, egy hirtelen, hangos toppanással teszem helyre, és ezt sem veszed észre. Nem, nem fogsz leitatni. Jó úton haladsz, de így sosem érsz célba.

Tétován felállok, és ügyetlen mozdulatokkal felöltözöm. Megbotlom a szőnyegben, de nem fogadom el a kinyújtott kezed. Nem fogadom el. Elindulok, egyedül is, ha nem akarsz velem jönni. Felajánlod, hogy lekísérsz, és én nem

fogadom el. El kell indulnom. Talán visszajöttem az ablakból. Örültél. Az ajtódon léptem ki, végérvényesen, ahogy kívántad. Azt hiszed, hazamegyek. De két emelet között végre egy ablak. Elszívok egy cigarettát, utána nézek, az ablakpárkányra állok, és húz az északi szél...

LIPCSEY GYÖRGY SZOBRA

Nagy Erika

Eltaposott pondró

Fáradt vagyok. Bambán bámulok magam elé, semmihez sincs kedvem. Pislogni sem. Enni sem. Aludni sem. Csak nézni egy pontot a sarokban a pókháló mellett, addig nézni, amíg az lassan növekedni nem kezd egy hatalmas sötét folttá. Nem teszek érte semmit. Nem mozdítom meg a kezem sem. A lábamat sem. A testemet sem. Nem is akarom a fizikai erőmet pazarolni. Meg nincs is. Ahogy így ülök, azt érzem, hogy könnyű vagyok. Mint egy pihe-puha kacsatoll. Bár nem tudom, hogy az milyen, még soha nem láttam. Nem fogtam, nem éreztem. Csak hallottam róla. Most már hallani sem hallok. Vagyis nem akarok. Semmit sem akarok, csak a sötétséget. Meg a csendet. A belső csendet is. Az jó. Jó, mert akkor nem vagyok morcos, nincs bennem vibráció.

Finom a bor, amit kortyolgotok. Egyre finomabb. Ilyenkor a fejemben is nyugalom van, s a gondolatok kómásan terülnek szét az agyamban. Mint a részeg, amikor négykézláb mászva olvad bele az aszfaltba. De most a nagy nyugalomnak van egy szépséghibája, az, hogy fáj a fejem. Lüktet, mint a rezgőre állított mobiltelefon. Nem szeretem a mobilt. Főleg akkor nem, amikor alszom, és visít a fülemben, amitől kiráz a hideg. Majd leizzadok tőle, és jön a hajszáritás, ruhacsere. Vagyis jöhetne, de nem bajlódok vele. Száradjon minden magától. Meg nincs is hajszáritó meg tiszta ruha. Csak meg ne fájzak, mert akkor köhögni és tüszögni kezdek. S ha ez lesz, akkor be kell vennem azokat az undorító cseppeket. Meg teát kell innom, citrommal, mézzel. Utálok a mézet, mert utálok a méheket. Csípnek. Zümmögnek. A köhögést is utálok, mert izomláz lesz a hasamban. S az nem jó. Az kellemetlen, meg fáj is. Nem akarok fájdalmat. Nem akarok semmit. Nyugalmat akarok. A fejemben, az életemben, az ágyamban, a házamban. Vagyis abban nem, mert az nincs. Semmim sincs. Csóró vagyok, és senki nem álmodik rólam. Mari sem, mert asztmás vagyok, öreg meg idegbeteg. Azért megtűr maga mellett, de parancsol, utasít, piszkál, amíg csak élek. Ameddig vele élek. Ha élet az, hogy levegőt veszek, szuszogok, vicsorgok, bőfögök meg horkolok. Meg közben iszogatom a bort. A Mari barát. Finom. A minap kapta. Hogy kitől, azt nem tudom, nem kérdeztem, mert nem érdekel. Csak az, hogy igyam, hogy élvezzem azt, hogy a bornak boríze van. Fogytán az üveg tartalma. Ízlik. Egyre jobban. Talán azért, mert a szőlőt is szeretem. A vele való munkát nem, kacsozni, kötözgetni, majd szüretelni, az nem nekem való. Mari egyszer rávett, hogy menjek el az egyik ismerőséhez dolgozni, akinek rengeteg szőlőtőkéje van. Csak azért, hogy ne lopjam a napot. Hogy keressem meg a betevő falatra valót. Én, akinek minden porcikája fáj, én, aki ha annak idején nem egy szajha gyerekeként születek meg, bármi lehetett volna belőlem. Napokig gürcöltem, görnyedeztem a szőlőtőkék között, persze csak akkor, ha láttak, ha ott volt a gazda. Egyszer elaludtam a reggeli után, erre az a behemót állat, amikor megtalált, úgy kipenderített, hogy két hétig az ágyat nyomtam. Nem a sajátomat, mert az nekem nem volt. Mari fogadott be, azóta itt élhetek nála, van tető a fejem felett, meg néha egy kis etyepetye. Akkor,

amikor ő akarja, amikor kedve van hozzá. Csak akkor. Nincsenek elérhetetlen álmaim, de vágyaim, azok vannak. Persze csak akkor, ha Mari nem veszi el tőle a kedvemet. De ilyenkor letöröm egy bunkósbottal. Mármint a vágyat, nem a Marit. De miért is nem a Marit? Francba az egészel! Pokolba a nyugalommal, a vággyal, a tettetett boldogsággal, elegendem van a mindent beborító sötétségből, a csóróságból, a néha-néha kiérdemelt kamatyolásból!

A borból, abból soha! Még mindig ízlik. Még mindig nem elég. Vagyis már igen, mert elfogyott. Fene üssön a Mariba, amiért tegnap este megitta azt a rozét! Pedig jól eldugtam. Vagyis rosszul, mert megtalálta. Jó orra van, kiszagolta. Nem csoda, mert akkora van neki, hogy ha fagyistölcsérnek használnám, hamar elverném a havi segélyem. Persze csak akkor, ha lenne. De nincs. Azok a mocskok, nem adnak. Nekem, akiből bármi lehetett volna. Hát tehetek én arról, hogy nem lett? Hogy semmi nem sikerül az életben? Az anyám, az a szajha, ő tehet mindenről. Meg a Mari. Mert mindig olyan munkára akar kényszeríteni, amitől lúdbőrös leszek. Még jó, hogy a tollak nem nőnek ki a testemen az undortól.

Ki kellene nyitni az ablakot, meleg van. Hú, de meleg van! Azt a tokaji-magashegy jó édesanyját ennek az éledező világnak! Nem akarok nyugalmat, nem akarok csendet, hallani, látni akarok! Az kevés, én extázist akarok! Villámlót. Nem akarok leengedni. Lebegni akarok, meg vihart kavarni. Élni akarok, nem szenvedni. Rezegni akarok, mint a mobiltelefon, vibrálni, fülbe visítani. A Mariéba, hogy elegendem van abból, hogy csak néha kufircolunk, mert én többre vágyom, sokkal többre. Nem akarok bunkósbotot, s ha mégis, s ha ütök, mert kell, mert elengedhetetlen, akkor a Marit. Marit, a háрпиát, a csámpást, a húgybojlert, az ápolatlant, a kiállhatatlant!

Fordulj fel, Mari... te... te... te. Mari... Ma... ri... ma... ma... mama...

Hangokat hallok. Kinyitom a szemem, körülnézek, hogy rájőjjenek, ébren vagyok-e, vagy csak álmodom. *Béééé!* Nem álmodom. Sajnos. Ámor nem lövi ki olyan gyorsan a nyilát, mint amilyen sebesen felpattanok a fotelból, pedig Ámor sem kispályás. Nem, ez nem álom, ez a szomorú valóság. Bár egy kissé még szédülök a bortól, de megpróbálom egyensúlyba hozni magam. Amikor Mari beront az ajtón, én már fütyörészve törölgetem a port az ablakpárkányon, mint aki egy percre sem hagyta abba a takarítást. Igaz, az alsógatyámmal, ami a fotel mellett volt ledobva, de kit érdekel ez? Pedig nehezemre esett a munka. Nem bukhatok le, tartani kell magam. Megzsarolt, hogy ha nem veszem ki a részem a munkából, nem mérlegel, kipenderít a házból. Ruhátlanul, de előtte az üres borosüveget feldugja az alfelembe. A Mari? Az megteszi! Szúrós szemmel mered rám, s ettől izzadni kezd a homlokom. Úgy érzem, hogy belém lát, hogy látja, érzi, ahogy a bor ott bűzlik a húgyhólyagomban, arra várva, hogy a pöcegödörben végezze. Nem, nem félek tőle, dehogy, csak a csillagos ég alatti élettől már elszoktam a Marinál töltött évek alatt. Ronda, hú, de ronda ilyenkor, amikor mérges! Menekülni kellene, de merre? Játszom a végzetes gondolattal, ahogy lebámulok a hetedik emeletről. Alattam a járda, mellette bokrok, virágok. Két kutya egymásnak esett, csaholnak veszettül. A részeg Józsi répaszínű arcát pedig a távolság sem teszi vonzóvá. Leszakítom az ablakban lévő virág leghosszabb szárát, s tépni kezdem róla a leveleket. Kiugorjak? Ne ugorjak? Kiugrom! Nem ugrom ki! De miért is nem teszem meg? Mi köt engem ehhez a

savanyú képű satrafához? Egy, kettő, három, s már lent is vagyok. Senki nem fog megsiratni. Utálom a Marit, aki nem fog megsiratni, mert nincsenek érzése. Áll majd a koporsóm mellett éppolyan bamba tekintettel, mint amilyenell én bámulok a semmibe. Ezt akarom? Kell ez nekem? Közben Mari visít, hogy az egész lakás búzlik a bortól, meg hogy akkora balfasz vagyok, hogy kilötyög tetem a szőnyegre a drága itókát. Hogy ő nem hülye, látja, hogy megint lustálkodtam, napot loptam. S csak dől a szájából a szitok, süt belőle a gyűlölet, arca akár a pipacs. A nőiesség köszönő viszonyban sem volt azzal, amit láttam. Úgy okáta magából az átkot, mint a mesebeli sárkány a tüzet. Istenemre, már három fejet is láttam, hallottam üvöltözni, rikácsolni, hogy *eztmégmegemelegeted... majdadokénnekedinni... annyitvedelsz mintaszopósmalac*. Úgy ordít, hogy érzem a pofájából kiáramló bűdös leheletet. Jaj de utálom ilyenkor. A szakállamat vakargatom, hogy eltereljem a gondolataimat, szép lassan, szinte szálakra szedve, közben a szemem a semmit nézi. Nem akarom a semmit nézni, de nem tudok uralkodni felette. Merengek. Akaratlanul. Valami megszállta az agyam. Félelmetesen. Képeket látok. Próbálok behunyni a szemem, de nem tudom. Hessegetem a képeket, hadonászok, de semmi, nem tudok kárt tenni bennük. Pedig akarom. Nagyon akarom. Az agyam közben kattog. Nyikorog. Annyira, hogy érzem a fogaskerekek fáradt olajat árasztó bűzét. Mint amikor fritőzben sütik a krumplit. Huszadszor egymás után, olajcsere nélkül. Nem akarom érezni. Utálom az égett olajat, utálom a benne sült krumplit. Utálok mindent. Mindenkit. Magamat is. Rühellem a mások boldogságát, a finom ételt, ami nekem soha nem jutott. Utálom a Marit. Hallom a csoszogását, a szájából kizúduló szitkokat. Hogy be nem áll a szája! Csak mondja, csak mondja a magáét, levegőt sem vesz. Hogy fulladnál meg a saját nyáladtól, te Mari! Aki egy hernyó, a legrondább fajtából. Az, mert rövid idő alatt végtelen nagy kárt okozott bennem. Növénynek érzem magam, amit megrág, kibelez. Érzem, ahogy aknajaratot vájva bennem araszol.

El innen, menekülni, amíg lehet! Ácsi, komám, ácsi! Valóban ez lenne a legjobb megoldás? Felülni a gyorsra és elillanni? S akkor mi változik? Semmi! Szavak zakatolnak az agyamban. Megállás nélkül. Pont nélkül. Hangsúly és szóköz nélkül. *Az nem fog menni, az nem fog menni, az nem fog menni...*

Nem, anyukám, nem úgy van az! Majd én megmutatom! Mit képzelsz? Mit gondolsz rólam? Hirtelen mosolyogni kezdek. Sátáni mosollyal. Bevillant egy ötlet, amitől hirtelen szárnyalni kezdtem. Már semmi nem érdekel. Betelt a pohár. Láttam a sötét alagút végét, ahol táncoltak a borosüvegek, szépasszonyok, hozományok. Hirtelen ötlettől vezérelve az ablakhoz hívom. A Marit. Odajön, csípőre tett kézzel, végighúzza ujját a párkányon, majd kihajol, hogy a másikat is szemügyre vegye. Hogy port találjon, hogy kötekedjen, hogy megalázzon, hogy belém rúgjon. De most visszanyal a fagyit! Most majd megtudja, milyen is vagyok én valójában.

Vagyis, arra már nem volt ideje!

A lift lassan ért le a hetedikről. Mármint lassabban, mint a Mari.

Z. Németh István

A verskedvelő anyajegyüzér

Első beismerés. Bármerre is nyúlnál, mostanában mindig ugyanaz a verseskötet akad az eszedbe, a fércbuk hatalmas pemzlivel ezt mázolja a retinára, beszélnek róla a buszon, a buszmegállóban, a műtőasztalon, a hűtőgépben. Igen, Karcinogén Ede kötetéről van szó, a harmadikról, amely *Cukrozott pocsolya* címmel látta meg az olvasóközönséget. A Drill Kiadó adott életet ennek a halkán lüktető szeretetcsomagnak, ő indította világmegbántó útjára ezt a lapozható lélekvesztőt, ezt a drága papírcsónakot, mely mint egy űrbe küldött krómtábla hirdeti: van élet a Földön, a híd alatt és mindenek fölött. Ércmunkák, mondhatnánk, a lélekből kiolvadó zenék, itt-ott beúszó recsegéssel; katapult a kék szárítókötélként hullámzó horizontra még olyanoknak is, akiknek eszük ágában sem volt repülni, s különben is, általában félnek kimerészkedni az utcára, titkos naplójukat pedig főleg nem mutogatják senkinek, de általában még önmaguk elől is titkolják a kódot. Nem tudnék a versei közül egy olyat sem kiemelni, amelyikre undorral bekent ujjal kéne mutogatni, vagy állandóan műsoron tartani mint a dilettantizmus egyik megríkító példáját. Tizenkét költemény, tizenkét állatövi jegy, tizenkét dühös olvasó.

A költő elindul. Kezdetben még bizonytalanul tipeg, de aztán ráérez a lépegetés ritmusára. Akik látják, összepusmogznak mögötte: megy ez! A költő már a kezét is lengeti, ide-oda beinteget, kapualjak, szoknyák alá, aztán megpróbál a haladásra koncent-

rálni. Már stílusa van, ahogy szedi a lábát, érzi, ahogy hátgerincében – mint hőmérőben a higany – fel-alá mászkál a folyadék, riszálja magát (a velórázás tipikus esete), több cipőhossz van mögötte, mint amennyi mákos virslit egész életében megevett, már megtölti tartalommal hátrahagyott, a sáros talajba jócskán belemélyedt lábnyomait... Ekkor hirtelen ötlettel gyermekcipőjét fűzős, ormóttan fekete bakancsra váltja, futni szeretne, de közben érzi, valami még visszatartja, lázasan lesi a sebességmérőt, szeme előtt kockás zászlók lengenek logikátlan parancsokat sugallva (horgonyt le, vitorlát fel), s mikor a legjobban kéne egy kis sebességet csempészni a rohanásba, sántítani kezd. A nézősereg összenéz, a többi kocogó kispajtás hátra, a birodalom már-már visszavág: mitől ez a bicegés? A költő látványosan megvonja a vállát, és alig hallhatóan azt mondja, amit sosem írt volna le Babits. Cipőmben itt ez a kurva kavics.

Aztán jó esetben piszkálás jön: cipőből a kavicsot, kötetből a verset, játékból az élvezetet. Írós palacsinta, ínházi büfé, a mócsingot tessék a tenyér szélére rakni, borisszák kezében talpas pohár csillog, már csak fogadásból is mindenki eljön egy ilyen fogadásra. Vaku villan, készül a maratoni fotó, a költő a borostáit sercegteti a függöny mögött: Istenem, hát ez vagyok én? Vagy lehet, hogy a költészet gyanúja vetül rám?

A nézőtér csendes, újra csendes. Itt-ott felvonási tünetek. Az Entré-t egy enteri őr őrzi, amolyan villoni

jelenség. No tessék! Heveny asszociációk az agylebenyperemen: kötél + nyak = Villon. A költő ajánlja magát, elébe siet saját magának, áldozati tárgyait a gyermekkorból csempészi elő: kispárna, kakaó, kisautó, hintaló. Meg persze sok régi kiscipő, amikből a cica elvitte már a Mikulás ajándékát, s talán azóta az ördög is a Mikulást.

De az a gyomnövény szúrja belé az első szálkát, amely nem tudta jó előre, hogy így lesz. Kofánvágott részeg árusok a Gondolatcsarnokban, József ágyán a ráncokat meg nem igazítók, minden katasztrófák haszonlesői: szírom és lepel le hull rólátok, s ti ott álltok remegő bibékkel, bánatos porzókkal a lángpallossal már csak lélekben hadonászó költő előtt. Itt kell hogy legyen köztetek az az ismeretlen tettes, aki képes egy szonett első versszakát ellopni/privatizálni, hogy a vers ott kuporogjon a maga 4/4/3/3 sor(s)ával. Kezetekben még berreg a szonettköszörű, ne tagadjatok hát.

Néznek az ősök az égből, se szeri, se szája egyiküknek se: nézik, a több ezer éves performanszuk mit is fialt a mérgezett földön. Néznek a szüzek, kik kóchuszárral közösültek, néznek a rosszlányok nyakig baracklekvárban. Apák és anyák szomorú özszeme villan a ködboxótból. Hús nélkül szerelmet felszolgálni annyi, mint nadrágzsebből inni a szilvalét. Nyüzsögnek a jól bekamerázott világban a kisbetűs istenek, hónuk alatt injekciós tű, benne habos almaecet és persze mindennek a netovábbja. Mindez önmaga megvalósulását feltételezi a kocsmai fricskákban, ahol kavargó gyomroktól teli a talicska, s a dal a nép ajkán már kissé pimpósan pislákol, majd leütik a költőt, mint egy záróakkordot, s ő gyermeki mosollyal élvezi az ájulást, mint egy elfogadhatóan nyugalmas észlelési szintet, elméjében átszitalja

a létmetaforákat, füle körül döngenek a narrátorok, a terminátorok és a fraktálok, miközben a cipő lekerül lábáról, a kavics pedig messze gurul. A kavics, melyet nem sokkal később egy ifjú Diogenész forgat majd a szájában, hogy a sok dadogás után végre szónokká legyen. Vagy énekesé.

Egyik kedvenc női zeneszerzőm, Bea Thoven mondta egyszer: „Ha csinnadrattával kínálnak, rejtse el jól a füldugókat!”

Második beismerés. Rögtön az elején egy kávéházat látunk, ahol éppen könyvbemutató zajlik. Méltatások, méltatlankodások, untatások és öntetések döngönyözik a levegőt. A közönség – jobbára a költő kiterjedt rokonsága, ismerőse meg néhány istenfélő hazafi – négy emberre szegezi a tekintetét. A talpig öltönybe csomagolt költő szerényen kuporog a látómező friss fűvén, mellette büntársai nézik a közönség farkasszemét, előttük negyvenkilenc üres pohár csodálkozik az asztalon. Hirtelen széles karcsapásokkal egy pincér úszik a képbe, tálcaján újabb adag gondolatkiszáradás elleni körtepálínkával, de mily váratlan fordulatoktól lesz versberánthatatlan a sors: egy cápa is beódalog a képbe, pillanatokon belül utoléri szegény felszolgálót, aztán már csak azt látjuk, hogy vörös a képernyő, s halljuk, amint az előadó elégedetten csettint: „Hmmm! Kiváló ez a bladiméri!”

A rendező utasítása: ide reklám kell. A feszültséget több méter kinyomott fogpaszta oldja, amely a szöveg szerint vízvezetéken keresztül történő felúszás esetére biztosan cápamentessé teszi bármelyik mosdókagylót.

A történet nem kevésbé izgalmasan folytatódik, hiszen egy rendőrségi rohamautóból kimosolyg a kérdés: Ön a költő? Ön írta azt, hogy a megírt

vers csak ócska hamisítványa a meg nem írt versnek? Én. Akkor velünk jön. A hamisítást a törvény bünteti! Van magánál egy eredeti mintha? Erről Stacey tudna többet mondani, de mióta egy éjjel elrabolták a mályvabokor alól, különös hallgatásba burkolózik. Ahá! Szóval maga rabolta el! Dehogyan! Az utolsó sms-t nekem küldte: „mintha lépéseket hallottam volna”. Rendőrség szájvonogatva el. „Mintha egy színpadi mágia részesei lennének” – gondolja hangosan az éppen látóterünkben időző fogatlan apáca, és kedvetlenül kiharapja a kamerából a filmet. A kissé szürreális snitt végén a költő szivarra gyújt, behunyorít a kéken ordító távolságba, majd felteszi a lírikusi kérdést: – Ki tette többértelművé a szavakat? – A hangja kéretik a mondat vége felé egy kicsit remegni, a kamera hosszan vegye a kékeslila füstöt, szóljon valami Mozart, s egy másodpercre villantsunk be egy röntgenfelvételt is a költő tüdejéről. Ezután reklám, Stacey intimbetétet reklámoz, őt magát nem látjuk, csak hosszú, édenfekete haja csüng bele az eperlekvárba, alatta három érett rockzenész-kinézetű eperszem dzsemmel. Snitt. A költő baltával kapargatja az arcára fagyott csöndet – amely lassan holdkráterre dermed –, miközben Sz. Sz. képzőművész és népjólétkutató *Torinói halotti lepel* című festményét nézegeti. Czigán Leó eközben halkán alszik a sarokban, és színes tintákkal álmodik. Váltás, de nem meg-. Tornalja meztelen. Maya szintén. A képernyő alján sárga karikában a 34-es szám tűnik fel. A városka megkopott kövein a költő alakja válik láthatóvá, már messziről lerí róla: éppen a 48. születésnapját ünnepli. Hegedűn Daniil Ivanovics Juvacsev szellemalakja kísér(t)i, akinek – mióta egy merkaba Énokhoz hasonlóan az

egyekbe ragadta – kézfogása meglehetősen foncsorszagú. Maya felöltözik, Tornalja nem. Psszt! Mintha valaki hangosan aludna. A költő gondosan körülnéz a környéken. „Szép álmokat, Czigán!” – mondja, szűrős szemmel a kamerába néz, egy ideig még obulust forgat nyelve alatt, majd kockás pléddel betakarja az árokparton békésen szendergő pedagógust. Pillantása az alvó zsebére téved, amelyből gyűrött „naplójegyzetek” kandikálnak kifelé. A költő ámuló pislogással nézegeti a ceruzarajzokat, körülnéz, hallgatkozik, s mert denevér se pissen, mohón a saját zsebébe gyűri a zsákmányt. „Jó lesz ez még egyszer valamire” – sziszegi alig hallhatóan. Megint reklám, ezúttal neonfelirat: „Ki fél egy magányos frátertől?” A költőt látjuk (valahol Franciaországban), amint egy szószékről megáldja az arra rászorultakat. Rendezői utasítás: keressetek valahol egy őszinte szemű szamarat, aki majd bólogat.

A kalandok folytatódnak, a Tavasz (17 pillanata) beköszönt Európába. Ismeretlen éghajlatüzerek bújnak elő az utcakövek réseiből, akik előzőleg iszent a templomba zárták (szerencsére csak a kisbetűset, a rendező megj.). Tavaszt bárki vehet magának pár száz euróért, suttogják torkuk szakadtából, ám a reggelt nem hiszi el senki. A költő a legkisebb királyfi álruhájában van jelen, olcsó mozijegyet szorongat, majd leszáll a vityebszki este, vetítés meg sehol. Épp csalódottság és erőszakhullám zongorázik végig rokonszenves kultúrharcosunk hátán, amikor az égből hirtelen földet ér egy filmbeli megszabadító, s Neo bárkáján magával viszi a bolygónk erőtereivel rezignáltan rezonáló, enyhén hajritkult lírikusunkat, akinek még van ereje belelehelni a kamerába: „Bameg, a Batman elrabolt!”

Harmadik beismerés. Nincsenek már háborítatlan mélységei az erdőknek. A remetéek milliós nagyvárosok mélyére költöztek, hogy szembenézzenek az abszolút magány kihívásaival. Ülnek faarccal fantasztikus fabútoraik közt, az asztalon egy pohár gyantabor, mellette egy bontatlan palack mézgaször, körös-körül megcímzett, ám elküldetlen falevelek. DVD-kivetítőjük hangtalan leheli a falra a gyökérlábú-lombhajzatú idősobrok pompásabbnál pompásabb portréit. És mesélnek a mozdulatlan utazók: a szertelen facsemeték, a vén viharvert óriások, no meg a szemérmes, nem várt érintésre utolsó levelükig elpirulók.

A fákban még senki sem csalódott. Te is láttál már törzsörmestert, ki a fák törzsét ölelgette végtelen nagy szeretettel. Nem szégyellt hinni abban, hogy a fáktól életet adó energiát kaphat, s nem csalódott akkor sem, hogyha csak egy hangyacsalád tett kósza kirándulást ingujjától egészen a gumibotjáig. Láttál festőket, akik hajnaltól alkonyulatig álltak az erdő szélén, kezükben ecsettel nézték a gyönyörű fákat, éjjel lombsátorban aludtak, hogy a reggeli harmattal ke-

verhessék ki a szelídsztyenyék édes zöldjét, a borókacserjék pálinkás zamatát vagy éppen a nyárfák andalító susogását. Jártad már úgy a várost nyakadban fényképezőgéppel, hogy az embereket gondosan elkerülve lencsevégre kaphass egy-egy beton közé szorult gyöngye ágat, megörökítsd az ökölbe záródó őszi levelek egykedvű zsugorodását, a tavaszi virágba borulás boldog menyasszonyi táncát, a tél kopár ágakra rakódó csillámfehér kristály-ajándékait. De még ha más fából faragtak volna is, ablakodon benéznek-belátnak ők, a szelekkel táncolók, erkélyedre tobozt, makkot, röppentyűt vagy komisz vattabolyhot hintenek, csak hogy láthasd a lényegget, amik ők maguk. Bőrödbe nem karcolják kedvesük nevét, ha szerelmesek, árnyékot és enyhet adnak inkább, s gyümölcsükben – belekóstolt ősöd, s ezt hagyta örökül – a jó és rossz tudása utáni égető vágy, s talán az örök élet elixírjének receptje lakik.

„Mert aki az Éggel köti össze a Földet, társad az, benne magadra ismerhetsz!” – mondta a költő, s fává lett hirtelen, mintsem pávává tette volna sorsa.

Z. Németh István

Játszik

Én hallottam a halált muzsikálni,
egy kapualjban állt egy esős délután,
ócska hegedű sírt a kezében.
Az arra járók dobtak a kalapjába
némi aprót, majd gyorsan továbbálltak.
Aztán egy brácsás és egy gordonkás
csatlakozott a térden csúszó dalhoz,
s csak az egyikük ismerte fel időben,
hogy az életével játszik.

Hiba

A NASA összecsipegetett néhány verset
valamelyik fekete lyuk mélyéről.
Két év alatt sikerült lefordítani őket,
de mint kiderült, pont egy dilettáns
aldebarani költőt fogott ki az ürteleszkóp.
A vezérigazgató el akarta kerülni a szégyent,
a jóval kisebb költségvetés rémét,
ezért újra- és újrarendelt a műveket.
Végül csak kijött belőlük egy újabb
teremtésmítosz, hogy a nagy Züár előtt
negyvenhét miklonpóttal egy fébnyi
mölleney okozta a lácsi dürcsenést.
Mindent romba döntött viszont az
a lábjegyzet, hogy Ramszesz fáraó
szerint a hot dog nem is jó kecsappal.

Ikarusz

Ez a macska úgy viselkedik,
 mintha ember lenne. No, nem a
 pöttyös nyakkendő miatt, vagy
 hogy jól áll mancsában a sétatálca,
 kiül a ház elé a padra, és szemével
 a játszó kisgyermeket vigyázza.
 Este bekéredzkedik a házba,
 és kérdi, hogy megvan-e Hamvastól
 A tej filozófiája. Bor, bor, mondjuk
 szinte egyszerre, ő meg: tudom, Ikaria
 ókori városának a neve Inój, melynek
 jelentése bor. A monda szerint Dionüszosz,
 a bor istene, ki a sziget szülötte volt,
 a Prámniai kősziklán telepített egy szőlőt,
 melyből az első Prámniai bor lett.
 És mosakszik. Nehéz lesz ezentúl
 mellette élnünk. Ó, mester, szólítja meg
 őt a gyermek, mesélj még, miért is
 kutatják az Ikarusz nevű sziklazátonyt?

Barak László

Reflex

a strichelő kirakatok között jelent meg neked
 úgy termett előtted
 az a valószerűtlenül hosszú fehér ing
 a pozsonyi bevásárlóközpontban
 mint holmi cilindrből elővarázsolt galamb
 mintha valamit abban a pillanatban
 bekapcsoltak volna benned
 nyomába kellett szegődnöd
 hogy szemügyre vehesd
 a miénknél sötétebb bőrű
 a horizontba semmiképp nem illő
 szakállas idegent
 lapátnyi mobilt tartott maga előtt
 beszélt hozzá
 úgy szorongatta
 bővölte szinte
 mint a gyerek
 aki épp kikapta társa kezéből
 az áhított játékszert
 hogy övé legyen
 eldugja magának
 ha úgy tetszik
 kibelezhesse
 folyamatosan mormolt valamit közben
 módszeresen fel-felnézve
 rövid időközönként oldalra sandítva
 (így viselkedsz
 idegen
 ellenséges területen)
 idegen volt a szövege is
 mintha ima
 vagy eskü?

most megvagy!
 – vágott fejbe a felismerés
 épp úgy
 mint amikor a reptéren
 a chekingnél döbben rá az ember
 hogy otthon felejtette az útlevelét
 reflexből
 az övedre csatolt mobilodhoz kaptál

hogy beüsd a vészhívószámot
 de ekkor
 mintha belebotlottál volna egy küszöbbe
 kénytelenül felnéztél
 és az idegen
 nem
 volt
 sehol

Londonban, hej...

naponta kísért engem
 az a bizonyos legeslegelső pub
 – meleg a sör
 mint a lóhúgy
 felforr az agy
 – mondd újra és újra
 így nyomták mifelénk mindig is
 nem mintha
 rekordokat döntene itten
 a lóhúgyfogyasztás
 vagy az lenne a minta
 ahogy a csirkeszárny-zabálás
 meg a csészében szervált kézmosó víz
 (a lóhúgy után megittad!)
 angolmajmoló divat csak
 az angol hideg vére is csalóka látszat
 mint a magyar szabadságszeretési maszlag
 (nem csak miattad!)

a gyarmatosítóknak különben is jobban állt
 a határvadászat:
 meddig maradna a Szigeten a miszter
 ne keresse majd a bajt
 ne csapjon posztkommunista ricsajt
 katedrálisainkban ne grasszáljon kigombolt sliccel
 errefelé ám nem minden
 egy végtelen Hyde park
 ami tele van viccel
 és ha a kézmosó vizet
 véletlenül meginná
 nem köpheti
 a padlóra ki
 mint otthon

Gyalog galopp-remake

Calais-ból dülöngélt velünk
 mintha Columbus hajója
 a lomha ferry
 Doverben partot ért
 sehol az ellen
 sehol egy barbár
 (nem is onthattunk rögtön honfivért)
 bár hódítani nyomultunk volna
 munkáról daloltunk
 csorba nyelven
 (legyen végre emberszabású dolgunk)
 amikor fish-sel chips-szel
 támadt ránk a kalmár

füstösképű volt bár
 megvettük kilóra
 (hogyan levágjuk
 mint a disznót)
 árustól megegyük
 lenyomjuk Guinness-szel
 (három az igazság
 plusz a ráadások)
 hogy (ima után) eldaloljunk mindent
 amihez ragaszkodik agyunk
 ami fekete
 ami fehér
 szép sorban
 (csak himnikus legyen a nóta!)
 kása nem étel
 taliga nem szekér
 tót nem ember
 nekünk csak térdig ér a tenger
 vesztesek a teremtésben
 (majdnem) hazátlanok mégis mi vagyunk
 mert ahol mindenki idegen
 mindenki otthon van

Két hét magány (Cambridge-ben)

olyan volt
 kopott téglaháza előtt
 Cambridge külvárosában
 mint egy velocioraptor
 – akár hatvannégy foga is lehet
 – gondoltad
 pedig csak
 mosolygott szegény
 ugyanúgy mint később
 amikor magadra maradtál vele
 már az első napon
 éjfél előtt nyitott be szobádba a fogsor
 azt kérdezhetted az ajtórésben
 egyedül vagy-e
 (legalábbis erre következtettél
 hol volt még akkor a google fordító)
 lehet hogy mégsem dugni akart?
 (legalább tíz év volt javára a korkülönbség)
 különben is olyan lett volna
 vele megcsalni
 gyermekeid anyját
 mint lavórban mosdani
 kéklő tengernek partján

két hétig tartott a nyelvkurzus
 minden reggel
 öt kilométert gyalogoltál a tetthelyre
 mert az első napon
 nem értetted
 mit kérdez tőled a buszjegyáros
 pedig bögyös szöszi volt a csaj
 (nem hatvannégy fogú)
 olyannak tűnt a nyomuló házinéni után
 mintha egy sötét cellából
 (ahol málló vakolat pereg szemedbe)
 egy hajnali harmattal szentelt
 végtelen levendulaföldre lépnél

a nyelviskolába vezető utadat
 harsány vegyesboltok
 gyanús autósbazárok
 ijesztő csarnokok
 roskatag pubok szegélyezték
 (majdnem Stalker)

hogy a belváros aztán
minden átmenet nélkül
legyen mellbevágó
daróc után selyeming

(hajjaj!
milyen nista az emberiségnek
neked meg micsoda hatalmas lépés
egy más dimenzióba)

megmártózhattál volna abban a kultúrában
de nem értetted
(a záróvizsga után sem)
miért meleg a sör?
sem az urizáló college-ok bekebelezte centrum nyelvét
mint az ajtórésbe csábító fogsorét
vagy a szektások nyelvét
akik odahaza panelpincékben
éneklik meg minden este
kéklő tengernek partját
hol mosolyg az ég

Balázs F. Attila
újrifestett rácsok

szórd szét
oszd meg a morzsákat

adj kenyeret és halat
az éhes gyülevészhadnak

hazug ígéreteket
ördögi képernyőkön
és csábos plakátokon

szórj hamis ezüstpénzeket
hadd tülekedjenek
egymást taposva
vicsorogva
egymást marva

gyakorold be a gesztusokat
hangoztass szlogeneket
míg tekintetük mint bogáncs
tapad rád
vakon követnek majd mint a
megváltót

és szabadnak érzik magukat
az újrifestett rácsok mögött

szél lapozza

a padon felejtett naplót
a szél lapozza
a város zaja elnyomja
a hangot
sosem fogod megtudni
sírás volt az
vagy nevetés

és akkor megfordultam

menet közben szeretted,
öltél és öleltél

tenyérszíni foltot leheltél
a befagyott ablakra

bőrödön varasodnak
a simogatások
meg nem született testvéred
életét
próbálsz kitalálni

elképzelem: mosolyogsz
grimaszt próbálgatsz
mielőtt megfordulok

a játék

folyton ismételni
amíg a játék véget ér
de a játék sosem ér véget
és nem lehet megismételni
semmit
az utolsó ítélet
a kártyák újraosztása lesz
gyakorold az esést
az egyensúlyát veszített
nyeregből
a fájdalmat csak utólag érzed

Sipos Janka
 Világ bolondja

Hulló halom vagy: rakás varjútoll.
 Benned egy emlék összes éjszakája.
 Kitépett, kissé cafatos csomók:
 egy egész város mozdul dögszagára.
 Varánusz méreggel csurgó pofája –
 út szélén hagyott összegyűrt flakon –
 megkeményedett, összeaszott vadhús,
 mit túl sokáig hagytak a fagyon.

Világ bolondja vagyok, hogy hagyom.

Ujjvilág

Szivacs a testem.
 Víz a vízben.
 Besárgult korallzátonyok.

Körülöttem,
 e furcsa lében
 kocsonyásodik a mocsok.

Őseim lucska.
 Koporsójuk
 szálkát uszít ellenem.

Fényképeik
 kopott szegélye
 rám záruló jégverem.

És szagtalan,
 bő lében ázom.
 Zölddé érek, mint a spenót.

Mi bennem hajt,
 csak meg ne fázzon.
 Inkább kihúzom a dugót.

Zirig Árpád

kérdésed örök kétely Tört lelkemnek...

*Ki feszül föl a szívárványra?
(Nagy László)*

nem csak őrizni
a maradék erőt
akarni többet
fehér szelek szárnyán
megtartók jönnek
kiteljesedik a kép
már több mint vázlat
halál fókuszának csapdájából
menekülve friss lombbal
lobogózzuk az ágat
legjegesebb gyilkos éjjel
ha fekete szél támad
lovaid égre nyerítenek
kérdésed örök kétely
mi sem fogjuk be a szánkat
kacérkodunk a reménnyel
vihar volt most csend van
a fákon pihennek a fények
mint nagy csípőjű parasztasszonyok
jövönk cipóját keleszti a lélek
mert fakó hajnalokon
ébred óvatos öröm
csillag csillan meg a
frissen szántott iszkázi rögön

Tört lelkemnek
most az ég
dalolja legszebbik
énekét,
bár a jelen hideget
jajt hoz,
nem ez illik a mai
magyarhoz.
Okos hit világol bennünk,
az új évezredben
semmit sem felejtünk.
Föltáru az ismeretlen,
acélos, fagyos öble,
az öklök serege
csillagpályákon
gördül sisteregve,
bár alvó fáklya még
barát és rokon,
kő és arany
süt át a homlokokon.
Szent nyugtalanság
játszik velem,
mert tudom,
megszüli új jövönket
az értelem,
itt is, a ma még
borongós végeken.

ebben az országban...

ebben az országban még mindig
szabadabbak a kutyák mint az emberek
az ember szabad csak egyedül lehet
ebben a kertben az őszibarackfák
a társaim ebben a kertben
egyedül vagyok ember
ebben a kertben szabad vagyok
mint a kutyák
szabadabb mint a madarak
ez a kert a hazám
itt vagyok otthon és itt is maradok
úgy döntöttem hogy a mai naptól kezdve
ebben a kertben a fák is szabadok

emlékek a jelenből

egymásra torlódó emlékek
itt ahol már több évtizede
hánykolódunk mint vízben
a csónak
veszik az értelem
néha csak egy pillanat
máskor beláthatatlan végtelen

nem síkban térben mozog
nem ismer időegységet
megöl majd újra teremt
egekig korbácsolja a véred
bár csámborgó az emlék
a napnak minden percében
újra és újra éled

akit a burjánzó idő
ilyen védtelen sorssal veri
zöld lánggal ég érte az erdő
s egekből folynak teliholdnál
annak a véres könnyei

Vida Gergely

Vámbéry tér, Dunaszerdahely

(egy tavaly nyári délután történetekről)
*a lenvászon lenge modern shortomban voltam
 s azt a világos Nike polót viseltem
 mit nemrég nem is tudom kinek ajándékoztam
 a Vámbéry tér-ben fagyaltoztam
 mikor egy ravaszdi s oly hunczut dialóg
 a fülembé hirtelen belelóg
 a-melynek fő állítmányát
 poén s hatás kedvéért
 csak a strófa végső csücskén sütöm el
 még meg is kurziváltan
 de látom már ez nem az a strófa*

*mert tapasztalatom e tekintetben
 egyelőre bevallom szinte egy szüzé
 mert agyamban valahogy
 tekervényesen lelhető fel a kellő szüzsé
 s csak idővel engedek a tömör-kénynek
 és ahogy általában is a históriában
 az agy-tudat forgó motra
 a szárnyas-idő kőloáka-labyrinthjából
 az élményt valahogy mindig-is elő-kotra
 hely! jelentősen dögledez
 ember tervez isten végez
 gondoltam ez meg kivé szólja magát
 miután lassultam lassan majd
 meglapultam ostgyám megett
 inkognitómat féltve
 az egyik rendőr a másiknak
 mert két rendőr beszélget
 hogy az óvónéni kérdezte hogy
 milesztek bazzeg gyerekek ha nagylesztek
 a szava gyorsan nyersen ért
 mindenki saját szerencséjének a tojása*

lényegében én erre figyeltem föl

*mindenki hogy kozmonauta meg
 űrhajós meg hercegnő király
 meg vadakat terelő juhász
 de erre a másik ovizsaru be-szól*

fonákmód röhögve hogy „lyuk-Ász“
*s az első hogy ő már akkor oly-korban
tudta hogy hol van a kutya elásva
roka.com
s a terünkben ez csak úgy egyetemessé tárgult
akár Maya Gold lika
nőgyógyász*

Medence

zsánerképvázlat mellékalakkal

Volt valami furcsa a böglyök távolmaradásában.

Mintha rám szabadították volna, ők ketten,
oly körütekintően növesztett, leplezetlen intimitásuk,
valahonnan a medence remegő vízfelszíne alól,
ahol a bűnt,
mely az egészen nevetséges perpatvart előidézte,
az anya ellen kétséget kizáróan elkövették,

nem mintha e felszín felszínként lenne azonosítható,
hisz olyan kristálytisza, átlátszó ez a néhány
köbméter víztömeg,

de veszekedésükbe, úgy képzelem, nem engedhetnének be
senkit,
megtámadtatásom nem is *a* személyemnek szólt tehát,

hanem talán annak, aki
a műanyag nyugágyon
még csak nem is feküdt,
ült csupán, háttal a napnak
Simmel *Rembrandt*-jét olvasva,
de szemben a medencének,

végtére odalépek a lépcsőhöz,
gyermekem anyjának dühéből
kiemelem magát a gyermeket,
hogy megtöröljem s a házba kísérve
közöljem úgymond a jogait,

miközben azon vacillálok, miképpen válhatnék
cinkosává mindkettejüknek,
vagyis hogy miképpen áruljam el egyszerre
mindkettőt.

Bódis Attila

Láttam

láttam mindent amit Isten alkotott
és azt is amit nem Ő
én láttam a paradicsomot
szívem te paradicsomot max a pizzán láttál

láttam a levélviharba vesző sportkocsikat
a napraforgók tömegnyomorát ahogy
beleegyezésüknek adnak néma hangot a
nappal temetésén
szívem temesd el magad te koporsó
te tífusz te temető

láttam a szemed zöldes dáriusz
sőt a zöldet alkotó sárga és kék
is külön gyöngyözik ott
szívem ez barna mint a szar

láttam nincs rossz hadsereg
csak rossz hadvezér
szívem nincs rossz pina
csak rossz fasz

a büntudat börtöne

aszimmetrikus angyalok hozzák el a megbocsátást
a félelem és a gyűlölet hatásos párosa legyűrt minket
ezer sötét utca és ezer sötét alak
nem vagyok képes elhordozni a terhet
megszabadítom magunkat minden erőszaktól
de ehhez erőszakhoz kell nyúlnom
ki lesz közülünk a rossz fa aki jó gyümölcsöt terem
talán megérjük hogy elvisznek a szeretet hullámai
a túlsó partra fájdalom nélkül

Megtűröm

csak a cigaretta fényét tűröm meg szobámban
 semmi más fényt nem szeretek
 csak egyetlen hangot tűrök meg a zongorán
 semmilyen akkordot semmilyen melódiát
 csak a kedvesem szuszogását tűröm meg filmzenének az
 álomtalan álmomban
 csak a lábujjaim idegrángását tűröm meg
 más mozgást ki nem állhatok ezen az
 organikus mechanikán
 csak egyetlen ecsetvonást a bekeretezett vásznon
 csak egyetlen filmkockát a moziban
 csak egyetlen agyagdarabot a szobortalapzaton
 csak egyetlen figurát a sakktáblán
 csak egyetlen levelet a fán
 csak egyetlen zebracsíkot a két járda között
 és csak egyetlen de igazán egyetlen érintést az
 arcomon csak ennyit tűrök meg
 szerettem én valaha más embereket
 megtűrtem őket és ők is engem de
 ez nem szeretet
 megtűröm a rossz memóriát pedig a
 kedvesem minden szavára emlékezni akarok
 megtűröm a rossz hallást pedig
 minden hangot hallani akarok
 megtűröm a rossz mozgáskoordinációt pedig
 rocksztárként akarok pózolni
 megtűröm a bolond és nagyképű szavakat pedig
 alázatos bölcs akarok lenni
 megtűrök én mindent de
 azt nem ha bántják akit szeretek
 itt szuszogsz mellettem a lámpafényben miközben
 Mozart zongorázik
 a kezem a hajadat simogatja a falainkról avantgárd és
 absztrakt festmények leskelődnek szemérmetlenül
 bekapcsolva hagytam a laptopon a teljes napfogyatkozást
 szoborszerű ahogy a lélegzet mozgatja a tested félbehagyott
 sakkparti a kisasztalon kinn a szél csutakolja a faleveleket
 a zebrán átszalad egy hontalan szakállas
 minden csíkra nagyot köpve nem emlékszem semmire és
 a jövő mindig távolabbi mint amekkorát lépni tudok
 csak azt tudom hogy bántottak Téged és a jelen
 fegyvereivel fogom megbosszulni
 a színpadon magabiztos testtartással vallok majd
 csöndesen és illedelmesen és hallani fogom hogy az

ítélet jogerős és ha nem hajtják végre akkor azt a bizonyos mérleget nyugodtan eladhatják a zberbe¹ vasnak

Kiürült

A huszadik század teljesen kiürült
a nagyok behaltak a jazzbe és a rockba
eszmék porrá lett romjai közt
királyok és tanácsosaik csontjai porladnak
a költők gyufaszálélete beleveszett a
túlságosan is mérhető csendbe

zajos volt a huszadik század
az agitátorok templomtornyokból kiabálták a
relativitáselmélet képletét
vörössé kopott ruhák és fegyverek
meneteltek a dzsungelben
furcsa csillagok és kereszték
zuhantak mások ép elméjére hogy az
őrület megnyomorította őket több generációra előre
a zene káoszában léteztek és savas szerelemben úsztak a
szeretet modern prédikátorai
a terrormessiasok egy szót sem szóltak lelkük
átsuhant egy másik dimenzióba mások sikolyával
festmények fröcsögték neonszemekbe látomásaikat
a színházi szerepek fellázadtak minden és mindenki ellen
magányos szakállas törvényen kívüliek analizálták a
társadalmi konvenciókat majd
összetörve azokat új pirulavallásokat hoztak létre
ennek a századnak a vérkönnyein átsütött a vért izzadt nap
és a vérszivárvány megtermékenyítette a fekete humort és
minden művészet tudomány és hit múzsáit

de végül letelt a száz év közös fegyház
az ész munkatáborai kiürültek
a szépség gyárkéményei nem pöfékelnek
az Isten csak egy a sok ezer választható hobbi közül
kié lett vajon a győzelem
egyáltalán győztünk-e azzal hogy legyűrtük az időt
vagy az idő gyűrt le minket

talán nem is az idő ürült ki hanem mi

¹ Itt: hulladékfelvásárló hely (a szlovák zber – gyűjtés szó közhasználatú jelentésbővülése)

Bodnár Gyula

Áruházi intermezzo

felaggatott melltartók üres kosarai
mellett mentem volna el
a multiban

közönyös tekintettel
mintha lábak nélküli harisnyák
kirakata előtt
amikor az egyik melltartó
két kosarában
mellem jelentek meg
egy-egy pompás darab
csak néztem néztem
az áruházi reklámképernyőn
tulajdonosát
az öltöző-vetkőző nőt
ahogy mutatta
formás törzsén
mily büszkén feszül két halma
az éppen reklámozott kosárban persze
a blúzán is átsugárzott
percenként ismétlődtek a képsorok
és semmi bennem e nőről
mintha gép volna Thinsz úr
nem érzékeltem lelkének testét
sem szép mellének csupasz lelkét
nincs hozzá közöm
segíthetek uram? – szólalt meg ekkor
kedvesen egy hang mellettem
nem köszönöm – fordultam feléje
istenem ez a nő
mintha a képernyőről
lépett volna le
de mégis – mondta áradó mosollyal
merekvívó szexist állítható pántút
olasz minőségig vagy akciósat
bő a választék
színben is van fehér fekete piros bordó
(nem volt rajta melltartó)

kinek lenne? – érdeklődött
 nem nem senkinek csak bámultam önt
 a tévében mint férfi tudja
 ez ellen sem évek sem érvek sem eszmék
 de ha már ily ellenállhatatlan
 ebben a leárazott valóságban
 akkor kérnék láthatatlant
 aminek tartója tulajdonképpen nincs is
 csak a mell benne
 a mell illata
 rengő halma
 vonagló csípő
 hullámzó derék
 ugyan miért kellene belátnom
 ez nem vénnek való vidék

Érintők (II.)

Statika

A háromlábú
 székek nem hiányzik a
 negyedik lába

Fametszés

Pá öreg ágak
 a jövőknek kell a tér
 tudja a gyökér

Árnyéktalanítás után

1.
 az üstökig nyírt
 tujákról galambszar hull
 mindent betakar

Éjszakai légikisasszony

A nagy óceán
 fölött kosztümös angyal
 mosolygott reám.

2.
 Ez az ára a
 fénynek felénk s néhány
 eltűnt madárdal

Három emelet

Legfelül az Isten
szakállas fellegekben ül
mint régi hálószobákban
a nászágy felett
elterülő festményeken
néhol angyal

Középen az ember
arcának verejtéke
csöppen a földre
s vére
beteljesedett a jóslat
taposóakna a talpa alatt

Legalul az ördög
a pokolban
tévesen hittük
már a földön pokol van
mi jöhet még
így kerek a világ
s kap keretet a kép

De hogyan lesz
a három emeletből
világkép ráadásul
az ISS online adásában
se menny se pokol
csak a kéken gömbölyödő
bolygó és valahol az ember
a fehér felhők alatt
fölöttük az űrállomáson
is halad néhány
nem Eszme ez
nem Isten
és nem is Semmi
egy darab föld meg ég
mégis világkép

Ragadozók ideje

köd kavarog a határban
a folyó fölött mégis
mintha állna

a folyó se nagyon mozdul
púposodik itt-ott a háta
mikor csuka rabol

a kukoricásban
léptek zaja
állat vagy ember
zörög
mit akar?
őt akarják?
a zúzmarás csendben
rétisas köröz
lövés dörren
elromlott volna e gyermekkori táj?
a ködöt bevérzi
a félelem

LÓRINCZ ZSUZSA | FA 1.

Bodnár Gyula

Café Vámbéry

avagy Múltból a mába

„A szerda délután rendszeren a novella- vagy a versírás ideje volt. Ilyenkor inkább felmentünk a boulevard-ra a Grand Caféba. A Cluny magyarlátogatta kávéház volt, ismerősök jöttek asztalunkhoz, s Adyt munka közben zavarták. A Grand Caféban háborítatlanul születtek meg a Budapesti Napló vasárnapi versei. Mélyen, a hús nagy teremben, talpas pohárban élénk tették a hideg feketét. Ezüsttartóban a jeget. Oda a hosszú szalmaszálakat. Szürcsöltük a kávékat s nyaraltunk. Mire én leveleimmel, lapolvasásommal, néhanapján egy-egy cikkel elkészültem, Adynak már három verse »útrakészen« volt” – írja Bölöni György evergreen könyvében, *Az igazi Adyban*. A Grand Café, a Café Cluny mellett természetesen ott volt még a Café de la Paix, a Café Gambelinus, ahol a költőzseni verseinek, cikkeinek tucatjai születtek. A többi párizsi kávéházat, a szállodákat, az olcsó vendéglőket és kocsmákat, ahol Ady inkább a szomját próbálta oltani borral, semmint éhét rendes ebéddel, hagyjuk ezúttal. Összpontosítsuk figyelmünket a dunaszerdahelyi Café Vámbéryra, mely nevének ebben az általam alkalmilag kreált formájában lehetett volna akár Ady Párizsának híres kávéházai között, valamelyik boulevard-on, de talán ugyanúgy a századforduló Krakkójában, Budapestjén, Prágájában, vagy éppen Bécsben, Újvidéken, Pozsonyban. Az sincs kizárva, hogy külső környezetével, belső berendezésével és hangulatával hamar kedvenc helyé vált volna, szellemi műhellyé, azaz magához vonzza az akkori művészvilág képviselőit, írókat, poétákat, redaktorokat, akik bizonyára mindjárt az első jelenésükkor megkérték volna a pincért, mondaná már meg, ki az a Vámbéry, és ő tiszteletteljes mosollyal válaszolta volna, mintha lexikonból olvasná: „Ja kérem, Vámbéry Ármin úr, eredeti nevén Vamberger Hermann, igen híres ember, Dunaszerdahelyen született 1832-ben, közép-ázsiai utazó, orientalista, egyetemi tanár, a török filológia szaktekintélye, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, akihez mint az ázsiai helyzet kiváló ismerőjéhez még az angol és török kormány is gyakran fordult tanácsért.” Imigyen mesélt volna a pincér vagy a főúr.

Ezzel eljutottunk ahhoz a ponthoz, ahol elbúcsúzunk a feltételes módtól, és mondjuk ki örömmel, hogy a Café Vámbéry, azaz a Vámbéry Irodalmi Kávéház ma van... Szlovákiában van... Dunaszerdahelyen a Kukučín utcai Vállalkozók Házában nyílt meg 1998 nyarán, egészen pontosan július 9-én, csütörtökön este 18 órakor. Azért ily akkurátus a szerző, mert azóta szinte nem múlt el csütörtök – vagy, mostanában, szerda – este, hogy valamely szlovákiai magyar író, kiadó ne mutatta volna itt be új vagy legújabb könyvét. A szépirodalmi alkotások mellett néprajzi, művelődés- és helytörténeti munkák, ismeretterjesztő és publicisztikai kötetek egész sora volt már főszereplő, kávé vagy koktél illatában, lágyan bodorodó cigarettafüstben jó beszélgetések témája a céhen belüliek, újságírók, olvasók számára egyaránt.

Nagy szó az ilyesmi mostanság, a szellem, a gondolkozás tömeges elsivatosodása, uniformizálódása idején, hiszen az írói szóból is jószerével csak a kommerszre akad vevő. Mintha érezte volna ezt Hodossy Gyula, a dunaszerdahelyi Liliium Aurum Könyv- és Lapkiadó örökösen mozgó, sok irányban tevékenykedő igazgatója, az irodalmi kávéház megálmodója, amikor elkezdett álmáról beszélni a helyszín tulajdonosaival, majd közösen cselekedni egészen a megvalósulásig, és persze azon túl, s azóta is. Másként aligha érkeznének hétről hétre rendszeresen a Liliium Aurum ízléses meghívói e találkozókra.

A méreteit tekintve nem túl nagy, festményekkel és könyvekkel díszített kávéház létrehozásában nyilván szerepet játszott még, hogy az idő tájt több kiadó és szerkesztőség működött a városban, másrészt egy tréfás, ám találó megjegyzés szerint Szlovákiában Dunaszerdahely az a város, ahol a legtöbb író, költő, szerkesztő, művész jut egy négyzetméterre. Kell egy hely a művészet, a szellem lazább óráinak, különösen, hogy a régiek, a „Tejbár” meg a „Partizán” már a múlté. Igaz, a múlté irodalmi életünk akár két-három évtizeddel ezelőtti lendülete, meggyengült befogadói bázisa, részben az irodalmat, valamint az irodalomról szóló híreket szállító magyar fórumok, csatornák jelentős csökkenése miatt, viszont magát a termést, a termékskálát figyelve, egyenesen jót tesz egész szellemi életünknek, hogy a magyar irodalom szlovákiai ágának vidékén is születnek szép, egészséges gyümölcsök, magyarán, hogy ez az irodalom, enyhe képzavarral, már nemcsak Pozsonyban történik. Megesett, hogy egy-egy bemutató erejéig éppen pozsonyi magyar könyv látogatott le szerzőjével, például a Vámbéryba, melynek amaz emlékezetes júliusi megnyitóján Grendel Lajos, a Pen Klub szlovákiai elnöke Szabó Lőrinc *Centrál* című versét idézte. A Centrált egyébiránt azóta már rég fel is újították. Szóval:

„A Centrál, modern akadémia,
pezsgett, forrt. A költők törzsasztala
rég befogadott. Zsiga bácsi, Tóth,
Schöpflin, Király György, Trostler s aki volt
tudós és író, öt és nyolc között
mind odagyűlt. Vers-börze működött,
és lexikongyár; Mikes sakkozott,
Babits korrigált; Elzevirt hozott
Kner Gyomárol; Karinthy vitte új
feleségét; Heinrich, az öregúr,
csepülte a konzervatívokat;
Táltos hümmögött, kis Káldor szaladt
Meredithet lekötni; pletyka, pénz
s száz terv lengett a szivarfüstben; és
hogy túlvoltunk Shakespeare Szonettjein
(s Horváth Henrik új kecskerímein),
Mihály kocogott: »Főúr, fizetek!«
S mentünk nézni detektívfilmeket.”

Innen, Szabó Lőrincék törzskávéházából nézve a Vámbéry nem Centrál, nem Café de la Paix, azt sem tudom, hogy született-e már itt vers vagy cikk,

korrigált-e kéziratot valamelyik kolléga, mindenesetre olyan helyi jellegű, ám korántsem provinciális kezdeményezés a sok kiskocsmá, vendéglő, kávéház, cukrászda reneszánszának idején, ahová egyszer talán nem csupán csütörtök – vagy más – estéken lesz érdemes ellátogatni a kávé mellé felszolgált szellemi táplálékért, hanem naponta. Beszélni, játszani, írni, formába önteni az életet. De ha csak szellemi Csütörtök-szigetnek marad meg a Vámbéry, az sem kevés.

Vagy... Szerda-szigetnek.

Hiszen a mából visszapillantva, a kávéház megalakulása óta eltelt idestova húsz esztendőben változott, csütörtökről szerdára tolódott a könyvbemutatók időpontja, melyek általában a szlovák kormány támogatásával valósultak-valósulnak meg, több-kevesebb érdeklődő részvételével. Többször változtak a helyszínek is, s már csak ezért sem válhatott a dunaszerdahelyi Vámbéry Irodalmi Kávéház például az egykori budapesti Centrálhoz hasonló klasszikus szellemi központtá, ahol lépten-nyomon költőkbe-írókba botlott az ember. Persze más időket is éltek és írtak akkoriban... De azért az az évenkénti harminc könyvbemutató, irodalmi találkozó sem lesz kevés, különösen ebben a vizualitás uralta világunkban, ha majd a Vámbéry kávéház huszadik születésnapján a számvetés napirendi pontjához érünk...

LIPCSEY GYÖRGY SZOBRA

Hodossy Gyula

Csallóköz, Vámbéry és a semmi

Csallóköz, a szülőföld! Csallóköz a magamra s a világra eszmélésem színtere. A hely, ahol élek, s éltek szüleim, nagyszüleim, a rokoni szálak, a családfa, a szerelem melege, a gyermekszületés, a nevelés és a neveltetés öröme, a küzdelem. Csallóköz a múlt, a Duna, a láp, kukkóstul és törökös-tül. Csallóköz, a sziget, az Amadék és Kondék kultúrateremtése, a vízimalmok hazája, a vizittündérek ősi otthona, a bujdosók menedéke, Mátyás király kedvenc mulatóhelye, Tündér Ilona vízililiommá változásának helyszíne, a garabonciások, a táltosok és sárkányok birodalma, a boszorkánygyűlések meghonosítója, a lucaszékkészítés és a szemmel verés tudománya, az iglicek láthatatlansága és a madiak bicskája. A Csallóköz, más néven Aranykert, a megmaradás színtere, a honfoglaló őseink letelepedése, a kereszténység felvétele, Árpád-kori templomok építése, Kosuth vásárúti toborzóbeszéde, Vámbéry Ármin útnak indulása, szüleim sírhelye. Az Aranykert a szegénység, de a túlélés iskolája, a katolikusok, a reformátusok, a zsidók, a magyarok, a szlovákok együtt gondolkodásának sokszínűsége, a gazdálkodás mesteri szintre emelése, a hozzá nem értés pókhendisége, az iparosok szakmai tudása és büszkesége, a sznobok uralkodása, az egyik nagyapám szódagyára, bognárműhelye, a másik szabómestersége, apám meghurcoltatása és derekas hite. Csallóköz a megszégényülés, a terhek lelőhelye,

a zsidók és cigányok elhurcolása, az állítólagosan a szerdahelyi zsidókból, Auswitzban főzött mosószappanok hazaszállítmányozása, az ártatlan családok, köztük rokonaim kitelepítése és deportálása, vagyonek Kobzása, sokak lélekvesztése. De mégis nekem Csallóköz az igazi, a tökéletes sziget, a tökéletes valami, vagyis a tökéletes semmi.

Vámbéry Ármin Csallóköz nagy alakja, a keletkutatás atyja. Ő a kitarást, küzdelmet, a tudást, az ismeretlen megismerésének kimeríthetetlen vágyát jelenti. Vámbéry az ősmagyar-ság kutatója, a keleti világ nagy ismerője, a sánta dervis, akit a nyugati világ példa nélküli magaslatokba emel, akiről Jókai mint a legjobb magyar íróról beszél. Ez a Vámbéry zsidó, muzulmán és református, törökök közt a legjobb török, angolok közt a legjobb angol, a magyarok közt, hát itt minden más, de Csallóköz egyenlő Vámbéryvel. Ha igaz, hogy a Csallóköz a tökéletes semmi, akkor Vámbéry is az. Vámbéry példamutatása, a magyarsághoz kötődő erős ragaszkodása, a feltárt és feltáratlan örökség, amit ránk hagyott, az igazi valami, a tökéletes sziget, a tökéletes valami, tehát a tökéletes semmi.

Számomra a semmi – a megfoghatatlansága, a behatárolhatatlansága miatt – a legérthetőbb, a legszer-teágazóbb és a legtisztább valóságot jelenti. Éppen ezért a semmi utópia. Az utópián belül a semmi a sziget – példánknál maradva, a Csallóköz –

ellentétpárja, vagyis egy és ugyanaz. Morus Tamás *Utópia* című művében már a tizenhatodik században megfogalmazta a sziget és az utópia kapcsolatrendszerét. Később Robert Merle *A sziget* című regényében a szigetre menekült angolok és színes bőrűek megsemmisülésével végződő harcáról tudósít. Merle tudja, a szigeten senki sem győzhet, mint ahogy a semmin sem lehet győzelmeket aratni. Daniel Defoe szigetképe is fantazmagória, mint ahogy a semmi is az. A fantazmagória, helyesebben az utópia megálom, legalábbis álomszerű. Ha az utópián belül a sziget is, a semmi is álom. Létüket minden esetben emberi szükségyszerűség parancsolja ki, még ha nincsenek is. Verne Gyula egy rejtelmes szigetre hajókézik. A fantasztikusabbnál fantasztikusabb jelenetek annyira hihetetlenek, mint a legcsodálatosabb utópiák. Így aztán az olvasó mindent elhisz. Az ember elképzeli az elképezhetetlent, és ha már elképezte, akkor az a vélt valóság sokkal inkább az, ami, mint a legszárazabb, leghétköznapibb és egyben a legfelszínesebb realitás. Verne egyik következő regényében két évet vakációzik egy másik szigeten, vagyis újra egy szigetre menekül, a valós életből az utópiába. Vámbéry Ármin viszont a szigetről menekül. Nyom a sziget, mondja, és elhagyja földünk egyik legnagyobb folyami szigetét, szülőföldjét, a Csallóközt. Nyom a sziget, de hát ez természetes, hiszen addig már az előzőekben eljutottunk, hogy ami nincs, az van, legalábbis meglehet, hogy van. Ami van – logikánkat követve –, az pedig nincs, legalábbis meglehet, hogy nincs. A nincs, a nincstelenség, ami nyom. Ez a nincstelenség, vagyis szigettelenség nyomasztotta David Herbert Lawrence-et is, az *Aki a szigetet szerette* című novellájában, ahol

az írás hőse hosszadalmas keresés és utazgatás, többszörös költözködés után rövid ideig úgy érezte, rátalált álmai szigetére, de a végén rá kellett jönnie, utópia az egész. Utópia és valóság. Lawrence is megfogalmazta, hogy a nagy szürkeségből, a rutyma és gonosz, az emberhez méltatlan hétköznapiságból csak egy szigetre lehet vágyakozni.

A szigeti ember pedig ekképpen szól: Menekülni egy szigetre? Ó, nem, itt nem erről van szó. Mennyivel izgalmasabb dolog, amikor az ember lába alól vész ki a sziget, vész semmivé, helyesebben semmivé se. Az ember hisz az utópiákban, így a Csallóközben is, Vámbéryben is, és a semmi-ben is, de aki szigeten él, hogyan hihetné az utópiát? Hiszen a hit nem a szigetiek sajátossága. A szigeten nem is lehet hinni, hiszen a szigeten mindent biztosra mondanak, hogy elviselhetővé tegyék életüket az ott lakók, de sohasem hisznek állításaikban, hogy ne kelljen csalódnuk, ha arról a bizonyos biztosról kiderül, hogy egyáltalán nem biztos. Persze ki sem derül, mert senki sem tartja számon, kinek, mikor, mit mondott, mert mindenki tudja, a szigeten elsősorban a sziget nem biztos. A szigeten belül még a szigetről szóló értelmező meghatározás, miszerint szigetnek nevezzük a minden oldaláról vízzel körülölelt szárazföldet, sem igaz. E meghatározásból következne, hogy a sziget vagy a víztől, vagy a körülöleléstől az, de ez sem biztos. Hogy mennyire nem az, mondok rá egy példát. Apám mesélte, hogy Szibériában, ahol hadifogolyként töltött három évet, nekik is volt szigetük, egy víz nélküli szigetük. Hatalmas erdő, szívében szigettel, vagyis egy szántófölddel, egy faekével, az ökrök helyén foglyokkal, szerte Európából. Ez a hamis sziget egyenlő lett a fel-

duzzadt lábak fájdalmával, a lóháton ücsörgő fegyőrökkel, a végkimerülés-sel. „Csak a szigetre ne vigyenek!” – imádkoztak éjjelente apámék. Az ő szigetük nem volt, de hogy is lehetett volna illúzió, álomkép, remény, ábránd. Apámék szigete nem volt utópia, csak egy szigetnek hazudott, vérrel mocskolt földdarab. Apámék szigete az éjjeli imájuk volt. Ha nem a víztől, akkor a körülöleléstől lesz sziget a sziget? Másik példammal ezt próbálom megválaszolni. Szeretném azt mondja: „Ölelj, ölelj még, sokáig ölelj!” Karjaim engedelmeskednek. Logikánkat követve, ezzel én lettem a sziget, ő meg annak lakója. Első ránézésre itt semmi hiba. Lakom boldog. A szerelem mámorában nem veszi észre, hogy ez a melegséget, boldogságot és biztonságot sugalló ölelés – ami után elvben tényleg vágyakozott – elszakítja, elválasztja őt mindentől és mindenki mástól, korlátozza szabadságában, életterében, és ráadásul szép lassan rá kell ébrednie, hogy utópia az egész, mert ölelésem egyáltalán nem az, amit kezdetben lehetett róla. Senki sem lehet senkinek sem a szigete. Utoljára Jézus Krisztus, páratlan emberi tisztasága miatt, lehetett volna jó erre a szerepre.

Na de mitől sziget a sziget, ha sem a víztől, sem a körülöleléstől nem az? A biztos semmitől. Igen. Ahol a semmi biztos, ott van valahol a sziget, álmaink szigete. A Morus Sehol szigetében felvázolt társadalmi rendszer továbbgondolt változatában éltünk évtizedekig több millió embertársammal együtt. Éltünk az utópiában, kemény,

izzasztó valóságként, ahol már meg sem hallottuk, hogy valaki azt mondja: „Hát, ez nem semmi!” Megszoktuk. Ezért se sziget, se semmi.

A Csallóköz sziget, ez semmi, a Csallóköz szívében Dunaszerdahely, szülővárosom, de ez is semmi, Dunaszerdahelynek van egy művelődési háza, két szökőkútja és több utcája, de ez is semmi. Van egy odahazudott szülöttje, Vámbéry Ármin, van irodalmi kávéháza, mint ahogy volt elsőként Londonnak, majd később Párizsnak, de ez is semmi. Az is semmi, hogy egykoron a magyar irodalmi élet gócpontjai lettek a pest-budai irodalmi kávéházak, a Pilvax, a New York, a Japán vagy akár a Szimplon, mint ahogy ma lett a magyar irodalmi élet színtere Dunaszerdahelyen az éppen Vámbéryről elnevezett kávéház. Dunaszerdahelyen még mindig magyar nyelven tanulnak a diákok abban az iskolában, ahol engem tanítottak írni, tudom, ez semmi. Szülőházamat, a múlttalanítás embertelen eszmerendszerének köszönhetően, időközben lebontották, ez is semmi. Így aztán nem csoda, hogy amit eszem, iszom, az is semmi. Gondolataim is csak a semmi bűvkörében fogantatnak. A hit maga is egy semmi.

Summa summarum, a semmi út a megváltóig, a sziget maga a megváltó, az utópia meg a megváltott világ. Tehát ebben a megváltott világban Csallóköz egyenlő Vámbéryvel, és így egyesülve válnak egyedülállóan gyönyörű semmivé, amelyet most nagy szeretettel nyújtok át a tisztelt hallgatóságunk, Önöknek!

Vajda Barnabás

Dunaszerdahelyi épületek, terek, kultuszok

Tények és magyarázatok

Radikális fizikai átalakulás. Dunaszerdahely város 1945 után olyan méretű radikális fizikai változásokon esett át, ami az ipari forradalom legintenzívebb átalakulásaihoz hasonlítható. Rengeteg épület eltűnt, nagyon sok új épült, és volt jó néhány, amelyek roppant átalakulásokon mentek át.

Az egyik legdrasztikusabb oda-vissza változás a város egyik legexponáltabb épületét érinti a Fő utca és a Szent István tér sarkán. Ez az épület eredetileg a Főszolgabírói Hivatal számára épült. A két háború között itt működött a Járási Hivatal, majd 1945 után itt helyezték el a Dunaszerdahelyi járást politikailag és adminisztratív értelemben igazgató Járási Nemzeti Bizottságot (JNB). Az épület központi pártzatatárolóként eltűnt a Főszolgabírói Hivatal felirat, helyébe az Okresný národný výbor felirat került. Az épületet 1967 és 1969 között átépítették számítástechnikai központtá, és ekkor az egykor enyhén szecessziós jellegű épületet a felismerhetetlenségig átalakították: szocialista kockaépületté változtatták. Teljesen eltűntek róla az ablak feletti díszek, és eltűnt legszembeütőbb jellegzetessége is: a két tetőpillér közti homlokdíz. Ezt a jellegtelen szocreál formát az épület az egész kommunista korszakban megtartotta. Amikor a rendszerváltás után a Fő utca elkezdett átalakulni, a sarki épület visszavette egykori formájának legalább egy részét, amennyiben homlokzatának közepén újra megjelent az egykori főszolgabíróóság tetejének jellegzetes csúcsdíszítése.

Az egykor Padányi Bíró Márton veszprémi püspök által építtetett Sárga kastély is a nagy átalakulások épülete. 1938-ban a magyar katonai igazgatás helyi központja volt, 1945-től a csehszlovák katonai hatóságé, végül átalakították múzeummá. 1969 nyaráig, amikor a helyiek észbe kaptak, hogy micsoda kincs van a birtokukban, a Sárga kastélyban volt már geodéziai központ, működött ott efsz és inszeminátor-munkahely, és voltak benne lakások is.

Az új városbeli épületek közül jelentős a város első áruháza a Jesenský utca és az Erzsébet tér sarkán. 1971 áprilisában nyílt meg tőle nem messze a Centrum épülete a Bartók Béla korzón, benne méteráruval és konfekcióval. Mivel ezt a két üzletet csak nagy túlzással lehetett áruháznak nevezni, ezért általános öröm fogadta, amikor 1968 februárjában a Textil Bratislava kezdeményezte egy „iparúrura szakosodott üzletház” építését az akkori Dukla téren; ez lett a Kék Duna Áruház. Az építkezési kérvény szó szerint leszögezi, hogy „a nagy üzlet kezdeményezése a város vezetésétől indult”. Így épült meg a város első igazi nagyáruháza, a Kék Duna, amely 1977. november 29-én nyílt meg.

Az egykori városi temető helyén felhúzott Duna Szálló exkluzív szórakozóegységnek számított. Hogy növeljék a kihasználtságát, az étteremben hétfő kivételével mindennap zene szólt, a téli időszakban pedig ún. ötórai teát, azaz

egyfajta bált szerveztek fiatalok számára. A hely valóban alkalmassá vált mindenféle közösségi szórakozási esemény megrendezésére. Sokáig itt ülték meg a nőszövetségi évzárókat, itt köszöntötték a nyugdíjba vonulókat, és itt adtak fogadást a nemzetközi sportversenyek résztvevőinek is. A korabeli sajtókommentárok nemcsak a szálloda korszerűségét emelték ki, hanem azt is, hogy általa Dunaszerdahely *városiasabb város* lett: „A Duna szálloda a nagyvárosok interhoteljeivel vetekszik. Az ember tényleg azt gondolhatja itt, hogy egy nagyvárosban szórakozik” – írta a Csallóköz.

Dunaszerdahely legjellemzőbb központi épülete a Városi Művelődési Központ (VMK). A helyi sajtó már 1964-ben „az új dunaszerdahelyi kultúrház építéséről” cikkezett, és az új kultúrházra már 1968-ban megvolt nemcsak a határozott igény, hanem a konkrét terv is: „A jövő évre [1969-re] minden elő van készítve az új városi kultúrház építésének a megkezdésére, ahol 450 személyt befogadó színházterem lesz szélesvásznú filmmel, további terem 450 személy befogadására, városi könyvtár, klubhelyiségek.” Az új kultúrház iránti igény nemcsak abból fakadt, hogy a város vezetői úgy érezték, az 1968-as események során politikailag engedelmes magyar járás végre megérdemel valami tényleg nagyot, hanem a kornak abból az ideológiai céljából is, hogy koncentráljanak, azaz központi ellenőrzés alá vonjanak minden kulturális és ifjúsági szándékot, cselekvést, törekvést. Ez a határozott szándék még az egyébként szabad szellemű 1968-as évben is felbukkant, amikor az év elején a járásban szaporodó ifjúsági klubok kérdését vitatták meg a Csemadok járási elnökségében. A dunaszerdahelyi VMK építése végül 1973-ban kezdődhetett meg. Főtervezője a pozsonyi Jozef Slíž volt, az alapkövet pedig 1973. augusztus 13-án helyezte el Félix Masár egy rettenetes ideológiai hablaty kíséretében a szocialista kultúra jelentőségéről. Az épületet 1977. november 4-én, „a nagy októberi szocialista forradalom 60. évfordulójára” időzítve adták át rendeltetésének. S bár az épület öt hosszú évig épült, Mácsai Gyula büszkén írhatta le pár évvel később, hogy „kész a VMK szemet gyönyörködtető kétemeletes épülete”.

Aszanáció. A dunaszerdahelyi régi épületek elbontása az egész kommunista korszakban folyamatos tendencia volt. Ezzel kapcsolatos a kor egyik kulcsfogalma, az *aszanáció*. A szanálás szó, amelyet a cseh és szlovák terminológia aszanálásnak nevezett, a korabeli szótári jelentés szerint állagi és higiéniai okokból tarthatatlan állapotban lévő területek, városrészek, munkaterületek, építmények lebontását, eltüntetését vagy rendezését jelentette.

A szanálás/aszanálás sokszor teljesen indokolt volt, és sok helyen valóban rettenetes higiéniai körülmények között zajlott, esetenként szó szerint patkányüztést jelentett. Valódi céljait ugyanakkor jól mutatja az a korabeli filmecske, amelynek egész koncepciója a régi és az új ellentétére épül, és amely a „diadalmas jövőt” mutatja és a „diadalmas markológépet” dicséri. A „mindent felülmúló modernség” propagandagondolatát mi sem fejezi ki jobban, mint az öregemberrel ügető lovas kocsi, amely miatt nem tud haladni a korszerű busz, valamint a rózsaszálak mögül fényképezett panelházak, hogy aztán a film maradék három percét lefoglalja a panelépítés lendülete: a szorgoskodó munkások, a sok diadalmas traktor, daru és bagger, na és persze a beton,

a beton, a beton.... Ebben a szocialista propagandafilmben a „régí” egyenlő az „értéktelelennel”, amely felett győzni fog a diadalmas új.

Amikor a várost 1950 után elkezdték szétbontani, pusztítani kezdték a múltat is. A bontók tudatában voltak, hogy főleg az 1970 utáni bontások példa nélküli beavatkozást jelentenek a város arculatába, amire az is utal, a városi krónikákban időről időre utalnak rá, hogy a lerombolt városról fotók, sőt filmdokumentáció készül, így megőrzendő a régi városképet is. Ezek azonban csak tartalom nélküli szavak voltak. A valóságban sem a város vezetése, sem a kommunizmusban létező társadalmi szervezetek nem tudták magukat kivonni a programszerű modernizációs jelszavak nyomás alól, és semmit nem tettek azért, hogy a város múltja tényleg megmaradjon a társadalmi emlékezetben. Teljesen ellenkezőleg cselekedtek: rendületlenül folytatták „a városfejlesztést” és „a város fizikai arculatának a radikális javítását”.

A szanálás/aszanálás sokszor a szó szoros értelmében patkányirtást jelentett. Ahogy arról Podhradský dunaszerdahelyi városi képviselő 1971-ben nagyon szemléletesen (bár talán kissé túlozva) beszámolt: „Városunkban sok házat aszanáltak. Ezek többsége öreg ház volt, amely alatt rengeteg patkány élt. Most, ahogy a házakat rombolják, a patkányok szétfutnak minden irányba, és lassan *elárasztják az egész várost.*” Podhradský talán a Lefutós/Vámbéry utca aszanációjára gondolt, ami egyúttal a város régió és zsidó múltjának az eltüntetését is jelentette. Az „aszanáció” jelentése ugyanis a kommunista szaksargonban: „eltüntetünk mindent, ami romos, falusias vagy régi”. A kommunista rendszer tudatosan az aszanációt használta ugródeszkának nemcsak a modernizációhoz, hanem ahhoz is, hogy a kommunista városfejlesztés a saját ideológiájuk képére alakítsa át a települések fizikai tereit.

A legnagyobb bontási hullám nyitányát az ún. Öregváros-projekt jelentette 1970 után a Nemesszeg teljes lebontásával. A nagyarányú bontás 1978-ban a Fő utcán folytatódott, majd a Keleti lakótelep felé húzódott, amelynek a kedvéért régi házak egész sorát bontották el. 1980 és 1982 között legalább két komplett városrész tűnt el így. Amikor a Szent György-templom környékét „rendezték”, a templom mellől eltűnt a plébánia épülete, a Vecler/Wetzler-féle ház és a Lefutós (Vámbéry) utca. 1982-ben a város déli része alakult át a felismerhetetlenségig: ekkor a várost átszelő Bős–Galánta főútvonal kedvéért egy kisebb falunyi házat bontottak le a Galántai úti kereszteződéstől a pódafai elágazásig. Eltűnt a föld színéről a Komáromba vezető út jobb oldala. Más szavakkal, teljesen átalakult a mai Bősi úti felüljárótól a Galántai úti körforgalmon át a Kálvin térig szinte minden. A destrukció kevéssel a rendszerváltás előtt ért véget; 1988-ban már csak egy családi házat bontottak el a városban.

A célzott bontásokkal jól láthatóan szembe lehetett állítani a régit és az újat. Emellett az aszanáció bár burkolt, de igen eredményes eszköz volt a kommunizmus keresztényellenességének és antiszemitizmusának a kinyilvánítására. Ennek a két ideológiai támadási iránynak a *rejtett szándékait* természetesen jól elfogadható érvekkel, például a célszerűséggel és a haszonelvűséggel leplezték. Hiszen nemcsak a keresztény templomokat, illetve a zsinagógákat, hanem rengeteg más háborús kárt szenvedett épületet is veszni hagytak, azaz a kevésbé költséges megoldást választották, amikor a régi épületeket vagy a maradványaikat inkább elbontották. A városra vonatkozó írott forrásokban csupán a

korszak vége felé, az 1980-as években leljük nyomát, hogy a teljes elbontások alternatívájaként felmerült az épületek *felújítása*. 1981 nyarán Potásch Attila a lakosok lakásigényeivel kapcsolatban találta ezt mondani: „Egyre aktuálisabb, hogy ami nem megfelelő, azt *nem aszanálni* kell, hanem *modernizálni*.”

A problémás múlt problémás épületei. Miközben fontos látni, milyen fő célt szolgáltak a bontások („kell a hely a lakásépítésnek”), s miközben lényeges, mi lett a lebontott házak lakóival („azt tanácsoljuk, vagy építsenek családi házat, vagy lépjenek be a lakásszövetkezetbe”), azt is le kell szögezni, hogy számos dunaszerdahelyi épületbontásnak kimondatlanul az is célja volt, hogy eltüntesse a város magyar múltját. Számos városbeli bontásnak egyház-, pontosabban vallásellenes éle volt, ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük a kommunizmus ateista jellegét.

A folyamat egyaránt irányult mind a keresztény, mind a zsidó kulturális örökség ellen, és beleilleszkedett abba a sorba, melynek végső célja a városi tér lehető legtökéletesebb *deszakralizációja* volt. E cél szellemében 1959-ben felszámolták a város keresztény temetőjét, annak gyönyörű gesztenyefáival és szakrális emlékeivel együtt, beleértve a nagyszerű Kriha-féle Jézus szíve kápolnát, valamint a lidértejedi Piatà-szobrot, amelyet 1945 után vittek ki a városból.

Ezeket a bontásokat nemcsak a vallásellenesség motiválta, hanem távolba tekintő urbanisztikai megfontolások is befolyásolták. A felszámolás kétségtelenül hosszabb távra megoldotta a temetőproblémát, másfelől nagy és olcsó telket biztosított a helyén felépülő JNB épületének, valamint a vadonatúj Duna Szállónak. Ha a korabeliek érzékenyebben közelítettek volna a múlthoz, akkor a temető megőrzésére törekednek. Körülépthették volna a használaton kívülre helyezett és kegyhellyé nyilvánított temetőt (amire rengeteg példa van gyorsan terjeszkedő városok esetében), amely ezután pihenőhelyként, nyilvános parkként szolgálhatott volna. A cél azonban nem ez volt, hanem az, hogy egy csapásra tabula rasa állapot teremtődjön a város központjában. A temető *nélkül* tökéletesen újra lehet rajzolni nemcsak a város tényleges térképét, hanem annak képzeletbeli, mentális térképét is. A régi szakrális tér *helyére* a JNB fizikailag igénytelen, ámde politikailag domináns épülete került, azaz a város régi szakrális terét felváltotta egy új, „világi” épület a város kellős közepén.

A szakrális tér teljes semmibevétele nyilvánult meg abban, ahogy a város az egyetlen katolikus templomával bánt. A lealázás azzal kezdődött, hogy 1949-ben a Szent György-templom mellett helyezték el a rengeteg mocskot termelő Prefa épületszerkezet-gyártó üzemet. Az üzem ugyan idővel kiköltözött a Karcsai útra, ugyanakkor 1970-től elkezdték lebontani a Nemesszeg városrészt, s vele együtt a katolikus templom körüli épületeket. 1972-re a Szent György-templom körül lebontották szinte az összes régi épületet egy új lakótelep érdekében. A romboló építők tudatában voltak, hogy a város egyik legrégebbi részét számolják fel, ezért adták a projektnek az „Öregváros lakótelep” abszurd fantázianevet. Ahhoz képest, hogy az építkezés a büszke „járási székhely” abszolút közepén zajlott, a munka jócskán elhúzódott, mert még hat évvel később, 1978-ban is javában tartott a Szent György-templom körüli „rendezés”, aminek részét képezte az ott található szakrális szobrok áthelyezése is.

Az elbontott nagyzsinaagóga esete is a korabeli városvezetés múlt iránti érzéketlenségét tanúsítja. A városvezetés jóváhagyásával a nagyzsinaagógát 1950–1951-ben egyszerően elbontották. Köveinek egy részét az építőanyag-in-séges időkben széthordták (a helyiek az első világháborús hadifogolytábor anyagait is széthordták 1918 végén), egy másik részük viszont a helyi sport-egyesület, a DAC krónikása, Brányik Sándor szerint beépült az akkor épülő DAC-stadion épületeibe. A Kukučín utcai kiszinaagógában előbb tomaternet akartak berendezni a csehszlovák sportszövetség számára, majd az épületet 1960–1962 során lebontották. Ennél már csak a zsidó menház esete szomorúbb. Egy 1961-es JNB-előterjesztés szerint az 1900-ban létesült „aggok házába” (amelyet az előterjesztés idején a JNB szociális osztálya használt) a Pionírháznak kellett volna beköltöznie. Ezt a tervet azonban valaki megfúrta, s miután 1963 folyamán a városvezetés megvizsgálta az ügyet, úgy döntöttek, hogy a Pionírház nem a menházba, hanem a Vermes-villába fog költözni, és ez hamarosan meg is történt. (Annál a döntésnél, amelyen a Pinonírház költözéséről döntöttek, Gyurcsik József, a későbbi Városi Nemzeti Bizottság elnöke, azaz polgármester, és ifj. Kugler Gyula képviselték a várost.) A nagyzsinaagóga helyét előbb befűvesítették, majd egy szocreál középület került rá; a Kukučín utcában és a menház helyén lakótömbök létesültek. Az épületek hiánya, a *nem látható* hiátus, máig a város közösségének memento morija.

A jóvátéhetetlen bontások nemcsak szakrális, hanem világi épületeket is jócskán érintettek. A Bihari Szálló (az az épület, amely eredetileg a Központi Takarékpénztár és Magyar Királyi Postahivatal számára épült, majd egy időben a Csallóközi Népbank épülete is volt) 1945 után kézenfekvően lehetett volna posta, mégsem lett az, mert a posta előbb vele átellenben, a Fő utca és a Bacsák utca sarkán működött, majd egy teljesen új posta épült a Fehér kastély *helyén*. Holott az egykori Bacsák család építtette, késő klasszicista stílusú, kétszintes, kéttengelyes Fehér kastély ügyének okos kezelésével két hasznos dolgot is tenni lehetett volna: kis akarattal meg lehetett volna menteni a jövő számára a Fehér kastélyt, egyben szépen postává lehetett volna renoválni a Biharit, amely ott állt egy kóhajításra.

Mentális folyamat: a feledés homálya. 1967-ben a szlovák műemlékvédelmi hivatal összeírása a városban még összesen hat említésre méltó műemléket talált: a Sárga és a Fehér kastélyt, az evangélikus és a katolikus templomot, a katolikus templom mellett álló Szent Miklós késő barokk szobrot, valamint a Szent István téri obeliszket. Amikor Péntek Mária egy bő évtizeddel később, 1981-ben egy szlovák művészeti folyóiratban összefoglalta a Dunaszerdahelyi járás műemlékvédelmi oltalom alá sorolandó műtárgyait, akkor Dunaszerdahelyről már csak két épületet tudott említeni: a „sárga kastély”-on kívül „a gótikus stílusban épített egyházi *objektumot*” (sic!) és „a benne lévő freskókat”.

A város fizikai képének a változásával és az idő előrehaladtával a város régi és új lakóinak tudatában két lényeges mentális folyamat ment végbe. Az egyik oldalon kialakult egyfajta töretlen jövőbe vetett hit, a másik oldalon pedig eltűnt a múlt, vagy inkább az időbeli folytonosság tudata.

Ráadásul Dunaszerdahelyen a *múlt* több okból is problematikus volt, de különösen azok voltak az 1945 utáni társadalmi-emberi változások. A kom-

munista utókor három síkon is kifejezetten törekedett *eltörölni* mindent, ami 1945 *előtt* volt: gazdasági vonalon igyekezett „meghaladni” a korábbi társadalmi-gazdasági rendszert, a kapitalizmust; ideológiai vonalon szerette volna eltörölni a valláshoz kapcsolódó klerikális örökséget; és nemzeti vonatkozásban a helyi kommunista elit igyekezett minél gyorsabban elfelejteni a magyar nemzeti múltat. Az első kettő, a kapitalizmus és a klerikalizmus dehonesztálása a cseh és a szlovák vidékeken is hivatalos program volt. Viszont a nemzeti jelszavak a csehek és a szlovákok körében élő hívószavak maradtak. Igaz ugyan, hogy a sztálinista-gottwaldista Csehszlovákia viszonyai között a *szlovák nemzeti identitás* is gondként merült fel, de az még mindig jobb pozícióban volt, mint a magyar múlt, amit en bloc a *fasiszta* háborús bűnös szinonimájaként állítottak be.

A hivatalos emlékezetpolitikának Dunaszerdahelyen elsősorban magyarelénes éle volt. A város *írott* történetéből gyakorlatilag eltűnt a magyar múlt. Az 1948 utáni városvezetésnek nyilván nem volt könnyű közös nevezőt találnia a legújabb rendszer és a magyar múlt között. Az azonban különösen fájdalmas, hogy a városból pontosan a kommunista időszak alatt tűntek el nemcsak a magyar múlthoz kapcsolódó láthatatlan történetek, hanem annak szinte minden fizikai-épített jele is. 1950 után nyom nélkül eltűnt egy sor olyan köz- és magánépület, amelyek épp e magyar múlthoz kötődtek, és egyébként meghatározták a város képét. Nemcsak a Kaszinó, a Fehér kastély és az egykori adóhivatal, hanem a város olyan házai is, mint pl. a Vecler-, Alexy-, Pirovits-féle házak, amelyeket egy olyan kisvárosban, mint amilyen Dunaszerdahely volt, az 1970-es évekig a helyiek név szerint ismertek. Bár a legidősebbek körében ez máig él, a szélesebb városi köztudatból eltűntek ezek a nevek, és nemcsak azért, mert a városnak teljesen új lakói lettek, akik a tulajdonos családokat már nem ismerték, hanem azért is, mert nyom nélkül eltűntek azok a házak, épületek, az a *fizikai valóság*, amelyre ez a közösségi emlékezet vonatkozott. Az új város zűrzavaros közösségi tudatát jól jelzi, hogy 1980-ban teljesen önkényes módon megtartották „Dunaszerdahely város alapításának 800. éves ünnepségét”.

A kollektív emlékezet kiradírozásának legfeltűnőbb példája a Nemesszeg városrészben lakó dunaszerdahelyi hagyományos iparos-fuvaros réteg emlékének az eltüntetése volt. Haldoklásuk a gazdasági-jogi-adminisztratív ellehetetlenítés miatt már az 1950-es években elkezdődött. Fizikai nyomaik viszont csak akkor törölődtek el, amikor a Nemesszegen és a Lefutós utcában a házaikat tömegesen eldózerolták, majd ugyanoda, a város központjába proletárrétegek költöztek, akiknek nem voltak, nem lehettek emlékeik a korábbi városról. Az elhallgatás és a bontás együtt így irtotta ki az iparosokat-fuvarosokat örökre és szinte nyom nélkül az emlékezetből. Ahogy az 1938-ban felállított magyar országzászlót is felváltotta a Hősök emlékműve, mintha az előbbi soha ott sem lett volna. A város zsidó öröksége a régi családi házak és a zsinagógák eltűntével gyakorlatilag kiirtódott az 1945 után született generációk tudatából, az összevissza változtatott városi utcanevek között pedig alig van élő ember, aki kiigazodnék.

A legfelső városvezetés ambivalens viszonyulását a történelmi múlthoz szépen bizonyítja egy 1980-as, a város szépségeit propagáló könyv, amely

Gyurcsik József üdvözlő szavaival kezdődik. Az előszóban a Városi Nemzeti Bizottság elnöke azt mondja, hogy ez a szép kivitelezésű képeskönyv hivatott „megmenteni a jelen és a jövő nemzedéke számára a régmúlt hagyományait”. Ennek ellenére a profi fotósokkal fényképeztetett könyvben a régmúlt egyáltalán nincs is benne, azt nagyon gondosan ki- és elkerülték. Konkrét példa a múlt tudatos kikerülésére ebben a könyvben a Vecler-féle ház és a melléillesztett felirat: „A régi Dukla tér, lebontva 1974-ben” – vagyis inkább a tér „hivatalos nevét” adták meg, hogy még véletlenül se kelljen megnevezni a dunaszerdahelyi múlt egyik szép és jeles épületét. Egy, a saját épített múltjára valamit is adó kisváros mindent megtett volna érte, hogy a Vecler-házhoz hasonló kis építészeti gyöngyszemet megmentse. Ehelyett Dunaszerdahelyen ez is, oly sok más emlékekkel együtt, a múlt ködébe veszett.

„A város központjában új lakóházak emelkednek, a régit pedig felváltja az új” – lelkesedett a város krónikása az 1970-es években, egy 1980-as könyvkiadvány pedig, amely a helyi progressziót volt hivatott dicsérni, ezt a költői kérdést tette fel s válaszolta meg: „De mi is jellemző arra a nagyarányú változásra, amire azt mondjuk, hogy gyökeresen megváltoztatta a város arculatát? [...] E rónaságon új, minden igényt kielégítő lakótelepek épültek komfortos lakásokkal.” Csakhogy a város központi helyein megvalósított bontások és építések a maguk építészeti igénytelenségében nemcsak a felismerhetetlenségig eltorzították a várost, hanem szinte mindent eltöröltek Dunaszerdahely régmúltjából.

Ideológia terek és kultuszok. A közösségi tereket nagyban jellemzi, milyen térelemekkel díszítik őket, s ezekkel együtt miféle közösségi alkalmaknak, kultuszoknak szolgálnak helyszínül. Minden politikai rendszer, nemcsak a totális diktatúrák igyekeznek a városi térségeket saját maguk nyilvános életetésének a színterévé tenni. A tereknek, s főleg a központi városi tereknek még ezen belül is kitüntetett szerepük szokott lenni. Mivel (Richard Rodgers szavaival) a „városi tér és az épületek nagymértékben formálják az emberek létét és viselkedését”, ezért a centrális városi terek minden időben hajlamosak ideológiájával megtöltődni – így vált a dunaszerdahelyi Szent István tér is a helyi kommunista kultuszok terévé.

A Szent István tér (akkor Május 1. tér) ideológiai főtér jellege akkor teljesedett ki, amikor befejeződött a városcentrum kiépítése: a JNB és a VMK épületei az előttük elterülő fizikai térben, a város legcentrálisabb helyén, a Fő utca és a Jesenský utca találkozásában. Ez a központ maga volt a szocialista modernizáció, abban az értelemben, ahogy 1961-ben az akkori politikai hatalom eltervezte ezt a centrális városi teret. A hatalom a JNB nagy méretű állami épületével határozott jelzést küldött: Dunaszerdahelynek arra kell szolgálnia, hogy a *kontroll alatt tartott* város uralja az egész „magyar” járást. Mindez nem túlzás, ha tudjuk, hogy Dunaszerdahely mint város bizonyos meghatározott felsőbb politikai, gazdasági és ideológiai feladatokat kapott, amelyeket ki kellett sugározni a régióra.

A JNB épülete már a hatvanas évek elejétől lefoglalta a tér északi részét, a VMK azonban csak a hetvenes évektől kezdte uralni a délit. A JNB és a VMK között ezután széles és tágas volt a Szent István tér, amely előtt szaladt ezt

az egész ideológiai kompozíciót szalagként összefogó Fő utca. Az ideológiai szempontú tételrendezésre ráerősített az a mód, ahogy az állam a saját hatalmi épületeit a város közepére koncentrált: a Járási Pártbizottságot, a járásbíró-ságot, a katonai parancsnokságot és az államügyészséget mind-mind a Szent István tér pár perc alatt bejárható szomszédságában helyezték el. Inkább tudatosan, mint nem, a Szent István tér körül testesült meg a szocreál hatalom.

Ennek ellenére a Május 1. tér mint városközponti ideológiai centrum kiváló adottságaival a helybeli elvtársak tökéletesen tisztában voltak: azt tudatosan használták és kihasználták. Minden május 1-jén a VMK előtt volt a „szemletribün”, majd a „felszabadulási emlékmű” előtt elhaladva a felvonulók a JNB előtt felállított „főtribün” elé értek. A gazdasági ágazatok szerinti felvonulások – ahogy azt Dunaszerdahelyen is gyakorolták – 1968-ban eltűntek, majd 1971 után újra felbukkantak. A kommunista párt ügyelt arra, hogy 1968 traumáját látványos tömegrendezvényeken lehessen „lereagálni”, ezért 1970-ben és 1971-ben a május 1-jét különösen nagyszabású ünnepek keretében ünnepelték a téren. Az 1970-ben a város központjában felvonuló kb. 45 000 ember a hivatalos megfogalmazás szerint a „CSKP megalakulásának 50. évfordulóját” és „hazánk felszabadulásának 25. évfordulóját” ünnepelte; ez az 1970-es ünnepség lett valószínűleg a város valaha volt legnagyobb tömegrendezvénye. Az 1968 utáni felvonulások demonstratív jelentőségének a szervezők is tudatában voltak: „1971. május 1-je. Ebben az évben sokkal nagyobb figyelmet fordítottunk a díszítésre, mint korábban. A zászlók számát nagyon megnöveltük, és a többi díszítést is. Főleg az ablakok és a kirakatok díszítésére gondolok, és természetesen a transzparenszekre is. A május 1-jei ünnepeken már évek óta nem láttunk allegorikus kocsikat, ebben az évben szép kocsijaink voltak.”

A város ideológiai főtere a Nagy János-féle emlékművel vált teljessé. A Szent István teret, amely akkor a Május 1. nevet viselte, egy nemzetközi munkásmozgalmi ünnepről nevezték el, de csak a ráhelyezett szoborral változott meg igazán nemcsak a tér fizikai jellege, hanem annak üzenete is. Nagy János szobrászművész nagy méretű szoborcsoportja egy gránát tépte emberi testet és két másik testcsontot formáz; felirata nincs (korábban sem volt), és eredetileg egy dátum állt rajta: 1944. A művész úgy nyilatkozott a sajtónak az emlékműavatáskor, hogy a Mártírok emlékműve című szoborcsoport nem egy konkrét eseményre, hanem az emberi szenvedésre mint átfogó fájdalomra utal. Bár az alkotó nem pontosította (legalábbis a nyilvánosság előtt), hogy *milyen mártírokra* gondol, az 1944-es eredeti dátum elsődlegesen az internáltakra (zsidókra, kommunistákra) utalt, egyúttal emlékeztetett „a második világháború összes áldozatára”: „a háború kegyetlenségének és embertelenségének” áldozataira, valamint azokra az ezrekre, akiket „életük teljében sodorták a halálba a gyilkos golyók, a bombatámadások vagy a koncentrációs táborok gázkamrái” (Nagy János szavai).

Érdeemes végigtekinteni, hogyan változott az idők során a városközpontban található emlékmű *üzenete* – a művész szándékától függetlenül, sőt talán azzal ellentétben is. 1971 és 1989 között ez az emlékmű töltötte be a *helyi állami emlékmű* szerepét, de immár mint felszabadulási emlékmű. A Szent István tér és rajta Nagy János szobra mind az állandó, mind az alkalmi jellegű hivatalos kultuszoknak közösségi térül és kulisszául szolgált. Megkoszorúzták a város

felszabadulása alkalmából április 1-jén, valamint a munka ünnepén, május 1-jén. Megkoszorúzták a felszabadulás ünnepén is május 9-én, megkoszorúzták a szlovák nemzeti felkelés évforduló alkalmából is augusztus 29-én, valamint a nagy októberi szocialista forradalom évfordulóikor november 7-én. Ezt az emlékművet koszorúzták meg a Duna Menti Tavasz küldöttei éppúgy, mint a városban rendezett nemzetközi sportversenyek résztvevői. Ennél az emlékműnél tett hivatalos tisztelgést mindenki, aki a városba tévedt.

A Május 1. tér és a „szovjet baráti seregek itt állomásozó képviselőinek” dunaszerdahelyi kapcsolata immár állandósult. A város hivatalos eseményeit egyre sűrűbben díszítette vörös szekfű (a moszkvai és a prágai központi események jellemző virága), és egyre gyakrabban csendültek fel a szovjet himnusz mellett az Internacionálé és a Munkadal ritmusai a Komáromban állomásozó szovjet katonaság kultúregylete vagy fúvószenekara előadásában. A szarato-vi és a balasovi „szovjet testvérvárosokkal” évente megrendezett találkozók 1979-ben kibővültek a „Tyurini Autonóm Köztársaság baráti látogatásaival”, a balasovi járási pártbizottság tagjai pedig büszkén vették át a város tiszteletbeli címerét.

De mire tudott *ténylegesen* emlékeztetni Dunaszerdahelyen a Mártírok emlékműve, amely lassanként „felszabadulási emlékművé” transzformálódott? Az itt nem létező ellenállásra vagy a partizánmozgalomra? A magyar idők végére, amit nagyon sokan sajnáltak? Vagy a városi zsidóság tragédiájára, aminek sokan a haszonélvezői voltak, és amit jobb lett volna gyorsan elfelejteni? Vagy a szerencsétlen sorsú cigányságra? Ha valakik a második világháborús Dunaszerdahely kapcsán „mártíroknak” nevezhetők, akkor az a város haláltáborba hurcolt zsidó és cigány lakossága. Nagy János emlékművén azonban nincs semmi, ami explicit módon a zsidókra vagy a cigányokra utalna, még akkor sem, ha van visszaemlékező, aki szerint „mi úgy fogtuk föl, hogy az a zsidó emlékmű”.

A történelmi szégyen helyett sokkal egyszerűbb volt, ha a helyi központi emlékmű a „felszabadulásra” emlékeztetett, ahol rendszeresen megjelentek a Komáromban állomásozó szovjet katonák képviselői. (Az aktív szovjet részvételben minimálisan bizarr volt, hogy a szovjet katonák egy olyan művész alkotása előtt tisztelgtek, akit 1971 márciusában azért zárták ki a Csemadok Központi Bizottságából, mert – a hivatalos indoklás szerint – a művész 1968-ban a komáromi járási bizottság nevében tiltakozott a Varsói Szerződés csapatainak bevonulása ellen.) De a „felszabadulás” motívummal van egy másik baj is. Az emlékmű üzenete átalakulásában fontos szerepet játszik a rajta található évszám (általam ismeretlen körülmények között való) megváltozása. Ma ez áll rajta: „1939–1945”.

Mi alól „szabadult föl” Dunaszerdahely 1945-ben, ha nem a „magyar fasiszmus igája” alól? Az emlékmű 1939-es dátuma elmossa a magyar idők kezdetének egy évvel korábbi (1938) dátumát, és azt üzeni, hogy a (cseh)szlovák fennhatóság alatt meg lehet, sőt meg kell ünnepelni a fasiszmus alóli felszabadulást, miközben a dunaszerdahelyi magyar férfiak nem a csehszlovák, hanem a háborús vesztes („fasiszta”) magyar hadsereg katonái voltak. A város közepi emlékmű ilyen értelemben a tudathasadás mementója, sőt durvább értelmezésben a *folyamatos megszegyenítés* eszköze. Ez olyannyira nem a ma önké-

nyes interpretációja, hogy a „szégyenletes magyar fasizmus” önostorozását a korabeli krónikák rendszeresen le is írták.

És az értelmezési zavaroknak még nincs vége. Nemcsak arról van szó, hogy az egyetlen kiválasztott év (1944) kitágult immár a második világháború teljes tartamára, hanem arról is, hogy 1989 után a szoborkompozíció fizikailag is kibővült. A Nagy János-féle emlékmű mai értelmezésének nagyon fontos részei a jobbról-balról álló fejfaszerű gránitszklák, amelyek az 1971-es felavatáskor nem voltak ott. Az emlékmű helyszínét jobbról-balról övező 3–3 szimbolikus gránit sírkő csak az 1989-es rendszerváltás óta van ott avégett, hogy az emlékműnek valamilyen *helyi értelmet* adjanak. Az univerzális üzenet, amit Nagy János 1971-ben megfogalmazott, idővel a szobor alapproblémájává vált. Nagy János szobra ugyanis a távoli, a messzi háborúról szól, nem a *helyi fájdalomról*. Más szavakkal: ez a szobor-emlékmű nem tudta megfogalmazni a *helyi történelem lenyomatát*. Ahogy azt egy hozzátartozójára emlékező hölgy mondta a kérdésemre: „Az 1990-es években a város meghirdette, hogy be lehet jelenteni, hogy kinek van háborús hőszó hozzátartozója, és akkor be lett jelentve.” A hat sziklán összesen 43 magyar név olvasható születési dátumokkal együtt. Olyan dunaszerdahelyi katonáké, akik a magyar hadseregben szolgáltak és haltak meg.

A „kultúrház előtti tér” mint virtuális főtér. Dunaszerdahelynek soha nem volt történelmi főtere, és ezen a VMK sem változtatott. Pedig a VMK nem egyszerűen *egy új épület* volt a városban. Nagy jelentőségét minden alkalommal nyilvánvalóvá tették az illetékesek, amikor az új kultúrházat „közösségi háznak”, „társadalmi háznak” vagy „városi kultúrpalotának” nevezték, sőt egy 1981-es, a Dunaszerdahelyi járásról szóló kiadvány a „kultúra modern templomai” közé sorolta, jelezve, hogy a kommunista teatralitás nem állt messze a pszeudo-vallásosságtól. Építészetileg a legigazibb szocreál monumentalitást képviselte (és tükrözi még mai, átépített formájában is), szimbolikus síkon pedig lezárta a Fő utca és a Bartók Béla korzó által háromszögelt térséget. Mint egy hatalmas hajó, vagy mint egy masszív szocreál vár, a VMK máig úgy tornyosul az egész tér fölé. A fölé a tér fölé, amely Dunaszerdahely egyik legrégebbi és *névadó* településrészét, Szerdahelyet rejti a föld alatt. S hogy teljessé váljék az architektonikus kompozíció, a téren 1986 októberében megkezdődött a háromtündéres vagy -gráciás szökőkút építése (Köves Dezső munkája, *A táncoló tündérek*).

Éppen azért, mert a város legrégebbi részén terül el, s mert máig Dunaszerdahely legközpontibb és legtágasabb tere, meglepő, hogy a térnek máig nincs rendes neve; mindenki úgy hívja: „a kultúrház előtti tér” vagy „a VMK előtti tér”. A térnek ma, többszöri átépítés után sincs olyan *központi belső tere*, amely a város valódi közösségi színteréül szolgálhatna. A kommunizmus a város közepi országotat, illetve az azt szegélyező területet használta közösségi térnek: a Járási Nemzeti Bizottság épülete uralta a Fő utcát, az előtte húzódó Erzsébet teret, valamint a vele szemben húzódó városi főutat, a Jesenský utcát. Nagyon helyesen 1989 után sok utca visszakapta régi nevét, ám a városnak továbbra sincs közösségi tere. A Vásártér, a Tyúkpiac, a Halpiac, a Neratovicei tér, a Jehuda Aszád tér, a Kálvin tér, a Barátság tér vagy már nem is léteznek,

vagy egyáltalán nem is tér alakúak. Szinte nevetséges kísérletnek hat, hogy az eredeti terveken a Rózsa ligetet és a Smetana ligetet is „térnek” tervezték, majd belátva annak lehetetlenségét, lemondtak róla.

Két jelenlegi igazi tér (Vámbéry, Erzsébet) számos ok miatt nem lehet közösségi színtér. A Vámbéry (korábbi nevein: Templom tér, Szent István tér, Beneš tér, Dukla tér) a majdnem körkörös panelkörnyezet miatt legfeljebb városközpont tud lenni, főtér nem, amire csak ráadás a tér vizuális áttekinthetlensége. A gyönyörű nevű Erzsébet tér pedig a funkciója miatt nem lehet tér, legfeljebb mindennapi közlekedési probléma. Különösen azóta, hogy bár az Erzsébet tér sokáig nyitott volt, de a Bonbon Szálló (az átépített Duna Szálló) fallal való körbekerítésével a tér jelentősen leszűkült. Amiként beszűkült a Városháza előtti tér is, ahol egykor kis park volt, de 1989 után az is beépült, vagy ahogy megszűnt a Rózsa liget eredeti térjellege azáltal, hogy a közepén alkotott négyszögletes kis medence, vízfelület eltűnt, helyét már konténer és parkoló autók foglalják el.

Jelenleg a központi tér szerepét a művelődési ház előtti térség tölti be. Ennek az aktuális kulturális és politikai események helyszínéül szolgáló térnek azonban nincs neve: ez „a kultúrház előtti tér”! De ha volna is neve (a kataszteri térképekben a tér az Erzsébet tér része), a térről akkor is hiányzik valamilyen kultikus tárgy. A központi tér ugyanis nemcsak fizikai teret jelöl, hanem valamilyen szimbolikus teret, amely a *közösségi tudat* valamilyen fontos szeletét testesíti meg, teszi láthatóvá, állítja központi helyre. Ilyesmi funkciója alkalmanként a Vámbéry térnek (1848-as emlékmű), a Szent István téri Szent Korona emlékműnek, valamint a Városháza melletti 1956-os emlékműnek van. De vajon ez utóbbiak, amelyeken áll ugyan szobor (turul, Szent Korona, lyukas zászló), betöltik-e funkciójukat, és kötődik-e hozzájuk közösségi tudat? Alkalmask-e rá, hogy a kollektív tudatot formálják, vagy hogy abban egyáltalán szerepet játsszanak? A „kultúrház előtti téren” álló három tündér szépsége és szellemi üzenete mára elhervadt: az a „dús gabonás, bővizű Csallóköz”, amit ők ezen a központi helyen megtestesítenének, mára nem létezik.

Szakirodalom

- Bácskai Vera, *A várostörténet újabb dilemmái*, in: Vonyó József (szerk.): *Várostörténet, helytörténet*, Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2003, 13–18.
- Beluszky Pál – Győri Róbert, *„A város a láz, a nyugtalanság, a munka és a fejlődés”. Magyarország városhálózata a 20. század elején*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.
- Bokora Jaroslav – Bufla Mikuláš – Hodossy Dezider – Kristoffy Jozef – Mag Július – Rampaskó Július – Tóthpál Július, *Okres Dunajská Streda – Dunaszerdahelyi járás*, fotografla: Július Tóthpál, Vydal ONV a Obzor n. p., Bratislava, 1981.
- Gaucsík István, *A jövő tervezése. Galánta urbanizációja a hatalom, az ideológia és a racionalitás szövevényében (1949–1989)*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, XIV. évf. 2012/1. szám, 3–22.
- Gyáni Gábor, *Új utak a magyarországi várostörténet-írásban*, in: Czoch Gábor – Kocsis Aranka – Tóth Árpád (szerk.), *Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*, Kalligram, Pozsony, 2005, 33–46.

- Héger Károly – Mag Gyula a kol., *A Dunaszerdahelyi járás felszabadulásának 35. évfordulója 1980*, Okresné osvetové stredisko v Dunajskej Strede, 1980.
- Katona Csaba – Koltai Gábor – Rácz Attila – Szűts István Gergely (szerk.), *A közép-dunántúli régió városainak szocialista kori története*, Legenda Közművelődési Egyesület – Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Veszprém, 2012. Benne a következő szerzők tanulmányai: Budai László, Cserős Borbála, Czeti Balázs, Décsy Sándor, Germuska Pál, Hermann István, Horváth Sándor, Katona Csaba, Nagy Szabolcs, Sztahó Eszter Ildikó, Szűts István Gergely, Tóth Eszter Zsófia, Valló Judit.
- Kornfeld Ferenc, *Az én városom Dunaszerdahely – „Kis Jeruzsálem”*, 2007.
- Kőszegfalvi György, *Urbanisztika. Urbanizáció – városfejlődés*, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1997.
- Mácsai Gyula (szerk.), *Moje mesto Dunajská Streda – Városom Dunaszerdahely*, fotók: Július Ásványi és Bohumír Bäuml, MsNV v Dunajskej Strede, 1980.
- Mag Gyula – Nagy Rudolf (összeáll.), *A Dunaszerdahelyi járás múltja és jelene*, Csallóközi Múzeum, Dunaszerdahely, 1988.
- Meggyes Tamás, *A 20. század urbanisztikájának útvesztői*, Terc, Budapest, 2005.
- Nagy Attila – Nagy Iván – Novák Veronika – Simon Attila – Vajda Barnabás, *Dunaszerdahely. Várostartómonográfia*, Dunaszerdahelyi Város Önkormányzata, Csallóközi Barátok Társulása, Dunaszerdahely, 2012.
- Nagy Attila, *Dunaszerdahely emlékhelyei. Épületek, szobrok, emlékművek és emléktáblák, szakrális kisémlékek, temetők, történeti síremlékek, eltűnt emlékhelyek*, Historikum – Biró Márton Polgári Társulás – Csallóközi Barátok Társulása, h. n., 2013.
- Tomka Béla, *Európa társadalomtörténete a 20. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.), *A csehszlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 I–IV.*, Ister Kiadó, Budapest, 1998–2000.
- Vacková, Barbora – Ferenčuhová, Slavomíra – Galčanová, Lucie (eds), *Československé město včera a dnes: každodennost – reprezentace – výzkum*. Pavel Mervart/Masarykova univerzita/Červený Kostelec/Brno, 2010.
- Vajda Barnabás, *Dunaszerdahely mint a kommunista regionális politika kedvezményezettje és áldozata*, in Vajda Barnabás – Gauscsik István (szerk.), *Várostartómonográfia a csehszlovák szocializmus korából*, Selye J. Egyetem, Komárom, 2015, 11–83.
- Vajda Barnabás, *Levéltári adalékok Dunaszerdahelyi várostartómonográfiájához: a DAC-stadion építése, a városi csatornázás és a járási kórház építése*, Eruditio–Educatio 5, 2010/1–2, 41–55.
- Valló Judit, *„Elvtársak, városossá lettünk!”*, in: Katona Csaba – Koltai Gábor – Rácz Attila – Szűts István Gergely (szerk.), *A közép-dunántúli régió városainak szocialista kori története*, Legenda Közművelődési Egyesület – Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Veszprém, 2012, 247–262.
- Végh, Ferenc – Zsigmond, Tibor, *Édes otthon. Dunaszerdahelyi olvasókönyv*, Dunaszerdahelyi Város Önkormányzata, Dunaszerdahely, 1998.

Lacza Tihamér

Pozsony szellemi kisugárzása a XIX. században

Amikor Gaucsík István történész barátom felkért egy előadás megtartására az Ortvyay-évforduló alkalmából rendezendő konferencián, megvallom, kissé elhamarkodottan mondtam igent, hiszen abban a percben még nem is tudtam, hogy miről kellene nekem ott beszélnem. Nem vagyok Ortvyay-kutató, jóllehet, több munkáját is olvastam, a *Pozsony város utcái és terei* című, 1991-ben újra megjelentetett könyvét pedig gyakran forgatom mindmáig, és mint tudomány- és művelődéstörténettel is foglalkozó szellemi mindenevő, aki negyven esztendeje élt már ebben a városban, tevékenységének legfontosabb területeit is megismertem az évek során. Meglehet, a Pozsony vármegye természettudományi viszonyaival is foglalkozó Ortvyayról – mint természettudományos műveltségű – kereshettem volna eddig még fel nem tárt adatokat, de azokban a hónapokban más tevékenység kötötte le az energiáimat, ezért egy ilyen szellemi kalandra nem vállalkozhattam. És ekkor ötlött fel bennem a lehetőség, hogy talán érdekes lehetne röviden prezentálnom a mostani munkám egyik fejezetét (*A tudomány apostolai I-II.*, Madách Posonium, Madách Egyesület, Pozsony, 2013/2014), amely történetesen Pozsonyhoz kapcsolódik, és talán kiegészítheti az elhangzó előadásokat is. Ez a munka valójában egy képzeletbeli tudománytörténeti utazás a mai Szlovákia területén; azokra a településekre vezetem el az olvasókat, ahol magyar tudósok születtek, éltek vagy éppen átmenetileg tartózkodtak, és sok esetben ott vannak eltemetve.

Írásom (előadásom) címe is egy kis magyarázatra szorul. Az egykori koro-názóváros természetesen hosszú időn át mintegy szellemi világítótornya volt a történelmi Magyarországnak, és olykor ennek a fénye Európa legtávolabbi részeibe is elhatolt. **Bél Mátyás** (1684–1749) munkásságát egyaránt ismerték és nagyra tartották Londonban, Párizsban, Berlinben és Szentpétervárott, de a város jó hírét már jóval korábban is elvitte a kiváló flamand humanista tudós, **Charles de L'Écluse** (1526–1609), ismertebb nevén Clusius, aki elsőként foglalkozott Pozsony és környéke gombaflórájával, és számos barátja élt a városban. Igaz, a pozsonyiak talán szerencséseseknek is mondhatták magukat, hiszen a török seregek sohasem ostromolták a várost, a birodalmi székhely, Bécs közelsége pedig tulajdonképpen több áldással járt, mint kellemetlenséggel, noha abból is bőven kijutott az itt lakóknak. A magyar királyokat és királynékat, néhány kivételes alkalmat leszámítva, több mint 250 éven át itt koronázták, és tették ezt kellő méltósággal és pompával, amihez a kulisszákat természetesen a város biztosította. Ez azt is jelenti, hogy itt minden időben szorgalmas és jómódú polgárok is éltek, akik nemcsak a házaik küllemére ügyeltek, hanem a művészeteket és a tudományokat is ápolták. Pozsony sok évszázadon át főleg

német város volt, ahol igazából csak a XIX. századtól kezdett teret hódítani a magyarság, de még az impériumváltás előtti utolsó, 1910-es népszámlálás alkalmával is vagy ezerrel több németet számoltak meg, mint magyart (32 790: 31 705), az 1918-as változásokat követően pedig a magyarság száma egyre inkább csökkent, 1930-ban például már csak alig 19 ezer volt, míg a német nemzetiségűek száma még valamelyest nőtt is a húsz év alatt. Ezért, ha a város XIX. sz. kisugárzásáról beszélünk, nem szorítkozhatunk kizárólag a magyarok teljesítményére, hanem a németeket és a szlovákokat is be kell vonnunk ebbe a szellemi erőterbe. Ennek ellenére én most elsősorban a magyar tudósok munkásságára fókuszálok a figyelmet, már csak azért is, mivel a fentebb említett könyvemben is velük foglalkozom. De még ezen a körön belül is elsősorban azokat veszem számba – a teljesség igényét eleve mellőzve –, akiknek a pályája nem Pozsonyban teljesedett ki, jóllehet itt látták meg a napvilágot. Azokról, akik a városban működtek és alkottak, bizonyára bőven szó lesz még a nap folyamán, szeretnék csak Ozogány Ernő barátom előadására utalni (sajnos, 2017. augusztus 2-án elhunyt), aki ennek a témának úgyszintén jó ismerője volt, hiszen több mint tíz esztendővel ezelőtt még egy kis könyvet is írt *Lajtától keletre* címmel a pozsonyi tudósokról, műszaki alkotókról és a város ipari fejlődéséről.

Köztudott, hogy Pozsony már a XV. század második felében egyetemi város is volt; bár a történelmi helyzet alakulása folytán a később *Academia Istropolitana* néven elhíresült intézmény csak rövid életűnek bizonyult, ez a tény is nyilván ösztönzőleg hatott, amikor valamikor az 1860-as évek vége felé először felvetődött a gondolat, hogy jó lenne talán újra egyetemet felállítani a városban. Mária Terézia 1777-ben Budára költöztette a Nagyszombati Egyetemet, és ebből Pozsonynak is jutott egy darab, egy magasabb szintű oktatási intézmény formájában, ez lett a jogakadémia elődje, amely a következő évtizedekben különböző fejlődési stádiumokon átjutva érkezett el oda, hogy 1914-ben lényegében beolvadt az Erzsébet Egyetembe. Valójában a XIX. század során egyfajta csonka egyetemként működött, sőt az 1870-es évekre igazi főiskolává avanszált, ahol már négyéves stúdium keretében szívhatták magukba a diákok az állam- és jogtudományokat, ráadásként még alapos bölcseleti felkészítést is kaptak. Mindez azonban nyilván nem elégíthette ki a helyi lokálpatriótákat, akik 1876-ban emlékiratot intéztek Trefort Ágost miniszterhez, hogy a városban állítsanak fel egy egyetemet, amelyet a néhány évvel korábban elhunyt Deák Ferencről neveznének el. Az orvostudományi kart leszámítva valamennyi szóba jöhető kart szerették volna létrehozni, és az orvosit is csak azért nem, mert az az államnak nagy anyagi terhet jelentene. Pedig a pesti orvosi kar már eléggé túlterhelt volt, a bécsi egyetem orvosi karán pedig igyekeztek korlátozni a magyarországi hallgatók számát. Kolozsvárott, papíron legalábbis, már 1872-től létezett az egyetem, de annak kiépítése eléggé vontatottan haladt, és még az 1880-as években sem volt olyan helyzetben, hogy minden eltervezett szakot működtetni tudjon. Még szerencse, hogy az orvostudomány már beindult, de általában nem volt könnyű alkalmas tanárokat találni ide. Sokan Budapestre kacsingattak. Egy ilyen helyzetben bizony a pozsonyi városatyáknak

és egyetempártolóknak sem volt egyszerű kellő érvekkel alátámasztaniuk az igényüket. A kormányzat sem könnyítette meg a dolgukat, hiszen garanciákat kért arra, hogy milyen épületekben képzelik el az oktatást, mindez mennyibe fog kerülni, és hasonló nem könnyen megválaszolható felvetésekkel reagált a javaslatra. Ennek ellenére a harmadik egyetem kérdése bekerült a köztudatba, és nemcsak a pozsonyi lapokban, hanem a fővárosi sajtóban is olvasni lehetett róla. A részleteket mellőzve röviden összefoglalnám az egyes stációkat. A nagy nekibuzdulás eredményeként már 1878 őszén felállt az egyetemi bizottság, amelynek az volt a feladata, hogy megvizsgálja az összes számba jöhető épületet, helyszínt és körülményt, amely elengedhetetlen feltétele az egyetem létrehozásának. Közben hosszan elhúzódó levélváltásokra került sor a minisztérium és a városi illetékesek között, és ahogy az ilyen esetekben történni szokott, az évek múlásával lohadni kezdett az egyetemalapítási kedv is, miközben a lapokban olyan cikkek is megjelentek, amelyek további városok ez irányú igényéről tudósítottak. Kassa, Győr, Szeged, Pécs, Debrecen és Temesvár is szeretett volna egyetemet, de azért sokan gondolták úgy, hogy Budapest és Kolozsvár után mégiscsak Pozsonyt illetné meg a harmadik egyetem. Így vélte ezt a jeles csillagász és ógyallai földbirtokos, Konkoly-Thege Miklós (1842–1916) is, aki felajánlotta csillagvizsgálóját a pozsonyi egyetem céljaira, sőt a saját költségén tervezte továbbfejleszteni a műszerparkot, mindezért cserébe csak annyit kért, hogy ő maga is kutatásokat végezhesen. Trefort miniszter később maga is helyszíni szemlére érkezett Pozsonyba, és olyan kiváló tudós professzorok kísérték el, mint Than Károly, Eötvös Loránd, Korányi Frigyes és még néhányan. Korányi történetesen a pozsonyi állami kórházat alkalmasnak találta az orvosi kar céljaira. A lényegében kedvező benyomások sem tudták azonban maradéktalanul eloszlatni a kételyeket, és persze működésbe léptek azok az erők is, amelyek – mai szóhasználattal élve – ellenérdekeltek voltak az ügyben, és a közvéleménynek ez a talán célzatos megosztottsága is belejátszott abba, hogy a pozsonyi egyetem ügye egy helyben topogjon. Mindezt érzékelve Konkoly-Thege is visszakozott egy idő után. Az 1880-as évek elején bizonyos körök Pozsonyban és a környéken zsidóellenes hangulatot keltve rossz hírbe keverték az egykori koronázóvárost, sőt a kormánynak erélyesen fel kellett lépnie az antiszemita megnyilvánulásokkal szemben. A Budapesti Hírlap ennek nyomán vezércikkben üdvözölte a szegediek egyetemalapítási óhaját. Az sem tett jót Pozsonynak, hogy sokan nem tartották igazán magyar városnak, hiszen a németek többségben voltak. Később a pozsonyi egyetem hívei éppen ezt igyekeztek jobban kiaknázni, és a magyarság szellemi megerősödésének szükségességét hangoztatták érvelésükben. Erről írt évekkel később egy könyvnyi tanulmányt Berzeviczy Albert is, aki egy időben miniszter, és 1905-től 1936-ban bekövetkezett haláláig az MTA elnöke is volt. Az egyetem ügye mégsem haladt a remélt ütemben, amit még tovább bonyolított a kormány pénzvávara is, ezért az 1880-as évek derekán úgy tűnt, hogy a harmadik egyetem kérdése nem időszerű.

1885-ben azonban egy Pozsonyban működő jeles orvos, a pozsonyi állami kórház főorvosa, Pávay Vajna Gábor egy alapos elemzést tett közzé, amelyben bebizonyította, hogy Pozsonyban egy orvosi kar felállítására sokkal alkalmasabbak a körülmények, mint a nagy rivális Szeged esetében. Az alföldi várost

ui. sokan támogatták, és a fővárosi sajtóban is gyakran cikkeztek a szegedi egyetem érdekében. Pávay Vajna legfőbb érve az volt, hogy Szeged egészségügyi infrastruktúrája évekkel le van maradva Pozsony mögött, másrészt sok magyar fiatal a helyhiány miatt képtelen bejutni a bécsi orvosi karra. A kormányban azonban többen voltak, akik még nem látták időszerűnek az egyetemalapítást. Eltelt ismét néhány esztendő, és az 1890-es évek elején Debrecen városa is aktivizálta magát a harmadik egyetem ügyében. Ekkor Pozsonyban ismét felerősödtek az egyetemet követelő hangok. Ezúttal Vutkovics Sándor jogakadémiai tanár, aki később a már említett Pávay Vajna Gáborral megalapította a Nyugatmagyarországi Híradó című napilapot, rávette a városi közgyűlést, hogy emlékiratban követelje a pozsonyi egyetemet a kormánytól, nyomatékosan is hangsúlyozva azt az érvet, hogy „nagy nemzeti és politikai misszió fűződik ahhoz, hogy Pozsonyban egyetem legyen”. Egy nemzetileg olyan exponált helyen, ahol Pozsony fekszik, és ahol a magyarság egyre erőteljesebben igyekszik szellemileg is teret hódítani magának, szinte kézenfekvő az egyetem felállításának a szükségessége. Arról már nincs szó, hogy Deák Ferencről kellene elnevezni, helyette József főherceg neve kerül előtérbe, már csak azért is, mert a város szülöttéről van szó. Természetesen a szegediek is erősen lobbiztak, de sem ők, sem a pozsonyiak nem kaptak megnyugtató választ a kérdéseikre Budapesten. A már említett Berzeviczy Albert a harmadik egyetem kérdésével kapcsolatban, túllépve a versengő városok perspektíváján arra helyezte a súlyt, hogy Magyarországnak lélekszámához viszonyítva kevés egyeteme van, mondhatnánk azt is, hogy Európában az utolsók közé tartozunk. Tehát a felemelkedés érdekében mindenképpen szükség van újabb egyetemre, és ha már, akkor annak Pozsonyban lenne a helye. Berzeviczy ugyan ismét bevitte a köztudatba a kérdést, de a gyakorlati kivitelezéshez alig jutott közelebb a dolog. Zsigárdy Gyula galántai képviselő 1898-ban a költségvetési vitában vetette fel a pozsonyi egyetem kérdését, két évvel később, 1900-ban Wagner Lajos, a pozsonyi egyetem gondolatának egyik leglelkesebb szószólója egyenesen arról cikkezett, hogy az egyetem lényegében megvan, hiszen három fakultása – a bölcsészet, a jog és az evangélikus teológia – már működik. Csak a matematikai–természettudományi, valamint az orvosi kar felállítására lenne szükség, hogy teljes körű egyetemi képzés legyen Pozsonyban. Ráadásul mindehhez itt vannak a legjobb feltételek.

Évekig ismét nem mozdult előre az ügy, aztán váratlanul a kassai Rákóczi Egyetem gondolata vetődött fel annak kapcsán is, hogy 1906-ban nagy hírveréssel Kassára szállították és újratemették a nagyságos fejedelem földi maradványait. A budapesti sajtóban is felerősödnek a kassai egyetemet támogató hangok, és ekkor a pozsonyi Toldy Kör, ismét csak Vutkovics Sándor kezdeményezésére, 1906. október 3-i ülésén felszólította a város törvényhatósági bizottságát, hogy egyértelmű nyilatkozatban sürgesse az egyetem Pozsonyban történő felállítását. Ehhez Pávay Vajna Gábor a maga alapította napilapban szolgáltatva cikkek tömegével az érveket, és az embernek néha az az érzése támad, mintha a Nyugatmagyarországi Híradót talán emiatt is indították el, ami persze erős túlzás, de ezúttal kapóra jött. Most már Budapestről is egyre több olyan nyilatkozat érkezett az ügygel kapcsolatban, amely optimizmusra adott okot Pozsonyban, de még így is vagy hat évnek kellett eltelnie, amíg I. Ferenc

József végül 1912-ben áldását adta az időközben ismét csak új névvel beterveztett egyetemre, amely 1914-ben Erzsébet Tudományegyetemként megkezdte működését. Ezzel egyidejűleg Debrecenben is létrejött egy egyetem. Az más kérdés, hogy közben kitört a háború, és a pozsonyi egyetem csak a már korábban is meglévő jogi és bölcséleti kart tudta beindítani, az orvosi kar 1918 második felében kezdte meg működését, a természettudományi–matematikai kar megalakulására pedig már nem kerülhetett sor.

Hogy a pozsonyi egyetem felállításának ügye több mint harmincöt éven át vajúdott, az bizonyos értelemben kihatással volt azoknak a fiatal embereknek a pályájára is, akik bár Pozsonyban születtek a XIX. század második felében és a századforduló előtti években, de munkásságuk végül nem itt, hanem az ország más helyein teljesedett ki. Inkább ízelítőül, és korántsem a teljesség igényével vegyünk szemügyre néhány érdekesebb életutat, azzal a céllal is, hogy demonstráljuk: a kibocsátó szellemi közeg alkalmasnak bizonyult magasba ívelő pályára állítani nem egy kiváló elmét.

Kezdjük a mustrát a Ponori Thewrewk család néhány tagjával. A dinasztiaalapító **Ponori Thewrewk József** (1793–1870) nyelvész, író és régiséggyűjtő az erdélyi Déván született még 1793-ban, de huszonhét éves korától már Pesten ügyvédeskedett, és emellett régiségek gyűjtésével is foglalkozott. Ám többször is betörték pesti lakásába és sok értékes műtárgyat ellopták, ezért úgy döntött, hogy Pozsonyba költözik. 1828-ban egy festővel beutazta Magyarországot, és felkereste Kazinczyt is, akinek hatására maga is csatlakozott a nyelvújítókhoz és gyűjteni kezdte a magyar irodalom, történelem és művészetek relikviáit. Az ő nyelvi alkotása pl. a *honvéd* és az *urbér* kifejezés. 1845-ben rövid ideig a Hírnök című lapot szerkesztette, de a folyóirat megszűnt. Elveszítette feleségét, Ax Magdolnát is, és egyedül nevelte három kiskorú gyermekét. Családi tragédiáját tetézte egy tűzvész, amely elhamvasztotta összegyűjtött képeinek jelentős részét. 1852-ben ismét Pestre költözött, és már csak az irodalomnak és a műgyűjtésnek élt. Ő fedezte fel a Thewrewk-kódexnek¹ elnevezett XVI. sz.-i nyelvemléket, amelyet az érsekújvári ferencesek őriztek. Pozsonyi éveiben született három fia: Ponori Thewrewk Emil (1838–1917), Ponori Thewrewk Árpád és Török Aurél.

Ponori Thewrewk Emil 1838-ban született, és pozsonyi és pesti középiskolai tanulmányait befejezve a pesti egyetemen, majd Grazban és Bécsben görög és latin nyelvet tanult. A bölcsészdoktori oklevél megszerzését követően Budán gimnáziumi tanár, 1874-től a budapesti egyetemen a klasszika-filológia rendkívüli, 1877–1911-ben nyilvános rendes tanára, 1899–1900-ben az egyetem rektora volt. 1874-ben megalapította a Philologiai Társaságot, amelynek elnöke lett. Ő szerkesztette a Társaság lapját, az Egyetemes Philologiai Közlönyt. A Kisfaludy (1885) és több külföldi tudományos társaság tagja volt. Ábel

¹ Régi magyar imádságoskönyv, amelyet a Nyulak szigeti (ma: Margitsziget) apácakolostorban másoltak. Vallásos elmélkedéseket, prédikációkat, legendákat tartalmaz. Az érsekújvári ferencesek 1854-ben adományozták az akadémiai könyvtárnak, miután Ponori Thewrewk József 1843-ban a kódexet Érsekújvárott megtalálta. Az imádságoskönyv szövegét hét „kéz” másolta. A „harmadik kéznek” nevezett másolót név szerint ismerjük: Sövényházi Márta (XVI. sz.) Domonkos-rendi apáca.

Jenővel (1858–1889) együtt ő a modern magyar klasszika-filológia megalapítója. Jelentős munkát végzett a görög és latin remekírók fordítási gyűjteményének kiadásával is. Zenetudományi munkássága is ismert. Sajtó alá rendezte és bevezetővel látta el József főherceg *Cigány nyelvtan* című művét.

Ponori Thewrewk Árpád (1839–1903) egy évvel fiatalabb volt Emilnél, és őt is inkább a bölcsélet és az irodalom vonzotta. A pesti egyetemen klasszika-filológiát hallgatott. 1860-ben szerzett tanári oklevelet, majd nevelősködött egy magánintézetben. 1862–1869 között az eperjesi királyi katolikus főgimnáziumban, 1869–1872-ben a pozsonyi, 1872-től a budapesti II. kerületi gimnáziumban, 1889-től a II. kerületi főreáliskolában tanított. Többször járt hosszabb külföldi tanulmányúton (Olaszország, 1874; Németország, 1877–1878). Berlinben megtalálta II. Lajos magyar király legrégebbi, nürnbergi arcképét. Elsősorban a görög drámával, valamint Petőfi Sándor költészetével foglalkozott. Írt irodalomtörténeti, nyelvészeti tanulmányokat, középiskolai tankönyveket és humoros műveket is. Több cikkben is felhívta a figyelmet a dohányzás ártalmaira.

A legfiatalabb Ponori Thewrewk fiú, **Aurél** (1842–1912) többszörösen „kilógott” a családból. Először is elhagyta a Ponori előnevet, másrészt a két dupla w-vel megspékelt vezetéknevét egyszerűen fonetikusan Töröknek írta, de pályaválasztása is megkülönböztette testvéreitől: nem a bölcsészeti tudományok, hanem az orvostudomány és az antropológia lett a szakterülete. Bécsben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1867–1869-ben a pesti egyetem élettani tanszékén tanársegéd, 1869-től a kolozsvári orvos-sebészeti akadémián az elméleti orvostan tanára, majd annak egyetemmé alakulása után, ugyanott 1872–1881 között egyetemi tanár (élettan). 1880-ban Pierre-Paul Broca (1828–1880) jeles francia antropológus párizsi intézetében töltött néhány hónapot. 1881–1912 között a budapesti egyetem bölcsészeti karán felállított embertani tanszék tanára, a budapesti Embertani Intézet és Múzeum megalapítója lett. Idegen nyelveken (főleg németül) megjelent nagyszámú tudományos dolgozata, valamint az általa szerkesztett koponyamérő (craniometer) révén neve külföldön is jól ismert volt. A darwinizmus korai híveként vált ismertté. A magyarországi tudományos embertan megalapozójának tekinthetjük. 1883-ban átvette a Magyar Nemzeti Múzeum által felajánlott koponyagyűjteményt. Ugyanebben az évben kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, rendelje el a földmunkák során előkerült csontok bejelentését az Antropológiai Múzeumnak. Ezt a Fővárosi Tanács még abban az évben engedélyezte. Antropológiai méréseket végzett a tudományos működésének időszakában kihantolt történelmi személyek (II. Rákóczi Ferenc, Thököly Imre, III. Béla) csontvázán, foglalkozott a honfoglaló magyarság embertani jellemzőivel. Az elsők egyike volt, aki a biometrikai módszert és a valószínűség-számítást az antropológiában alkalmazta. 1889-ben az Archiv für Anthropologie hasábjain elindított egy tanulmányorozatot (végső terjedelme kb. 700 oldal lett), amely egyetlen ájnó koponyával foglalkozott (ez a minta gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedíciójából származott). 1912-ben a genfi antropológiai kongresszusra utazott, és itt érte a halál, egy nappal a kongresszus megnyitása előtt.

És ha már az egykor élt emberek maradványainak kutatásáról volt szó az imént, említsük meg Török Aurél kortársát, az ugyancsak 1842-ben Pozsonyban született **Staub Móricot**, aki paleobotanikus volt és számos területen

úttörő munkát végzett. Pályáját 1858-ban tanítóként kezdte, közben a pesti, majd 1869–1870-ben a berlini és a bonni egyetemen tanult, és 1868-ban Pesten természetrajz szakos tanári oklevelet szerzett. 1867-től a budai reáliskola, 1874-től haláláig a gyakorló gimnázium tanára volt. Kezdetben Fiume környékének flóráját kutatta. A fitofenológiai tanulmányok (1871–1900) közben áttért a paleontológiára, és a tudományos paleofitológia magyarországi megalapítójává vált. Sok magyarországi fosszilis lelőhely növényi adatait dolgozta fel. Egyik szorgalmazója volt a tanszermúzeum felállításának. 1899-től a múzeum igazgatója. A Magyarhoni Földtani Társulat alapító tagja, 1886–1899-ben titkára és a Földtani Közlöny szerkesztője volt. Részt vett a Földrajzi Társulat Balaton-kutatásában is, és a fővárosi turistamozgalom megalapításában.

Az 1847-ben született **Inkey Béla** (1847–1921) középiskolai tanulmányait nem Pozsonyban végezte, hanem a kalksburgi jezsuita gimnáziumban, majd a pesti egyetemen jogot hallgatott, és 1870-ben Pozsonyban tette le a bírói vizsgát. A jurátusi pálya azonban valószínűleg nem vonzotta túlságosan, mert amikor minisztériumi fogalmazóként a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia valamilyen adminisztratív jellegű ügyének intézésével bízták meg, kedvet kapott a geológiához és elvégezte a freibergi bányászati akadémiát. 1874-ben a Magyar Királyi Földtani Intézet térképező geológusa lett. A Magyar Természettudományi Társulat felkérésére 1878–1880-ban az Erdélyi-érchegeység, s főként a nagyági érclelőhely bányageológiai, geológiai viszonyait tárta fel. 1880 végén Hantken Miksa társaságában a zágrábi földrengést követően a helyszínen vizsgáloztak. 1882–1883-ban a Déli-Kárpátokban végzett földtani térképezési munkálatokat. 1885-ben Dalmácia, Montenegró, Albánia, Macedónia, Görögország és Szerbia földtani felépítését tanulmányozta egy Balkán-félszigeti expedíció tagjaként. 1891-ben a Földtani Intézetben megszervezte az agrogeológiai osztályt, amelynek vezetője lett mint az Intézet főgeológusa. 1906-ban a magyar földtudományt képviselve részt vett és közzétani előadást tartott a Mexikóvárosban megrendezett X. Nemzetközi Geológiai Kongresszuson, azt követően az Amerikai Egyesült Államokban rövid ideig terepen dolgozott. Szervezőmunkájának köszönhetően 1909-ben Budapesten rendezték meg az I. Nemzetközi Agrogeológiai Kongresszust. Részt vett a Földtani Közlöny (1880–1884), valamint a Földtani Értesítő (1880–1885) szerkesztésében. Főként síkföldi geológiával, elsősorban az Alföld geológiai felvételezésével foglalkozott.

Egy másik pozsonyi születésű férfiú is geológus és földrajztudós lett, ő **Lóczy Lajos** (1849–1920), aki azonban csak a körülmények sajátos összjátékának köszönhetően látta meg itt a napvilágot, hiszen szülei Aradról menekültek az 1849-es év őszének zavaros heteiben, és a kis Lajos 1849. november 4-én itt jött a világra. Az ő életpályája, gondolom, eléggé ismert ahhoz, hogy külön is méltassuk. Inkább essen szó a nála egy évvel fiatalabb, 1850. december 29-én született **Bella Lajos**ról, aki régész volt, és idős korában az MTA levelező tagjává választotta. Mint soproni gimnáziumi tanár kezdett el régészettel foglalkozni, elsősorban Sopron környékén ásott, de őt tekintjük a magyarországi barlangkutatás egyik elindítójának is. A tápiószentgyörgyi ásatásain (1923-ban) talált szkíta szarvas 1939-ben a Magyar Élet Mozgalom jelvénye lett.

Igazi „önmagát megcsináló” ember volt az 1856-ban született **Fodor István** (1856–1929), aki munka mellett végezte el a gimnáziumot, majd jóakarói

segítségével a párizsi College de France műszaki főiskolán is tanult, végül egy franciaországi elektromossági cégnél sajátította el azokat az ismereteket, amelyeket az akkoriban induló elektromos világítás bevezetésénél kamatoztattott Európa különböző országaiban. 1885-ben még a magyardiószegi cukorgyárban is dolgozott. 1888-ban megkezdte az Athéni Központi Villamos Telep építését, s ennek igazgatója lett. 1894-ben hazahívták Magyarországra az Általános Villamossági Rt. telepeinek és hálózatának tervezésére és építésére. Ennek vezérigazgatójaként működött haláláig. A villamos világítás elterjesztése és általában az elektrotechnikai ipar fejlesztése terén szerzett érdemeiért több hazai és külföldi kitüntetésben részesült. Számos német, angol és francia szakfolyóirat állandó munkatársa, a villamos izzólámpa-világításról szóló első európai könyv szerzője volt (Bécs, 1885). Nikola Teslával egy időben kezdett kutatásokat a nagyfrekvenciájú áramokkal kapcsolatban. Az ő közreműködésének köszönhetően látogatott el Edison 1911-ben Budapestre és Pozsonyba.

Végül még három pozsonyi születésű, de pályáját másutt kiteljesítő tudósról szólnék itt.

Az 1866-ban született **Degen Árpád** (1866–1934) már pozsonyi gimnazistaként foglalkozott a Duna-ligetek, a Kis-Kárpátok, Morvamező és Ausztria flórájával, 1883-tól nyolcadikos gimnazista koráig négy cikke jelent meg. A budapesti egyetemen 1889-ben orvosi diplomát szerzett. 1889–1896 között a pesti egyetem sebészeti klinikáján műtőorvosként, majd magánorvosként dolgozott. 1896-tól haláláig az általa alapított budapesti Vetőmagvizsgáló Állomás (később Intézet) vezetője volt. 1915-ben átmenetileg megbízták a Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézet vezetésével is. 1897-ben a budapesti egyetemen magántanár lett a fitográfia tárgykörből, 1927-től a szegedi egyetemen címzetes nyilvános rendes tanár. Aelnöke, majd tiszteletbeli elnöke volt a Természettudományi Társulat Növénytan Szakosztályának. Főként mezőgazdasági növénytanal, a vetőmagvak és a növénynevelés élettani alapjaival foglalkozott. A vetőmagvizsgáló egyes nemzetközi módszereit ő, illetve a vezetése alatt széles körben elismert intézet dolgozta ki. A legjelentősebb flórakutató munkássága. Elsősorban Magyarország, a Balkán és Kelet-Európa flóráját kutatta. A Balkán növényvilágának korában legjobb ismerője volt. Német (Österreichische botanische Zeitschrift) és magyar nyelvű (Magyar Botanikai Lapok), 110 részből álló tanulmányosorozatában igen sok új növényfajt írt le, köztük Európa flórájában ismeretlen nemzetségeket, ezek egyike (*Degenia*) és sok más növény viseli nevét. 300 000 példányt tartalmazó herbáriumát a Magyar Nemzeti Múzeumra hagyta. Elindította és 1902-től haláláig szerkesztette a Magyar Botanikai Lapokat. Szakfolyóiratokban ezernél több tanulmánya és ismertetése jelent meg. Az MTA-nak 1928-ban lett a tagja.

Még nem esett szó a kémiáról, következzen tehát egy vegyész is. **Buchböck Gusztáv** (1869–1935) 1869-ben született Pozsonyban. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte; 1896-ban bölcsészdoktori oklevelet nyert. Egyetemi hallgató korában mint gyakornok Than Károly intézetében dolgozott, majd ugyanott tanársegéd, 1902-ben adjunktus, 1904-ben az általános kémia magántanára lett. Németországban tett hosszabb tanulmányútján részt vett a Wilhelm Ostwald (1853–1932) és Walter Nernst (1864–1941) által irányított kutatómunkában. 1908-tól a Than Károly volt tanszékének megosztásával létesült

III. sz. Kémiai Intézet helyettes, 1909-től nyilvános rendkívüli, 1924-től nyilvános rendes tanára. Főleg a modern fizikai kémia területén végzett kutatásokat. A fizikai kémia akkoriban viszonylag fiatal tudományágának első művelői közé tartozott Magyarországon. Módszert dolgozott ki az ionhidratáció vizsgálatára, amelynél indifferens elektrolit ismert mennyiségeit adta a vizsgálandó oldathoz, és az elektrolízis után a koncentrációváltozásból következtetett az anion és kation hidratációjának különbségére. Számos reakciókinetikai vizsgálatot is végzett, és összefüggést állapított meg a reakciósebesség és a belső sűrűlódás között. 1922-ben megjelent *Physikai-kémiai mérőmódszerek* című könyve az első ilyen témájú, magyar nyelvű gyakorlati kézikönyv volt. Híres tanítványai közül meg kell említeni Hevesy Györgyöt (1885–1966), akit 1943-ban kémiai Nobel-díjjal tüntettek ki, továbbá Erdey-Grúz Tibor (1902–1976) fizikokémikust, egyetemi tanárt, az MTA egykori elnökét. Buchböcköt az MTA 1904-ben levelező tagjává választotta.

Seregszemlém utolsó személyisége ezúttal egy matuzsálemi kort megélt férfiú, **Bacsák György** (1870–1970), aki 1870-ben született, és nem sokkal századik születésnapja előtt hunyt el. Sokoldalú és sok minden iránt érdeklődő ember volt. Pozsonyban Dohnányi Frigyes tanítványa volt. Itt ismerkedett meg az égi mechanikával. Ennek ellenére a budapesti tudományegyetem jogtudományi karán szerzett doktori oklevelet. Münchenben festészetet is tanult. Autodidaktaként csillagászati tanulmányokat folytatott. Nagy matematikai felkészültséggel és széles látókörű őséghajlattani szemlélettel igyekezett felismerni, illetve megmagyarázni az égi mechanika mozgástörvényeit és a pleisztocén jégkorszakok közötti összefüggéseket. Milutin Milanković (1879–1958) elméletéből kiindulva meghatározta a Föld pályaelemeinek változásából az elmúlt 600 000 év, majd egymillió év eljegesedési hullámait. Kidolgozta a pályaelemek stabilitási pontjainak és időszakainak elméletét. Tudományos munkásságának eredményeit hetvenéves korától publikálta. Mindössze hat dolgozata jelent meg. Ezekben megfejtette az elmúlt hatszázezer év eljegesedéseinek okait, megmagyarázta képződésük mechanizmusát, felhasználva hozzá minden tárgyi előzményt: a földtörténeti közelmúlt kutatásainak eredményeit az égi mechanikai számítások és értékelések figyelembevételével; átdolgozta az égi mechanikai eljegesedési elméletek sorát. Táblázatából kiderül, hogy a 600 000 év alatt 22-szer volt glaciális klímakilengés, ezek összes időtartama 156 500 év. Volt azonban 20-szor szubtrópusi, 20-szor antiglaciális és 23-szor szubarktikus éghajlat. A Bacsák-táblázatból azt is megtudhatjuk, hogy ma két jégkorszak közti interglaciálisban élünk, mely kb. 10 ezer éve tart, és még kb. 70 ezer évig fog tartani. Régészeti ásatásokat is végzett a Balaton környékén, ahol élete nagy részét töltötte.

Ilyen érdekes emberek is születtek tehát Pozsonyban, és a sor még hosszan folytatható lenne, ami azonban megtalálható az említett kötet Pozsonnyal foglalkozó fejezetében is.

Liszka József

Madi bicsak, zöld a nyele...

Adalék a Mátyás-hagyomány
mai revitalizációjához a Csallóközben

Dunaszerdahelytől mintegy 15 kilométernyire, délkeletre található egy Nagymad névre hallgató kis település, amely bicskairól és Corvin Mátyáshoz kapcsolódó tradícióiról ismert. A kettő, egészen pontosan nem tudni, milyen ok-okozati relációban, de összefügg. A gyökerek (és a történeti források is) viszonylag távoli múltba nyúlnak, de virulensek ma is. Az alábbiakban erről lesz szó röviden.¹

A magyar és a szomszédos népek (főleg szlovákok, ruszinok és szlovének) szóbeliségében igen előkelő hely illeti a Mátyás királlyal kapcsolatos tréfás, tanító jellegű, gyakran helynév-eredetmagyarázó elbeszéléseket. Ezek az anekdota, novellamese és monda határán mozgó, műfajilag nehezen behatárolható történetek elsősorban a magyar népterület déli és északi sávjában fordulnak elő feltűnően nagy számban. Ez utóbbi terület két jelentős góca a Kisalföld (azon belül is elsősorban a Csallóköz²), illetve Gömör, amely utóbbi kutatásában Ujváry Zoltán szerzett elévülhetetlen érdemeket, de közölt adatokat a csallóközi néphagyomány Mátyás-vonatkoztatásaihoz is.

A Csallóközt leíró régebbi és újabb geográfiai-statisztikai, valamint népismereti munkák sohasem feledkeznek el megemlékezni arról, mennyire kedvelte Mátyás király ezt az Aranykertnek is nevezett, természeti kincsekben, halban-vadban bővelkedő tájegységet. Nincs itt arra tér, hogy sorra vegyük az ilyen jellegű utalásokat, megfogalmazásokat, így legyen most elég – mintegy illusztráció gyanánt – mindössze két jellemző, viszonylag korai munkára hivatkozni. A Péczeli József által szerkesztett és részben írott, Komáromban kiadott Mindenés Gyűjtemény című folyóirat 1790-ben erről a következőket tudósítja: *A Csallóköz neveztetett a' régi időben Arany-kertnek, mind a benne termő szép gyümölcsökért, mind pedig talán a' Dunában található arany fővenyekért. Különösen szerette Mátyás király ezt a' szigetét, és örömmel mulatott benne.*

¹ Jelen dolgozat előzménye egy korábbi könyvem alfejezete (Liszka József: *Átmenetek. Folklor és nem-folklor határán*, Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, 2013, 195–206.), aminek itt egy újragondolt és némileg átdolgozott változatát kapja a kedves Olvasó. Az idézett munka bőséges irodalmi apparátust is tartalmaz, így jelen dolgozat végén csak az általam legfontosabbnak vélt munkák jegyzékét adom.

² Feltűnő, hogy Timaffy László alaposan kutatásainak ismeretében, a szomszédos, ikerszigetként is kezelt Szigetköznek és tágabb térségének viszont jószerével nincs Mátyás-tradíciója.

A Kubinyi Ferenc és Vahot Imre által szerkesztett *Magyarország és Erdély képekben* című, 1853-ban megjelent honismertető album második kötetében pedig a következőket olvashatjuk: *Az ország minden zegét-zugát ismert Mátyás király gyakran mulatott Csallóközben s e szigeten pompás kerteket alkotta. Nemcsak ezért, de gazdag természeti áldásai, különösen temérdek gyümölcse miatt is hajdan Aranykertnek nevezték e szigetet...*

Ezek és a hozzájuk hasonló megfogalmazások nyilvánvaló, hogy – miközben bizonyos konkrét, történetileg is igazolható adatokon alapultak – alapvetően mégis inkább a helyi néphagyományból táplálkoztak, egymásból is meríthettek, és – elsősorban a falusi értelmiségen keresztül – a parasztság történelmi tudatára, ismereteire is visszahatottak.

Rátérve konkrét tárgyunkra, ismereteim szerint a madiakkal kapcsolatos Mátyás-tradíciót már Bél Mátyás is megemlíti méltán híres, latinul megjelent országleíró munkájában: *Azt mondják, hogy egykor Madon, a középen volt egy rendkívüli nagyságú hársfa, amelynek árnyékában Corvin Mátyás, aki útját gyakran erre irányította, reggelizni szokott. Mivel ezt a király igen gyakran megtette, s hogy az őt követő kísérete a falu lakosainak ne kellemetlenkedjen, kivágták a hársfát, s helyét olyan ügyesen eltüntették, hogy még a legismerősebbek sem találtak volna rá. Balszerencséjükre, a sors akaratából a visszatérő Mátyás a hárs eltávolítását észrevette, s méltatlankodva kérdezte a lakosoktól, hogy ki tette azt. Ők zavarodottan állították egyszer, hogy a villám sújtotta, másszor forgószele tépte ki, s ezzel elárulták magukat. Erre a király nagy haragra gerjedt, s nem tudta magát mérsékelni. Minthogy magukat a királyi látogatásra méltatlanná tették, nagyon elátkozta a madiakat, hogy közülük senki, soha a jövőben semmilyen kitüntetést, hivatalt nem kaphat. Az egész falunak jelzője lett: Csiribiri Rossz Emberek...*³

Ma már kicsit nehezen értelmezhető a szóhasználat, mármint a csiribiri, de korábban nagyon is közérthető lehetett. Amíg a korai források (lásd lejjebb) szinte kivétel nélkül említik (nota bene: sokszor nyilvánvalóan egymástól átvéve), a közelmúlt szájhagyományában ritkábban fordul elő. S ha igen, akkor valószínűsíthető valamilyen írott forrás. Czuczor Gergely és Fogarasi János szótárának 1862-ben megjelent első kötete minden bizonnyal Bél Mátyástól veszi a magyarázatot: *„aprónevű, hitvány, kicsinyféle [...] Csiribiri rossz emberek. Így nevezte Mátyás király a madiakat a Csallóközben.”* Pelkó Péter 1864-ben Rozsnyón megjelent közmondásgyűjteménye szerint *„csiri-biri rossz ember: a ravasz és általában a gonoszerkölcsű emberekről szóló közmondás”*. A magyar nyelv értelmező szótára szerint a csiribiri *csekély értékű, jelentéktelen ember, állat*.

Visszatérve a madi eset nyomtatásban megjelent korai forrásaihoz, nyilvánvalóan Bél Mátyástól átvéve, szinte szó szerinti fordításban megtaláljuk Korabinszky János Mátyás 1786-ban megjelent, német nyelvű lexikonjában: *Bey diesem Orte pfligte der König Matthias Korvinus zu Zeiten unter einem großen Lindenbaum sein Vergnügen zu haben. Die Einwohner aber vertilgten diesen Baum gefließentlich, vermutlich aus Absichten, so zwar, daß man nicht einmahl den Platz davon mehr wissen konte. Als der König wieder hin*

³ A fordításért néhai Búcsi Lajosnak tartozom köszönettel.

kam, um sich unter dem Schatten dieser Linde wieder zu erquicken, fand der solche nicht, konnte auch den Vertilger nicht entdecken. Er zeigte daher gegen die Einwohner seinen Unwillen und bediente sich unter andern dieser Worte: Tschiri-biri Rosz emberek.⁴

Vályi András szinte ugyanekkor megjelent (1799), és amúgy Korabinsky munkájára erősen támaszkodó lexikonjában nem tartotta érdemesnek elmesélni az esetet. Fél évszázaddal később, Fényes Elek ellenben több munkájában is felelemlegeti a madi inzultust: *Közönséges vélekedés, hogy hajdan Corvin Mátyás itt gyakran mulatozott, s innen származott azon anekdota is, mintha egyszer távollétében a nagy-madiak egy kedves kis körtvély-fáját kivágván, őket megátkozta, s „csiribiri rossz embereknek” nevezte volna.*

Ipolyi Arnold a Vasárnapi Ujságban közzétett Csallóközi úti-képek című forrásértékű leírásában, 1858-ban szintén kitér rá, egyértelműen Bél Mátyás alapján írva le az esetet, bár ő már fölillantja, nyilván saját helyi tapasztalataira hagyatkozva, annak falucsúfoló jellegét is: *Mátyás király kedves hársfáját, mely alatt vadászat közben nyugodni szokott volt, a madiak kivágták, nehogy gyakori itt mulatozása által a lakosok terhére legyen; ekkor átkozta volna meg őket Mátyás, hogy soha madi ember kitűnő hivatalra képes ne legyen, „csiribiri rossz madiak” rájuk maradt mondattal szidalmazva őket; mit ma sem említhet nekik senki bántatlanul.*

A történetet valamivel később Tóth Béla rendkívül népszerű, a 19. század végétől a 20. század folyamán több kiadást megért, hatkötetes anekdotagyűjteményének első kötete is hozza: *A Csallóköz Mad nevű falvában állott egykor egy igen magas nagy hársfa, melynek árnyékában Mátyás király örömetst pihent meg, sőt ebédelt is. Mikor ezt gyakrabban cselekedte, a falu lakói érezni kezdték a sok alkalmatlanságot, melyet a király számos kísérete okozott; és tanácsban elhatározták, hogy a király sok ott mulatásának legkönnyebben azal lehetne elejét venni, ha a hársfát kivágnák. Hamarjában fejszét is fogtak hát a terebélyes, vén, de még mindig gyönyörű fára, és ledöntötték; és mind törzsökét, mind gallyait, mind legmélyebb gyökereit oly gondosan eltakarították, hogy még a legjáratosabbak sem tudták volna megmondani, hol állott valaha.*

Mátyás király idegen földről visszatérve, véletlenül útba ejtette Madot, s mikor észrevette, hogy a hársfa eltűnt, haragosan vonta kérdőre a falu lakóit: mi lett az ő kedves fájával. A falubeliek hol azt adták okul, hogy a villám sujtott a fába, hol azt, hogy forgószele csavarta ki; és e kétféle beszéddel elárulták gonosz cselekedetüket.

A bosszús király nem bírta magát túrtóztatni; keményen leszidta a madiakat, és egyben azt is kimondta, hogy mivel méltatlanokká lettek a királyt vendégül látni, sohase viselhessenek semmilyen tisztséget, se maguk, se ivadékaik; és ezzel a szokott gúnyolással végezte beszédét:

⁴ E település mellett szokott egy időben Corvin Mátyás király egy nagy hársfa árnyékában mulatni. A helyi lakosok azonban szándékosan elpusztították ezt a fát, mégpedig olyannyira, hogy a helyét sem lehetett találni. Amikor a király ismét erre járt, és a hárs árnyékában le szeretett volna pihenni, nem találta azt, sőt az elpusztítók nyomára sem sikerült jönnie. Ezért a lakosokkal szemben nemtetszését fejezte ki, a következő szavak kíséretében: csiri-biri rossz emberek. (L. J. ford.)

– Csiribiri rossz emberek!

Azt mondják, a madiak közül azóta valóban senki sem vergődött semmi-féle tisztségre avagy hivatalra. A király „csiribiri” szidalmát pedig főbenjáró dolog említeni abban a faluban, mert a madiak véresre verik, sőt gyakran meg is ölik azokat az embereket, a kik ezt az átkozott szót ajkukra merik venni.

Egy másik helyen, a hatodik kötetben, más forrásból (talán tényleg szájhagyományból?) ismét visszatér az esetre, csak kissé másként: Mátyás király a csallóközieket így átkozta meg, mikor még vadászat közben is zaklatták ezer panaszukkal a pörlekedők:

*Csiribiri verébfajta,
Réce, ruca, kacsfa fajta,
Mindég veszekedjeteK,
Soha ne egyeztetek.*

A történet természetesen a mai néphagyományban is él. Azt nem lehet tudni, hogy ez mennyire köszönhető az évszázadok során szinte folyamatosan jelen lévő írásos hagyománynak, hiszen a fentebb bemutatottakon túlmenően Molnár János és Kossány István 1966-ban, Marczell Béla pedig 1968-ban írt róla ismeretterjesztő cikkeket, feltehetően a helyi tradícióra (is) támaszkodva, bár utóbbi tud Bél Mátyás közléséről is. Németh Márta 1983-ban összeötvözve egy másik, alább még tárgyalásra kerülő, ugyancsak fához kapcsolódó helyi Mátyás-mondával, ismét közzétette a történetet. 1988-ban Bartalos István (sz. 1939) madi lakos érdeklődésemre a következőképpen beszélt el a történetet: *A falu mellett volt egy erdőféle, aztánd akkora fák voltak ottand, ahogyan beszélgették az öregebbek, elődjeim, hogy egy ezred katonája [ti. Mátyás királynak, L. J. megj.] egy fa alatt meg tudott a hüssön ebédelni. És elment a király innen, visszavonult a várába és a parasztnok kivágták a fát persze, mert nagyon sok katona bejárt a faluba az asszonyokhoz. A parasztnaszonyokhoz. És emiatt a parasztnok megdühödtek és kivágták a fát, hogy többet ne járjanak a katonák ide. És megátkozta a falut Mátyás király, hogy soha ne legyen köztük békesség. De ez igaz is! Azóta sincs itt, nincsen megértés a faluban. És ezért nincsen semmi, kultúrház se, mer nem tudnak megegyezni.*

Ehhez a királyi átokhoz kapcsolódik a következő, szintén tőle, 1988-ban lejegyzett történet: *Ahol a JRD⁵ telep van, oda Mátyás király, oda királyvárost tervezett. Hogy aztán igaz-e vagy a legendában valahol meg van-e írva, azt nem tudom... Ide akarta a királyokat, királyvárost akart, ahol volt az őrfá, de mivel elátkozta, megharagudott rájuk biztos...*

Nagyjából két évtizeddel később, Bogyai Tündének a padányi születésű (1948), ám négy évtizede Madon élő Németh Márta – nyilvánvalóan olvasmányélményeitől nem mentesen – a következőképpen mesélte el: *Mátyás király vadászni járva a Vértes erdejében, Mad falunk mellett szokott rendszeren megpihenni, ahol volt egy roppant nagyságú tölgyfa a falu határában, ez volt a hatalmas király legkedvesebb nyugvóhelye, melynek árnyékában aludta rövid*

⁵ JRD= az egységes földműves szövetkezet szlovák nevének (jednotné rolnické družstvo) rövidítése

déli álmait. Minthogy azonban a kíséretéhez tartozó urak és apródok e királyi látogatás következtében gyakran belátogattak a falu szépeihez, asszonyaihoz, s nem egy jámbor férj és vőlegény számadásában követtek el ártalmas háborításokat, emiatt a felingerelt szerelemföltő férfiak azt gondolták ki, hogy ők bizony kivágják azt a fát, mely alatt a király pihenni szokott, majd akkor talán nem jön többet oda kíséretével. A vadászatban kifáradt király egyszer csak nem találta kedvenc fáját a falu végén. Ki volt onnan vágva. A vele volt urak nagy lármát csaptak a vakmerőség miatt, s elővették a falu elöljáróit, hogy ki tette azt a gonosz tréfát. Azok töredelmesen bevallottak mindent, s ijedtükben kiszolgáltatták mindazokat, akik a hársfa kivágásában csak egy fejszecsapással is vétkesek voltak, s azokat megkötözve a király elé cipelték. Mátyás király, anélkül hogy egy tekintetre méltatta volna megbántóit, azt mondta:
– Bocsássátok el őket! Haszontalan csiribiri emberek!

A vétkeseket elbocsátották büntetlenül, de gonoszabb büntetés várt aztán az egész falura; mert azontúl az egész környék így nevezte őket, akárhova mentek: „itt jönnek a csiribiri emberek”. Száz meg száz esztendő múlva is rajtuk maradt a csiribiri gúnynev.⁶

Eddig a madiakkal kapcsolatos, madiak (vagy éppenséggel a szomszédos településeken lakók) által mesélt egyik történet magját, a bicskakészítésre való szakosodást, már Ipolyi Arnold említett, 1858-as cikksorozatában is megtaláljuk, bár ő még nem hozza ezt kapcsolatba Corvin Mátyással: *A legolcsóbb és legnépszerűbb bicsakok madi bicsak néven ismeretesek Csallóközben; ez rendes búcsúfia pór gyermekek számára, kikkel elhitetik, hogy azok Madban készen teremnek egy nagy körtefán.*

Az Ipolyi által említett jellegzetes helyi kismesterség a madiakra ráhúzott falucsúfoló kiindulási alapjává lett. A teljes történet röviden így foglalható össze: Mátyás király vadászat közben megfáradva, Mad község határában kíséretével lepihent egy hatalmas fa alatt. Bicskáikkal falatozni kezdtek, amikor egy szép szarvast pillantottak meg. A király parancsára üldözőbe vették, s az étkezést abbahagyva a vitézek bicskáikat a földön hagyva vagy a fa törzsébe szúrva többé már nem tértek vissza. Később arra járva két madi atyafi (a madiak szerint inkább pódafaiak vagy padányiak lehettek) azon csodálkozott el, hogy a fán bicska terem: a földön heverő piros nyelűeket érettnak, a fa törzsébe szúrt zöldeket éretlennek vélvén. Azóta a madiakat sikeresen bosszantják, ha megkérdezik tőlük: „Bácsi, érik-e már a bicsak?”

Ezt a történetet is többen közzétették, főleg az ismeretter-

Nagymadi bicskakészítő az árujával
(forrás: Új Szó online)

⁶ Bogyai Tünde, *Egy Mátyás monda és utóélete* című szakdolgozata (Komárom, SJE 2009)

jesztő vagy hírlapi irodalomban, ami feltétlenül erősítette a szóbeliségben is élő tradíciót. Bacsfáról, Földes Gyula 1886-os tudósítása alapján a következő, viszonylag régi adattal rendelkezünk: „*Madi bicsak. Csúfneve a madiaknak (különben: fanyelű kis bicsak)*”. A falucsúfoló egy-egy töredékét később Alistálon és Kisudvarnokon is sikerült lejegyeznem. A távolabbi mátyusföldi Boldogfán is ismerik a *madi bicsak* kifejezést, de a történetet már nem tudják hozzá. Búcsról Bakos Józsefnek sikerült az alábbi falucsúfoló versikét még a második világháború előtt lejegyeznie, majd 1953-ban, a *Mátyusföldi gyermekjátékok* című gyűjteményében közre is adta:

*Madi bicsak, zöld a nyele,
Kiszúrom a szemed vele.*

Ide kapcsolódik a rigmus egy további, Peredről származó variánsa:

*Madi bicsak, zód a nyele,
kivágom a tököd vele!*

Nem zárható persze ki, hogy annak idején Búcsón is ebben a formában skandálták, de a kor álprüdériája megkövetelte a gyűjtő-közreadó nyelvi korrekcióját (nota bene: ennek ellenére bezúzták a könyvet néhány, a szomszédos népeket „sértő” sora miatt). Hogy a *madi bicsak* szóösszetétel pályafutása még nem zárult le, annak bizonyosságául álljon egy, Keszeli Ferenc 1991-ben megjelent gyermekverskötetének még inkább lefinomított két sora:

*Madi bicsak, réz a nyele,
Kivágom a rezet vele.*

A 20. század elején a madiak efféle ugratásáért még bicsakélre is sor kerülhetett. 1920 táján viszont megtelepedett a faluban egy tanítónő, Tóthné Prékopa Adél, aki évente elmesélte a történetet tanítványainak, kézimunkaórákon *madi bicsakot* faragtatott velük (ezzel az amúgy is hagyományos helyi bicskakészítésnek bizonyos lendületet adva), és a „lelkükbe véste”, hogy ha valaki megkérdezi tőlük, hogy érik-e már a bicsak, ezért ne haragudjanak, mert okos ember ezen csak mosolyog, és mi büszkéek vagyunk rá, hogy olyan igazságos nagy király, mint Mátyás, többször meglátogatta községünket. Manapság valóban nem tapasztalható harag a bicska emlegetése kapcsán a faluban. A történetet, ha töredékesen is, de ismerik. Alább egy Bartalos István (sz. 1939) által 1988-ban nekem elmondott változatát, illetve vele párhuzamosan ugyanennek az adatközlőnek a fentebb olvashatóval összekapcsolt történetét, Bogyai Tünde 2009-es lejegyzésében mutatom be:

1988:

Itt vót valahol a mocsaras rész, ahova a vadat üldözték, olyan kisebb fák is voltak, erdőrészt, a bicskájukat a fába és uggyi azon szaladt egy vad.

Üldözőbe vették és többet nem találtak oda vissza, ahová belevágták a bicskát a fába. És aztán így ott maradt. Mentek a parasztok az erdőbe, megta-

lálták a bicskát, hogy az már biztos érett fa, mer megértek a bicsakok. Egyik piros volt, a másik meg zöld. Hát ennyit a madi bicsakról.

2009:

Mátyás király és kísérete ipp vadászott a környéken. Ebídidőre járt, nos letarisznyásztak egy hatalmas tőgy alatt, amelyet nyóc ember is alig bírt átkarújni – olyan nagy vót. Mikor a ződ fűben javába falatozták a paprikás szalonnát, akkor a tisztás, tó szílin egy szíp agancsú szarvas bukkant fő. Nosza, gyorsan lóra útek, otthagyták a szalonnát, a bicskát és a szarvas után mentek. Míg a vadászok a királyja a szarvast üdöztík, eközbe a farkasok a Órfa alatti ítelmaradíkot megettík és csak a bicsakokat hagyták a fűbe. Ezután nemsokka arra ment két atyafi – valaki má azt is mondta, hogy padányiak vótak, bolondság. Észrevettík, hogy a fa alatt mennyi bicsak van. Erre aszongya a egyik:

– Te koma nizd csak, ez a fa bicsakot terem! Má meg is írett és mind le-hullott! Gyere gyorsan szedjük össze!

Kendőbe tettík a egíszet, aztán rohantak haza ehüesztetni, hogy csoda törtínt, a fa bicsakot termett. De persze nem hittek neki, úgyhogy másnap kimentek megnízni, hogy igaz e, amit a atyafiak beszítek, de persze nem vót ott semmiféle bicsak. Mírgükbe kivágták a fát. Egyszer aztán a király viszzatírt a faluba és kedves fáját kereste, de há persze ugyi nem taláta. És ekkor elátkozta a falusiakat legalább 500 évre, hogy ne legyen közöttük soha bíke meg nyugalom.

Bogyai Tünde egy további adatközlője, az 1944-ben Madon született Németh Dezső is összevonta a két történetet, amelyet (amelyeket), saját bevallása szerint, még gyermekkorában bátyjától hallott. 2009-ben a következő formában rögzítette a gyűjtő az elbeszélését: *Mátyás király idejibe, Mad határába állt egy óriási, dús koronájú tölgyfa, amit a királynak gyakori látogatása következtibe Órfának neveztek. Ez alatt a fa alatt mindig megpihent a vadászgató király és díszes, pompázatos kísérete, urakkal, szolgálkkal, katonákkal. Egy nap történt, hogy megátak a fa alatt és ott ekezdek csemegézni, uzsonnázni. Alighogy letelepedtek a fa alá, szétrakták a nyeregkápákat, leakasztották róla a elemőzsiás tarisznyát, amibe szalonna, kenyér és jófajta bor vót, és abba a pillanatba egy gyönyörű szarvast, egy dāmavadot pillantottak meg. De sajnos nem tudták azt a szarvast efogni, mer ügyesebb vót. Nagy siettükben piros és ződ nyelű késeiket összevissza hagyták a fa alatt és a fa törzsibe szúrva. Reggel madiak vetődtek ki a fához és látják, hogy teli van a ajja bicsakkal. Azt hittík, hogy a fán terem. Összeszedték gyorsan, nem tudom mi vót náluk, valamiféle ponyva vagy zsák vagy a ölükbe kapták a többféle bicsakot. Vót, amelyiknek ződ vót a nyele, vót, amelyiknek piros. Behozták a faluba a bíró házához és mindjárt elterjedt a híre, hogy micsoda szerencse van Madba, hogy a Órfánál bicsakok teremnek. A emberek aztán azza csúfúták üköt, hogy gyümöcsöt termett a fa. Aztán annyira eterjedtek ezek a mendemondák, csúfulódások, hogy jobbnak látták, ha kivágnák a fát. Király urunk legközelebb látogatásra érkezett kedves falujábo és akkor vót a nagy meglepetés, mer nem vót az a fa sehun se, csak a gyamma benótt helyin áhattak meg. Ezér a király érthető módon megharagudott a madiakra és elátkozta a falut, a em-*

bereket, hogy ne legyen kösztük egyetértés. Elmondta őket csiribiri ronda fajzatoknak. Há ez a Mátyás átka.

Németh Márta változatában ugyanez a történet így szól: Valamikor a falu határában állt egy terebélyes, dús koronájú fa, amelyet Órfának neveztek. Egyszer a vadászgató király és díszes kísérete épp az Órfa árnyékában falatozott, amikor nem messze tőlük egy csodaszép szarvas – dámvad ütötte fel a fejét. Gyorsan lóra kapott a sereg, s üldözni kezdték a ritkabecsű állatot. Siettükben piros és zöldnyelű falatozókéseiket is szanaszét hagyták. Míg a király és kísérete a vad bekerítésével volt elfoglalva, két madi atyafi vetődött a fához.

– Nézd már, koma! Bicsakot termett az Órfa! – kiáltott fel az egyikük.

– Az ám! Van, amelyik már meg is érett! – tódította csodálkozva a társa, és felemelt a földről egy szép, pirosnyelű falatozókést. A két koma nem sokat teketóriázott. Gyorsan összekapkodták a késeket, és siettek vissza a faluba megvinni a hírt a csodálatos eseményről. A madiak ezután sűrűn kijárogattak megnézni az Órfát, nyilván újabb termés reményében, de sajnálatunkra nem érlett az többé egy fia „gyümölcsöt” sem. Dühbe gurultak végül és szörnyű bosszút forraltak a fa ellen. Mátyás király, mikor ismét erre vadászott, hiába kereste az árnyékot adó Órfát, csak gazzal benőtt helyén állhatott meg. Átkozódva, szitkozódva távozott a faluból. Nemtetszése jeléül feléje sem nézett többé Madnak.

Fentebb már említettem, hogy Madon (legalábbis a helybeliek szerint) „emberemlékezet óta”, „apáról fiúra szálló örökségként” ezerszámra gyártották és Kisalföld-szerre vásárokon árusították az egyszerű, pirosra vagy zöldre festett fanyelű bicskákat. Ethey Árpád egy, az 1918-as Nyugatban megjelent, Rozika című elbeszélésében, az egyik (a szövegösszefüggésből adódóan valamelyik csallóközi településről származó) szereplő, a máriavölgyi búcsújáró helyen madi bicskával a kezében falatozik: *Előtte félliter bor állott. Kezében vörösnyelű madi bicsak. Egykedvűen falatozta a száraz kolbászt. Bele-bele mártogatta a darabokat a sóba, meg a paprikába.*

Nyilvánvaló, hogy ehhez a speciális helyi mesterséghez kapcsolódnak a farsang idején a második világháború után évtizedeken át megrendezett madi bicsak-bálok, amelyek kétségtelenül hozzájárultak a helyi Mátyás-

NAGYMADI SPORTPÁLYA
2015
JÚLIUS 24-25

VIII. Nagymadi BICSAKNAPOK

SZOMBAT - INGYEN BOGRÁCSGULYÁS
(ameddig a készlet tart)

Július 24 (péntek):

18 ⁰⁰ Koszorúzás a Mátyás szobornál	15 ⁰⁰ Erdőberek bemutatója
18 ⁰⁰ Ökumenikus istentisztelet	16 ⁰⁰ A FutaMod versenyfutás kiértékelése
19 ⁰⁰ Ünnepi vacsora	16 ⁰⁰ Karate bemutató
20 ⁰⁰ Sláger Tv nyilvános tévéfelvétele	16 ⁰⁰ A nagymadi óvoda és iskola növénydekeinek műsora

Július 25 (szombat):

9 ⁰⁰ FutaMod versenyfutás	17 ⁰⁰ IV. Nemzetek hídja, a főzőverseny kiértékelése
10 ⁰⁰ Kézműves foglalkozások, fajták	17 ⁰⁰ Dér Zsolt hegedűművész műsora
11 ⁰⁰ Tűzgyújtás - IV. Nemzetek hídja, Bicskás ételek Nemzetközi főzőversenye	18 ⁰⁰ Arizona zenekar koncertje
13 ⁰⁰ A nagymadi szélrózsa - népdalfesztivál	19 ⁰⁰ Á-Lista zenekar koncertje
14 ⁰⁰ Óriás légvár, előcsocsó, rodeóbíka	22 ⁰⁰ Rózsa Magdi 90 perces élő koncertje
	0 ⁰⁰ Tűztjatek - Utcából

A 2015. évi Nagymadi Bicsaknapok programja

kultusz erősítéséhez is. Itt a rendezők belépőjegy helyett a résztvevőknek egy pamutsallang segítségével ruhára tűzhető, alig 1 cm-es kis fanyelű bicskákat adtak (a nőknek zöldet, a férfiaknak pirosat). Ezeket a készítményeket a bált megelőzően három mester gyártotta esténként, csaknem egy hónapon át, mivel egy-egy alkalomra 400–500 darabra is szükség volt. Egyébként a zenészek számára is csináltak hasonló, csak valamivel nagyobb kitzűzőket. Ezenkívül 8-10 darab, csaknem 50 kg-os bicskákat is készítettek a bálra, amelyeket aztán tombolán lehetett megnyerni (egy ilyen hatalmas példány ma is látható a helyi kocsmá falán felakasztva).

A madi *bicsak-bálok* megrendezése az 1970-es évek végére elhalt ugyan, ám az 1989-es rendszerváltás után az egész Mátyás-hagyomány annál jelentősebb mértékben élénkült föl. 2008. augusztus 15–17-én rendezték meg az első *Madi Bicsaknapokat*. Az indítékokról a helyi polgármester a Csallóköz című hetilap munkatársának a következőket nyilatkozta: *Nekem úgy tűnt, hogy ez a bicsak-legenda lassan a feledésbe merült, már jelképes értelemben ott porosodik a padláson, ezért felélesztettük és megpróbáljuk életben tartani.*

Új helyi hagyományt igyekeztek tehát, egy régire alapozva teremteni. Láthattuk, a „régí” egy korábbi falucsúfoló, tehát a közösség szempontjából negatív jelenség, ami egy nem helyi származású tanítónő ügyködése által egyszer csak pozitívként jelent meg. A megbélyegző falucsúfoló (*csiribiri rossz emberek; csiribiri madiak; érik-e már a bicsak?*) negatív tartalmát teljesen a háttérbe tolva, pozitív vonásait (Mátyás király személye, az ajándéktárgyként gyártott és ma is árusítható, immár nem piros vagy zöld, hanem *piros-fehér-zöld nyelű bicskák*) emelték ki. Közben mindezt az ebben az időben Nyugatról terjedő falunapok mintájára, azoknak egy különleges helyi szint adva valósítják meg. Ha áttekintjük a műsorokat, a rendezvényeknek legalább három markáns rétegét figyelhetjük meg:

1. A Mátyás-hagyomány jelenléte. Ez egyrészt a rendezvénysorozat nevéből (*Bicsak-napok*), az első alkalommal felavatott, majd minden évben megkoszorúzott Mátyás-szobor szerepéből, a – nem is feltétlenül helyi – óvodások, iskolások műsoraiból (valamilyen Mátyás-történet bemutatása, rajzverseny stb.), illetve általánosabb, tartalmilag a Mátyás-hagyományhoz kevésbé kötődő terminológiából (*Bicsak-kupa; a helyi népdalkör neve: Bicsakfa*) adódik.

2. Egy másik, legalább ennyire domináns tradíció is fontos, ha lehet, még markánsabb szereppel bír minden év programjában. Ez a helyi önkéntes tűzoltószervezet hagyománya, az általa szervezett versenyek, bemutatók. E versenyekben nemcsak a szomszé-

Corvin Mátyás nagymadi szobra
(Liszka József felv. 2008)

dos csallóközi települések tűzoltói (az egyik tudósítás megfogalmazásában: lánglovagjai), hanem távolabbi szlovák, illetve magyarországi csapatok is részt vesznek.

3. A műsorok harmadik rétegét a falunapokra jellemző futballmérkőzések, illetve a mulatós, nótás, diszkós, újabban rock műfajt képviselő vendégművészek általában főműsoridőben való szerepeltetése, felléptetése képviseli.

A fentiekben egyrészt egy kis község, a csallóközi Nagymad Mátyás-hagyományait mutattam be röviden a helyi tradíció és a vele szorosan összefüggő, szemmel láthatóan egymást kölcsönösen befolyásoló írásos emlékek alapján. Ebből a néhány adatból is szépen látszik, milyen szoros kapcsolatban vannak egymással a szájhagyományozódás útján terjedő, fennmaradó folklórkötések és a nyomtatásban terjesztett, akár az iskolai oktatásba is bekerült ismeretek. Ez az apró példa is Albert Wesselski teóriáját bizonyítja, miszerint önmagában a szájhagyomány évszázadokon (horribile dictu: évezredekben) keresztül nem képes fönntartani többé-kevésbé kötött szövegeket. Időről időre szüksége van az írásbeliség, a nyomtatott szövegek „besegítésére”, az emlékezet felfrissítésére, megerősítésére. A különféle társadalmi rétegek szoros, egymás tudását megtermékenyítő kapcsolata, az egyén szerepének fontossága a néphagyományban szintén kiviláglik a fenti adatokból. Ezen túlmenően azért is tanulságos az eset, mert megmutatja, hogy egy negatív előjelű, falucsúfoló-szerű történet miként fordulhat a visszájára. Noha valamilyen módon a külvilág általi megbélyegzés is összekovácsol, vagy inkább (reflex-szerűen) összeránt egy közösséget, miután – némileg nemzeti köntösbe is öltöztetett⁷ – helyi pozitív hagyomány válik belőle (mert mesterségesen, tudatosan megkonstruálják), még inkább közösségformáló erővé válhat.

Tájékoztató irodalom:

Komorovský, Ján: *Král' Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1957; Kriza Ildikó, *A Mátyás-hagyomány évszázadai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007; Lukács István, *A megváltó Mátyás király színeváltozásai a szlovén néphagyományban és szépirodalomban. A világ archetipikus víziója*, Budapest, Lucidus Kiadó, 2001; Timaffy László, *Táltosok, tudósok, boszorkányok. Kisalföldi népmondák*, Győr, Hazánk Kiadó, 1992; Ujváry Zoltán, *Mátyás király Gömörben. Mondák, anekdoták a néphagyományban*, Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1990; Voigt Vilmos, *Mátyás király a magyar és európai folklórban*, Híd 76, 2012/8, 61–74.; Wesselski, Albert, *Versuch einer Theorie des Märchens*, Reichenberg i. B., Sudendentischer Verlag Franz Kraus, 1931.

⁷ A kérdés persze még ennél is bonyolultabb, mert a magyar többségű Mad Bicsak-napjaira rendre hívnak meg szlovák településekről vendégfellépőket, testvér-tűzoltóegyesületeket. *Nemzetek Hídja* címen a bicskás ételek nemzetközi főzőversenyét is rendszeresen megvalósítják.

Bereck József

A balkonember

(okt. 28.)

A vénséges öreget ketten-hárman, akárha bútorszállítók, karosszékestül tuszkolják be a liftkabinba. A műveltet végzők arcán észrevehető restelkedés, mozdulataikban türelmetlen sietség. Az öreg süvege kissé oldalra billen, gülü szemei ijedten jójóznak mély szemgödrukben. Nagyon magányosnak, elhagyatottnak tűnik a szűk kalitkában. Ezt a látszatot a liftajtó előtt sürgölődők látványa csak föl erősíti. Aztán egy ügyes mozdulattal befurakodik melléje egy vörös üstökű kölyök.

(Ki ő? A kölyök: Jani unokája. Jani: Dudu unokaöccse, egyetlen élő hozzátartozója. Dudu: a vénséges öreg a furcsa karosszékben.)

A liftajtó éles csattanással rájuk csapódik. A vörös üstökű gyerek az öreg háta mögé nyúlkal, s egyszer csak mozgásba rándul a szűk deszkabódé. Az öreg tekintetében visszatükröződik az emelkedés riadalmas érzékelése. A gyerek szélesen vigyorog a matuzsálem orra előtt. Jaj, istenem, mit művel velem ez az ördögfajzat-kínézésű!... Az öreg arcának pergamenbőrén finom remegés fut át. Aztán áhítattaljesen lecsukódik a szeme.

Félsz, Dudu, ugye félsz, hogy leszakad velünk ez a budi, és lepotytanunk a pokolba? Jani unokájának hangja gonoszkodó. Dudu kinyitja a szemét. Úgy tűnik, mintha mély álomból ébredt volna, és nem tudná, hol van. A tekintete, fejének elmozdulása nélkül, riadtan röpköd ide-oda. A liftfülke egyik oldalfalán lendületes kézzel fülkarcolt pina. Amolyan sár-

kányforma. A másikon egy fölmeredt bille a két hatalmas golyóval, amely mint egy pökhendi ágyú, éppen Dudu fejét célozza meg. Az öreg rémülten mered a rajzra. Lejárt! Vége... Ez most biztos nem véletlenül került a szeme elé. Nem bizony!... Ellövi a fejem, és vége, baszhatom... Mam nemhiába mondogatta, hogy...

(Ki volt Mam? Mam: Dudu édesanyja. Mit mondogatott nemhiába? Takard el mindig, édes fiam, rejtse el mások elől, hogy soha meg ne lássák, a kis szégyened. Mi volt Dudu „kis szégyene”? A rendkívül nagy hímveszszője, amely már zsenge gyerekkorában takargatnivalóan szembetűnő volt. Fialat legényként aztán majdnem vesztét okozta. Özvegy édesanyja, Mam, elküldte egyik rokonukhoz a cséplésnél segédkezni, ahol fogadásból egy száz kilónál is nehezebb búzászsákot tétetett a hátára, hogy fölviszi a ház padlására. Dudu, akit akkoriban még Dódinak neveztek, kemény léptekkel vitte előre az udvaron az öblös korpászsákba eresztett ropant terhét, s a meredek padláslépcső sem készítette megállásra. Csupán csak a gazda darabosan is formás alakú felesége, aki a masinázáshoz szükséges zsákokkal foglalatatoskodott a padlás fülledt melegében. A lépcsőfeljáró tetejében állt, enyhén szétvetett izmos lábbal, feszülő, ujjatlan blúzán átütött a verejték. Csak akkor engedlek föl, ha megmutatod a csodaszerszámodat, mondta az asszony számító kacérsággal, s egyik kezét csípőre tette, a másikkal kisimitotta a homlokába hulló haját. Dódi orrá-

ba egészen közelről csapott a fölhevült női test illata, és villant meg az erőfeszítéstől kiguvadt szeme előtt a hónaljiszőrzet sötét bozótja. Hirtelen olyan erős gerjedelem fogta el, hogy elsötétült előtte a világ, megroggyant a térde, s már zuhant, hempergett is le zsákostul, nagy robajjal a mélybe. Néhány töréssel megúsza ugyan a dolgot, de „csodaszerszáma” állítólag többé nem szolgálta őt küldetésében – pláne nem a méretéhez méltó módon. S maga Dódi is amolyan magának valóvá, amolyan Duduvá vált.)

Jani unokája kárörvendően vigyorg az öreg megszeppenésén. Szemei zölden villognak elő szeplős arcából. Recés egérfogai ritkás sorának elől két helyütt is híja van. Fogódkodj meg, Dudu! Most fogunk lepottyanni a pokolba! A fiú meleg bőré, nyirkos tenyere az öreg aszott keze fejére tapad. Duduban is ébred némi káröröm: Nicak, a bába kifingotta a fogát! Amikor kiguvadt szemére ereszti elnehezült, ráncos szemhéját, a lift nyögős döccenéssel megáll. A fiú energikusan kilöki a liftajtót, s látszik, hogy a lépcsőfeljárónak már nincs újabb fordulója. A legfelső emeleten álltak meg.

Elbeszélőnk napok óta az írói újrakezdés kínkeserveivel küszködik. Tom Georch-nek is nevezhetnénk őt, hiszen legtöbb művének címe fölé ezt az írói álnevet kanyarította, elhagyva, illetőleg kizárólag baráti levelezésre korlátozva a szintén anyai felmenőitől származtatott de Doudecim Karcha nemesi előnevet. Szűkebb környezetében mindeközben nem Görcs, hanem Alabár Tamásként ismerte őt, ahogy az a személyi okmányjaiban is állott.

Tom egy keményfedelű füzettel a térdén, maroknyi kéziratpapírral az ölében, golyóstollal a kezében nap-hosszat a balkonon üldögél. Egy ki-

mustrált, de betegségtől elgyötört testének így is oltalmas nyugalmat biztosító forgószékből, amely azonban – s ez lehetett kimustrálásának valódi oka, nem az elhasznátság – már elveszítette ezt a tulajdonságát. Ezért Tomnak a nap égi útját követve időről időre fordítania kellett rajta, hogy sápadt arcát állandóan a fanyar-ködös reggelekből kiderülő kora őszi verőfényben fürdethesse. A hosszú kórházi kezelés után betelhetetlenül vágyik a szabad levegő után, még ha azt csupán egy panelházi balkon néhány négyzetmétere nyújtja is. A balkon virágai, a futómuskátlai rózsaszínű és halványlila zuhatagjai még legszebb pompájukban díszlenek, legyek és méhek döngik tele a szűk, enyhén huzatos térség szögleteit, s a finom légörvény időnként érett gyümölcsök és szőlőmust szagfoszlányait lendíti föl a toronyházak magasába.

Mindez a kellem bányasztó érzésével tölti el Tomot, de egyszersmind furcsa önsajnálatot is ébreszt benne. Gondolatban az utóbbi néhány esztendő s a rá következő súlyos betegségét így, ötven felé közeledve olyan vízváltásznak tekinti, amely visszavonhatatlanul elindította őt az időből kifelé vezető útra. Nem szívderítő felismerés ez, amikor például ilyen erővel szól hozzá a természet, minden, amit az életben szeretett. S nem vigasz az sem, hogy a betegségével tulajdonképpen rosszabbul is járhatott volna.

(*nov. 4.*)

Jani unokái egymást taszigálva tódulnak ki a balkonra. Mint egy süрге-fürge fogolycsapat.

(Kik ők? A vörös hajú fiú: Roman. A legidősebb lány: Jitka. A korban utána következő: Yveta. És a két ikerlány: Erika és Anita.)

A gyerekek ágaskodva lesnek le a mélybe a vaskorlát fölött. Roman csillogó nyálat fröccsent ki a hiányzó fogai helyén; a nyál egy része az állára csordul, a többi fölszalazódva hullik alá.

Aztán a gyerekek, mintha csak ráébredtek volna, hogy tulajdonképpen miért jöttek ki a balkonra, Dudunak esnek. Az öreg a furcsa, bárdolatlan trónus-karosszékeben ül a balkon egyik szögletében.

(Mit keres Dudu a balkonon? Azt is mondhatnánk, hogy kiszorult a lakásból. Először a kisebbik szoba egyik, ablakhoz közeli szögletében helyezték el karosszékestül, amelyben kissé görnyedt, de méltóságteljes, amolyan végleges testtartásban ül. Aztán az új gyerekszobabútor kiszorította őt az előszoba egyik sarokzugába. Ott azonban hamarosan tükrös fogas és cipőtartó követelt magának helyet. A konyhába a frissen vett hűtőszekrény miatt nem költözhetett be. A nagyszobában pedig csak addig maradhatott, amíg el nem hozták a boltból a nagy képernyőjű tévékészüléket, ami alá természetesen új szekrény dukált. Persze egyéb ok is közrejátszott az öreg kiakolbólitásában. S ezt a lakás fiatalabb asszonya forszírozta. Ki ő? Jani lánya, Pötyi: Roman, Jitka, Yveta, Erika és Anita édesanyja. Azt hitte a vén szaros, hogy hasra esünk tőle, hogy ezeket a cuccokat neki köszönhetjük... Igaz, éppen ideje volt, hogy vegyünk már valami jobb dolgot is ebbe a lerobbant kéglibe, de tényleg agyamra ment már az állandó hűgyszag! Pötyi lomposan, fésületlenül, csiricsaré pongyolában járkal a lakásban. Ne mondd, hogy te nem érzed!? Hogy téged nem idegesített?!. Teátrálisan fintorogva áll meg a konyhaajtóban. A zsúfolt konyhapult előtt a lakás idősebb asszonya téblábol. Ki

ő? Jani felesége: Teréz, Pötyi mostohaanyja. Vékony, apró alakja az ablak ellenfényében még törekenyebbnek látszik. Teréz asszony, mintha csak a lelkifurdalása lenne, hallgat.)

Elsősorban Roman heveskedik, akinek minden szemvillanására engedelmesen mozdul a többi: mind egy szemvágású, sápatag lányka. A fiú a bárdolatlan trónus-karosszék mögé settenkedik és hirtelen rántással szeretné hátrabillenteni. Ám a furcsa karosszék szilárdan áll, hiszen mind a négy lába – mintha csak virágcserepből nőne ki – egy-egy földdel megtömtött nagy bádogdobozban áll.

(Miért? Dudu az intézetnek, amelyben eddig élt, tulajdonképpen nem gondozottja, hanem amolyan cselédje volt. Ott lakott a hátsó udvar istállójában, gondozta a mindenkori két hízósertést [régebben egy lovuk és tehénkjük is volt] és a konyhakert veteményesét. Senki sem emlékezett már rá, mikor került az egykori Amadé-kastélyba; különben sem foglalkoztak vele, ha nem hált is éppen a kastély régi falai között, egy volt az életüket itt tengető sok-sok pária közül, elfogadták olyannak, amilyen. Vénülvén és erőtlenedvén, Dudu nyers fahusángokból, vesszőkből egy trónusszerű karosszéket eszkábált magának, és minden szabad percében abban üldögélt a fészker alatt. A furcsa karosszék nemsokára *életre kelt*, a karvastagságú lábak gyökeret eresztettek a nyirkos föld televényébe, a karfák hajlatain, a magas támla sűrű fonatán előbb csibenyelvnyi kis levelek, majd erőteljes hajtások ütköztek ki. Kezdetben Dudu még fel is tudott állni a karosszékéből, az erősebb hajtásokat bicskájával lenyesegette, illetve az egész szerkezetet erősítendő a fonatok közé bújtatta. Később már nem mozdult a székéből, részben

a burjánzó indák ölelése miatt, de főleg azért, mert csontsovány teste beleaszott-görbült, belemerevült a szék hajlataiba. Előrevetítve fájdalmas-komikus feladatát annak, hogy majdan a földbe is így, székestül kell leereszteni. Mindezt megelőzte azonban Dudu kényyszerű elszállításának szintén leleményességet igénylő feladata, mert az új törvények értelmében a kastélyt visszaigényelték a késői leszármazottak, az intézet elköltözni készült a folyó mellé, a vízierőmű-építkezés után megüresedett munkásszállóba. A gondnok úgy ítélte meg, hogy a karosszékeivel való sajátos szimbiózisának ebben az állapotában Dudut nem vihetik magukkal abba a betonrengetegbe, ahova egyébként sem szívesen költöztek az otthon öregjei, de nem volt más választásuk, ezért a régi nyilvántartásból előkeresték a legközelebbi élő hozzátartozó nevét és címét, s Jani unokaöcs aztán úgy oldotta meg a gondozásba vétel gordiuszi csomóját, hogy gyökerestül kiásta és huszonöt literes bádogdobozokba ültette át Dudu trónusának lábait. Később ez a körülmény lelkiismeretet nyugtató kifogásnak is jól jött, ugyanis az eleven, bokros szék szemmel láthatólag nem bírta a panellakás száraz levegőjét, tehát a család végül is úgy döntött: jobb lesz Dudunak a balkonon.)

Roman látja, hogy az ormótlan székkal semmire sem megy, ezért a balkonajtó mellől elveszi a partvist, hosszú nyelét a lába közé kapja, s egy fejrándítással utasítja a többieket, hogy hasonlóképpen cselekedjenek. Mint négy aprócska boszorkánysarjadék lovagol Jitka, Yveta, Erika és Anita a partvisnyélen Roman háta mögött, aki – miközben előre-hátra lépegetnek – kivörösödött képpel skandálja: Húgyos Dudu, szaros Dudu, nagy tökü

Dudu! Néhány ismétlés után sipítózó hangon a lánycsapat is csatlakozik a skandaláshoz. Roman minduntalan a szék alá irányítja a lába közül előremeredő partvisnyelet, mintegy jelelvén a lányoknak, hogy oda nézzenek, oda kéne Dudu ominózus testrészének alácsüngenie. Ám a lányok belerészegülnek saját ritmikus gajdolásukba, és nem veszik észre az „utasítást”.

Tom szinte mindennap egészen addig kint ül a balkonon, míg a nap ugyanolyan fanyar-ködös estébe nem fordul, mint amilyen a reggel volt. Ott szeretné felvenni az írás fonálát, ahol azon a négy év előtti csodálatos őszön elejtette. Az ölében heverő papírhalmól előkeresi – immár sokadszor – azt a lapot, amelyen csupán az alábbi szöveg áll:

(*nov. 17.*)

A fehér galamb sokáig bóbiskol a balkonkorláton. A felkelő nap hamarosan a lakótelep fölé emelkedik, s a madár bávatonon úgy tesz, mintha ezt nem is érezné. Csupán finom remegés, borzongás fut végig időnként a testén. Egyúttal a pillái is szétnyílnak; nem is igazi szempillák ezek, inkább két gumyszerű kitüremkedés. Mintha csupán a semmiből kinőtt ajkak mutatnák meg egy pillanatra s nyelnék el ismét a lencseszerű szemet. Fönről le, lentről fel...

Tom rendületlenül bízik benne, hogy tehetsége előbb-utóbb áttör azon a benutságán, amit az írás iránt most érez. A tehetség, mondják, nem vész el, bár vannak, akik nem hisznek ebben. Ha valakinek nincsenek világos elképzelései a hivatásáról, netán föl sem ismeri azt igazából, ha a tehetségét nem megfelelő módon használja, ha valamilyen erős hatás-

ra irányt téveszt, ha elhivatottsága szertefoszlik, mert például anyagilag sikeresen alakul az élete?... Őbenne persze ilyen megfogalmazásban már csak azért sem merültek fel kétségek az eltelt meddő évek alatt, hiszen sosem volt hivatásos író, mellékfoglalkozásként három-négy évenként szokott megereszteni egy-egy könyvet. Ami még így is olyan lassú alkotói tempót sejtet, amikor újrakezdésnek számít tulajdonképpen minden egyes nekiülés.

Tomot, emlékszik, inkább a dolog *könnyedsége* lepte meg. Az, hogy bármennyire aggályos lassúsággal szötte is írói életművét – egyébként nem minden olvasói és kritikai visszhang nélkül –, egy időre mégis könnyedén meg tudott nélküle lenni. Más, például utólagos megítélés szerint a *könnyelműen* kifejezés meglehet, sokkal találobb lenne itt, de Tom jól emlékszik rá: azoknak az őszi napoknak, heteknek éppen a dolog könnyedsége adta meg a szinte ragályos varázst. „Csak könnyedén, éppen hogy érintsd...” S a rendszer megdönthetetlennek vélt bástyái összeomlottak.

Csak hogy ez a ragályos könnyedség egyszersmind hajlamos kétségeket is támasztani bizonyos tett, cselekvés igazi értékével és értelmével szemben. S Tom, emlékszik, alig néhány hónap elteltével gyakran felidézte magában gyerekkora egyik élményét. Alapiskolás volt még, mindennap rettegve osont el a Csiba-telep mellett, félt a kutyától, az iskolába járásnak azt a kevéske örömét is elrontotta az a százméternyi rettegett útszakasz a régi udvarház mentén. Aztán egyszer, amikor már nem tudott elmenekülni, kétségbeesetten az udvarból előrontó kutya felé rúgott. Pontosan a vicsorgó pofáját találta el a cipője, s az állat nyüszítve elmenekült. Hitetlenkedve

nézett az inaló eb után, nagyon könnyűnek érezte magát, s azt hitte, hogy valami csoda történt, de jóleső csoda, mint a mesékben. Abban a pillanatban még az is megfordult a fejében, hogy semmi köze az egészhez, hogy csak a végeredményt kívánta, azt sem tudatosan. A kutya megfutamatása fölött érzett öröme azonban nem tartott sokáig. Miután ráeszmélt, hogy milyen hosszú ideig rettegett a félelmetes eb-től, lényegében alaptalanul s nagyon megalázó módon – szégyenérzet kerítette hatalmába. Emlékszik, továbbra is kerülte a kutyával való találkozást, de ezentúl már más okból. Hónapokkal (vagy évekkel?) később megkönnyebbülten hallotta az édesanyjától, hogy a Csiba-telep kutyáját elgázolta egy kirándulóbusz.

Tom megborzong, feszebbre húzza magán a vastag-bolyhos háziköntöst, s lehuny, fázósan remegő szempillákkal várja, hogy a nap ismét előússzon az útjába hömpölygött felhő mögül. Bizonyos értelemben ő is kényszerpályára került, a forradalom örvénye magával ragadta, de arra egy pillanatilag sem gondol, hogy szerepvállalásaiért utólag kárhozzátnia kéne magát. Demokrácia, szabadság?... Az embereknek védelem kell, semmi más. A terekre kimennek ugyan, önfelédten kiabálják, hogy jobb jövőt akarnak teremteni, de ez nem igaz. Az emberek csak azért akarnak a jövő urai lenni, hogy megváltoztanak mondhasák a múltat, ha már azt igazából megváltoztatni úgysem tudják. Mert valójában nem szabadságot várnak az új rendszerektől, hanem elsősorban csak védelemet. És ezért a tömeg mindig hajlandó feláldozni a szabadságot. Ahonnan aztán már csak egy lépés az igazi menekülés-eufória: a hatalom általi felmentés a gondolkodás, a véleményalkotás mindig szel-

lemi és jellembeli erőfeszítést követelő igénye alól. Ez ám az igazi csáberól!

Nincs mese: csak az egyénnek, az örökké nyughatatlanoknak, az eretneknek kell a szabadság. Mindennap, újból és újból csak ezek hajlandók megfizetni az árát. És ez az ár olykor nem kicsi...

(nov. 10.)

Pötyi, a kissé hízásnak indult, lompos nő áll a balkonon. Tekintetével a csillagalakzatban épített toronyházak környékét pásztázza. Könyökkel a balkonkorlátra támaszkodik, tésztás nagy keblei majdnem kifordulnak rikító színű pongyolája kivágásából. A toronyház napszíta, szél csiszolta fala meredeken tűnik el alatta a mélyben. A balkonra kirakott kartondobozokat s a ruhaszárító köteleit finom szél zizegteti. Lentről a tömbházak tövéből hangos gyerekzsivaj csap föl. S az a nagy izé... akarom mondani, szerzőm, Dudu, valóban igaz? Közben Pötyi továbbra is a blokkok tövében rohángáló gyereksereget követi tekintetével. Sápatag arca elé ápolatlan, kócos haj hullik. Bentről Teréz aszszony hangja hallatszik ki a balkonra: Pötyikém, ha egyszer már kint vagy, légy szíves, öntözd meg az öreg széket! Pötyi egy műanyag kannából vizet lötytyint a széklábak tövére. Tudod, Pepónak, az emberemnek tulajdonképpen nincs olyan nagy...

(Ki ő? Pepo: Josef Kašparu, Pötyi cseh élettársa, Roman, Titka, Yveta, Erika és Anita apja. Egyébként hullámvasutas. Céllövöldés, dodzsemes és ringlispiés társaival egyetemben a közeli vásártéren szokta fölállítani a gyerekbolondító szerkentyűjét és lakókocsiját, amelybe egy este becsalta a sok hullámvasutazástól és sikongatástól megmámorosodott Pötyit, s kilenc hónapjára itt is volt Ro-

man, a kis vörös bitang. Pepo Kašparu pedig az ország másik végében, mint ahogy azt a vándorszórakoztatás iratlan szabályai megkövetelték. Becsületére legyen mondva azonban, hogy a Szent György-napi búcsú táján és a szeptember végi kirakodóvásár alkalmával mindig visszatért, s egy-két hónapot a városban és a környékén töltött. Mindig hozott magával egy marék pénzt, fölcsinálta Pötyit, aztán hónapokig megint nem látták.)

Éppen hogy kicsike van neki... Pötyi az arasznyira nyitott hüvelyk- és mutatóujját Dudu felé mutatja. Mit gondolsz? Nem ezért érzi úgy, hogy minden alkalommal bizonyítania kell?...

Tom elgondolkodva forgatja ujjai között a kedvelt, Parker márkájú golyóstollát. Amolyan szépíró tollaként pihentette a kihagyott időszakban, hogy majdan, ha eljön az ideje – mert ebben azért soha egy pillanatig sem kételkedett –, a rendelkezésére álljon. Amikor most előkereste, és először ült ki a balkonra, térdén a keményfedelű füzettel, ölében a számárfüles kéziratpapírokkal, szorongva írta le vele az első sorokat: „Ki ő? A kölyök: Jani unokája. Jani: Dudu unokaöccse...” A toll tehát nem száradt ki, de Tom szorongása ettől a tényről vajmi keveset oldódott.

Kusza, idegennek tűnő jegyzet-sorok alapján igyekszik rekonstruálni egy történetet, amelynek az életéhez, úgy tűnik, csak annyi köze van, hogy ismerős kézírással rögzült a papíron. Valahogy mégis magáénak érzi az egészet. Ha most nem érti is a mindig megbízhatónak vélt fantáziája egykori logikáját, a töredékeiben maradt történet azért még jó, vagy pontosabban fogalmazva: használható alapul szolgálhat, ha mindenáron ott akarja foly-

tatni – tehát nem csak képletesen, hanem a szó valódi értelmében –, ahol egykor abba hagyta. Igen, gondolja Tom, hiszen nincs egyébről szó, mint a lélek örökös álmodozásáról múlt és jelen között. S ez a gondolat egy kicsit megnyugtatja.

Mindjárt jobban érzi magát a rozsdá- és kószagú, szél sikálta panelfalak között. Az égen, szinte karmyújtásnyira, szellőzködő, bumfordi báránnyelvények. Valahol harangszó. Aztán az utána maradt csöndben aprócska körmök csikordulása a fém balkonkorláton; mire a tekintetét odarántja, a madár elrebben. A toronyházak között kelet felé ki lehet látni a városból. Ki a távoli mezőkre. Egy csaknem szabályos légi sugárúton át. A túlsó végéről tavasszal biztos bevirít kénsárgán a repceföld. Késő ősszel beúszik a tehéntrágya betleheemes szaga. Nyári estéken meg jönnek nagy csapatokban a cserebók – ahogy gyerekkorukban nevezték a cserebogarakat –, s csak hajnal felé hagyják abba a szikkadt panelfalak dőre ostromlását. A hold pengevékony vagy testesedő karéja is ebben a légi folyosóban kúszik föl éjszakánként a végtelen égi fennsíkokra. Bőregerek hussogó díszkíséretében...

Tom oldalra csúszott fejjel, aprókat szusszanva alszik. Amikor fölébred, restelkedő mozdulattal kapja föl a fejét, mint aki palástolni szeretné röpke elgyengülését. Aztán maga is meglepődik, hogy milyen nagyot kell fordítania a karosszékén, hogy a napot utolérje. Semmi kétség, nem néhány pillanatra nyomta el a buzgóság. Hiszen álmodott is. Gyorsan lehunyja ismét a szemét, hogy az álom foszlányait képpé foghassa össze a tudatában.

Álmában feleségével vitatkozott. Novellái első olvasójával és kritikussával. Mindig megmutatta neki elkészült

dolgait, ám egy bizonyos belső, pontosan soha meg nem fogalmazott és ki nem mondott fenntartással fogadta a véleményét. Nem mintha nem bízott volna meg asszonya műveltségében és ízlésében. Valószínűleg a tanítónő-sége zavarta tudat alatt, ami a diákfüggőség reflexeit működtette benne.

Álmában az asszony azt a néhány sornyit szövegrészt védelmezte a balkonkorláton ébredező fehér galambbal, amit ő mint elvarratlan s az időtávlattal miatt megtévesztő szálat, utólag kihúzott a készülő írásból. Az asszony szerint a közeli szabadság megsejtése fogalmazódott meg azokban a sorokban, tulajdonképpen még az elidegenítő hatású mikro-realisztikus ábrázolás ellenére is jelképként értelmezhető az a madár. Igen, utólag, a dolgok ismeretében, csak hát tudni kell, hogy neki mint írónak azokhoz a sorokhoz csupán annyi köze van, hogy a történet rekonstruálása keretében közvetíti és megpróbálja értelmezni azokat. Ezért a jelkép beleérezhető patetizmusát ő nem vállalhatja. Innentől a szóváltásuk felgyorsult.

Asszony: Jól van. Vegyük úgy, hogy az alapsztori tulajdonképpen nem a tiéd...

Ő: Nem egészen... De tegyük fel.

Asszony: Akkor kié valójában?

Ő: Sántafikáé.

Asszony: Hiszen ő csak egy novelalahősöd volt!

Ő: De tudod, hogy valós személyről mintáztam őt?!

Asszony: Igen, arról a szerencsétlen sánta fiatalemberről, innen a szomszéd blokkból, aki leugrott a nyolcadik emeleti balkonról.

Ő: Úgy van.

Asszony: ha jól emlékszem, hozzád került egy füzet, amelynek fedelére az volt írva, hogy *A balkonember*...

Ó: Igen, özvegy édesanyja adta oda nekem, aki nem sokkal a szerencsétlenség előtt a majdani élettársához költözött egy városszéli kertes házba, és lelkifurdalása, mi több, tömény bűntudata volt, hogy magára hagyta a fiát. Aki ugyan már felnőtt férfi volt, de...

Asszony: És miért érezte úgy, hogy azt a füzetet neked kell adnia?

Ó: Egyszerűen azért, mert, mert olvasta az elbeszélésemet...

Asszony: Hiszen az még a szerencsétlenség előtt jelent meg, s ha jól emlékszem, nem vitted a konfliktus kifejtését odáig, hogy a Sántafika leugrott a nyolcadik emeletről...

Ó: Hát éppen ez az!... Benne volt ez a lehetőség, de csak úgy, mint egy csalétek... Meg sem mertem kérdezni az asszonytól, hogy a fia olvasta-e azt az elbeszélést.

Asszony: Netán célzást tett rá, hogy...?

Ó: Nem, nem! Mint mondta, ösztönösen rejtette el a füzetet a vizsgálat emberei elől, mert attól félt, hogy terhelő feljegyzéseket találnak benne rá nézve. De amikor később elolvasta a szövegeket... Nekem azt mondta, nem értett meg belőlük sokat. Túl kuszának, sejtelmesnek találta őket... Azonban...

Asszony: Úgy érezte, hogy te mint íróember, esetleg meg tudnád fejteni a bennük rejlő üzenetet?

Ó: Igen, valami ilyesmit éreztem ki a szavaiból. Azt ugyan nem állította erősködve, hogy a Sántafikát félreismerhetetlenül az ő fiának képére és hasonlatosságára teremtettem, csak mintha finoman azt sugallta volna, hogy némi közöm azért nekem is van a megtörtént szerencsétlenséghez. Mintha csak a bűntudatát akarta volna velem megosztani. Mi több: akárha a cinkosává akart volna tenni... Ki-

mondatlanul... Maga a füzet tulajdonképpen inkább ürügy volt, semmint eszköz ebben az egészben.

Asszony: Hát persze! Mikor nem is volt belé írva semmi! Emlékszem, belenézttem.

Ó: Addigra én már kitéptem a te leírt lapokat...

Asszony: Netán valamilyen árulkodó utalás, vonatkozás volt benne?

Ó: Á, dehogyl! Egyszerűen azért, mert az íróember is csak a gyűjtögető főemlősök rendjébe tartozik. Szívesen tartalékol ötleteket, témákat inszege-sebb időkre...

Az álomnak ennél a pontjánál Tom már érezte, hogy álmodja az egészet, hogy nem kell blöffölnie, nyugodtan elmondhatja asszonyának az igazat. Miszerint egyszerű emberi félelemből sikkasztotta el a füzetnek azokat a lapjait, amelyek tanúsították: a szerencsétlenül járt fiatalember igenis olvasta a novelláját, és leküzdhetetlen késztetést érzett hatására a benne sejtetett végkifejlet beteljesítésére...

Ekkor ébredt fel.

(*nov. 14.*)

Teréz asszony a balkonon. Üres kartondobozokat, virágcserepeket, fejecincs, lába-nincs babajátékokat, szőnyegtekerceket, szigetelőlapokat, kopott járókát, lerobbant gyerekkocsit kell félretennie az útból, hogy egyáltalán Dudu közelébe férjen.

Housenková dráha...¹ Igen, az volt az oka mindennek! A hullámvasút vitte vakvágányra Pötyi életét. Ilyen fiatalon ennyi rengeteg gyerek!...

Teréz asszony mintha csak magának beszélne. A vásártérről, onnét ni, idelátszott a hullámvasút fényeinek villogása, állandóan szólt a zene, hallottuk Édesszájú hetyke rikoltozását a

¹ hullámvasút (cseh)

hangszóróból: Jedeme dvěstě metru proti větru, dvěstě dvacet kilometru!!!²

Egyszerűen nem lehetett itthon tartani Pötyit. Mintha vesztét érezte volna. Pedig idejében mondtam Janinak, hogy nem lesz abból jó, ha egy csitri lány rögtön Édesszájúnak hív egy mutatványoslegényt, és ingyen viteteti magát nap mint nap a hullámvasúton... S látod, Dudu, igazam lett!

Teréz asszony eltűnődve néz a távolba. Én igazán szerettem Pötyit, meg amilyen szép volt, tényleg bármi lehetett volna belőle, de mostohájaként úgy éreztem, nem léphetek fel ellene erősebben. Nem tartottam rövid pórázon, de makrancosságából sokszor még így is azt véltem kiérezni, hogy belül sosem fogadott el anyjának. Tudod, Dudu, úgy jött ránk ez a szerencsétlenség, mint Isten csapása. Jani szinte őrjöngött, amikor megtudta, meddig fájult a dolog a hullámvasutással, de előre tudtam, hogy gyorsan bele fog törődni. Annyira ismerem már a természetét. Meg aztán, egyszer váratlanul azt mondta nekem, hogy benne valami eltörött, amikor első felesége és a kisfia meghalt. És én meghökkenstem, mert nem szokott így beszélni velem, és zavaromban azt kérdeztem tőle, de hát mi az, ami eltörött benne, mire ő azt felelte, hogy hát az, ami törekeny. Teréz asszony elgondolkodva szorítja a kezét lapos kebléhez, mintha ott rejtőzne az emberben mindaz, ami törekeny. Talán ezért hagyta vakvágányra hullámvasutazni Pötyit, ezért jár haza csak aludni, ezért nem törődik igazából azzal sem, hova folyik szét a te aranyad.

(Miféle aranya van Dudunak? Erre a kérdésre a választ jószerevel csak maga Dudu adhatná meg, de ő a tör-

ténetnek ebben a fázisában már régen nem beszélt. Az az igazság, hogy Jani unokaöcs az intézet felszólítására megjelent ugyan az ódon kastélyban, de esze ágában sem volt hazavinni az öreget az amúgy is szűkös kisvárosi otthonába. Egy mesébe illő fordulat aztán villámgyorsan jobb belátásra készítette. Amikor a vénséges öreget mustrálgatta a furcsa karosszékében, abba a szutykos vászontarisznyába is belekukkantott, amelytől az öreg soha nem vált meg, s amelyet ezúttal is az ölében szorongatott. Nem volt abban egy kopott bicskán, egy tekercs madzagon, néhány rongydarabon kívül más, mint egy jókora ágyúöltény. Mi a szösz, álmélkodott Jani unokaöcs, s mert igencsak vonzódott a különleges alakú, formájú és küldetésű tárgyakhoz, érdeklődéssel kezdte forgatni a kezében a nehéz lőszert. Míg nem a kilazult lövedék egyszer csak kifordult a sárgaréz hüvelyből, mint valami bőségszaruból, arany ékszerek, gyűrűk, láncok, gombok özöne hullott az elképedt Jani unokaöcs lábához. Finom vászontépés foszlányai közepette. Ez a fordulat, érthetően, nyomban meggyőzte az amúgy lassú észjárású, tohonya külsejű rokont arról, hogy Dudunak, élete hátralévő idejében, igenis az ő otthonában a helye. A mesés kincs eredetét illetően egyébként megoszlottak a vélemények. Sokan – már csak az ágyúöltény miatt is – úgy vélték, hogy valamelyik háborúban juthatott hozzá, bizonyára nem tisztességes úton az öreg. Mások szerint ott találta a kastélyban, amelynek minden zegét-zugát ismerte, minden talpalatnyi földjét megforgatta. Merthogy bolondnak bolond a szerencséje.)

Teréz asszony Dudu trónusának lábaihoz kuporodik, kigyomlálja, meglazítja és a műanyag kannából

² Száguldunk széllel szemben kétszáz métert, kétszáz és húsz kilométert!!! (cseh)

megöntözi a négy bádogdoboz földjét. Azt már nem mondja el hangosan, csak belül, a szívében, hogy az a gyerekgyártó cseh istenátka egyszer őt is megölelgette az alagsori közös mosókonyhában, ahová a lakókocsijukból rendszeresen bejártak ivó- és mosdóvízért. Úgy nyúlt hozzá Édesszájú, hogy libabőrös lett a karja. A leigázás könnyed mozdulatával... Talán nem is szabadna méltatlankodnia Pötyin... Teréz asszony mozdulatai óvatosak, nem szeretné megzavarni azt a tengelicpárt, amely odarakja fészket a magas széktámla lombos indái közé, s Dudu vállára, kucsmás fejére szokott kiülni tollászkodni.

Tom kint ül a balkonon, térdén a keményfedelű füzet, kezében kedvelt írószerszáma, öléből azonban elfogytak már a számarfüles kéziratlapok. Felszabadultnak, könnyűnek érzi magát. Végül is nem hagyott üzenetet a konyhaasztalon az esti iskola miatt későn hazatérő feleségének. Arra az eshetőségre gondolva, hogy elalszik a karosszékben és kint felejtődik. Éj-

szakára is. Nem írta le egy cetlire, hogy bármi furcsa, de tulajdonképpen nem bánná a dolgot. Mi több, egyenesen azt szeretné. Mert ez itt kint, a magasban, már a békesség övezete. Az elragadtatásé. A makulátlan belső csöndé...

Fejét a karosszék támlájának döntve, félig csukott szemmel nézi a bokorszerű fácskát. A napszíta, szél sikálta panel egyik repedésében sarjadt ki a szomszédos toronyház tetőpárkányán. Nem sokkal ama balkon fölött, ahonnan egy sánta fiatalember évekkel ezelőtt levetette magát a mélybe. S közben Thomas Georch de Doudecim Karcha szempilláinak egyre szűkülő résén át a magányos bokrot nézi, gondolatai már az ébrenlét és az álom határmezsgyéjén araszolnak a sötét éjszaka felé. Így aztán, mikor a felhők tovaúsznak, világosan kiveszi az öreget, amint a sötéten áttetsző égboltra rajzolódik ki a profilja, fekete a feketén, s ahogy kezét a kartámlán tartja, a hold derengő kiflijevel a fején, egy öreg királyra emlékezteti őt, akit megfosztottak a hatalmától.

Kulcsár Ferenc
 Elvarázsolt erdő

Lipcsey György műtermében

Elvarázsolt erdő: égő történelem.
 Belépsz s csontig hasít: ez történik velem.

Gyökerekből égre kúszó századok
 ága-boga, kérge, arca rád ragyog:

szép szeméből kihajlik az irgalom,
 mint ezeréves diófaág, gazdagon.

Kigyullad arcodon: velem történik ez!
 Rejtett tűz körötted: ami volt, ami lesz,

vagy így igaz tán: a ma van itt jelen –
 ő tündököl fájón ellenem:

ellenem – s így titkon értem épül ő,
 a verejtékes, megtanult jövő,

és a vágy s az elhíresült remény,
 a fából, kőből kirügyező költemény.

Ó, ez a hit annyira egyszerű,
 mint köröttünk a föld, az Isten és a fű

a széttengerző, mindentudású fényben,
 a halálnál is kiműveltebb létben.

Elvarázsolt erdő: égő történelem.
 Belépsz s csontig hasít: ez történik velem.

(1974)

Fájdalmas voltam, körbeyondolt s tömör

Lipcsey György-dalok

I/I Kaszanyél és kereszt

1970–1994

Kezdetben volt a
mesebeli bicska,
pengéje, mint az
Isten szeme, nyitva:

vak embert formált,
köztünk fel-le járjon,
s angyalt is vésett,
égből alászálljon

itatni azt, ki
szomjúhozik szegény,
lehessen társa
a szivárvány s a fény.

Gyöngyök és könnyek,
bimbózó szerelem
nyílt az ágon,
ágacska-tengeren,

s ünnepszó, fohász
szenvedelmes-árván
szunnyadt a kőben,
s rejtegette márvány

patakozó hitem
és omlásom jaját:
harangot vájva
hallhassam szavát.

Gyökéríz, kéreg,
veríték és harmat
forgatta vésőm:
sziklakőből sarjadt

vesszeje gyásznak,
gyötrelem indája,
s belőlük támadt
szárnyalásom árja:

parázssá lett az
istenvirága-szép
asszonyi áldás:
ima és ölelés.

Lóistráng-ínnal
gyürkőztem a fával,
akácfatörzsszel,
diórönk-atyával,

s amiként Isten,
a teremtés s a kör,
fájdalmas voltam,
körbeyondolt s tömör:

özönlés, bánat,
verdesés, fény, halál
teremtett meg és
tábláján írva áll:

anyaméh-szülte
kaszanyél és kereszt
ölel át, szorít,
megkötöz, nem ereszt.

I/2 Kővadon tüskéje

1995–2005

Örök változásban
születek egyre,
végtelen alakban
maradván egybe',

az álmomból ömlő
mennyei dózist
magába issza a
metamorfózis:

rejtelmet cipelve
jeleket írok,
húsevő virágként
csukódom, nyílok.

Férfikar-husángok
átfonnak, védnek,
rügyeket eresztvén
fordulnak fénynek:

gyökérző ablakrács
növeszti szárnyát,
ég vinné, föld húzza
ezeregy ágát.

Göcsörtös, kígyózó,
meztelen suháng
szívemet strázsálja
őrangyal gyanánt:

tömör, zárt és kemény,
akár a sírkő,
s áttört, lágy és nyitott,
épp, mint a bölcső.

Halott és eleven:
kő meg fa beszél,
és vélük peng, suhog
márvány és kötél,

vaskarom-lombsátor
suhog: Itt vagyok!
Kővadon tüskéje
feketén ragyog,

világtengely-póznák
mennyekbe nyílnak,
celőkék, dorongok
Istenért nyúlnak,

s röpülni kész, szűrős
szálfa és fustély
mutatja: az álnok,
tövises itt-lét

enigma csak, mely
piheként elszáll.
Lélek és lélek közt
lúdbörző harc áll!

Ág-bogak öklelik
bennem a halált,
az ősi formarend
keresztbe, haránt

építget szivemben
teremtés-tervet –
gúlahad, hasábok
életre kelnek:

sárkányölő Szent György
mészköben, vasban,
utolsó vacsora
sasmadarokban,

bikaszarvú totem,
vajákos, táltos
gránit- s vaserdőben
fel-alá járdos.

Infernóba húznak
göbös ág-kapuk,
vagy rajtuk a lelkem
mennyvilágba jut,

esetleg a mélybe
húz le talánya,
oda, hol a csöndnek
nyílik a zárja!?

Ki tudhatná? Trónok
fényesség alatt
kifosztva, prédaként,
szótlan állanak!

S amodább vashegyű
kúpok merednek –
nyújtózva hófehér,
márvány egeknek!

I/3 Megszabadított-szépek

2006–2013

Csontkoronás ág-bog-élet
s gyökérriz érlelt, hold-hideg,
belőlük gyúrtam lázaim:
esküvést, mítoszt és hitet.

Diórönk szült, akácanya,
súlyos tömbök: kő és bánat,
s márvány, kötél, kelepce-csönd,
tövises és fájó vágyak.

És hát a bronz, az őzszínű –
általa szüljek-szülessek:
egy mámoros formarendben
oldást és kötést keressek.

Világtalan, vétkes idők
ördög-fialta napjai
rozsdabarna bőröndökből
kitörni vágytak, szállani:

hiénák hideg éjjelén
hóesés sirt és szél dudált,
a vagonokban zokogtak
öregek, várandós anyák:

mint a téboly, ment a vonat
űzöttekkel Szudétákra,
szuronyos puskák száza közt
glédákba rakva, s felhánnya

egymás fölé: bronzkoporsók
molyette göncsel, átokkal,
temetőnyi téli gyászban
bogárfekete álmokkal.

Titokzatos konstrukciók,
rejtélyes architektúrák,
átlótt, tömlöc-rácsozatú
hengerek, hasábok, gúlák

poklukba zárnak, méhükbe:
lesd meg bentről talányukat,
s bugyraik szűk résein át
keress a létbe kiutat,

s járd körbe a tengelyekre
felfűzött zúzott testeket:
e rejtelmes törvényeknek
önként engedelmeket.

Burkolt belső tereikben
meditálj el e roncsokon:
magasba törnek, taszítanak,
lelkednek mind, mind, mind rokon –

jövőből-múltból otthonos
e kapocs föld és ég között,
isteni köre, szférája
köreiddel egygýe kötött:

vágyódást érzel szállani
a csiszolt, szép csodákba,
a groteszk és a paradox,
bizarr transzcendenciába.

Vagy Babel-tornyok romjait
véled itt sorjázva látni,
mik szétesnek, mert nem lehet
általuk csillagra hágni,

így mutatván az emberi
vesződséget. S hogy *bízva bízz*:
tornyainak hús lapjain
díszek és sávok, *tiszta fríz*,

s földanyánk menedékei:
szirthasadékok, leshelyek,
Isten árnya, vizek öble,
sziklaodúk és – emberek,

kik gyötrődve kirobbannak
a roncsok közül és élnek:
térbeforgatott-sugárzók
és megszabadított-szépek,

s vért keverve kövek közé
holnapokat raknak egyre,
vért kevernek, verítéket,
fájó formákat teremtve:

épp amint a kezdetekben,
lázból fakadón, szilárdan,
emelvén a Déva várát
láthatatlanul-kitártan,

és amint bronz-Anonymus
– megtartó szókat keresve –
karcolgatják historiánk
mozdíthatatlan egekre.

I/4 Örök jelenünkben

1991–2013

Obeliszkjeim és
szárnyas életfáim
esdekléseinket
mutatják s imáink:

rovással és körrel,
nem múló jelekkel,
feltárulkozással,
megdőlt szent keresztel.

Vajk, alias Sanctus
Stephanus Rex nyárfák
lombja alatt őrizi
a honszerzők álmát,

s ugyanő, márványban,
áll őrt – önnön terén –,
sámán-bronzpántokkal
koronázva fején,

s ivadéka, Mátyás
égre emelt karján
holló űz el rontást,
cselszövést és ármányt.

★

Fák között s a Fiú
feszülete előtt
egekre esengve
s térdre hajtva le főt

Örök Nő siratja
– lány, anya, feleség –
azt, kinek pusztítás
emésztette nevét,

s Csallóköz szivén az
éber-szép sasmadár
sugaras oszlopon
mozdíthatatlan áll –

várván vár az édes,
konok szabadságra:
körbelengi hite
és tündéri álma.

Petőfi és Arany
gránitban és fában,
ahogyan a szentek,
bízna a varázsban:

szavaik, mint táltos
erős hite: tudják,
merre keressük a
csodaszarvas útját,

s Bartók, az ősvilág
vándora, a tiszta
forrásban fürdik és
tigrisszeme mintha

irdatlan magasban
kerubokat látna –
velük viaskodik
tengerző magánya.

Ómeneket tettem
tegnapnak, holnapnak,
örök jelenünkben
élőknek, holtaknak –

strázsálói ők az
éneknek, a fénynek,
égzengésben s mikor
vívódik a lélek.r

(2016)

Az alkotás magányos műfaj

Kövesdi Károly interjúja Lipcsey Györggyel

Lipcsey György szobraival, annak ellenére, hogy nem tartozik a sűrűn kiállító művészek közé, gyakran találkozhatnak az emberek. Mintegy húsz köztéri szobra látható Dél-Szlovákiában, de a közös kiállításoknak is rendszeres szereplője. Hatvanadik születésnapja alkalmából pedig egyszerre két kiállítással is jelentkezett: a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galériában, illetve a pozsonyi Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában.

– *Mostani szobraidat látva, nagyon leegyszerűsítve fogalmazva, a kerek formák hegyesekké, szögletesekké, „szúrósabbakká” váltak, majd mintha összement volna, miniatürizálódott a világ. Mi idézte elő ezt a változást a formavilágodban?*

– Valóban így van, hosszú ideig monumentális szobrokat készítettem. Nyolc évvel ezelőtt azonban csináltam egy nagy kiállítást, ahol bemutattam azt a tucatnyi bronzszobrot is, amelyek kimondottan kisplasztikák voltak, és előre vetítették az utat, amelyet azóta követek. A szobrásznak a formák fejlődésén túl vannak olyan praktikus gondjai is, hogy a szobrokat valahol tárolni kell. Magyarán: hely kell nekik. Másrészt egy-egy kiállításra való szállításuk is nagy anyagi terhet jelent a mai világban. Talán ezért sem véletlen, hogy a szobraim mérete lecsökkent. De összefügg ez az életkorral is. Az ember alkotás közben sok mindenre gondol. A bronzszobor nem azért érdekes, hogy talán valami magasabb nívót jelentene, hiszen nem is ez a trend a világban, de ezek a szobrok tizedannyi idő alatt elkészíthetők viaszból, mint ha akácfauszágból vagy valami nagy, kétméteres fából készíteném őket. Vagyis felgyorsul az alkotói folyamat, mert így évente nem három-négy szobrot tudok elkészíteni, hanem lényegesen többet. Tíz év alatt, amióta a bronzsal foglalkozom, például összegyűlt az a közel száz szobor, amelyek e mostani kiállításomnak is a gerincét képezik. Nagy szobrokból nehéz lett volna ennyit megalkotni.

– *Ez csak a méretet érinti. Miért „hegyesedtek” ki a gömbölyded formák? A világ változott meg, vagy a világszemléleted?*

– Ezt bizonyos fejlődési foknak lehet mondani. A csallóközi parasztfigurák (amelyekből készítettem vagy nyolcvan-at-százat, ha nem többet), amelyek fontosak voltak, azoknak nagy része megvan, és jó helyen van. Ha nem változott volna, talán jobban is járok, mert az a formavilág az embereknek jobban tetszett, könnyebb is volt eladni. De váltani kellett. A dolgok kezdtek leegyszerűsödni, és jöttek a nonfiguratív szobrok, a tömörebb formák. A szobrok arca eltűnt, ezekbe a formákba inkább a feszültség kezdett besűrűsödni. Az egyiptomi művészet hatására, amely, azt hiszem, minden alkotót megérint, a formák egyre szögletesebbekké váltak, amihez domborműszerű ábrázolás párosult. A „szúrós” szobrok egyfajta önvédelmet fejeznek ki. Ennek történelmi-társadalmi gyökerei vannak. Ahol mi élünk, sosem volt nyugalom, mindig védekezni kellett, s itt, Európa közepén mindig nagy volt a széljárás. Ezek a szobrok ezt a történelmi tapasztalatot is szimbolizálják.

– *Kissé durván fogalmazva: a mai képzőművészet annyira elment nonfiguratív irányba, az „installációk” gyakorlata felé, hogy a közönség számára értelmezési gondokat okoz. Ugyanakkor a hivatalos művészetszemlélet, a szakma napjainkban ezeket tartja a művészet csúcának. Te hogyan állsz ezzel?*

– Ez mulandó dolog, sosem éreztem késztetést, hogy ilyesmivel foglalkozzak. 1989 után a nyugati világ elvárta, hogy bekapcsolódjunk egy folyamatba. Akadtak alkotók, akik csatlakoztak ehhez. Hogy ez mennyire hiteles, mennyire jött belülről, más kérdés. Engem sosem kísértett meg, hogy a csallóközi emberábrázolást megtagadjam, és nem érdekelt a művészet aktuálpolitikai vonatkozása. A napi aktualitás most sem érdek. Hozzátenném, hogy a régi rendszer idejében született alkotásoknak valószínűleg kis hányada akad fenn az idő rostáján, de majd akad néhány művészettörténész, aki ezt kielemez. A rendszerváltás óta pedig kevés idő telt el, hogy mérleget vonjunk. Voltak a történelemben „szerencsés” korszakok, elég mondjuk Picasso példáját említenem, aki egy-két évtized alatt megélhetett egy csomó izmust, s szinte hihetetlen, milyen pezsgés volt akkor. Most elég „kínlódós” időszakot élünk. Nem ok nélkül teszik fel napjainkban többen a kérdést: létezik-e még művészet? Olyan felgyorsult kort élünk, amire az emberi agy nincs is igazából felkészülve. Hihetetlenül felgyorsult az információk áramlása és a tárgyak szerepe. Ha valaki megvesz egy nagy plazmatévét, felteszi a falra, nem biztos, hogy egy festményvel hajlandó „elcsúfítani” a falat. Szobrot pedig nem jellemző, hogy vegyenek.

– *Ugyanakkor a rendszerváltás óta felértékelődött a köztéri szobrok szerepe. Neked is van vagy húsz szobrod Dél-Szlovákia terein.*

– A szobrászok közül azért többé-kevésbé mindenkinek voltak ilyen megrendelések. A mai generáció már rosszabb helyzetben van. Gazdasági válság van, a terek telítettek. Bennünk, magyarokban egyébként nagy az igény a szimbólumaink iránt, megszámlálhatatlanul sok a Szent István-, Kossuth-, első-második világháborús emlékmű. Ezek biztosan nincsenek rossz hatással a közösségre. Persze nem mindig indokolt, hogy ott is Ady-szobor álljon, ahol a költőnek nem volt semmilyen kötődése.

– *Ugyanakkor itt, Közép-Európában hajlamosak vagyunk az alkotói szabadságot politikai témákba belegyömöszölni. Vannak országok, ahol egyszerűen szobrokat állítanak fel a köztereken.*

– Lehet, hogy eljön ennek is az ideje. De ne felejtsük el, hogy nálunk sok volt a pótolnivaló, hiszen a mi közösségünk, az uralkodó ideológia miatt, legalább négy évtizedig nem fejezhette ki ebbéli igényét. Ugyanakkor most már megjelennek a „laza” figurák is a nagyvárosokban. Minden közösség el fogja dönteni, mit akar. Mert ez mindig a közösség igényét fejezi ki. Ha kapok egy megbízást, hogy Szímón Jedlik Anyos-szobrot szeretnének, akkor azt kell készítenem.

– *Vagyis a hely szelleme determinálja a művészt?*

– Ha mondjuk New Yorkban élnék, és ottani építészekkel lennék kapcsolatban, el tudnám képzelni, hogy a mostani szobraim kisebb változtatással beleilleszkedjenek a minimartos vonulatba. De hát itt élek. És attól nem vagyok kevésbé modern, hogy ide kötődöm, itteniek a témáim. A lényeg, hogy az alkotás be tudjon illeszkedni a tájba, közegbe. Az sosem jó, ha nagyon kirí onnan. Toscanini kiabálta mindig a zenészeknek: ami túlzás, sosem jó. Ha például vé-

gigmész Pozsony óvárosán, az ottani épületeket egészben érzed csak, annyira meg voltak tervezve, és egyik sem lógott ki túlságosan a sorból. Ha ma bemegy egy faluba, ahol nincs piros ház, biztos lehetsz benne, hogy előbb-utóbb valaki piros házat fog építeni, mert ki akar tűnni. Mindenki szeretne kibontakozni, nem mindig a legmegfelelőbb módon.

– *1982-től állandóan Dunaszerdahelyen élsz, s tulajdonképpen mindig is a Csallóköz volt a hazád. Ragaszkodsz a szülőföldhöz, vagy csak így adódott?*

– Azért ha úgy alakult volna, el tudnám képzelni, hogy mondjuk Győrben vagy Szentendrén éljek. Csak hát – ahogy mondani szokás – minden költözés leégés, új baráti kört kell kialakítani. Amúgy érdekes gyerekkorom volt, hiszen kétévente költöztünk. Nyolcéves koromban jöttünk el Lédecről, ahol két évig jártam iskolába. Aztán Hegyétén, Dióspatonyban tanultam, majd Dunaszerdahelyen fejeztem be az alapiskolát. Aztán Pozsony következett. Két-három év-nél nem töltöttem el több időt egy helyen, állandóan ingáztunk. Nem voltam világgjáró, de a gyerekkorom nem kötődött egy helyhez, ami a barátságok kialakulásának sem kedvezett.

– *Magányos gyerek voltál?*

– Azt nem mondanám, hiszen állandóan kint voltam a többiekkel. Aztán, amikor tizenkét évesen elkezdtem faragni, ennek vége szakadt.

– *Hatvanas éveidben, egy kiteljesedett életművel, Munkácsy-díjjal fel tudod-e vállalni, hogy autodidakta vagy? Többszöri nekifutásra sem vettek fel az egyetemre. Ami szinte tipikusnak számít tájainkon, főleg ennek a generációnak az esetében.*

– Ez egyáltalán nem foglalkoztat, hiszen ugyanúgy dolgoztam, fejlődtem, kiállítottam, mint mások. Nyilvánvalóan nincs akkora ismeretségi köröm, mint akik együtt tanultak öt évig. Ugyanakkor az alkotás a magányt igényli.

– *A magányod védelmében mondtad le a közszereplést is?*

– Voltam városi képviselő, elnöke a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria Alapítvány kuratóriumának, a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának, több más szakmai szervezetben voltam tisztségviselő. Az alkotáshoz, elmélyüléshez viszont magány kell.

– *Mi a helyzet a képzőművészeti kritikával, jelenléttel, odafigyeléssel?*

– Az, hogy az ember a figyelem központjában van-e, vagy nincs, a lényegen semmit sem változtat.

– *Végül, de nem utolsósorban, szóljunk a családozról.*

– Feleségem, Ildikó éveikig a Dunaszerdahelyi Művészeti Alapiskola igazgatójaként zongorát tanított, nagyobbik lányom pedagógiát végzett és Győrben él, kisebbik lányom, Mária a pozsonyi IBM-nél dolgozik. Jómagam a művészeti alapiskolában tanítottam rajzot, korábban a kultúrházban dolgoztam. A rendszerváltás óta szabadúszóként élek. 1998-ban alapítottam Dunaszerdahelyen az Art-Ma Galériát (amelytől most már szeretnék szabadulni). Tizenöt év alatt százhusz kiállítást élt meg az intézmény. Úgyhogy sosem unatkoztam.

– *Legutolsó kiállításod előtt, ha jól számolom, nyolc évig nem volt tárlatod.*

– Sosem voltam a gyakori kiállítások híve, de azért rengeteg csoportos kiállításon szerepeltem, amelyek rangosak voltak. A saját kiállítások rengeteg időt emésztenek fel. Terveim se igen vannak, ez az idej két kiállítás is sok időt elrabolt az alkotástól.

A TÖMBÖK ÉS VONALAK SOROZATBÓL

A VÉSZJELEK, ELEMENLEK SOROZATBÓL

A ROMTORNÝOK, CSENDÉLET SOROZATBÓL

SALOME I.

SUTTOGÓK

NYUGALOM VÖLGYE

MISS EURÓPE VÁRÓTERMÉBEN.
INVOKÁCIÓ SALVADOR DALÍ

A FESTŐ (RÉM)ÁLMA. PANNONHALMA

Polgár Anikó

Eurüdiké külön útjai

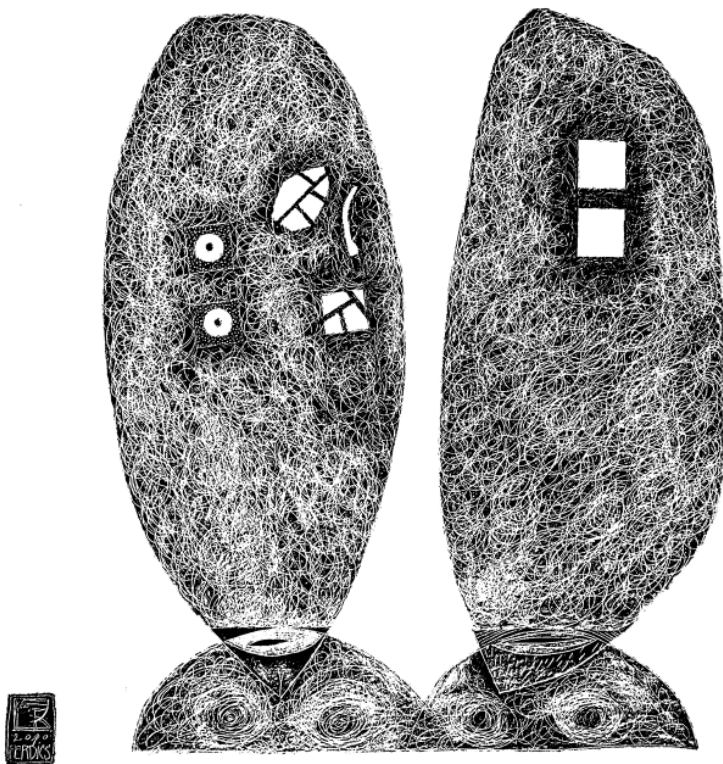
Kígyók mindenütt lehetnek.
 A megszokott, az ismerősnek vélt
 zugokból kúsznak kifelé,
 a megfakult fényű, szappantól ragacsos kádból,
 a félig kész ajtófélfá vigyorgó
 nyerstéglái közül, a mosógép penészes széleiről.
 Egy idő után nem elég majd a partvis,
 nem hagyják magukat elzavarni.
 Biztos, hogy ez kell nekik,
 ez a csontokra tapadó vékony húsréteg,
 ez a simítható, pirosra csíphető bőr?
 Az alvilág bejárata nedves, szűkös és puha.
 Élő ember mindenestül nem férhet rajta át,
 le kell hántani a szükségtelent,
 a tartozékokat, a tükörben is láthatót.
 Lehet, hogy kell is az a marás,
 látnia kell a nyomokat Orpheusznak,
 s kell az a sikoly, a fülében visszazengve,
 hogy írni kezdhesse a monódiát.

Eurüdiké beilleszkedik

A köddé válás, a súlytalan lebegés
 még nem volt tökéletes.
 Csak bámulni tudta az árnyakat,
 mint egy kívülálló, egy külsős,
 egy időnymunkás az állandó alkalmazottak közt
 az új munkahelyen.
 Csak várni, hogy érte jönnék,
 gyakorolni az elindulást.
 Nem tudott köszöntgetni,
 leszólíthatni mindenkit,
 mint az utcán idegenekkel udvariaskodó,
 vigyorgó gyerekek.
 A bejárat közelében fülsértő a csaholás.
 Jöhetne már az elidegenítő,
 nem ide tervezett zene,
 vagy feltámadhatna a visszafelé fújó,
 kottákat szétcibáló szél.

Eurüdiké duzzog

Szó nélkül fordult vissza,
 már az út túloldalán lépkedett,
 a keskeny járdán, mire Orpheusznak
 s a gyerekeknek feltűnt a távozása.
 Még kiáltoztak egy percig,
 a gyerekek talán sírtak is,
 aztán eltűntek a sarki fagyizóban.
 Tarka foltok a piszkosfehér
 műanyag székek között.
 A lenti rend, a fenti idegesítő lazaság.
 Vaskosság helyett súlytalan lebegés.
 A látszat-összetartozás,
 az érintkezés, bőrön keresztül,
 mely egyre láthatóbban mállik,
 melynek még a foszlányai is felszívódnak,
 míg csupán a köpennyel burkolt,
 átlátható, könnyű és törékeny csontozat marad.

FERDICS BÉLA RAJZA

Kométasz

Bizánci költő, művei az *Anthologia Palatina*ban maradtak fenn. Hat epigrammáját ismerjük és egy hosszabb hexameteres költeményét Lázár feltámasztásáról (AP XV. 40). Epigrammái közül három a Kométasz által kiadott Homérosz-kiadásról szól.

A Homérosz-kiadásra II.

Büszke Homérosz, könyveid aggok, látta Kométasz,
s ifjúvá vált most mind, ami ránteli volt.
Mind legyalulta az érdességük: vedd te, halandó,
s hogyha elég bölcs vagy, látni fogod: ragyogók!

Kasszia

Bizánci költő, zeneszerző. Előkelő konstantinápolyi családból származott. Részt vett a képtrombolók elleni harcban. A képtisztelet visszaállítása után, 843-ban kolostort alapított Konstantinápolyban, melynek apátnője lett. Vallásos költeményeket, himnuszokat és verses szentenciákat, gnómákat írt. Gnómáiban a profán, ezópuszi hagyományt és a szerzetesi költészetet követte. Több vallásos költeménye bekerült az ortodox liturgiába. Az ortodox egyházban szentként tisztelik, ünnepe szeptember 7.

Gnóma

Rosszindulat munkál csak a haragosban.
A haragtartás a rosszindulat anyja.

Ióannész Georgidész

Egy görög gnómagyűjtemény összeállítója. A gnómák szerzősége vitatott, vannak köztük olyanok, amelyeket a gyűjtemény Ióannésznek, Gennadiosznak, Georgiosz Piszidésznek, Iósziposznak, Sextusnak, Menandrosznak és Babriosznak tulajdonít. A gnómagyűjtemény feltehetőleg Palesztinában vagy Szíriában keletkezett.

Gnómák

Bízzál: a könnyözön, mely vétkek miatt hull,
az Istent, ki oly irgalmas, megindítja.

Ha szüntelen zabálsz csak és hasad tömöd,
az orvost, ki oly falánk, pénzelheted majd.

Az ördög kisebbíti ballépéseink,
s nagyobb vétkek felé visz közben álnokul.

Romanosz Melodosz

(5. század vége – 560 k.) Sokan őt tartják az első bizánci költőnek, ugyanakkor az egyik legnagyobbnak is; keresztény Pindarosznak is nevezik. Szíriából származott, feltehetőleg Émeszában (ma: Homsz) született. A bérütösi (ma: Bejrút) Szent Anasztaszia templom diakónusa volt, I. Anasztasziosz császár uralkodása alatt (491–518) került Konstantinápolyba, és a Hagia Szófia sekrestyéje lett. Élete végén Kürosz monostorába vonult vissza. Az ortodox egyházban szentként tisztelik, ünnepe október 1.

Mária a kereszt tövében

(Részlet)

1. strófa

Anyajuhként, ki bárányát látja vágóhídra
menni, őrlődik a kínjai közt Mária, és elkíséri őt, miközben szenved,
akár a többi nő, és így kiált fel:
„Hová tartasz, én fiam? Miért e nagy sietség, mondd, utad hová vezet?
Menyegző van Kánában újra? Oda igyekszel?
Hogy vizüket újra borrá változtasd át?
Veled tartsak-e, fiam, vagy inkább várakozom?
Zengjen igéd, ó, Ige: ne hagyj válasz nélkül,
te, ki tisztán megtartottál, ki
fiam vagy és Istenem!

2. strófa

Zord idők eljöttét nem hittem, hogy meglátom:
fiam, sose hittem volna, hogy ezek a törvényszegők őrvöngve
és jogtalanul vetik rád a kezüket.
Még magzataik is azt kiáltják: »Légy áldott!«
Még az imént is pálmaágakkal volt tele az út,
a bűnösök jóindulatát hirdeti irántad.
S most miért fordult minden rosszra?
Ki mondja meg nekem, miért alszik ki a fényem,
miért szögeztek keresztre, ki
fiam vagy és Istenem?

3. strófa

A méltatlan halálba mégy, fiam,
s fájdalomdban nem osztozik senki, még Péter sem, holott megfogad-
ta:

»Ha meg is kell majd halnom, meg nem tagadlak téged.«
És elhagyott Tamás is, aki így szól: »haljunk véle mindnyájan!«
És a többiek, a rokonok, a barátok éppúgy,
s azok, kik megítélik Izrael tizenkét nemzetségét, hol vannak most?
Senki sincs itt közülük, fiam, egyedül halsz meg
mindükért, akiket megváltottál,
akikért elégtételt adtál, ki
fiam vagy és Istenem!”

4. strófa

Látván Máriát, kit kín sanyargatott,
fájdalom gyötört, ki sírt és jajgatott, feléje fordult,
ki belőle vétetett, s így szólott:
„Miért sírsz, anyám, miért engedsz a kínnak, mint a többi asszony?
Hogy ne szenvedjek? Hogy ne haljak meg? De hogy üdvözíthetném másként
Ádámot?
Hogy ne kerüljek a sírba? De hogy kelhetném életre a Hádészban
senyvedőket?

Még ha tudod is, hogy jogtalanul feszítenek keresztre,
miért zokogsz, anyám? Inkább kiáltsd:
»Saját akaratából szenved az én
fiam és Istenem!«

5. strófa

Ádáz bánatod tedd félre, ó, anyám,
nem illik hozzád a sírás, kit kegyelemmel teljesnek neveztek,
ne mosd el könnyekkel ezt a nevet:
ne légy a balgákhoz hasonlatos, ó, minden bölcsességben jártas szűz!
Násztermem közepén állasz te,
ne nyúdd el lelked úgy, mint a kívül rekedt:
nevezd szolgálidnak a nászteremben lakozókat.
Reszketve szaladnak eléd, mind hallgat rád, ó, tiszteletreméltó,
amikor így szólsz: »Hol van az én
fiam és Istenem?«

6. strófa

Zord napját a szenvedésnek keserűvé ne tedd,
hiszen ezért szállt alá az édes a mennyből, akár a manna,
mely most nem Sínai hegyére, hanem öledbe hullott:
ahol megfogantam, miként Dávid jövendölte.
Nézd, ó, tiszteletreméltó, a fogantatás hegyét:
ez vagyok én, mert testté vált benned az Ige.
Ezért szenvedek, ezért üdvözítetek,

ne sírj hát, anyám, sőt, inkább kiáltsd örömmel:
 »Önként vállalta fel a szenvedést az én
 fiam és Istenem!«

6.b strófa

A legtisztább anya e szavak hallatán
 fiához, ki kimondhatatlan csoda folytán öltött benne testet, s általa
 született,

így szólt, még erőtlenebb lélekkel:
 „Mért mondod nekem, fiam: » Miért engedsz a kinnak, mint a többi
 asszony?«

Úgy hordtalak a méhembem,
 ahogy ők is a fiaikat, és keblemből kínáltam neked a tejet.
 Mért kéred tőlem, hogy ne sirassalak, gyermekem,
 mikor sietsz elszenvadni a törvénytelen halált,
 te, aki feltámasztod a holtakat,
 fiam és Istenem!

7. strófa

Tömerdek könnyem – mondta –, fiam, ím, kitörlöm szememből,
 és szívemet még inkább összetöröm,
 de értelmem mégsem maradhat csendben.
 Mért mondod nekem, lelkem: »Ha nem halok meg, Ádám nem üdvözülné.«
 Holott szenvedés nélkül gyógyítottál meg sokakat,
 a bélpoklost is megtisztítottad, s nem éreztél fájdalmat: hiszen így akartad.
 Életerőt adtál a bénának, s téged nem bántott fájdalom,
 egyetlen szavaddal visszaadtad a vak szeme világát, jóságos,
 s téged nem kínozott a fájdalom,
 fiam és Istenem!

8. strófa

Olyan erős vagy, hogy a holtakat feltámasztva nem váltál holttá,
 és sírboltba se zártak, fiam, életem, hogy mondhatod tehát:
 »Ha nem szenvedek, Ádám nem üdvözülné.«
 Parancsolt meg, megváltóm, fölkel nyomban és veszi az ő ágát,¹
 ha pedig a sírba temettetett Ádám,
 hát támaszd föl egy szóval, ahogy a sírból Lázárt.
 Minden néked szolgál, mindenség teremtménye:
 mért rohansz hát, fiam? Ne siess a pusztulásba,
 ne szeresd úgy a halált,
 fiam és Istenem!”

9. strófa

„Sajnos még mindig nem érted, anyám, amit mondom:
 nyisd hát meg elméd, fogadd be a szavakat, melyeket hallgatsz,

¹ Vö. Máté, 9, 6.

és próbáld te magad megérteni, amit mondok.
 Ó, akiről beszéltem korábban, a szerencsétlen Ádám, a gyenge,
 nemcsak testében, de lelkében is
 beteg, s csak ő tehet róla: nem hallgatott rám és vesztébe rohant.
 Értsd meg, amit mondok: ne sírj tehát, ó, anyám,
 inkább kiálts így: »Kegyelmezz Ádámnak
 és kegyelmezz Évának.
 fiam és Istenem!«

10. strófa

Rendkívüli mértéktelensége és torkossága miatt
 betegedett meg Ádám, a Hádész legmélyebb zugába zuhant,
 és ott siratja lelke kínjait.
 Éva pedig, aki egykor lázadásra biztatta őt,
 vele együtt zokog, vele együtt gyötrődik betegen,
 s mindkettőnek meg kell tanulnia betartani az orvos utasításait.
 Érted most már? Érted, amit mondok?
 Ó, anyám, kiálts még: »Ha megbocsátasz Ádámnak,
 bocsáss meg Évának is,
 fiam és Istenem!«

Krétaï Szent András

(660 körül – 740 körül) Bizánci himnuszköltő, a kánon műfajának megteremtője. A himnuszokon kívül szónoákat, szentbeszédeket, homíliákat is írt. Damaszkuszban született, keresztény szülőktől, a legenda szerint hétéves koráig néma volt, s csak a szent áldozat magához vétele után szólalt meg. Kánonjai közül legismertebb a virágvasárnap előtti csütörtökre szóló Nagy Kánon, mely kilenc ódából épül fel, s az ó- és újszövetségi elemek folyamatos összekapcsolása révén ér el saájatos hatást. A katolikus és az ortodox egyház saentként tiszteli, ünnepe július 4.

Nagy Kánon

(részletek)

V.

Éjjel, sötétben indulok, világíts,
 kérlek, te jósaős,
 s kérlek, vezess is engem
 utasításaiddal,
 s taníts engem, Megváltóm:
 akaratod kövessem.

Az életem az éjben jártam végig,
sötétség borult rám,
bűnöknek éjszakája,
mélységes köd homálya.
Te nap fia, megmentőm,
vigyél a fényre engem!

Rúben útját jártam, ó, én, szerencsétlen,
vétket követtem el,
megsértettem én durván
a magasságos Istent,
ágyam szennyeztem én is,
mint ő apja nejevel.²

Megvallom előtted, királyom, Krisztusom:
vétkeztem, vétkeztem,
mint ők, akik eladták
Józsefet, testvérüket,³
ki a megfontoltságnak
s szentségnek gyümölcse volt.

Kiszolgáltatta őt saját rokonsága,
szolgaságra adták,
őt, az édes Józsefet,
akárcsak mi Urunkat:
lélek, téged ugyanígy
adott el gonoszságod.

Az igazságos és megfontolt Józsefet
kövesd, szerencsétlen
és értéktelen lélek:
mértéktelen sose légy,
erőszakos tettekkel
a törvényt meg ne sértsed.

Egykor a kút mélyére szállt le József is,
Uram, uralkodóm,
ahogy te sírba szálltál,
s föl is támadtál újból,
de mit tudnék hasonlót
felkínálni tenéked?

² Vö. Mózes 1. könyve, 35, 22.

³ Vö. Mózes 1. könyve, 37, 28

Téged dicsérünk, Szentháromság, egy Isten:
 szent vagy, szent vagy, szent vagy,
 szent Atya vagy és Fiú,
 a Szentlélek is te vagy,
 osztatlan létezel te,
 örök tisztelet övez.

Te romlatlan, te férfiút nem ismerő,
 ki szűzként vagy anya:
 teáltalad öltötte
 az én testem magára,
 s így lett halandóvá az
 öröklét teremője.

VI.

Hozzád kiáltottam teljes szívemből,
 ki irgalmas vagy, Istenem,
 halld meg a hangomat a Hádész mélyéről is,
 vezesd ki, kérlek, életem
 a pusztulásból.

Megmentőm, csak szememből hulló könnyem
 s mélységből jövő jajszavam
 adom tisztán neked, s közben szívből kiáltom:
 „Vétkeztem ellened, Uram,
 könyörülj rajtam!”

Uradtól, lelkem, jaj, eltávolodtál,
 miként Dátán és Abirám,⁴
 „könyörülj!” – kiálts fel most a Hádész mélyéről,
 nehogy a föld megnyílt szája
 végleg elrejtjen.

Kergén ugrándozó üsző a lelkem,
 Efraímhoz⁵ lett hasonló,
 mentsd meg élted, mint az őz, ki hálóba esett:
 gyakorlat, ész emel szárnyra
 és szemlélődés.

⁴ Dátán és Abirám fellázadtak Mózes ellen, ezért Isten azzal büntette őket, hogy meghasadt alattuk a föld, s elnyelte őket egész házuk népével együtt. Vö. Mózes 4. könyve, 16, 12–34.

⁵ Efraim vagy Efrém: Izrael egyik törzse.

Bizonyítja nekünk Mózesnek keze,⁶
 lelkem, hogyan képes Isten
 leprás életünket újra meggyógyítani:
 még leprásként se veszítsd hát
 reményedet el.

„Hármasság vagyok – mondja –, egylényegű,
 három különböző arcom
 természetében egy közös egységet alkot,
 én vagyok Atya és Fiú
 s isteni Lélek.”

Méhed Istent szült nekünk, ki felvette
 képünket s formánkat magára,
 bár ő teremtett mindent: kérd őt, Istenanya,
 hogy közbenjárásod révén
 megmenekedjünk.

VIII.

Dicsőítik őt az égi seregek,
 megremegnek előtte
 a Kerubok is
 és a Szeráfok: minden
 teremtmény, minden élő
 tisztelje, dicsérje
 s magasztalja fel őt örökké.

Vétkeztem, megváltóm, könyörülj rajtam,
 ébreszd az értelmem fel
 a megtérésre,
 a bűnbánót fogadd be,
 s szánj meg, ha így kiáltok:
 „Vétkeztem, bocsáss meg,
 bűnös vagyok, kérlek, könyörülj!”

Illés, a kocsihajtó felszállhatott
 az erényei révén
 a szekérre, mely
 az égbe irányult fel,⁷
 odahagyva a földet:
 ezt kövesd hát, lelkem,
 ezt a magasba emelkedést.

⁶ A bélpoklosságból való kigyógyítás (akárcsak a kígyóvá lett bot és a vérré vált víz) az egyik bizonyítéka annak, hogy Mózes előtt megjelent az Úr. Vö. Mózes 2. könyve, 4, 6–7.

⁷ Vö. Királyok 2. könyve, 2, 11.

Elizeus, egykor ki felemelte
 Illés lehullt palástját,⁸
 nyomban többszörös
 kegyre talált az úrnál:
 ám te nem részesültél,
 lelkem, ilyen kegyben,
 olyan nagy mértéktelenséged.

Akkor Elizeus a Jordán folyót
 Illésnek palástjával
 érintette és
 ketté vált így előtte:⁹
 ám te nem részesültél,
 lelkem, ilyen kegyben,
 olyan nagy mértéktelenséged.

A súnémi asszony egykor a szentet
 megvendégelte,¹⁰ lelkem,
 jóindulattal:
 ám te nem szállásoltál
 el soha egy utast sem,
 ezért a nászágyból
 kikergetnek majd sírva.

Té az alantas Géházit követted,¹¹
 szerencsétlen lélek,
 minden időben:
 öreg korodra vesd le
 a kapzsiságodat, így
 kerüld a gyehenna
 tüzét el, vesd el gonoszságod.

Uralkodó Atya, társuralkodó
 Fiú és te áradó,
 jámbor Szentlélek,
 az Igének szülője,
 az Atyának igéje,
 élő, teremtő Lélek,
 eggyé lett háromság: irgalmazz!

⁸ Vö. Királyok 2. könyve, 2, 13.

⁹ Vö. Királyok 2. könyve, 2, 14.

¹⁰ Vö. Királyok 2. könyve, 4, 8–17.

¹¹ Géhazi Elizeus szolgája volt, aki pénzt csalt ki az Elizeus által meggyógyított Naamántól. Büntetésül Naamán betegsége, a belpoklosság órá ragadt át. Vö. Királyok 2. könyve, 5, 20–27.

Mint a bíbor festékben a bemártott
szövet, az értelemé,
te makulátlan,
méhedben úgy szövődött
Emánuelnek húsa
egybe: ezért joggal
csodálunk téged, Istenanya.

Iószepe Hümno-graphosz

(810 k. – 886) Bizánci himnusz-költő (amint erre mellékneve, a Hümno-graphosz is utal), a liturgikus költészet egyik legnagyobb alakja, a képimádók előharcosa. Szicília szigetén született, feltehetőleg Palermóban. Családjának egy arab invázió következtében menekülnie kellett Szicíliáról: ekkor került a Peloponnészoszra, majd Thesszalonikébe és Konstantinápolyba. A neki tulajdonított kétszáz kánon közül többnek a szerzősége vitatott.

Kánon a 740. október 26-i földrengés emlékére

(Részletek)

V.

Te pedig, ó, szív, rázd meg magadat most,
látva az Isten rémítő
fenyegetését és kiáltsd:
kíméld meg a néped, mindenható Úr,
szűnjék jogos haragod, ó, könyörületes!

Népedet és a várost, melyet saját véreddel
szereztél, ó, Jézus,
ne sodord a pusztulásba,
rázván iszonyú rengéssel a földet:
az apostolok kara kéri oltalmadat.

A helyes útjaidról, ó, Uram,
tévelygő lelkünk letért,
s méltatlanok lettünk
hozzád, ó, könyörületes és türelmes,
kérünk mégis, te irgalmas, szolgálidhoz légy jóindulatú.

Most a segítség ideje jött el,
a megbékélésé, te szent,
a Fiúval és az Atyával,
míg nem könyörül rajtunk, elesetteken,
s meg nem óv e rettentő haragtól.

VII.

Fennhangon ünnepelünk, téged, nagylelkű Úr,
hiszen szolgálodat
nem küldted a halálba, midőn görcsbe rándult a föld,
s háborgott félelmetesen: csak ránk ijesztettél,
hogy térjenek meg a bűnösök,
s megtarthatd mindünk életét.

A szív mélyéről küldjük sóhajunk
és ontjuk könnyeink,
míg meg nem leljük Krisztust, az irgalmas urat,
ki bűneink sokasága miatt
fenyegetett meg félelmetesen,
hogy e földrengéssel mindenkit kiirt.

Jaj, jaj, kiáltjuk, s összekulcsoljuk kezünk
a magasságos Úr felé,
és nem követjük el soha többé a bűnt:
íme, a Megváltó, a haragos,
az egész földet megremegetteti,
hogy így adjon erőt nekünk.

Hajolj le hozzánk, szolgálidhoz, ó, szeplőtelen,
hogy megmeneküljünk
a halál torkából, Isten haragjától, s a fenyegető
rémület iszonyától,
mely leselkedik ránk
tömérdek bűnünk miatt.

Polgár Anikó fordításai

Palladasz epigrammái

„A szépség gyanús, a szellem pogány, / így ül ködös víznél – túl messze part, / s csak ott, jövődő századok fokán / él egy emberfaj, mely őt érti majd” – idézi meg Faludy György *Pálladász* c. versében az egyik utolsó „pogány” költő emlékét. Palladasz, ez az örökkön méltatlankodó, pesszimista-melankolikus görög verselő a 4. és 5. század fordulóján élt az egyiptomi Alexandriában. 151 epigrammája maradt fenn az ún. *Görög Antológiában*. E válogatás az antológia 10. (buzdító versek és életbölcseiségek) és 11. (szatirikus epigrammák és lakomaversek) kötetébe sorolt költeményekből szemezget.

A csönd

(10. 46.)

Jó, ha az ember a csöndet is ismeri. Erre tanúként
Püthagoraszt hívom s isteni bölcseletét!
Bár nagy szónok volt maga, csak hallgatni tanított:
termékeny nyugalom gyógyszere lett az a csönd.

Epe

(10. 49.)

Szűnyognak, hangyának epéje ne lenne? Pedig van.
S hogyha nekik van, hát mért ne lehetne nekem?
Hogy tűrhetném én epe nélkül a földi világot,
hogy ne fakadhatnék jól ki, ha bánt a világ!
Hogyha epés gúnyversben tréfálkozni se hagynak,
jobb, ha eláll a szavam, és levegőt se kapok.

A józan ész

(10. 50.)

Állítom, nem igaz, hogy Kirké látogatói
(mondja Homérosz bár) farkasok és malacok
lettek! Mert ez a csalfa ribanc kicsinyes nyomorultta
tette a férfiakat! Ennivaló se jutott,
csak moslék nekik! És az erényük a porba vetették!
Mindent megszerzett tőlük a bájaival,
s oktalan állatként tartotta a házban a sok kant.
Ámde Odüsszeusz bölcs volt, az eszére figyelt,
ifjúsága hibáit mind elhagyta, s a gyógyszer
nem Hermésztől jött: józan eszére figyelt.

A pillanat
(10. 52.)

Jól mondtad, hogy a Pillanat istenféle, Menandrosz!
(Múzsák tápláltak és a csodás Khariszok!)
Gyakran a hirtelenül támadt ötlet ragyogóbb lesz,
mint ha a gondolatot érlelik éveken át.

Létünk mint a hajóút
(10. 65.)

Mintha hajóznánk, úgy élünk! Vagy hány-vet a tenger,
vagy zátonyra futunk, vagy felemészt a vihar.
És a hajó kormányát Tükhé fogja marokra,
s persze, bizonytalanul jön-megy a nyílt vizeken.
Van, ki szerencsés, van, ki szerencsétlen lesz az útján,
ám a közös kikötő végül is egy: a halál.

Maradék lét
(10. 79.)

Hogyha az éj elszáll, újból születünk a világra,
egykori létünkéből egy picit nyom se marad.
Tegnap sorsfonalunk idegen, már hűlt helye sincsen,
és maradék létünk éljük az új napokon.
Csak ne panaszkodj, aggastyán, hogy túl sokat éltél!
Mert, ami volt, elmúlt. S más, ami most közeleg.

Élő halál
(10. 82.)

Talán halottak lennének, már mi, hellének,
kiket balsors gyötör s emészt régóta fel,
s csak hisszük, hogy valódi lét s nem álom ez?
Vagy élünk és az életünk halálszerű?

Vágóhíd
(10. 85.)

Minket a végzet hizlal, a város népe a konda!
Vágóhídra megyünk teljesen oktalanul.

Tükhé
(10. 96.)

Halandó ember sorsát hogyha kémlelem,
a nyughatatlan változások rendszerét,
a változó szerencse tarka útjait,
hogy egy koldusszegényből gazdag is lehet,
s a gazdagokból is válhat koldusszegény,
e forgatagban elhomályosul szemem
és mindent gyűlölök, mert minden oly sötét.
Hogy győzhetem le fűрге Tükhé istennőt,
ha oly szeszélyesen bukkan s titokban föl,
és úgy viselkedik, mint egy kacér ribanc?

Talán
(10. 97.)

Számtalan évet töltöttem már nyelvtanozással,
Hádészban vár rám tán a szenátori poszt!

A bölcs
(10. 98.)

Hogyha az ostoba ember tud hallgatni, bizony: bölcs.
Rejti betegségként parlagi mondatait.

A jó orvos
(11. 281.)

Így szólt Hádész Magnoszt látva a lenti világban:
„Föltámasztja ez az orvos a holtakat is!”

A ronda nő
(11. 287.)

Ki ronda nőt vett el, csinálhat bármit az,
ha lámpást gyújt is, csak koromsötétben él.

A borbély és a szabó összecsapása
(11. 288.)

Egy borbély s a szabó küzdött meg a harc mezején épp:
szíven szúrta a tű, és a borotva kimúlt.

A haszon
(11. 289.)

Villámgyorsan rabolják el kis életünk!
Bevételét könnyvelte épp az uzsorás,
egyetlen perc alatt elérte végzete,
a hasznót ujjá közt szorongathatta még.

A bérfirkász
(11. 291.)

Mi jót tettél a városnak, te bérfirkász,
rágalmazó gúnyversekért jó pénzt kaptál,
s jambust árultál, mint szatócs az olajat?

A ló
(11. 293.)

Egykor Olümpiosz egy lovat ígért, s hozta e farkat,
melynek a legvégén egy gebe is lihegett.

A gúnyversek
(11. 340.)

Gúnyverset nem firkálok, leszögeztem ezerszer,
túl sok a tökkelütött, s rám köpi mind a dühét!
Ámde az ostoba Panthagathosz buta képe bevillant,
és költői dühöm vers-heve újra kitért!

A bérbeadás (11. 351.)

Egy sörfőző kérte, kiadtam bérbe a pincét.
 S egy bokszbajnok jött. Szíven ütött a dolog.
 Megkérdeztem: „Hát, te ki vagy? Bérló? Mit akarsz itt?”
 Kis híján máris képen ütött a fiú.
 Elmenekültem. Féltem, a fickó szétveri képem!
 Sörfőzőből hogy lett egy ilyen dromedár?
 Bokszbajnok Kasztor, Polüdeikész s Zeusz atya, kérlek,
 hallgassátok meg óhajomat! Te nagy ég,
 ments meg az állattól! Add, hogy sose kelljen a lakkbért
 bokszmérkőzéssel szedni havonta be majd!

Mindentudás (11. 355.)

Azt mondd, mindent tudsz, s mindenben közepes vagy.
 Hogyha a „minden” vonz, semmi saját se marad.

Apa és fia (11. 357.)

Egy apa és fia versengett, melyik kicsapongóbb,
 és a vagyont melyik tünteti el hamarabb.
 Minden pénzt fel is éltek, örökkön csak lakomáztak.
 Egymást falják föl majd ezután a felek?

A remeték (11. 384.)

Mind remeték? Ez a sok? Tömegessé vált a magányuk?
 Mekkora „szent” tömegek színlelik itt a magányt!

Ebéd (11. 387.)

Egyszer ebédel az ember. Ugyan! Ha netán Szalamínosz
 hív meg ebédre, sietsz is haza, s újra eszel.

Csehy Zoltán fordításai

Tadeusz Rózewicz

A költészetem

semmit nem tolmácsol
semmit nem tisztáz
semmit nem panaszol el
nem foglalja magában a teljességet
nem vált valóra semmilyen reményt

nem teremt új játékszabályokat
nem vesz részt a játékban
meghatározott helye van
amit be kell töltenie

ha nem ezoterikus a nyelve
ha nem eredeti a beszéde
ha nem ejt ámulatba
valószínűleg így kell ennek lennie

kielégíti a maga szükségleteit
kihasználja a lehetőségeit
és saját korlátain belül
eljátszogat magával

nem lép más helyébe
nem helyettesíthető mással
nyitott mindenki számára
mentes a rejtélyektől

rengeteg feladata van
melyekkel soha nem tud megbirkózni

A Pegazus etetése

Leopold Staff emlékének

Világra jött egy kiscsikó
vakon
vérben ázva
összecsukott szárnyal

mely fölött megtorpant a tűz nyelve

azután elkezdődött a repüléstanóra
a lábak
és a szárnyak
nehezen akartak engedelmeskedni

a kimerültet egy asszony eteti

fehér
fekete
rózsaszínű

kockacukrot
nyújt neki
a tenyerén

s amíg teheti
elhallgatja előle
Christian Friedrich Hebbel
szavait

A költészet öngyilkosság

Ki a költő

költő az aki verseket ír
s az is aki nem ír verseket

költő az aki leveti láncait
s az is aki láncokat vesz magára

költő az aki még hinni tud
s az is aki már nem hisz el semmit

az aki elesett
s az aki talpra áll

költő az aki itt hagy bennünket
s az is aki elmenni nem tud soha

Írtam

Írtam
hosszú percek órák óta
egész estén éjszakán át
reszkettem
a dühtől vagy éppen önkívületben
üldögéltem némán
előntötte szememet a könny
már nagyon hosszú ideje írtam
amikor arra eszméltem hirtelen
hogy nincs toll a kezemben

X X X

Ki kötözte össze a kezem

jeleket hagyok magam mögött az úton

ez a madarat jelenti
ez az eget
ez a madarat jelenti
az ég nélkülit
a szárny nélkülit
a vakot
ezek nem szárnyakat utánzó kezek

Korrektúra

A halál nem javít ki
a versben egyetlen ékezetet sem
a halál nem korrektor
nem jóindulatú szerkesztő
úr

a rossz metafora halhatatlan

az elhunyt pocsék költő
holtában is pocsék költő marad

az unalmas halála után is untat
az ostoba a síron túlról
még ostobábbakat fecseg

Mars

Szoba

melyben egy
öt- vagy hattagú
család üldögél

van aki könyvet olvas
van aki fényképeket nézeget
van aki a háborúra emlékezik
van aki alszik van aki kimegy
van aki csendben haldoklik
van aki vizet iszik
van aki kenyeret szel
Janek az A betűt gyakorolja
egy lovagot rajzol égszínkéék sarkantyúval
van aki nekivág a Holdnak
van aki rózsát madarat halat hozott
hó hull
harang zúg

Mars érkezik
teljes fégyverzetben
s feldúlja
a szobát

Hagyjatok békén

Felejtsetek el bennünket
a mi nemzedékünket
éljetez emberként
felejtsetek el bennünket

mi a növényeket
köveket is irigyeltük
irigyeltük a kutyákat

a legszívesebben patkányok lettünk volna
mondtam akkor a nőnek

a legszívesebben nem lettünk volna
a legszívesebben elaludtunk volna
hogy csak a háború után ébredjünk fel
mondta a nő lehuny szemmel

felejtsetek el bennünket
ne kérdezzetek a fiatalságunkról
hagyjatok békén bennünket

Nevetés

A kalitka olyan sokáig zárva volt
hogy kikelt benne egy madár

a madár olyan sokáig hallgatott
hogy a nagy csendben rozsdásodó
kalitka kinyílt

a csend olyan sokáig tartott
hogy a komor rácsok mögül végül
nevetés tört elő

Tóth László fordításai

Tadeusz Rózewicz (1921–2014) lengyel író, költő, drámaíró, a 20. századi lengyel irodalom meghatározó alakja, ismert számos magyar fordításban is.

A Napkút Kiadó kortárs magyar írók önlexikonának kiadására készül: ki-ki maga írja magáról szócikkét – komolyan vagy játékosan. Csehy Zoltán, Fellingner Károly, Tózsér Árpád és Tóth László magabemutatása – mustra-előzetes.

Csehy Zoltán

Született: 1973, Pozsony. Meglehetősen bizonytalan sorfaj, lüktetése (a ionicus a minore látszat ellenére) általában daktilikus, olykor jambikus, de meglepő fordulatokra is képes, például erős erotikus ingerek hatására priaposzi sorrá változik, de még a cizellált szapphói strófa sem idegen tőle. Rímképlete meghatározhatatlan: ha valamivel összecseng, akkor viszont több strófán át is kitart. Kedveli a parnasszusi magaslatot és a melegebb égtájakat egyaránt, ahová kritikusi szívesen küldik. Különféle nyelvekre konvertálódik és konvertál. Saját lüktetésére és fiziológiai-szellemi korlátaira alkalmazta többek között Martialis, Sztraton, Petrarca, Poggio Bracciolini és Pasolini dikcióját. Mondhatnánk úgy is: ezeket mind magáévá tette, és a védekezés még csak eszébe se jutott. Muzikális: egy egész operakalauzon át kísérletezett hallása és ízlése csiszolásával. Azóta kevesebbet énekel zuhanyzás közben. Egy egész könyv erejéig elutazott Szodomába: útikönyve oda-vissza érvényes ezoterikus kalauz a múlttól a jelenig. Ritmusszerkezete az antikvitásnál időz a legszívesebben, de reneszánsz komponenseket is befogad: sok, egyesek szerint monoton humanista ritmusképlet csontvázára teremtett húst, mely egyelőre nem romlott meg. Műfajait, formáit változtatja, nem ijed meg egy-egy erőteljesebb sormetszettől, s ha csonkul a láb, hát csonkul, ha emelkedik a sor, hadd emelkedjen, ha hímrím, hát hímrím. Az utóbbi időben megszerette az edzőtermet is, verseit zsírleszívásnak és súlyzóterrornak vetette alá: hadd feszüljön, ami arra való. Feszül.

Fellingner Károly

1963. november 20-án született Pozsonyban, de gyerekkorától Jókán, egy félig Csallóközhöz, félig Mátyusföldhöz tartozó faluban tengeti mindennapjait. Idegen hangzású nevével nehezen barátkozott meg (apai nagyapja szerelemgyerekként édesanyja nevét kapta a keresztségben), de ha azt hibásan írták le, mindig fel(l)ingerelték vele. Ismerősei közül többen született poétának tartják (hétévesen írta első fellingerkeit), de ő a sikertelen újságírói és pedagógiai felvételik után agronómusként keresi a megélhetést. Agronómusi munkakörének köszönve összegyűjtötte szülőföldje meséit, mondáit, hiedelmeit. Költeményei eddig tíz idegen nyelven jelentek meg könyv alakjában, de ez a tény inkább elbizonytalanítja, mint hogy jóleső érzéssel töltené el. Galántán a magyar gimnázium lapját Talamon Alfonzzal szerkesztette, majd az úgynevezett Iródia

irodalmi csoportosulás vette szárnyai alá. Sokáig csak szlovákiai magyar lapokban publikált, majd amikor olyasmit olvasott, hogy ez nem dicsőség, az érték a magyarországi megjelenés, elküldte verseit az anyaország folyóirataiba. Mára több tucat lap lehozta verseit, meséit, gyerekverseit. A katonasági (Liberec, Prága) éveknek is köszönhetően a cseh költők, Vladimír Holan és Jaroslav Seifert hatottak rá leginkább. Tagadhatatlan viszont Pilinszky János, Paul Celan hatása is. Aztán a filmrendezők nagyjai: Antonioni, Visconti, Jancsó Miklós.

Mostanság ontja a könyveket, a 31.-nél tart, de bármikor képes elhallgatni. Ezt a tulajdonságát örökölte, magával hozta.

Tóth László

(*Alter Egon szócikke Tóth Lászlóról*) Ismeretlen költő, író, szerkesztő és műfordító a XX. század második feléből. 1949. szeptember 26-án született Budapesten, még a XX. században, s noha már jócskán benne a XXI-ben, még mindig ott maradt, báva pillantásokat vetve erre a mostanira. Gyermekkorára nagy részét viszont Csehszlovákiában töltötte, ám azóta felváltva rója az utakat a magyar és a szlovák főváros közti, kétszáz kilométer hosszúságú s nagyjából ötven kilométer szélességű térben, bőszen keresve identitását hol a többségi, hol a kisebbségi magyar keretek között. Ebből is, azaz kétlakiságából is következik sehová nem tartozása, két hazában (is) gyökerező örök hontalansága. Föltehetően egyenesen e végletes frusztráltságából ered, hogy tizennyolc éves korától újságot és könyveket ír és szerkeszt, azaz hivatásos olvasó is egyben, abban az eltökélt reményben, hogy egyszer talán neki is sikerülhet megtanulnia írni és olvasni. S volt még egy téveszméje, hogy ily módon talán tehet valamit közösségéért, de vén korára rá kellett jönnie, hogy ugyan emberek veszik őt körül számosan, de közösség nem. Vagyis bár sokan mondják magukat barátjának, ő vaksin hunyorogva botorkál közöttük mégis, és közösségére nem lelvén, most már magányos marad örökre. S nem tartozva se ide, se oda, sok szék között a pad alatt tengeti kivénhedőben levő számológépe – meg szűkebb családjára és könyveire – társaságában alkonyba érő életét. Sok mindent csinált eddig, s egészségtelenül sok minden érdeklődött ma is – azaz igazából nem ért semmihez, s ha némi erénye mégis van, az esetleg talán az lehet, hogy mindenhez egy keveset. A kívülálló számára így szellemi polihisztornak tűnik, a bennfentesek számára viszont bárgyú kívülálló maradt, aki ugyan érdemel némi tiszteletet, de hál' istennek nem kell őt komolyan venni(ük).

Írt verset, mesét, gyermekverset, regényt, drámát, esszét, irodalmi és színházi tanulmányt és kritikát, irodalmi interjúkat; foglalkozott népmese-feldolgozásokkal, irodalom-, sajtó-, színház- és művelődéstörténettel, belekontárkodott a történettudományba és a helytörténetbe; megnyilvánult képzőművészekről és műkedvelő mozgalmakról; négy nyelvből fordított verset, elbeszélést, regényt, gyermekirodalmat, színművet, tanulmányokat és esszéket, történeti monográfiát; szervezett alapítványokat, kisebbségtudományi folyóiratot; könyvkiadókat hozott létre és irányított, különböző irodalmi és könyvszakmai bizottságokban dolgozott... akár példátlan (példás?) szétforgácsoltsága dokumentumainak

puszta sorolásával is ki lehetne tölteni az ezen (ön)értékeléshez kapott legfeljebb hatezer leütésnyi terjedelmet. Mindebből (is) következően színháztörténeszek közt ő a legjobb költő, művelődéstörténeszek közt a legjobb gyermekíró, irodalmi esszéivel méltán emelkedik ki sajtótörténeszek közül, stb. E már-már idegesítő sokféleségének egyetlen magyarázata: egész életén végighúzódo heves vágya, hogy önmaga legyen (lehessen), művei balszerencsés eltökéltséggel (szinte) kivétel nélkül az egyéni és közösségi identitás kérdései körül szerveződnek. S ez oly mértékben felőrölte az erejét és lekötötte idejét, hogy végül is arra nem futotta belőlük, ami egész életében leghőbb vágya volt: hogy erős egyéniség legyen – messziről felismerhető, határozott arcvonásokkal, karakterjegyekkel. Hacsak nem épp ebben az elkeseredett és folyamatos identitáskeresésben lelta meg saját identitását...

Van József Attila-díja, s még vagy féltucatnyi, de több is lehet azokból, melyek elkerülték s rendre elkerülik őt, mert magányosságából eredően épp akkor nem jut az illetékesek eszébe, amikor pedig épp kellene. Könyvei száma – egybeszámítva eredeti műveit, fordításait és a nevéhez köthető szerkesztéseit, összeállításait – elér(het)ji a százat, ami valószínűsíthetően *több* lenne, ha *kevesebb* könyvet adott volna ki (s a mások műveiből szerkesztett könyvei közül mondjuk húsz helyett további, most már megíratlanul maradó két vagy három saját munkát tett volna le az asztalra). Művei közül azonban – véleménye szerint – még így is kiemelhető néhány, így például: versek – *A hangok utánzata* (1971), *Istentelen színjáték* (1981), *Ötödik emelet, avagy Egy éden bugyrai* (1985), *Hármaskönyv* (1994), *Átváltozás, avagy Az »itt« és az »ott«* (összegyűjtött versek és értelmezések, 1967–2003), *Kötélen, avagy Amint az ég...* (2008); mesekönyvei – *A boszorkány porszívója* (meseregény, 2004, 2014), *Az ellopott nagymama és további régi-új mesék* (2015); íróportréi, interjúkötetei – *Vita és vallomás* (1981), *Szó és csend* (1994), *Hatszernközt, avagy Korbúcsúztató* (1998); tanulmány és esszékötetei – *Párhuzamok, kitérők* (1991), *Elfeledett évek* (1993), *Lapszél* (1997), *Egy öngyűjtő feljegyzései, avagy Eszmék, rögeszmék, toposzok* (2009), *Határsértők – Önarckép másokban* (2015), *Amikor az író olvas* (2016); színháztörténete – *A komáromi magyar színjátszás története I-II.* (1997, 1998), *„...nagy haszna a teátrumnak”.* *Régi s új színháztörténeti dolgozatok Komárom és Pozsony múltjából* (2017); a vele készült beszélgetésekből állt össze – *A szövegember* (2014); róla szóló monográfia – Filep Tamás Gusztáv: *Tóth László* (2010). További műveit, illetve az életével, pályájával kapcsolatos egyéb adatokat és értékeléseket lásd honlapján: www.tothlaszlo.sk.

Tózsér Árpád

Költő, irodalomtörténész, műfordító. Született Gömörpéterfalán, Mitteleurópában, 1935. október 6-án, azaz bele a történelem sűrűjébe. Polgári foglalkozásai: szerkesztő, majd egyetemi oktató, 2002-től pedig (amikor a pozsonyi Comenius Tudományegyetem oktatójaként nyugdíjazták) 2012-ig a Madách-Pozsonium Könyvkiadó főszerkesztője.

Ma, nyugdíjasként, megint mogorva ember, olyan elviselhetetlen figura, mint amilyen fél évszázaddal ezelőtt volt, amikor is elindult Gömörország rengetegeiből (amelyek helyére az ókori kartográfusok még rendre azt írták: *Hic sunt leones*, azaz hogy lakatlan terület, csak oroszlánok lakják), s fiatal oroszlánként, pardon!, költőként úgy gondolta, hogy – Goethe receptjének megfelelően – búskomornak kell lennie, s az első verskötetének azt a címet adta, hogy *Mogorva csillag*. Ma mint nyolcvanéves aggastyán már Herakleitosz módján komor, aki tudvalevően azt tartotta, hogy minden álom, amit alva látunk, s minden halál, amit ébren tapasztalunk.

Műveinek válogatott jegyzéke: *Mogorva csillag* (versek, 1963), *Kettős úrben* (versek, 1967), *Az irodalom valósága* (tanulmányok, kritikák, jegyzetek, 1970), *Érintések* (versek, 1972), *Genезis* (esszék, versek, interjúk, 1979), *Szavak barlangjában* (tanulmányok, kritikák, esszék, 1980), *Adalékok a Nyolcadik színhez* (versek, 1982), *Régi költők – mai tanulságok* (irodalomtörténeti tanulmányok, 1984), *Történetek Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról* (versek, 1989), *Escorial Közép-Európában* (esszék, tanulmányok, 1992), *Pozsonyi Páholj* (esszék, jegyzetek, publicisztika, 1994), *Mittelszolipszizmus* (versek, 1995), *Leviticus* (versek, 1997), Vladimír Holan: *Éjszaka Hamlettel* (a cseh költő poémája magyarul; 2000), *Finnegan halála* (versek; 2001), *Milétoszi kumis* (tanulmányok, 2004), *Tanulmányok költőportrékhoz* (versek; 2004), *A Matryosa-baba szubjektuma* (esszék, jegyzetek, interjúk, 2005), *Faustus Prágában* (drámai költemény, 2005), *Léggökökerek* (versek, 2006), *Szent Antal disznaja* (napló, 2008), *Csatavirág* (létdalok, 2009), *A vers ablakán kihajolva* (válogatott versek, 2010), *Érzékek csöccseléke* (napló, 2011), *Faustus Pozsonyban* (esszék, publicisztikai írások, jegyzetek, 2012), *Fél nóta* (versek, 2012), *A kifordított ember* (napló, 2013), *Einstein a természetet olvassa* (napló, 2015), *Erről az Euphorboszról beszélnek* (összegyűjtött versek, 2015).

Fontosabb díjai: József Attila-díj (1993), Füst Milán-díj (2002), Kossuth-díj (2004), a Nemzet Művésze díj (2014).

Ezek tehát a költő, irodalomtörténész, műfordító Tózsér Árpád életének és életművének a vitathatatlan tényei, ezek után – a lexikon-szócikk műfaji parancsa szerint – részletesebb életrajz és műértékelés kellene következzen, de a szócikkíró abban a szerencsés helyzetben van, hogy mindezt elvégezte műveiben maga az alkotó: naplói afféle önéletrajzi regényként, tanulmányai, kritikái alkotói módszerei elemzéseként is felfoghatók. De ha verseit figyelmesen olvassuk, még azokban is találunk bőven önreflexiót, azaz önéletrajzi elemet, sőt alkotáslélektant és műhelyvallomást is. A nagy kérdés, hogy mennyire megbízható az alkotó emlékezete, hogy mennyire vegyül az a képzeletével? És a még nagyobb dilemma: mi közünk az író életének azon kiterjedéseihez, amelyek így vagy úgy nem részei-elemei az életműnek?

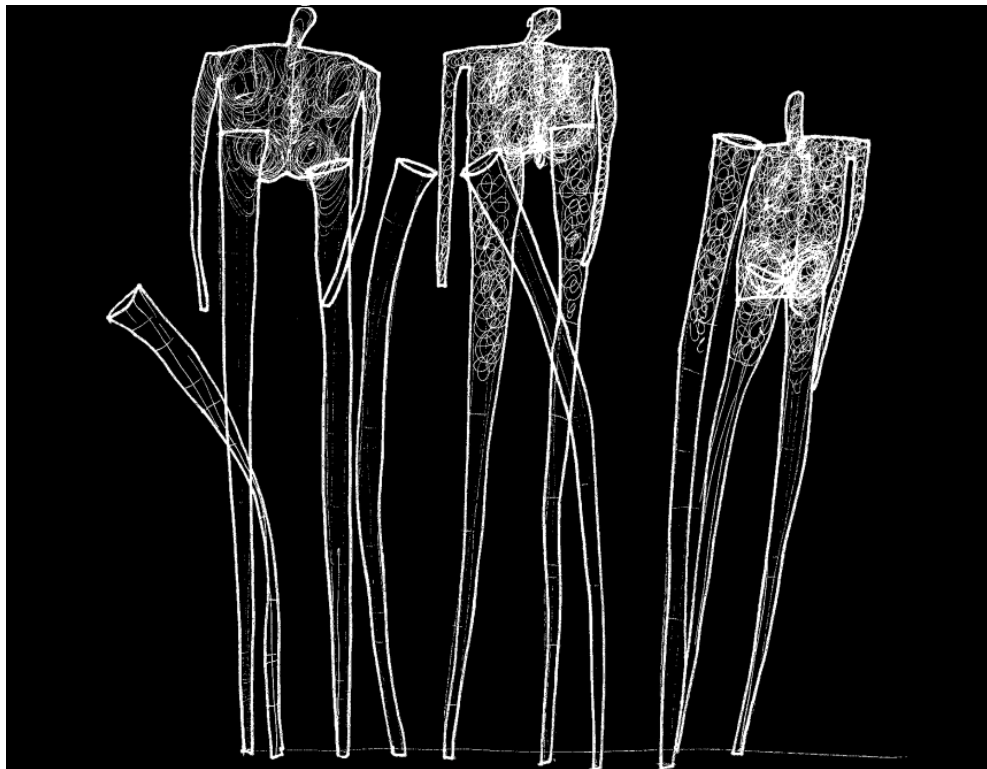
Fogas kérdések! Mindenesetre az is ténynek látszik, hogy a tőzséri életmű markánsan két periódusból áll: az első két verskötetete (emlékezzünk: a *Mogorva csillag* és a *Kettős úrben*) azt a meggyőződést sugallja, hogy a látvány s a látvány kiváltotta szubjektív (érzelmi) és objektív (konkrét cselekvésbeli) reakció pontos leképzése az objektíve létezőnek, a második periódus (ez az első szakasz tíz évével szemben mintegy fél évszázadot ölel föl) viszont egyrészt ennek az alkotói alapállásnak a kritikája, másrészt annak a beismerése, hogy a vers és

általában az irodalom bizony nem más, mint az emlékezet és a képzelet műve, tehát erős kritikai fenntartásokkal kezelendő, és csak így fogadható el.

Valahogy úgy, ahogy azt e szócikk bevezetőjének Nagy Homályosa, a filozófus Herakleitosz tartotta az íjról és a nyílveszőről, illetve a lantról és a dallamról: az ellentét a visszacsapó illeszkedésben van összhangban önmagával. Aminek következtében persze a műhatás is csak olyasvalami, mint a nyíl, a hang meg a – malomkő: kit hogyan talál meg. A művész a hitellel csak önmagának számol el. (De ha nem számol el, azt a mű könnyörtelenül leleplezi!)

S mindebből, az életmű műfaji heterogénségéből (lásd a címlista műfaji megjelöléseit!) és ellentmondásaiból az derül ki, hogy Tözsér Árpád irodalmi ténykedésében van valami a kalandor vakmerőségéből, könnyelműségéből és felelőtlenségéből. Feltehetően ezt a kalandorságot eufemizálta Lator László (nem akarván barátját nagyon megsérteni) *állhatatlansággá*, amikor is a költő hatvankettedik születésnapja előtt azt írta: „Ez a rokonszenvesen állhatatlan költő mintha megint változóban volna.”

A nyolcvanéves költő még mindig ír, mindig kalandozik. Még mindig állhatatlan és – kiállhatatlan.

FERDICS BÉLA MUNKÁJA

Balázs Géza

Hétfő-, kedd- és szerdahelyek...

A vásárok helynévrajza

A vásár – a régi magyar nyelvben sokadalom, sőt szabadság – a kereskedelem, az árucseré, az adásvétel alkalmá. A vásáros- vagy vásárhelyjelleg rangot ad egy településnek. A vásárohelyek rendszerint földrajzi központokban, például szárazföldi és vízi utak kereszteződésében, tájegységek középpontjában vagy találkozásánál alakultak ki. Természetesen a vásárohelyek többszintűek: lehetnek akár országosak vagy félországosak, de lehetnek egy egészen kicsiny tájegység valamilyen módon kiemelkedő helységei. Végső soron, tágabb értelemben valamilyen „vásár” minden településen volt és van – rendszerint a templom környékén (kirakodóvásár, piac, hetipiac). Sőt napi vásár is volt, amelynek neve Veszprémben például: asszonypiac.

A vásárhelyek és a környező települések között sokirányú kapcsolat jött létre. Mivel rendszerint a vásárhelyek közlekedési gócpontok voltak, sugárirányban oda tartottak az utak. A vásározóhely vagy egy kiszélesített utca, vagy egy tér volt. Ehhez települtek a vásározással kapcsolatos szolgáltatások: vámházak, kocsmák, egyéb boltok, beszállók (szálláshelyek).

A vásárok jelentőségét hatókörük (azaz a vásárkörzet) határozza meg. Ettől függően beszélhetünk országos, táji (tájegységi) és helyi vásárról. A vásárok jellege és gyakorisága a vásárok középkori jogi szabályozásából

fakadt. A vásárokat meghatározták a környezet kereskedelmi-gazdasági viszonyai, de az éves munkarend is, így beszélhetünk tematikus vásárokról, pl. komlóéri, dohánysimítási, búzaszentelői, szentistváni, szentandrásai, aratási, szüreti, juhnyírási stb. vásárokról, valamint búcsúvásárokról, amelyek az adott település patrocíniumával kapcsolódtak össze.

Álljon itt egy példa a székesfehérvári vásárokról. Az egyes vásárokat időpontjuk szerint is megnevezték: böjti, tavaszi, nyári, őszi, Szent György-napi, Szent Iván-napi, bertalani, dömötöri vásár. De nagyobb mennyiségben árusított gyümölcsről is hivatkozhatunk rájuk: Szent Iván-napi cseresznyevásár, bertalani dinnyevásár, dömötöri gesztenye- vagy dióvásár.

A vásárok lehetnek egy- vagy többnaposak (két- vagy háromnaposak). Ugyanazon a helyen lehetett egyszer országos, máskor rendszeres hetivásár. A vásárok két nagy típusa: az állatvásár és az iparcikkvásár (kirakodóvásár), de további szűkítések is léteztek, pl. lóvásár, szarvasmarhavásár, búzavásár, esetleg a konkrét helyre utaló: hídivásár, illetve voltak olyan különlegességek is, mint a leányvásár.

A leányvásár szó kétségtelenül érdeklődést kelt a mai emberben: miről is lehetett ott szó? Természetesen szó sem volt leányok adásvételéről! Korábban egész Európában elterjedt

szokás volt, hogy a vásárral vagy búcsúval egybekötve ismerkedési, találkozási, bemutatkozási alkalmakat szerveztek a fiataloknak és családjuknak. A leányvásárt rendező települések messze földön híresek voltak, néhány nevezetesebb: Mátészalka, Máriapócs, Zombor, Vajszló, Zengővárkony. A házasodni akaró fiatalok ezeken az alkalmakon magukat kidíszítve összejöttek, ismerkedtek, ugyanakkor sokszor a szülők megtárgyalták az anyagiakat, például a hozományt.

Bár a vásárok magyar néprajzának több jeles kutatása és leírása létezik, arra még nem vetült figyelem, hogy a vásárközpontoknak milyen nyelvi jelentőségük volt. Nem vizsgáltuk még meg a vásárközpontoknak a nyelvjárásokban játszott szerepét – ilyen lehet például a nyelvi-nyelvjárási kiegyenlítődség, de általában a nyelvi kapcsolatokban játszott szerepük (például új megnevezések, terminológia terjesztése, két- és többnyelvűségi hatások). Erre mai példáink is bőven vannak, gondoljunk csak a kelet-közép-európai hiánytársadalmak árucseré-alkalmaira, a „lengyel” vagy „KGST”-piacnak nevezett jelenségre, vagy akár a mai „kínai” piacra.

Fölvetődött, hogy a magyar nyelvben a kettős (külső-belső) helyhatározói toldalékolások (-on/-en/-ön vagy -ban/-ben) is talán a vásárhelyekkel vannak kapcsolatban. Ma leginkább nyelvhelyességi probléma, hogy valaki azt mondja, Csíkszeredán vagy Rimaszombaton (a helybéliek soha nem tévesztenék el, hogy Csíkszeredában és Rimaszombaton). Szilágyi N. Sándor veti föl, hogy ennek a raghasználatnak a szabályát pusztán a helységnév alapján nem lehet pontosan megállapítani, lehet, hogy egy korábbi, mára már elhomályosult „rendszer”, a hajdani vásároshelyek toldalékolása

állhat mögötte. Esetleg összefüggés lehet aközött, hogy az emberek vásárba, vásárra, piacra jártak – és a helységnévhez járuló rag között.

Jellegzetes, régi magyar (ómagyar) névadási mód, hogy a települést a hétnek arról a napjáról nevezik el, amelyik napon a hetivásárt tartják. Bár létezik a hét valamennyi napjára vonatkozó helynév, némelyik ezek közül már elhomályosult (hétfő, kedd), s általában – a mintegy tizenkét és fél ezerre tehető településnév-anyagban – a pár tucatnyi vásárnapos helynév nem látszik számottevőnek. (Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótárában* Magyarország helyneveinek számát 1913-ban 12.537-ben, Horvát-Szlovénországgal együtt pedig 14.004-ben állapítja meg.) Ennek ellenére van némi tanulsága a vásárnapos helynevek áttekintésének.

Lássuk a legjellemzőbb példákat a heti vásárnapokra utaló helynevekre:

hétfő: Hetvehely (hétfő-hely, Baranya megye)

kedd: Kéthely (kedd-hely, Somogy megye), Répcekehely, Vérteskehely, Tardoskedd

szerda: Dunaszerdahely, Csíkszereda, Nyárádszereda, Szeredaszentanna

csütörtök: Csütörtök (helység a Csallóközben, Dunaszerdahelytől nyugat-északnyugatra, Csallóközcsütörtök), Csütörtökhely (Szepesség, Lőcse mellett), Detrekőcsütörtök, Vágcsütörtök, Őrcsütörtök (Hegyeshalom és Mósoszentjános határrészeiből alakult község, ma Várbalog)

péntek: Péntekhely (lakott hely Látrány belterületétől északra)

szombat: Szombathely, Bakony-szombathely, Lentiszombathely, Rimaszombat, Szepesszombat, Erdőszombattelke, Mezőszombattelke.

vasárnap: Az összetett szó előtagja a vásár szóból származik, az á-ból elhasonulással lett a. Utótagja a időre, időtartamra vonatkozó nap. Az *Etimológiai szótár* szerint az elnevezés még a pogány korban keletkezhetett, és a vásározásra, vásártartásra utalt. A vásározással kapcsolatos helynevekben legnagyobb részben a vásár szó szerepel. (Érdekeség, hogy a szótár szerint hasonló, azaz vásár+nap összetétel létezik más nyelvekben is, pl. az oszmán-török régi bazar-güni, illetve azerbajdzsán basar-günü.) A magyar nyelvterületen a vasárnap a legszigorúbb munkatiltalmi nap. A vásárokat föltehetőleg ezért időzítették vasárnapra. Az emberek nem dolgoztak, templomba mentek, rokonokat látogattak, ez az idő alkalmas volt arra, hogy vásárba menjenek, nézelődjenek, kikapcsolódjanak.

vásár: Vásárhely, Fugyivásárhely, Gyerővásárhely, Hódmezővásárhely, Kékesvásárhely, Kézdivásárhely, Kisvásárhely, Marosvásárhely, Orbászvásárhely, Somlővásárhely, Torontálvásárhely, Vásárosbéc, Vásárosdombó, Vásárosfalu, Vásárosmiske, Vásárosnamény, Vásárosszentgál, Vásárosvárad, Vásártelke, Vásárút, Pétervására, Balavásár, Jászvásár, Martonvásár, Mirkvásár, Románvásár, Sárvásár, Szeretvásár, Újvásár, Alsóvásárd, Felsővásárd.

Ha rögtönzött gyűjtésünket áttekintjük, akkor kitetszik belőle, hogy a vásárokról vonatkozó helynévkészlet legnagyobb részben a vásár szót tartalmazza, a hét napjai közül pedig kiemelkedik a csütörtök, azután a kedd, szerda és szombat, s végül alig van vásáros helynév hétfővel és péntekkel kapcsolatban. A hétfőt magyarázhatjuk azzal, hogy a vásárok nagyrészt hétfévégén voltak, hétfőn

pedig inkább az egyéb munkákkal kellett foglalkozni. A péntekre talán egyházi magyarázatot adhatunk: a böjtölést, bár ez korábban szerdára is vonatkozhatott. A böjtölés során tartózkodni kellett a hústól, a zsíros ételektől (egyes esetekben általában az étkezéstől), a vásárok pedig értelemszerűen falatozási alkalmak is voltak, tehát összeütközésbe kerülhetett az étkezési korlátozás és a vásározás. Figyelemre méltó, hogy pénteken a legényeknek sem volt ildomos lányos házhoz járni. (Az egyetlen péntekre utaló Péntekhely megnevezés voltaképpen nem is vásárhely, hanem egy külterületi megnevezés, könnyen lehet, hogy ennek inkább vallási vonatkozása van.)

Nem múlhat el vásár vásárfia nélkül. A vásárfia vásárból származó ajándékot jelent. A vásárfia régi összetett szó, azon szavak csoportjából, amelyek birtokos szerkezetből (valaminek a valamije) keletkeztek. Hasonlít rá az ugyanazon jelentésű búcsúfia, valamint a karácsonyi ajándék jelentésű angyalfia. További hasonló módon létrejött összetett szó a barátfüle, az istennyila is.

A vásárfiát rendszerint a szülők, nagyszülők, keresztszülők vásárolták, vitték haza gyermekeiknek, unokáiknak, keresztyerekeiknek. A vásárfia korábban a leggyakrabban élelmiszer volt, ezért madárláttá vásárfiának is nevezték (kalács, sütemény, cipó, mézeskalács). A szerelmi vásárfiát a legények vásárolták. A leggyakoribb mézeskalács-vásárfia felirata ez volt: „Szív küldi szívnek szívesen”, de guzsaly, fésű, selyemkendő, fa- és cserép csigacsináló is lehetett szerelmi vásárfia. A tréfás vásárfiáknak külön repertoárja volt: humoros, szókimondó feliratos butéliák, csali korszók – ez

a szokás máig divatozik, gondoljunk csak az ajándékboltok kifogyhatatlan ötlettárára. Csakhogy ezeket a mindennapos ajándéktárgyakat már senki sem nevezi vásárfiának.

A vásárok helynévrajzából, a vásárok helynevek toldalékolásából, a vá-

sári megnevezésekből (asszony piac, leányvásár, vásárfia, búcsúfia) számos történeti jelenség bontakozik ki, s a helynevek, szavak vallatása egyes esetekben máig nem tisztázott kérdésekre adhat választ. A vásárokból használt nyelv, nyelvek kérdése pedig további kutatási feladat lehet.

Felhasznált irodalom

- Dankó Imre, *Vásár*, in: *Magyar néprajzi lexikon*, 5., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 496–504.
- Dankó Imre, *Mi is az a vásárfia?*, Múzeumi Kurír, 1984. január, 100–101.
- Kálmán Béla, *A nevek világa*, Gondolat, Budapest, 1969.
- Kiss Lajos, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2.*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Lackovits Emőke – Lukács László, *A vásárok és az árucseré néprajza a Közép-Dunántúlon*, Az István Király Múzeum Közleményei, Székesfehérvár, 1987.
- Lelkes György, *Magyar helységnevé-azonosító szótár*, Talma Könyvkiadó, Baja, 1998.
- Szilágyi N. Sándor, *Hogyan teremtsünk világot?*, Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 1996.
- Tárkány Szűcs Ernő, *Leányvásár*, in: *Magyar néprajzi lexikon* 3., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 418–419.
- Zaicz Gábor (főszerk.), *Etimológiai szótár*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Mészáros Károly

„Bicskával szúrom le...”

Töredék József Attiláról – halálának 55. évfordulóján*

Invokáció. Mindig szerettem volna József Attiláról írni. Híres, nagy tanulmányokról álmodoztam, megírni mindent, amit vele kapcsolatban érzek, összekötődni vele, kiírni magamból minden szenvedést. Úgy éreztem, egy a sorsunk. Ifjú voltam, amikor találkoztam a verseivel; megkapott roppant fájdalma, szeretetre éhes indulata, szomorúsága.

Nem mertem hozzáfogni sose, nem tudtam írni róla. Félttem. Félttem, hogy megéget. Minden verse, mint a tűz. Aztán csak múlt az idő, egyre mélyebbre ástam bele magam a költészetébe, verseit kívülről fújtam, s mindenhol őt idéztem.

Később engedett szorításából. Fájdalommal néztem és nézek rá, mint elmúló ifjúságomra.

Versei ma is éltetnek. Az elmúlt évtizedekben csak két róla szóló jegyzetre futotta erőmből (merszemből?), azok sem jelentősek. De soha nem tettem le arról, hogy egyszer mégiscsak valami fontosat írjak róla.

Minden évben s minden évfordulóján felkapom a fejem: még csak ennyi éves lenne? Hatvan? Hatvanöt? Hetven? Nyolcvan. Még élhetne, élhetett volna! Kortársam is lehetett volna, hiszen csak harminchat évvel vagyok fiatalabb nála. S már ötvenöt éve halott. Ha élt volna is a hatvanas (hetvenes, nyolcvanas) években, egészen biztosan nem találkoztunk volna, mert hisz azokkal a nagyságokkal sem találkoztam, akik éltek és meghaltak anélkül, hogy egyszer is kezet foghattam volna velük. Hiszen élt Illyés Gyula is, aki úgy halt meg, hogy nem is láttam, és Déry Tibor meg Weöres Sándor. Őket se láthattam életemben. Mégis ismerem mindegyiküket, velem vannak mindenütt. Támaszaim, szükségem van a szavukra („haragukra”), éltető erejükre.

Így lettem volna József Attilával is. Éltünk volna két különböző városban, két különböző országban. Más-más országban. Egészen biztosan ő is felfigyelt volna ránk, mint ahogy Illyés Gyula és Csoóri Sándor. Érdekes módon Csoórral találkoztam, itt, Dunaszerdahelyen, beszélgettünk is – kocsmaasztalnál, komoly dolgokról. Akkor fiatalabbak voltunk, bár ő már akkor is Csoóri Sándor volt; igaz, én is én voltam, de mégiscsak senki se voltam.

Valahogy így képzeltem el a József Attilával való találkozást is. Eljönne ide, s itt, a kocsmában beszélgetnénk mindenféle „emberi lomról”, két fájdalmas, szenvedő ember. Vitatkoznánk is biztosan, bár nekem aligha volnának érveim, ő pedig – tudván – félelmetes vitázó volt. Nekem vita közben soha nem

* Mészáros Károly írása hagyatékából került elő. A kézirat hirtelen megszakad, s csak gyanítható, hogy szerzője tervezte a folytatását is, de az végül befejezetlenül maradt. Ám így is megáll, önmagában is – a korán, hatvanévesen elhunyt író legszemélyesebb vallomásként, credójaként, ars poeticájaként. (T. L. megj.)

jutnak eszembe okos gondolatok, csak utána, amikor már nincs kivel vitázni. Akkor minden eszembe jut, amit mondanom kellett volna. Aztán csak fáj, hogy megint nem mondtam semmit, megint nem mondtam el, amit akartam, csak tátottam a számat áhítattal, néha vakkantottam egyet-egyet. Pedig ha elmondtam volna mindazt, ami később eszembe jutott, biztosan jobban szerettek volna az emberek. Ha elmondhattam volna József Attilának...

Most össze kellene szednem magam, hogy fölérjek hozzá. Talán most lehet, most már lehet. Egyedül maradtam, bebújva a szobába, egy másik szobába, mint harminc évvel ezelőtt, de ugyanolyan szomorúan és reményvesztetten, be, a könyveim közé, melyek éltetnek. Nem kell bizonyítanom senkinek, nem kell rögtönözni. Az évtizedek alatt összegyűlt gondolatmorzsáimat kell papírra vetnem.

Szálljunk alá a rejtelmekbe.

„Tedd könnyűvé énnekem ezt a nehéz hűséget.”

József Attiláról csaknem mindent elmondtak már. Az alcímben jelzett „csaknem”-be kapaszkodhatom, vagyis hogy mégsem mindent. Évtizedeken át tanulmányoztam a költőről írt értekezéseket, esszéket, tanulmányokat. Azzal, amire én figyeltem föl, senki nem foglalkozott. Természetesen minden íráshoz nem jutottam hozzá, meglehet, tévedésben vagyok. Ám mégis: amit jelen dolgozatomban „végigokoskodom”, talán jelenthet valamit azok számára, akik József Attilára figyelnek.

– József Attila után már nem volt érdemes verset írni – mondta nemrégiben valaki, aki társam a fájdalomban. – Elmondott mindent az életről és halálról, szerelemről és fájdalomról.

Igaz. S mégis írtak és írnak szakadatlanul. A világ sokrétű, a fájdalom és a boldogság érzete pedig oly gazdag, hogy tárháza kimeríthetetlen. Kizárja az ismétlés lehetőségét. Minden fájdalmat egyénileg, önmaga sajátos színeiben, hangjában és mélységében él át az ember. S ha kifejezőeszköze a szó, akkor megtalálja a módját, miként közölje a világgal ezeket az élményeket.

József Attilának mindenre van szava, minden életjelenségre van gondolata, intése, figyelmeztetése. Ez átélt valóság, s nem aforisztikus jelenség. „Csak ami nincs, annak van bokra, csak ami lesz, az a virág, ami van, széthull darabokra.” A VAN-nal nem tud mit kezdeni az ember: ami van, kicsúszik a kezéből. Nem elég erős az ember, hogy megtarthassa a mát. Az élet megy tovább, s egy pillanat töredéke alatt: múlttá válik. A MA: súlyos és nehéz. Tiporják, leejtik, összetörik. A MÁ-t: csak élni lehet és túlélni.

József Attila hosszú és nehéz utat járt be, amíg rájött a MA széthullására, életteleniségére. A mában mindenki magára marad. A MA: félelmetes és megálázó, fájdalmaiban megtöretett, s nincs segítség, felmentés sehonnan nem érkezik. Csak az idő múlása, csak a bizalom, az egyetlen: ami lesz. Az a virág! Teremteni csak a NINCS-ből lehet, ami benned van ugyan, de még nem született meg. Teremteni csak a NINCS-ből lehet: csak magadból; „apád, anyád magad légy!” Csakis az szökhetsz „bokorba”, amit magad létrehozol. Az alkotás mindig a semmiből indul, a homályból a fény felé: fikció, a fantázia eredménye.

A MÁ-ban minden pillanatban elpusztul benned valami. „Csak ami lesz, az a virág”, mert a megszületendő ember, világ, vers – még tiszta és fénylik, csak a

MÁ-ban hervad el. A MA ugyanis megtartotta emberi fájdalmait: az elmúlás fájdalmát, a szerelem fájdalmát. A világ egyre nagyobb, s az ember egyre kevesebb.

„Az meglett ember, akinek
szívében nincs se anyja, apja.”

S „nem istene és nem papja se magának, sem senkinek”. Csak az lehet „melelt ember”, akiben mindig szabadság van. Nem a társadalom szabadsága, hanem önmagáé: akiben megmarad a választás lehetősége; aki csakis önmagát követi: eszméit, vágyait.

Az ember kalitkában él, elzárja magát, fél a végtelentől, a végtelen szabadságtól, kötik ezer karóval, bujdosik a világ és önmaga előtt: várja a véget. Pedig csakis: „hol szabadság a rend, mindig érzem a végtelent.” A végtelen felé csak az indulhat el, aki előtt „leomlanak a bányát vázázó oszlopok”, aki túllép önmagán: nem villogtat és nem villogtatnak fölötte kardot, aki nem ítél, hogy ne ítéltethessen, hanem csupán „melelt ember”; felnőtt – ha úgy tetszik. Ember: szabad a választásra, a küzdelemre, szabad az életre, a szerelemre és halálra.

Az ember a MÁ-ban folytonos megaláztatásban él, önmaga levében fürdik, s ha lép, tócsába lép, nem tengerbe. Nem szabadulhat anyától, apától, benne marad küszködésük, neveltetésük, intelmeik, erkölcsük. Nem lehetsz melelt ember, ha beépítettél magadba egy életet, amelyet élned muszáj.

Nincs szabadulás? Csak mások halála által?

Megölhetsz-e másokat? Mi jogon?

Csakis önmagad ölheted meg, ha melelt ember akarsz lenni. Mint József Attila, aki nem tudott szabadulni sem apától, sem anyától, sem senkitől, így csakis önmagát tehette tönkre, önmagát vihette a sínekre.

Évtizedeken át olvastam a József Attiláról írottakat. Számba vették életének minden mozzanatát, verseinek metaforáit, szimbólumait, egyéni szófűzéseit, hangösszetevőit, nyelvi fordulatait; elemezték proletár módon, elemezték emberileg és politikailag. Félre is értelmezték sokan. József Attiláról mindent el lehet mondani, mindent rá lehet fogni, mint minden korszakos költőre. Ám ez a minden sem jelent sokat, talán semmit: mert mindaz, amit róla mondunk, csak önmagában érvényes, és önmagunkra vonatkozóan van hitele. A vers ugyanis mindenkire egyénileg hat. Csak az a fontos, ami az adott pillanatban találó. Ezért nem lehet tetten érni; csakis átélni, csakis tudni és gyönyörködni benne.

És persze csodálni.

Petőfiről vitatkozván mondta annak idején egyik pesti jó barátom, hogy a legnagyobb költő is lehet gyenge, esetlen ember. Akár Petőfi is feladhatta volna elveit, ha valóban elhurcolták volna. Vagy Szibériában fogamzott volna meg benne – saját költői halála. Hogy élhetett még néhány évet? Nem jelent semmit: költőileg halott volt.

Nem hittem, és nem hiszek ebben a tézisben. A költő is ember, s ezért esendő, gyenge, „gyámoltalan... mint a szükségét végző vadállat”. Pénzből él, megalázkodik és megalázzák; sír, jajgat, könnyörög; eszik. Az esetlen ember, aki ráadásul költő: kétszeresen az. Nem adja fel elveit. Legfőljebb elpusztul általuk. Anyyira nem tud csak ember lenni, hogy ne maradna költő.

József Attila bicskái. „Ki védené, azt bicskával szurom le, a történelem ha parancsot ad.”

Nem tudom, volt-e József Attilának bicskája. Erről nem olvastam semmit, nem említik a kortársak. Lelencgyerek korában biztosan volt. Malacokat őrzött, és faricskált vele. Nekem is volt bicskám. Nem véletlen a „békanyúzó” gyermekbicska. *Németh Andor*hoz című versében írja József Attila: „...gyöngyházás gyerekkésére gondol vissza már.” Biztosan saját gyöngyház nyelvű késére. Mert élete kések között zajlott. A kések soha nem hagyták cserben, amikor kellett, elővette őket, amikor a toll már kevés volt, a kés következett:

„A kés ott volt az asztalon
– éppen ceruzám hegyeztem –
ha ezt az embert leszúrom,
tudom, mindennel kiegyeztem.”

A kés: menedék, társ. Fegyver a világ ellen. Támasza, ereje. A *Nincsen apám*-ban még ugyan nincs kés, se fegyver, de már van: „ha kell, embert is ölök.” A „mindentől fölmentem magam”, a „rajtam már csak a fegyver foghat” súlyos „számvetések” egyenesen elvezetik őt a „Mikor születtem, a kezemben kés volt” félelmetes és egyben leggyönyörűbb képhez, melyet ugyan egy évvel halála előtt fogalmazott meg, s még kapaszkodik a „tollhoz”, mert „embernek születtem én”. Embernek és alkotónak. A kés azonban vele van. Tehát születése pillanatától ott a kés: vagyis a halálos fegyver, mellyel ölni lehet és megöletni:

„Elmondom: Öltem. Nem tudom
kit, talán az apám –
elnéztem, amint vére folyt
egy alvadt éjszakán.

Késsel szúrtam. Nem színezem,
hisz emberek vagyunk,
s mint megdöfötték, hirtelen
majd mi is lerogyunk.”

(*Gyönyörűt láttam*)

(1992)

Lacza Gergely

A Dunaszerdahelyi járás könnyűzenei élete a nyolcvanas évektől napjainkig

A Csallóköz mint a Duna és a Kis-Duna, ill. a Vág által közrefogott folyami „sziget”, földrajzi adottsága, történelme és kultúrája alapján kompakt egészlet alkot, leszámítva a pár telepés községet, ahol nem a magyarok laknak többségben, így a (cseh)szlovák állam által kialakított megye- és járásrendszer alapján történő elemzés kultúrtörténeti szempontból (is) zsákutcába vezet. Mivel azonban csak az utóbbi évtizedek szlovákiai magyar könnyűzenei életének legfontosabb történéseiről és előadóiról kívánok szólni, így talán bocsánatos bűn átvágni a ma is eleven kulturális szövetet egy rövid elemzés kedvéért, még akkor is, ha pl. Csallóköz vagy Mátyusföld a mai napig nemcsak kulturális vonatkozásban alkot szorosabb egységet, mint a többségi nemzet által kialakított magyarlakta járások, így a Dunaszerdahelyi járás is, amely a Felső-Csallóköz túlnyomó részét és az Alsó-Csallóköz mintegy felét foglalja magában. Nem írhatok tehát a pozsonyi Gravis rockegyüttesről, mely csapat zenészei 1982-ben az egyedüli – állami – Opus kiadónál megjelentethették az első szlovákiai magyar nyelvű rock-kislemezt, nem mellesleg a Dunaszerdahelyi járásban is komoly sikereket aratva a lemezzel és koncertjeikkel; nem írhatok a Nyitrán diákoskodó mátyusföldi magyar főiskolai hallgatók által, a zoboralji Gímesen

1983-ban alapított, a népzene felől érkező, de a könnyűzene felé nyitó, a későbbiekben sikert sikerre halmozó Ghymes zenekarról, melynek két legfontosabb tagja mára már Kosuth-díjas; nem írhatok a komáromi „Joe Satrianiról”, azaz Emmer Péterről, nem írhatok Lakatos Róbertől, a Kor-Zár zenekarról, Vadkerti Imréről, Korpás Éváról, és még vagy tucat olyan muzsikusról, akiket határainkon innen és túl is szeretnek, tisztelnek, és a Dunaszerdahelyi járásban is az egyetemes magyar kulturális élet kortárs művészeiként tekintenek rájuk. Sajnos nincs ez így másokkal, akiknek a tehetsége megvan, de valahogy nem sikerült beverekedniük magukat a „krém” peremére sem. Annak a fél tucatnak is – talán a Gravis leszámítva (de akkor még szoci volt nálunk is...) – először Magyarországon kellett bizonyítania, s csak aztán fogadták el „otthon” is őket, de nem akarom elcsütni a prófétás poént, mert nemcsak ez áll a háttérben.

Ami a népzeneben működik, az a könnyűzene területén egyelőre nem igazán: a Csemadok évtizedek óta szervez népzenei, ill. népzenevel is foglalkozó országos rendezvényeket, seregszemléket, versenyeket, amelyeknek „lecsapódása” a kölcsönös, folyamatos vendégszereplés, így a népzenei csoportok, szólísták ismerősökként köszöntik egymást a Felvidék számos

pontján. A felvidéki magyar könnyűzene tehát alapos fáziskésésben van, bár a 2000-es évek közepére némileg változott a helyzet, de erről majd később. Melódia néven ugyan a Csemadok rendezett országos táncdal-, majd könnyűzenei tehetségkutató fesztivált is (a Fornax zenekar és vezetője, Botos Jenő gyakran kísérté a szolistákat a rendezvényen), de ez a nyolcvanas évek közepére kifulladt, és a kétezres évek közepéig csak egy-egy alkalommal dobott valaki követ az állóvízbe.

Érdekes színpoltja volt a rendszer-váltó időknék az 1983-ban alakult nagymegyeri Total Chaos nevű amatőr zenekar, melynek tevékenységét és rendszerkritikus dalszövegeit nemcsak a közönség, hanem a csehszlovák hatóság is figyelemmel követte, olyannyira, hogy a zenekar legénysége még más csapatok vendégeként sem léphetett színpadra. A punk, az újhulám és a rock sajátos elegyét játszó banda végül 1992-ben, a Dh-Press jóvoltából „Hé, paraszt!” címmel megjelentethetett egy kazettát, de a zenekar hamarosan feloszlott. Pár év szünet után, 1997-ben a Total Chaos meghatározó tagjaiból alakult a nemrég 20. születésnapját ünneplő Big Man Band, amely zenekarról még szó lesz a későbbiek folyamán.

A rendszerváltást követően megalkult Magyar Ifjúsági Szövetség (MISZ) a kilencvenes évek elején Rock-MISSZió néven könnyűzenei tehetségkutatókat szervezett (1990 – Révkömárom; 1991 – Dunaszerdahely), ahol feltűnt pl. a rozsnyói Sexit zenekar (Balázs Fecóval is készítettek közös lemezt 1992-ben), de ha már a Dunaszerdahelyi járásról beszélünk, meg kell említenünk a Klinika nevű formációt mint az egyik győztest. A csapat a 1980-as évek derekán alakult meg egy csallóközi település, a Dunaszer-

dahelytől nem messze fekvő Vásárút egyik garázsában. Egy társasházban lakó baráti közösség hozta létre abból a célból, hogy gondolataikat és érzéseiket a zene segítségével közvetítsék saját generációjuknak. Az akkori társadalmat is így tudták kritizálni, akkor ez tűnt a legjobb eszköznek arra, hogy kimondhassák, amit éreznek, és amit a világról, illetve önmagukról gondolnak. Zenéjüket az alternatív rock kategóriájába sorolták az akkori zenekritikusok. 1993-ban elkészült a Klinika első kazettája, *Kemény játék* címmel. Czibula Csaba, a zenekar vezetője 1994 májusában kiszállt a bandából, helyére a zenekar tényleges feloszlásáig Pásztor „Shepherd” János került, akivel egy angol nyelvű demókazettát rögzített a zenekar már a feloszlás után. A Klinika végül a kilencvenes évek közepén szép lassan elhallgatott. A csapattal az első Sziget Fesztiválokön ismerkedhetett meg a magyarországi közönség, játszottak olyan monstre koncerteken, mint pl. a MagyaRock94 a Felvonulási téren, és rendszeres vendégei voltak olyan, ma már kultikusnak számító helyeknek is, mint a Fekete Lyuk vagy a Tilos az Á. A csapat 2013 szeptemberében újra elkezdett zenélni, a négy alapító tag mellett három új zenész kapcsolódott be a zenekar munkájába: Takács „Jozzy” József gitáron, valamint Sipos Dávid és Jelasity Péter „Jela” szaxofonon. A zenekar énekese, Kálmán Károly, alias „Carlo” évek óta a saját alapítású MontaCarlo zenekarban együtt muzsikál Jozzyval és Varjú Attilával.

Nem meglepő, hogy ahol zeneiskolák működnek (a Csallóközben Somorján, Dunaszerdahelyen, Nagymegyerén, Gútán, Bősön és Komáromban), ott a könnyűzene is markánsabban van jelen. Nem tiszttem a rangsorolás, de objektív szemmel nézve is a hat

iskola közül a nagy múltú Komáromi Művészeti Alapiskola és a somorjai Németh-Samorínsky István Művészeti Alapiskola emelkedik ki, s ezekben az intézményekben jó pár éve már célirányosan jelen van a könnyűzene oktatása is. Mivel a járásban a somorjai a meghatározó, így nem csoda, hogy Somorján már a hatvanas évektől komoly könnyűzenei élet volt. A Pokstaller zenekar big bandje még tánczenét játszott az ötvenes-hatvanas évek fordulóján, de akkor kezdett komolyodni a dolog, amikor a báli zenekarok a hatvanas-hetvenes években már beat- és rockszámokat is játszottak. Ilyen együttes volt a The Kings, a The Starings és a Moszarova, később a Front, a Stop és a Fo Beat. A környék falvaiban főleg a bacsfai Vénusz és a csallóközcsütörtöki Pegazus neve csengett jobban. A nyolcvanas években megjelent a blues is a Samaria Blues Band jóvoltából. Itt mutatkozott be Procházka Erik „Bobos” szájharmonikás, akit a mai napig Szlovákia legjobb herflisének tartanak. A zenekar vezetője Strieženeč Sándor volt, aki már korábban a Frontban is megfordult, s később a kilencvenes évek végén Deja Vu néven szalondzsesszzenekart alapított. Újságíró lévén zenenepszerúsító cikkeket is írt, továbbá nemrég könyvet jelentetett meg a somorjai zenei élet történetéről. Zenekarával a kétezres években megalapította a Deja Vu Klubot, amely révén vagy egy évtizeden át lehetőséget adott a környékbeli zenekaroknak a bemutatkozásra először Pozsonyban, majd Somorján és a környéken is. Ne szaladjunk azonban ennyire előre, mert az igazi somorjai „rock-forradalom” a kilencvenes években robbant ki, amikor már nemcsak a Csallóköz, de Szlovákia rock-városaként kezdték emlegetni Somorját. Valószínű ugyanis, hogy akkoriban eb-

ben a városban volt a legnagyobb az egy emberre eső rockzenekarok száma, továbbá az Immortal Alapítvány jóvoltából rock-szoborpark is létesült a zeneiskola mellett olyan sztárok mellé szobraival, mint pl. Freddie Mercury, Bon Scott, Jimi Hendrix, Jim Morrison, vagy éppen Kurt Cobain.

A kilencvenes évek elején egy Azyl nevű formáció átalakulásából jött létre a Konflikt A (majd Konflikt) nevű, szlovák nyelven éneklő punkzenekar, melynek frontembere egy magyar lázadó kamasz, Jurányi Róbert „Jury”, aki a helyi magyar gimnázium diákja volt. A szokásos tagcserék után 1994-re stabilizálódott a zenekar felállása. A zenekarban ekkor olyan zenészek játszottak, mint Szamaránszky János „Sancho” (aki azelőtt a helyi Fucktorialban ütötte a bőrt, majd pedig a szép karriert befutott Rómeó Vérzik alapítója lett, s dobosa jelenleg is, de erről majd később), vagy Óváry Péter, aki akkor szintén a helyi Madách Imre Magyar Tannyelvű Gimnázium diákja volt, ma pedig annak igazgatóhelyettese. A zenekar a kilencvenes évektől kezdve szoros barátságot ápol a magyarországi Aurora punklegendával, melynek bizonyítéka sok közös fellépés és egyéb akció. A Konflikt jelentőségét az is bizonyítja, hogy nemcsak Szlovákiában, de Magyarországon és egész Európában sokat koncerteznek, sőt még Kolumbiába is meghívták őket. Ezenkívül megjelentettek 6 CD-t (a 2006-os *Sapere Aude* saját kategóriájában elnyerte a „szlovák Grammy-t”, vagyis az Aurel-díjat), egy VHS kazettát és egy DVD-t is. A kétezres években közel 10 éven át a csallóközi Doborgaz adott otthont a nemzetközi Punk Island fesztiválnak, amelyet a Konflikt frontembere, Jury szervezett. Nem megelégedve a magyar rajongókról, honlapjuk magyar

nyelven is elérhető. Jelenleg trióban nyomják, és Jury mellett egy konzervatóriumot végzett magyar zenész, Kadlečík Krisztián a basszusgitáros, így jelenleg is túlsúlyban van a magyarok aránya a Konfliktban.

Somorja másik ismert zenekara a Rómeó Vérzik, amely az egy demókazettáig jutó, a kilencvenes évek elején és közepén tevékenykedő Fucktorial nevű thrash metal banda romjain alakult meg 1995-ben. Az Egerből fiatalon Somorjára költözött frontember, Kovács Koppány mellé csatlakozott testvére, Laci, azaz Kowa, valamint a Fucktorial és a Konflikt akkori dobosa, Sancho, továbbá a gitáros Kálmán Zsolt, azaz Püke. Kezdetben még nagyon érződött a Tankcsapda hatása, ez a korai demókra is rányomta a bélyegét, de a két demó arra elég volt, hogy Felvidék-szerte ismertté tegye a zenekart. A bemutatkozó és az azt követő anyagokra (*Kettőre indulunk*, illetve *Életöröm*) már a magyarországi média is felfigyelt, de az igazi áttörést a 2004-es harmadik lemez, az *Engedd belém* hozta el számukra. Ezen már Csiba Ricsi, alias Rikó is gitározott, aki annak idején szintén játszott a Fucktorial, Metal Sector és a RAF-II nevű formációban (róluk még szó lesz később), és ezt a korongot már a magyarországi Edge Records jelentette meg. Ekkortájt a srácok már megszervezték Somorján az első Rómeó Vérzik Táborát. A két-

Rómeó Vérzik

napos fesztivál 9 éven át került megrendezésre, melyen a magyarországi sztárzenekarok mellett felvidéki előadók is lehetőséget kaptak a fellépésre. Egy koncert-DVD után megjelentették a 2007-es *Rock'n'roll az élet!* lemezt, majd ezt követően Pükét egy magyarországi gitáros váltotta, Vörösmarty Imre, azaz „Ermi”. Vele készült a 2010-es *Hadd égjen!* album, de a 2013-as *A három...* már nélküle, trióban készült, erre utal a cím is. Ezután ismét egy koncert-DVD jött ki, megünnepeelve a zenekar 20 éves fennállását, majd idén nyáron megjelent az *Újratervezés* CD. Az együttes időközben 4 Harmónia-díjat (erről is szó lesz később) és egy aranylemezt is „bezsebelt”, a rock n roll pedig folytatódik tovább. Koppány szóólóban, továbbá Vadkerti Imre oldalán is aktív muzsikusz.

Ha a zúzósabb metalzenét említjük, nem feledkezhetünk el a 2003-ban alapított Eye Beyond Sight-ról sem. A somorjai kvintett 2007-ben jelentette meg első lemezét *Dies Ad Quem* címmel, 2011-ben pedig *The Sun and the Flood* lemezüket már az Edge Records, illetve a németországi Massacre Records is kiadta. Közben, 2009-ben a brazil Sepultura előtt is előzenekaroskodtak a vágsellyei Metro klubban. Egy énekescsere után azonban váratlanul elhallgattak az évtized első felében.

Németh Imre neve Somorján már fogalom. Elsősorban a régizene követekeként ismeri a szélesebb közönség, de a komolyzene mellett a népzene és a könnyűzene felé is ki-kikacsint. Az utóbbira jó példa a 2009-ben megjelent *Néma éj* című albuma, melyen 12 megzenésített vers található, köztük Kulcsár Ferenc, Bettes István, Simkó Tibor, Mihályi Molnár László, Weöres Sándor költeményei, amelyekhez a zenét Németh Imre szerezte, illetve

Szabó Mátvás egyik versét Németh Mátvás, Németh Imre fia zenésítette meg. A lemezen olyan zenészek közreműködnek, mint Procházka Erik „Bobos”, František Koša, Tamás Rédey, Ferienčíková Agnesa, Németh Mátvás és Falusi János. A hetvenes évek óta aktív zenész Németh Imre eddig összesen 12 különböző stílusú lemezen szerepelt, és fő szervezője a Samaria Régi Zenei Napoknak.

Procházka Erik „Bobos”-on kívül még két érdekes szájharmonikás figurája van Somorjának. Az egyik Horváth Romi, aki már a kilencvenes években is „jammelt” zenekarokkal, a másik pedig Csiba Tamás, vagyis Thomas Blue Harpo, aki magyarországi muzsikusokkal egy CD-t is megjelentetett néhány éve, és nemrég csatlakozott a Black Mojo nevű, fiatal muzsikusokat tömörítő zenekarhoz.

Napjaink feltörekvő somorjai bandái közül két nevet mindenképpen meg kell említenünk. Az egyik az egylemezes Renton and the Error Jam (*Rem Phase* – 2017), amely zenekar valahol az alternatív muzsika és a pszichedelikus rock között mozog (tagjai: Bölcskei Milán – basszusgitár, Méry Dávid – dobok, Horváth László – ének, Pokstaller Szabolcs – gitár és billentyű, Cseh Gábor – DJ, effektek, Csiba Gábor és Iván András – gitár), a másik pedig a The Butchers, ők már két albumot is megjelentettek (*Train to Freedom* – 2013, *The Butchers* – 2015). A The Butchers vezetői a Hushegyi testvérek, András és János gitáros-énekesek. Tagja még a zenekarnak Bartha Tamás (basszusgitár) és Andrej Jošt (dobok).

Ha a dzsessz és a világzene kerül képbe Somorján, a Deja Vu zenekaron kívül a Samaria Jazz Band (Kotiers András – szaxofon, klarinét; Mayer Dávid – nagybőgő; Varsányi György

– dobok) és a Nomaad (Méry Rebeka – ének, ütősök; Turtev Erik – koboz, doromb, ütősök; Varsányi György – ütősök) említhető meg. Ami a szórakoztató zenét illeti, leginkább Hollósy Andrián és a Hollósy Band, illetve Saxi Laci (polgári nevén Limpár László) neve kerül képbe.

A *Somorjai versek* egy somorjai szlovák művész házaspár, Judita Kaššovicová költőnő és Juraj Turtev blueszenész közös projektje. Versek és zene, hangulatok és érzések... Mindez Somorjához kötődik. Judita trilógiájából eddig két, díszes kiadású CD is megjelent az utóbbi években, somorjai és nem somorjai zenészek közreműködésével, és előben is sok helyen bemutatták a műsort. Magyar vonatkozása is van a projektnek, a CD-k és a versek ugyanis kétnyelvűek, Judita Kaššovicová verseit Tóth Elemér fordította magyarrá.

A rövid életű Worse nevű blues/rock formáció 1994-ben alakult Csallóköztárnokon, majd Pozsonyba tette át székhelyét, míg végül 1996-ban megszűnt. A csapat azért érdekes, mert itt bukkant fel több olyan muzsikus is, aki később a csallóközi könnyűzenei élet markáns figurájává vált. A herflis-gitáros Malinák Loránd és a gitáros Lengyel „Hosszú” István néhány évig a szájharmonikás Procházka Erik „Bobos” oldalán játszott, Pista pedig a szlovák élvonal sztárfellépőivel (Jana Kirshner és Peter Cmorik) is muzsikált, Kotiers András klarinétos/szaxofonos a Deja Vu, majd a Samaria Jazz Band tagja lett, e sorok szerzője pedig dobosként a pozsonyi, majd dunaszerdahelyi Expired Passport egyik alapítója lett, de erről később.

Somorjáról Dunaszerdahely felé haladva fontos állomás Lég község, hiszen 1987-ben itt alakult meg és próbált a Metal Sector zenekar, amely

akkoriban Csallóköz első számú heavy metal csapatának számított. Innen került ki a későbbi Rómeó Vérzik-gitáros Csiba Ricsi, a dzsesszel is kacérkodó gitáros, Szitási Zsolt, továbbá Deák Ferenc „Fece” és Gálffy József, akik később a RAF-II tagjai lettek. A zenekar a kilencvenes évek első felében felbomlott, egy demófelvétel maradt utánuk. 1989 és 1996 között működött a somorjai, thrash metalt játszó Fucktorial, melynek legfontosabb felállását a Rómeó Vérzik dobosa, Sancho és gitárosa, Püke (aki énekelt is), továbbá Csáno Norbert basszusgitáros alkotta. Ők is egy demót rögzítettek (1994 – *Békeharcos*), majd az RV megalakulása miatt feloszlottak.

Somorján jelenleg a Cseh Tamás Program által támogatott Mozi számít a legnépszerűbb zenés helynek, de a Sup-Sup presszóban is rendeznek koncerteket.

A felvidéki magyar élőzene népszerűsítésében fontos szerepet játszik a Szlovákiai Magyar Zenészek Egyesülete, mely 2010-ben Dunaszerdahelyen rendezte egyik tehetségkutató fesztiválját, és Élve Zenélő Felvidék elnevezésű kezdeményezéséhez többen csatlakoztak.

A Harmónia – Szlovákiai Magyar Zenei Díj gálaműsorát 2012 óta évente megrendezik. Az esemény alkalmával több kategóriában osztanak ki elismeréseket szlovákiai magyar zenei előadóknak. Talán nem véletlen, hogy az öt gálaműsorból kettőt a Dunaszerdahelyi járásban tartottak, 2013-ban Dunaszerdahelyen, 2015-ben pedig Somorján, és számos járásbeli muzsikuskus, illetve zenekar kapta meg a díjat.

Dunaszerdahely a Csallóköz szíve, és természetesen ez a járás kulturális vérkeringésében is megmutatkozik. A dunaszerdahelyi könnyűzenei életnek két, sokat látott veteránja Tilajčík

Imre és Érsek Rezső. „Mindenki Imije” a hetvenes-nyolcvanas években sok helyi zenekarban megfordult, és a környéken talán nincs is olyan ember, aki ne ismerné. Jelenleg a dunaszerdahelyi Csaplár Benedek Városi Művelődési Központ hangtechnikai munkatársa. A helyi könnyűzenei élet két lábon járó lexikonjának legismertebb szerzője az *Az éjszaka fényei* című instrumentális darab. Érsek Rezsőnek 1978-ban indult zenei karrierje a Koráb együttesben. A komolyzenétől (Szent György Kórus) a szórakoztató zenén át egészen a dzsessz a cappella stílusáig (Four Art Singers) sok mindent kipróbált. Életműkoncertjét két éve tartotta a dunaszerdahelyi művelődési központban.

Még 1983-ban alakult meg a dunaszerdahelyi RAF-II zenekar, és vitathatatlanul ők a folyamatosan leg hosszabb ideig működő felvidéki rockzenekar. Stílusukra a kezdetekben a dallamos heavy metal volt a jellemző, majd a kilencvenes évek végétől progresszív elemek is kerültek a zenébe. Ekkor már egy demót megjelentettek, de az első lemezük (*Nézz rám!*) csak 2003-ban jelent meg. Ezt követte a 2005-ös *Véresen komoly* című CD. Tíz évet kellett várni a következő anyagra (2015 – *Ránk virrad az éj*). Sokak szerint a jelenlegi felállítás a legjobb: Hervay László „Enosz” – ének (alapító, zenekarvezető); Gálffy József – gitár, vokál; Deák Ferenc „Fece” – dobok; Halász Gábor „Haly” – basszusgitár.

Az Expired Passport 1998-ban Pozsonyban alapított dunaszerdahelyi székhelyű szubjektív hard rock zenekar. Az együttes 1998-ban alakult pozsonyi magyar fiatalokból egy iskolazenekar romjain. Miután 2000-ben elkészült az együttes demófelvétele, stabilizálódott a felállítás: a mikrofonnál énekesként Wurster Mihály (Mis-

kolc) állt, a gitárt Vajda András (Vajdi) kezelte, basszusgitáron Striezenec Máttyás (Matyi) játszott, Lacza Gergely (Gerő), azaz e sorok írója pedig dobolt. Az Expired Passport ez idő tájt sok tehetségkutató fesztiválon ért el kimagasló sikereket, kétszer szerepelt a budapesti Sziget Fesztiválon, Prágától Bécsen keresztül Királyhelmeig rengeteg helyen megfordult, különböző rádióadók vendége volt (a Pátria rádióban évente többször is), 2002-ben pedig élőben szerepelt a Duna Televízió egyenes adásában. *Kreatika* címmel szerzői kiadásban 2005-ben megjelent az első hivatalos CD-je. 2006-ban a Passport megtalálta új basszusgitárosát Szabó László „Szampó”, 2008-ban pedig új énekesnőjét Gálffy Hodosy Marianna személyében, s nem sokkal ezután a csapat Pozsonyban ünnepelte megalakulásának 10. évfordulóját. A zenekar 2006 eleje óta közel 50 akusztikus klubestet szervezett Pozsonyban, illetve Dunaszerdahelyen, melyeken rendszeresen felléptek más előadók is. Az Expired Passport második albuma, a ZOO 2014 februárjában látott napvilágot. 2017-ben a következő felállásban játszik: Takács Krisztina – ének; Vajda András – gitár, ének; Bartha Tamás – basszusgitár; Lacza Gergely – dobok.

A Harmónia-díjas dunaszerdahelyi Kicsi Hang verséneklő zenekart 1999-ben alapította Menyhárt József „Dodi” (gitár, szájharmonika, ének) és Lantos Borbély Katalin (ének, furulya, kazu, metallofon, ritmus-hangszerek). Az *Egyszerű ez című bemutatkozó album* (2003) javarészt József Attila verseiből állt össze, a *Ki viszi át?* (2004) már határozottabb zenei irányt képviselt.

A Dúdoló (2008) állami pályázati támogatással készült, a duót ezen az albumon Emmer Péter gitáros erősítette. A *Hajónaplót* (2009) igazi vidám gyermekalbumnak szánták az alkotók. Ennek második részét is elkészítette a zenekar 2013-ban. Az utóbbi időkben a csapat állandó vendége volt Bertók István billentyűs, aki a 2015-ös 15 éves dunaszerdahelyi jubileumi koncerten is fellépett Dodiékkal. Menyhárt Józsefet 2016-ban a Magyar Koalíció Pártjának országos elnökévé választották, így a zenekar beláthatatlan időre felfüggesztette működését.

A dunaszerdahelyi Aranymetszés verséneklő duó 2010-ben alakult, tagságát egy házaspár, nevezetesen Gálffy Hodosy Marianna és Gálffy József alkotja. Az együttes sikerrel szerepelt több szlovákiai magyar tehetségkutatón és versenyen. Repertoárjuk főleg a 20. század költészetéből merít, de játszanak például Petőfitől, sőt Shakespeare-től is. Mariannáék alkotják a J&M duót is, viszont a stílusbeli különbségek miatt itt másik nevet kell használniuk. A J&M magyar és angol feldolgozásokat játszik pop-rock, blues, jazz stílusban, néha trióra kiegészülve.

A dunaszerdahelyi Csak Van együttes egyszerre született a 21. századdal. „2001 óta a csapat tagcseréken, stílusváltáson és a szüzesség elvesztésén átesve lassan zenekarrá formálódott” – írták magukról. 2005-re alakult ki a zenekar klasszikusnak mondható felállása, ahogy magukat nevezték, Kö-

Csak Van

zépkelet-Európa legvidámabb zenekara. A koncerteken ekkorra néhány feldolgozáson kívül már a saját dalok kerülnek előtérbe, melyekre az „optimista, vidám rockzene” elnevezés illik legjobban (persze akadnak kivételek). 2006 a tehetségkutatókon való versengés jegyében telt, és a banda összesen nyolc díjat nyert. Ennek eredményeképp 2007-ben napvilágot láthatott első, négy dalt tartalmazó demó EP-jük is, amely nemes egyszerűséggel az *I* címet kapta. 2010 az újjászületés és a sűrűbb koncertezés éve lett. Az együttes márciusban jelentkezett a Megasztár ötödik szériájába, ahol húszezer jelentkező közül először a legjobb ötszáz, majd a második forduló során a legjobb száztizennégy produkció (melyet utóbb felduzzasztottak kétszázra) közé verekedte magát. Az augusztusi elődöntőn a csapat már nem indult, mivel nem írta alá a műsor által kínált előnytelen szerződést. A Csak Van 2011-ben jelentette meg egyetlen hivatalos nagylemezét, *Mindennek a teteje* címmel. 2013-ban Bíró Szabolcs énekes kivált a zenekarból, mivel minden idejét a regényírássra szentelte volna fordítani. Ez lényegében a zenekar végét jelentette, noha a többiek soha nem oszlatták fel hivatalosan az együttest, s még jó ideig próbáltak, de új énekest nem találtak Szabi helyére, így nem is vállaltak fellépéseket. A Csak Van legutolsó és „legerősebb” felállása a következő volt: Bíró Szabolcs – ének; Kovács László „Lacika” – dob; Szabó László „Szampó” – basszusgitar; Viola Ferenc – gitár; Nagy Péter „Pityer” – basszusgitar.

A dunaszerdahelyi SiCK zenekar 2006-ban alakult a Dysentery (Ern), az RH Negatív (Jocó), a Trrr... (Gaspi) és a JØNVUKK (Atesz) tagjaiból. 2007 februárjában vették fel az első, 4 számú demójukat. 2008 nyarán a SZMAZE tehetségkutatóján Ersek-

útvárban a legjobb zenekarnak bizonyultak, s jutalmul a magyarországi Origo Stúdióban 5 nap stúdióidőt nyertek. Ez elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy rögzíthessék első CD-lemezüket, amely 2009 első felében jelent meg. Az album súlyos zenét tartalmazott, a hardcore, a death metal és az experimentális muzika keveréke volt, s ehhez később is ragaszkodott a csapat. 2013-ban a kisudvarnoki FX Stúdióban rögzítették második, *Horse* című lemezüket, majd kis idő múlva a zenekar feloszlott. A csapat stílusa nehezen behatárolható, de a hardcore, a súlyosabb metal és a kísérletező zene ötvözetének tekinthető.

Sajátos színtöltő volt Dunaszerdahelynek a hip-hop, alter, drum 'n' bass, dzsessz, rock és ambient elemeket is felvonultató JØNVUKK a kétezres évek második felében. A 2005-ben alakult oktett frontembere és szövegírója Emm Zirig Árpád volt. Zenéjükét no school hiphopként aposztrofálták, amelynek jellemzője: a sok és tartalmas, de nem énekelt, hanem mondott szöveg, benne helyenként klasszikus költőktől vett idézetek. Kizárólag olyan témákhoz nyúltak, amelyeket mindannyian vállalni tudtak, trágárságmentesen, valódi tartalommal. A JØNVUKK 2006-ban elindult a rimaszombati Tompa Mihály országos vers- és prózamondó verseny énekelt vers kategóriájában, s talán maguk döbbsen meg a legjobban, amikor a különdíjat nekik ítélte a zsűri. Az együttest Emm Zirig Árpád (ének, rap, szöveg), Bartal Gábor (billentyűk), Németh Gábor (szintetizátor, trombita), Szeiff Attila (dob, rap), Szarvas József (rap), Héger István (ütősök), Csonga Ernő (basszusgitar), Németh Gergő (scratch) alkotta.

Ami az elektronikus zenét illeti, Dunaszerdahelyen főleg a kétezres évek végén és a kétezer-tízes évek elején

pezsgett az élet. A gyakrabban emlegetett nevek közé tartozik az [in:formation] nevű downtempo/trip-hop zenekar (kemény magját Mészáros Lajos, Ravasz Ábel és Varga Bálint alkották).

A rap/hip-hop stílust többen is képviselik, ill. képviselték a járásban, a legmeghatározóbb nevek a Bone Squad, Dreeko, Dope, Csiri, Deekay, a Funkastic 4 vagy Deniz Senel.

A pop/ambient vonalat a 2007-ben alakult Moustache képviselte. A kvintettben Csánó Szabina énekelt, Mészáros Veroni basszusgitározott, Vermes Zsuzsi gitározott, Matrka Simon dobolt, és Németh „Buchu” Gábor volt felelős a körítésért. 2001-es nagylemezük a *Keep It Growing* címet kapta, s a zenekar számait a szlovák rádiók is játszották, ennek ellenére 2012-ben bejelentették feloszlásukat.

A ma is aktív Gwerkova nevű projektként indult duó (majd trió) még elszállósabb zenét produkál. A Moustache-ból ismert Vermes Zsuzsi (gitár) és a death/hardcore-vonalas SiCK-ből (róluk még lesz szó) érkezett Gašpar Marika „Gaspi” (ének, programozás) diákként a pozsonyi Gwerkova utcában lakott. Innen ered a zenekar neve, ami 2008-ban csupán egy unaloműző projektként indult. 2010-ben csatlakozott a formációhoz Ürögi János (szintetizátorok, programozás). A kísérletezős, szerkesztett és improvizált zene azonban megtalálta hallgatóságát, és az underground zenékre szakosodott Rádío FM is felfigyelt rá. Olyannyira, hogy a rádió által szervezett 2012-es Radio Head Awards díjátadó gálán a formáció *NADA* című lemezével elnyerte a kritikusok díját.

A britpop / alter rock / garage rock vonal képviselői a kilencvenes évek végétől kezdtek szaporodni egyre nagyobb számban. Olyan, azóta már

feloszlott vagy nem aktív zenekarok tevékenykedtek ebben a közegben, mint a somorjai Midnight Express, a bősi Funky Monkey, a bacsfai Impotent, a somorjai Yellow Earth és ANTIpeti, a felbári Insomnia, majd Insomnia Reborn, a légi Chat Noir, a nemesócsai George on the Moon, és még sorolhatnánk.

A térségben a garage rock / alternatív stílus képviselői közül legjelentősebbnek talán a 2004-ben alapított pozsonyi–dunaszerdahelyi Royko Passage mondható, akik trióként alakultak Strieženec Mátyás (ex Expired Passport, ex Yellow Earth, ex Wreck) basszusgitáros, énekes, billentyűs iniciálására. Rajta kívül alapító tagok voltak még Strieženec Dávid (ANTIpeti, Los Davidos, ex Expired Passport, ex Wreck stb.) gitáros és Matrka Simon (ex Moustache, ex Yellow Earth) dobos. A 2005-ben megjelent demó után 2006-ban a Strieženec fivérek Londonba költöztek, és először egy session dobossal próbálták megoldani a fellépéseket. El is jutottak pár koncertig és egy rádióbeszélgetésig, de a zenekar „üzemeltetése” egyre problémásabb lett, nem tudtak előrelépni, ezért felfüggesztették a csapat működését, sőt pár évre a zenéléstől is távolabb kerültek. 2010-ben tértek vissza, és 2012 tavaszán *4 Real* címmel megjelentették hivatalos bemutatkozó albumukat. 2013-ban csatlakozott a Royko Passage-hoz Vermes Zsuzsi gitáros-billentyűs, és 2014 végén Szeiff Attila váltotta Simont a dobok mögött. Ebben a felállásban rögzítették az új, négy dalt tartalmazó EP-jüket, amely a *Tame* címet kapta. Közben kivált Zsuzsi, de állandó vendégzenészként továbbra is maradt. 2017-ben megjelent a második nagylemez is, szimplán *Royko Passage* név alatt.

A metal/punk/hardcore vonalat olyan, már időközben feloszlott, illet-

ve ma is aktív formációk képviselik, mint a somorjai Gitanes, a dunaszerdahelyi Coverall, Zerostereo, Rainy Mood, Dysentery, Last Will (később Last Chance), a H-8, Szuperzöld, Rock Machine DS, a nagyudvarmoki Departed, a nagymegyeri RH Negatív, a bósi Abyss of Sorrow, a nemesócsai Albatros, a csiliznyáradai Parasomnia, és még sorolhatnánk.

2008-ban alakult meg az igényes szórakoztató zenét játszó dunaszerdahelyi Black & White. Az alapító, zenekarvezető tagok Bertók István és felesége, Bertók Tóth Katalin. Bertók István Liszt-díjas (2003) és Harmónia-díjas (2014) előadóművész, Budapesten a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetemen szerzett diplomát mint jazz-zongoraművész. Bertók Tóth Katalin harmonikát végzett a művészeti alapiskolában, de utána énekre váltott. Mindketten közel 20 év színpadi tapasztalatot tudhatnak maguk mögött különböző zenekari formációkban. A Black & White zenekar Dunaszerdahely első profi zenészekből álló session zenekara. Az alapítók nevéhez kötődik a *Csallóköz kincsei* elnevezésű kezdeményezésük, mely program során a legfiatalabb csallóközi tehetségeknek adnak lehetőséget a bemutatkozásra. Lemezeik: *Swinging Christmas* (2014), *Karácsonyi varázs* (2015), *Csallóköz kincsei* (2016).

Kiripolszky Péter a kilencvenes és kétezres években rockegyüttesek éne-

keseként szerzett magának hírnevet, majd a Kis-Duna Menti Rocksínház és a Felvidéki Rocksínház tagjaként öregbítette hírnevét. Manapság főleg rockoperák betétdalait és klasszikus magyar rockdalokat ad elő falunapokon, ünnepi rendezvényeken, és a DAC-drukkerek is ismerhetik őt, hiszen már fellépett a csapat meccsei előtt is.

Ami a dzsesszt illeti, Vida Igor neve mindenképpen fogalom a városban, ugyanis DS Jazz néven rendszeresen szervez koncerteket és workshopokat, és ő a fő szervezője az „Are You Free?” nemzetközi jazz festiválnak is, ami Szlovákia legfontosabb free jazz-szel foglalkozó rendezvénye.

A város fiatal üdvöskéje Keviczky Tünde énekesnő, aki a komolyzene (Opera Trió) mellett a slágeres könnyűzene és a smooth jazz stílusában is otthon érzi magát.

Dunaszerdahelyen jelenleg több zenés hely is akad. A Soul Hunter Music Club a Cseh Tamás Program által is méltán támogatott zenés kocsma rockzene szentélye, a több évtizedes múltra visszatekintő NFG klub főleg az alternatív és elektronikus stílusok befogadójá, a Loft Barban pedig általában akusztikus

koncerteket rendeznek.

Jelentősnek mondható a városban a rendszerváltással alakult előkoncert rendezvényszervező iroda, amely a magyarországi sztárok felléptetése mellett olyan világsztárokat is Szlová-

Bertók István

Vida Igor

kiába hozott, mint a Black Sabbath, az Iron Maiden vagy Natalia Oreiro, de természetesen a felvidéki zenekaroknak is lehetőséget nyújt a fellépésre. Első nagy megmozdulásuk a somorjai lóversenypályán 1990-ben megrendezett „Mentsük meg a Dunatáját” nevű akció volt felvidéki, magyarországi és külföldi zenekarok részvételével, ahol több mint 10 ezren voltak jelen.

A könnyűzene népszerűsítésében az utóbbi időben szerepet vállal a Rockin DS nevű kezdeményezés is, melynek rendezvényein már két ízben játszott el egyszerre több tucat környékbeli muzsikussal egy közismert rockszerzeményt. A megmozdulásokról természetesen videófelvételek is készültek.

Dunaszerdahelyen évente számos olyan nagyszabású rendezvényt várja a látogatókat, ahol a könnyűzene is képviselteti magát (pl. Hagyományos Csallóközi Vásár, Onedayfröccsfest, Habos Napok etc.), illetve a Csaplár Benedek Városi Művelődési Központ, a Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet és egyéb rendezvényszervező ügynökségek is kiveszik részüket ilyen akciók szervezéséből.

„Zene aratáshoz” néven jelent meg két válogatásalbum 2010-ben és 2014-ben (az első fizikai adathordozó, a második virtuális hanganyag), amely kiadványok egy szubjektív keresztmetszetet adnak a csallóközi és környékbeli könnyűzenei formációkról.

A Somorjától északra fekvő Csallóközcsütörtök az utóbbi időben könnyűzenei „kishatalomnak” számít, hiszen többek között a roma pop koronázott királynője (személyesen Bangó Margit koronázta meg és választotta utódjául), Rigó Mónika is innen származik. Az énekesnő már számos CD-lemezt megjelentetett, gyakori fellépője különféle tévéműsoroknak, falunapoknak, és Magyar-

országon is jól cseng a neve. Bátyja, Rigó Sándor a somorjai Sup-Sup presszó üzemeltetője, aki évek óta kínál lehetőséget bárjában az előzenés fellépésekre.

Szintén Csallóközcsütörtökből indult a kétezres évek második felében a pop-rock zenét játszó Arizóna együttes. A zenekar motorjai Gasparik Fecó és „Maja”, azaz Gasparik Bokros Krisztina pár hónapja már férj és feleség. Egy Harmónia-díjjal, két nagylemezzel (*Lélekzet* – 2014, *Tiltott gyümölcs* – 2016) és több mint fél tucat videoklippel már nemcsak a Dunaszerdahelyi járásban, de Magyarországon is egyre ismertebbek.

Ugyancsak csallóközcsütörtöki és egyre ismertebb metalzenekar a Phoenix RT. A csapat tagjai még egészen fiatalok, mondhatni tinik voltak, amikor megalakult a zenekar a kétezres évek elején. Kezdetben Phoenix néven muzsikáltak, ezzel a névvel egy demót, és két CD-t (*Tisztán láss* – 2007, ill. *Zárva-Szabadon* – 2010) jelentettek meg. A második anyag már a magyarországi Edge Records gondozásában látott napvilágot. Tagcserés időszak után a jobb megkülönböztethetőség érdekében Phoenix RT-re változtatták nevüket. Ezután, 2013-ban jelent meg *Nincs ellenszer*, 2016-ban pedig *Piros karikás részletek* című lemezük, miközben az X-Faktort is megjárták. A zenekar gyakran csapódott ismer-

Arizóna

tebb magyarországi bandákhoz (pl. Tankcsapda) előzenekarként, továbbá az ő nevükhöz fűződik a Viva Rock Fesztivál, amelyet szintén Csallóközcsütörtökben rendeznek meg. A csapat tagjai jelenleg Puss Tamás (ének, basszusgítár), Kálmán Ákos (gítár) és Lépes Ferenc (dobok).

A nagyudvarnoki Factorial-X 2002-ben öttagú zenekarként alakult, ám az évek folyamán a tagság három főre apadt. A Bíró testvérek, Dávid (dobok) és Máté (basszusgítár, ének), illetve Hodosy Péter alkották a metalzenekar klasszikus felállását. Dávid és Máté a Nagyudvarnokban megrendezésre kerülő Rockfeszt szervezői is, amely idén már tizenkettedszer került megrendezésre.

A Bíró-testvére édesapja, a „civilben” lovasíjász Bíró Gábor is rock-torok, az ősröcköt játszó egylemezes, a városban kedvelt HaddelhadD nevű négyesfogat frontembere. A zenekar épp a közeljövőben ünnepli felállásának 15. évfordulóját.

Az ekecsi ParanoiD is nagy múltra tekint vissza, hiszen az 1999-ben alapított, klasszikus heavy metal stílusú zenekar tagjai még abban az évben elkészítették hét dalból álló demójukat, amely a *Tépd Szét!* címet kapta. 2004 tavaszán megjelent 2. demójuk *Más Világ* címmel, de 2006-ban a zenekar hosszabb pihenőre kényszerült a tagok elfoglaltságai miatt, ami eltartott egészen 2009 szeptemberéig. 2013-ban elkészült a ParanoiD első stúdióalbuma, amely a *Gladiátor* nevet kapta. A zenekar jó barátságot ápol a magyarországi Cool Head Klan nevű formációval, és motoros fesztiválok gyakori vendége. 2017-ben az alapító zenekarvezető Ivancsik Sándor „Sankó” (szólógítár) mellett Markess Bálint (dobok), Brinzik „Rocky” József (basszusgítár), ifj. Vörös Attila (szólógítár, vokál) játszik.

Az ekecsi KGB zenekar Tornóczi Tibor vezetésével egy érdekes színfoltja volt a Nagymegyer környéki zenei életnek a kilencvenes évek közepén sajátos hangulatú bluesrockjával. Egy demófelvétel után a zenekar 1998-ban átalakult és felvette a Last Blues Band nevet. A formáció két CD-t jelentetett meg (1999 – *LBB*, 2001 – *Várlak nálam hétkor*), de a kétezertíz-es évek közepén az alapító frontember már nem látott fantáziát a zenekarban, így otthagyta azt. A Last Blues Band nemsokára meg is szűnt. Tornóczi Tibor a kétezres évek végétől a naszvadi História zenekarnak, illetve Vadkerti Imre csapatának is tagja.

Ha Nagymegyert könnyűzenei vonatkozásban vesszük számkra, első körben mindenképpen Michnya Róbertet kell említenünk. A néhai Total Chaos frontembere 1997-ben alapította Big Man Band nevű zenekarát, ami sajátos ötvözet a bluesnak és a rocknak, de a Total Chaos hagyományait alapul véve punk és new wave hatások is megjelennek a zenében. Michnya Robi, alias Big Man saját zenés kocsmát is üzemeltet Nagymegyer központjában, melyben nemcsak saját zenekara lép fel, hanem Robi szívesen ad teret hazai és magyarországi zenekaroknak is a fellépésre. A Big Man Bandnek eddig 4 CD-je jelent meg (2005 – *Lazára vedd!*, 2007 – *Pub Rock*, 2009 – *Úton*, 2015 – *Eladó a világ!*), s az együtttest a következő zenészek alkotják: Michnya „Big Man” Róbert – gítár, szájharmónika, ének; Katona „Bandi” András – billentyűk, ének; Ollé Gyula – gítár; Kovács Vince – dobok, ütősök; Kosár „Öreg” Dezső – basszus, vokál.

Nagymegyer másik nagy múltú rockbandája a 2001 januárjában alakult King Size. A zenekar a kezdetek során csupán feldolgozásokat játszott, és sok tagcserén ment keresztül. Az

alapítók közül Víg Zoltánt (ritmusgitár) kell megemlíteni, aki mai napig tagja a zenekarnak. A saját szerzeményekre egészen 2007-ig kellett várni, ekkor születtek meg az *Egyik, másik* és a *Nem félek tőletek* című dalok. 2009 novemberében újabb változás történt, a dobok mögé Csintalan Gyuri ült be. 2011 szeptemberétől a zenekar új énekese Csintalan Márk lett. Ezzel a felállással született meg pár további saját szerzemény, mint pl. *A világ szégyene*, *a Túl szép volt*, *a Mérföldkövek*, *a Mitől szép ez a hely* vagy *a Változzunk át*. 2014 nyaratól a basszusgitárt is Márk vette a kezébe. A zenekar azóta ebben a felállásban működik. 2015 őszén Csintalan Gyuri tollából megszületett az eddigi utolsó saját King Size-dal, *a Hazugság*. A Csintalan testvéreken és Víg Zolin kívül jelenleg Kosár Gábor (szólógitár, ének, vokál) is tagja a csapatnak.

A nagymegyeri Csintalan testvérek két másik zenekarban is aktívan tevékenykednek társukkal, Domonkos Gábor basszusgitárossal. Az egyik a 2006-ban alapított Undermind, a másik pedig az időközben már jégre tett, 2010-es keltezésű, fúziós zenét játszó Fools' Day. Időközben mindhárom zenész profivá avanszált, és a Csintalan tesók a magyarországi Mobilmánia kötelékében is megfordultak.

Akusztikus vizeken a térségben a 2012-ben alapított nagymegyeri NowEmber és a 2009-ben létrejött, de 2014-ben feloszlott nemesócsai Pandolin evezett, az instrumentális műfaj képviselője pedig a szintén nemesócsai, 2015-ben alakult Mystic Pictures.

A nagymegyeri zenés helyek közül a legnépszerűbb a 20 éves Big Man Pub, de nem olyan régen a Tunyó Tanya is rendez élőzenei fellépéseket.

Írásom a teljesség igénye nélkül igyekezett keresztmetszetet adni az

elmúlt 35-40 évben a Dunaszerdahelyi járásban történt könnyűzenei eseményekről, illetve bemutatni legfontosabb előadóit.

Felhasznált irodalom

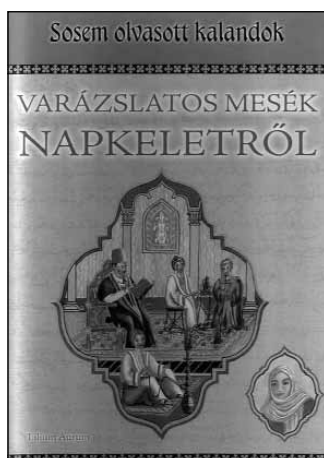
1. Ki kicsoda a magyar rock zenében (1982, Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest; szerk. Szántó Gábor, összeállította: Czippán György)
2. Ki kicsoda Kassától-Prágáig? /életrajzi lexikon/ (1993, Babits Kiadó, Pozsony-Szecsárd; szerk. többen)
3. A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998, /II. Oktatásügy, közművelődés, sajtó/ (1998, Ister kiadó, Budapest; szerk.: Filep Tamás Gusztáv–Tóth László)
4. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig (2014, Fórum Intézet, Somorja; szerk. többen)
5. Strieženeč Alex: Mi muzsikusi lelkek (2015, Ab-Art, Pozsony)
6. Strieženeč Alex: Zenei élet Somorján és környékén (2016, Ab-Art, Pozsony)
7. Stirber Lajos: Minden, ami nevelés /Gyurcsó István Alapítvány könyvek 65./ (2016, Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet)

Internet:

1. intezet.sk
2. foruminst.sk
3. zene.sk
4. harmoniadij.sk
5. atempo.sk
6. televizio.sk
7. felvidek.ma
8. hirek.sk
9. parameter.sk
10. bumm.sk
11. ujszo.sk
12. felvidekirockmagazin.blog.hu
13. patria.rtv.sk
14. dunaszerdahelyi.sk

Varázslatos mesék dunaszerdahelyi közvetítéssel

(„ha hatalmasok hátsójába bújsz,
bajtól, csapástól az sem ment meg!”)

Varázslatos mesék
Napkeletről, Lilium Aurum,
Dunaszerdahely, 2009

Jó éjszakát! – írom, de most azt kérem, a szeretet jegyében váltott, összhazai, osztársadalmi, összcsaládi jóéjszakát-pusztit ne a villanyoltás kövesse, hanem vegyünk meséskönyvet a kezünkbe.

Nekem jó évtizede került először a kezembe. Férjemmel hivatalosak voltunk Dunaszerdahely egyik nemzetközileg is jegyzett fontos eseményére: a Vámbéry-konferenciára. A tudós előadások idején adták a kezembe ezt a kis „meséskönyvet”, amelynek legrégebbi kézirata a sors véletlene révén Magyarországon játszik bújócskát. Többszörös újrafelfedezése után éppen ebben a szellemi pezsgésű városban válthatott alakot, magyar mesévé lényegült egy műfordító-mesemondó kollégánk és barátunk jóvoltából. Jó emlékekkel távoztunk az organikus építészet jegyeit magán viselő épületek sokaságából, a Makovecz Imre megálmodta nagyszerű városból. Ez a kis könyvecske

pedig segített életszemléletünk újratervezésében ezt követően. Engedd meg, kedves olvasóm, hogy a városhoz fűzött emlékezésésként hívjam fel figyelmedet nagyszerűségére annak emlékeként, hogy létrejötté környezetében pár napra jól érezhettük magunkat. Átadom neked mindig derűvel!

Mintha nekünk írták volna! Megírásának apropója pedig dobogós helyezésünk lenne a pesszimizták világranglistáján.

Eltöprengünk-e azon, hogyan érdemeltük ki, hogyan jutottunk idáig? Vagy „Se ki! Se bel!” állapotú kis bárkánkban csak üldögélünk ölbe tett kézzel, jó szelet várva?

– Mit is tehetnénk?

– Semmit sem tehetünk! – sóhajtozva.

De valóban így van ez? Olvasgassuk csak ezeket a tizedik századi arab meséket! Mindegyiknek a végén egy-egy külön tanulságot hagynak örökségül az olvasó utókorra a mesemondók. Gyermekes lelkesedéssel olvasom mindegyiket. Mindegyik tetszik, mert örök érvényű a mondandója. Élni, igazán boldognak lenni az erkölcsi kódok betartása nélkül, bárha kifizetődőnek, sőt kivitelezhetőnek tűnik is, mégsem lehet sokáig. A kultúrák kölcsönhatásában alakultak varázslatos mesékké, gyöngyszemekké az ezt a tapasztalatot sugárzó történetek.

Amint Hazai György Előszavából megtudjuk, az eredeti címe a gyűjteménynek: „*Ferec bad es-sidde*”, azaz „Borúra derű”. 1773-ban talált a gyűjteményre a francia Kelet-kutató Antoine Galland. Bár a mesék az *Ezeregyéjszaka*t megelőzőek, mégis Európában kevésbé lettek ismertek, és hamar feledésbe is merültek. Dunaszerdahely világismertségű szülöttének, Vámbéry Árminnak köszönhető újrafelfedezésük. „1901-ben német nyelven ismét bemutatta a művet, pontosabban annak legrégebbi, Budapesten őrzött kéziratát. E könyvben török nyelven közzétette annak egyik fejezetét.”

„Ismét több mint egy évszázadnak kellett elmúlnia, hogy ez a páratlan értékű kézirat, ma ismert legrégebbi kézírata, 2006-ban napvilágot láthatott. Lehete-e nagyobb öröm e kiadás gondozója számára, hogy ezt követően nyomban napvilágot lát egy, a mesegyűjteményből készült válogatás magyar fordítása, s e kiadásra a Vámbéry szülővárosában működő magyar nyelvű kiadó, a Liliium Aurum gondozásában kerül sor.”

A „minden rosszban van valami jó” szellemében készült a magyar fordítás is. „Soós Tamás fordítása alapján a meséket újramondta Tóth László.” A huszonegyedik századra, és főként a magyar emberek számára lassan teljesen elfelejtett életszemléletet úgy éleszti fel ez az „újramondás”, mintha a történetek napjainkban játszódnának, és úgy érezzük, hogy bármikor velünk, körülöttünk is megtörténhetnének. Az egyik mesevégi tanulság bölcsessége nagy igazsága miatt, kedvencem a következő lett:

„Jól jegyezd meg e sorok olvasója: Ne számíts arra, hogy pénz, vagyon, padsahi uralom életfogytiglan tartanak. Hiszen trón és koldusbot, nincstelen dervis és gazdag úr közt nem nagy az út. Megpróbáltatás és megnyugvás – egymást váltják a világban, akkor is, ha te már rég nem leszel. Emlékké válnak a dicső tettek – kár rájuk mindenáron törekedned. A fő, hogy tudományban sokasodjál. S bár az aggodalom és óvatosság minden helyzetben hasznos, nem árt, ha megjegyzed: ha hatalmasok hátsójába bújsz, bajtól, csapástól az sem ment meg!”

Ezzel szemben a boldogság akarása mindig meghozza gyümölcsét. A gödör alja vagy a kiút szeglete? Nem mindegy ki hogyan tekint körül. Példászerűen például így:

„– Ó, Allah, nem mutathatsz ennél kedvezőbbet?”

Azonnal felismerte helyzete kilátástalanságát, és tehetetlenségében sírva fakadt. Majd összeszedte minden erejét, ilyenképpen nyugtatta magát: „Bár nincs nálam a megoldás kulcsa, a türelem talán kezembe adja.” Azután elkezdődnek a „most már nem adhatjuk fel” küzdelmek, még akkor is, ha az ellenfél olyan, hogy „hózzá hasonló gonosz se égen, se földön”.

„A megpróbáltatások története mindig hosszú”, de mindig akad valaki, aki segítség lehet, hisz valamilyen hasonló nehézségében, maga is társat keresve, egymásra találhatnak és becsületes szövetséget köthetnek. Együtt emelkedhetnek életük gödréből. Még akár a „tevemadár” is felszárnyal velük, bármit is fondorkodtak ki az ellenük fenekedők, hadd nyíljanak meg az ártatlanul bekasztilizottak előtt a börtönajtók.

Kedvesség? Udvariasság? Ártatlanság? Igazság? Jóság? Általában győznek ezekben a varázslatos mesékben. Ha pedig nem, akkor is az ember számára csak ezek az utak ajánlottak az egyik mese tanulsága szerint: „A Jóság nem hoz mindig hasznot Neked, de Hitványsággal mindened elveszítheted!”

Elveszítheted a legnagyobb kincsed, a tiszta lelkiismeretet, az én mindent úgy tettem, amint rám bízott örömét, és meg kell tapasztalnod, hogy mit ér, ha kincseid között bírhatod akár a világ legdrágább tükrét is, ha nem mersz abban szembenézni önmagaddal...

Mint ahogyan a tanácstalan tanácsadók nem segíthetnek a hatalmasokon, ugyanúgy a hatalmasok hátsójában sem lehet megbújni, mert biztonságot, higgyük el, a legkevésbé ott találni...

Évszázadok tapasztalata ez, és „nem a kavargó sivatagi homokon áttetsző látomás”,

Se ki! Se be! – útitársaim a kis bárkánkban, gondoljátok, most már ideje befejezmem, és azt mondanom, hogy Szép álmokat! Jó éjszakát!

Minden bizonnyal ezt kéne tennem! És mégse teszem! Mert addig változatlan megmarad, nem javul, de ha van még hová, hát akkor tovább is romlik a Se ki! Se be! Mindaddig, míg el nem kezdünk összehangolt mozdulatokkal, együtt, biztos part felé evezni...

Kár, hogy ez a könyv, mint ahogyan a Liliium Aurum Kiadó hasonlóan fontos és rangos többi kötete sem, nem került eddig a hazai könyvpiacra.

Dobos Marianne

LIPCSEY GYÖRGY SZOBRA

Bordás Sándor

Az identitás megőrzése, és a Népcsoportügyek Bécsi Munkaközössége

Komoly elismerést érdemel a szervezőknek az a törekvése, mely szerint immár harminc éve létezik és működik a Népcsoportügyek Bécsi Munkaközössége. Ez a közösség, koncepciójából és szervezettségéből kifolyólag, lámpásként szolgál a különböző kisebbségek számára, akik Bécsbe kerültek politikai, gazdasági okok miatt, vagy a történelem viharai-
ban, őseiknek köszönhetően, idegen ajkú és kultúrájú többséggel kerültek szembe. Ebben a helyzetben, szinte folyamatosan felteszi a kérdést ön-
ma és családtagjai számára a kisebbségbe került ember, hogy „ki vagyok én?”, „kik vagyunk mi?”. Tud-e rá válaszolni, melyik utat kell folytatni? A beolvadás útját, vagy az erős szembenállás útját a többséggel szemben? Vagy található egy harmadik út is?

Lélektani törvényszerűségnek fogható fel, hogy a többségi kultúrákba került kisebbségek keresik egymás társaságát, választ várva arra a kérdésre, hogy a másik kisebbségi mennyire képes megőrizni saját identitását, illetve az asszimiláció útját választja-e. Fontos ez a kérdés mindenki számára, mert ez ad erőt, ahhoz, hogy a mindennapi harcait megvívja az ember. Ebben a helyzetben a kisebbségi kultúrák nagyobb erőt képviselnek a többséggel szemben, különösen akkor, ha olyan szervezetbe tömörülnek, mely az érdekeiket hatékonyan képviselni tudja különböző helyzetekben,

amilyen szervezet a Népcsoportügyek Bécsi Munkaközössége is. Természetesen a többségi kultúra is tudja ezt, és nem valószínű, hogy érdeke erősíteni ezeket a közösségeket, ezért erősen megválogatja, hogy az ország területén mely népcsoportokat ismeri el, kik azok, akiket támogat, és kik azok, akiket próbál ellehetetleníteni. Ezzel a hozzáállással, a többség szinte éket ver a kisebbségek csoportosulásai közé, ezzel is gyengítve azok szervezettségét, hatékony érdekérvényesítését. Ezen a kirekesztésen az ausztriai magyar népcsoport is átesett, különösen mélyen érintette ez a bécsi magyarokat, akik mindig kiálltak a magyar és más kisebbségi népcsoportok mellett, szervezve megmaradásuk és identitásuk megőrzésének feltételeit.

De valójában mit is értünk identitás alatt, és a lélektan hogyan közelíti meg ezt a nagyon is fontos kérdéskört? Az alábbiakban megkíséreljük összefoglalni.

Amikor az identitás fogalmát kezdjük boncolgatni, akkor első gondolatunk az lehetne, hogy a fogalom maga tautologikus, hiszen természetes, hogy az egyén azonos önmagával. Amennyire axiomatikus ez a klaszikus matematikában ($a = a$), annyira nem egyértelmű a lélektanban. Az én-azonosság az a központi erő, amely a személy fejlődését születése pillanatától haláláig vezérli. Vezérfo-

nal, amely a társadalomba való benövészt irányítja.

Mivel az identitással kapcsolatos kijelentések nem „van” típusúak, hanem döntően „kell” megfogalmazások, azt is mondhatjuk, hogy a fogalom etikai természetű a szó matematikai értelmében. Nem azt állítjuk, ami van, hanem azt, ami felé törekszünk, aminek lennie kell (vagy nem szabad). Ezáltal válik érthetővé, miért jelennek meg az identitással kapcsolatos egyéni vagy társadalmi méretű konfliktusok „morális” színezetű problémaként. Az identitáskrizisben vergődő serdülő nem belső problémaként érzékeli állapotát, hanem szülei vagy a tanárai által képviselt nézeteket, életmódot utasítja el: „nem így kell” (Erikson, E., 1963). A nemzeti önazonosságát kereső közép-kelet-európai népek nem önmaguk értékeit keresik elsősorban, hanem a másik, a szomszéd népcsoportokra mondanak nemet: „Nem így kell, nem ilyenek kell lenni.”

Az identitás fogalmát több síkon értelmezhetjük, mi ezt a kérdéskört három területen próbáljuk megragadni.

1. A személyiség-lélektani értelemben az én-identitás az önkép fogalmával hozható kapcsolatba. Az önkép az én-struktúra fontos eleme, az önmagunkkal kapcsolatos ismereteink összessége. Az én-ideál hordozza az önmagunkkal szemben támasztott elvárásokat, így a lelkiismereti funkciókat is. Az én-struktúra harmadik fontos összetevője a reális én, leegyszerűsítve: ahogy mások látnak engem.

2. Szociálpszichológiai értelemben az én-identitás bizonyos szociálisan definiált értékek elsajátítását, a velük való azonosulást jelenti. Csepeli György (1993) megfogalmazásában: „A társas érintkezésben, a másokkal folytatott kommunikáció során

alakul ki folyamatosan az egyén (vagy a csoport) azonosságtudata vagy identitása, amely viszonylag stabil, nehezen változtatható és labilisabb, könnyen változó tudati elemeket egyaránt tartalmazhat. Ez a folyamat elmentmondásos, konfliktusokon, nemegyszer válságokon keresztül zajlik le, mígnem új azonosulási támpontok révén újra helyreáll a harmónia, az identitás viszonylag állandó kerete.” Csepeli a nemzeti identitás két rétegét különbözteti meg, amelyek szociológiailag körülírható rétegekhez is köthetők. Egyik a spontán nemzeti identitás, amely a társadalom legszélesebb rétegeiben jelen lévő, pszichológiailag hatékony képződmény, és ennek révén pl. a magukat magyarokként meghatározó személyek stabil, legnagyobb részben pozitív érzelmekhez jutnak a nemzeti csoporthoz való tartozásuk révén, büszkeséget éreznek a magyar nemzet történelmi, gazdasági, külpolitikai, kulturális és egyéb (pl. sportbeli) teljesítményeinek láttán, és önmaguk azonosságtudatában pozitív szempontként van jelen a magyar mivoltuk. Érzelmi jellegű képződményről lévén szó, ez a fajta identitás az élet korai (6–10 év közötti) szakaszában épül be a személyiségbe. A másik, az ideológiai szintű nemzeti identitás a spontán identitás érzelmi tartalékaira épít, de más jelentős gondolatismerteti elemeket is tartalmaz. Ez a változás szükségképpen összefügg a nagyobb tudatossággal, a magasabb iskolai végzettséggel, illetve a társadalmi munkamegosztásban betöltött hely jellegével. Az ideológiai szintű identitás hordozói szociológiailag persze nem szakadnak el a spontán nemzeti identitással rendelkező tömegektől, hanem számukra mintegy „véleményirányítóként”, a nemzeti szempontból értékelhető információk „strázsái-

ként” jelennek meg. Nem mindegy, hogy az ideológiai szintű identitás milyen ismereti-gondolati elemeket foglal magában e tekintetben: különös figyelmet érdemel az iskola, a tömegkommunikáció, a felsőoktatás és általában véve az értelmiségi rétegek tudatformálását szolgáló intézmények munkája, hiszen javarészt ezekről függ az ideologikus identitás „modernizációja”, azaz nacionalista, avítt, meg nem gondolt gondolatokkal terhes változatainak megbénítása és kiiktatása a társadalmi kommunikáció folyamataiból.

Amikor egy korábbi kutatásunkban kidolgozásra került a konfliktuskezelési szakasz programja, komoly jelentőséget tulajdonítottunk az ideológiai szintű nemzeti identitás területének, e megfontolásból kezdtük el a véleményformáló személyek (polgármesterek, pedagógusok, újságírók, orvosok stb.) képzését, és Csepeli (1993) megfogalmazása az egyik vezérelvként szolgált ebben a munkában (C. Rogers és J. L. Moreno mellett). Ez az elv a következő volt: „Elismerve tehát az azonosságtudat pszichológiai és szociológiai realitását, belátva a nemzeti keretek objektivitását és fontosságát a mai világban, akkor járunk el helyesen, ha az ideológiai szintű nemzeti identitás számára olyan gondolati-tudati mintákat kínálunk, amelyeknek összességét demokratikus nemzeti identitásként jellemezhetjük. Ezen azt értjük, hogy a társadalmi kommunikációban fokozott figyelmet kell szentelnünk a nemzeti lét sajátos problémáinak, de olyan nemzetfogalom alapján, amely nyitott más nemzetek értékeivel és »magától értetődésével« szemben, nem lezárja, hanem kinyitja az utat az emberiséggel való azonosulás felé, és a társadalmi haladás fő vonalába esik. Az ilyen

értelmű nemzeti identitás önismereti jellege folytán kritikus, pozitívumokat és negatívumokat egyaránt képes számba venni a nemzeti »univerzumon« belül, s képes a konfliktusoknak, a feszültségeknek válságformáló tettek és cselekvések irányában történő levezetésére.”

Pataki Ferenc (1982) úgy fogalmaz, hogy az identitás a személyiségnek nevezett konstrukció és a társadalmi struktúra közé elhelyezhető közvetítő kategória, amely az egyén-társadalom viszonyt reflexív módon és szimbolikus formákban építi fel. Pataki (1997) a nemzeti identitást már így definiálja: „A nemzeti identitás én-rendszerünknek az az összetevője, amely a nemzeti-etnikai csoporthoz (kategóriához) tartozás tudatából és élményéből származik – ennek minden értékelő és érzelmi mozzanatával, valamint viselkedési diszpozíciójával egyetemben.”

Az egy adott közösséghez kötődő identitás koncepciója a modern társadalomban számos problémát vet fel, talán azért, mert az áthagyományozott, rögzített identitásokat kínáló közösségek meggyengültek. Ma, a globalizálódás világában központi kérdéssé válhat, hogy a közösségi (nemzeti) identitások miképpen teszik lehetővé az általánosan igazolandó normák mentén kialakuló posztkonvencionális identitás létrejöttét. Véleményünk szerint úgy, hogy reflexszerűen újra megerősödnek, gyengítve ezzel az új identitáslehetőségek kialakulását. Gondoljunk csak a 2006-os, 2010-es szlovákiai választásokra, ahol a már kialakulófélben lévő európai értékek és normák új identitásvonalakat határoztak meg, és a mélyből, viharszerűen feltörő nemzeti identitás keresésének igénye szinte lesöpörte a posztkonvencionális identitás létrejöttének a lehetőségét is. Szlovákia

a nemzeti identitás megerősödésével valószínű szegregálódik, mivel az Európai Unió, féltve a tojáshéj vastagságát, nem megfogalmazott, törékeny európai identitást, reflexszerűen elszigeteli a sajátos, nemzeti identitását megerősítő Szlovákiát, hiszen az nem az univerzalizisztikus normák mentén kíván haladni. De érdekes módon, az Európai Unió eddig Szlovákia felé nem tett általunk elvárt lépéseket, sőt a súlypontok más országok felé tolódtak el.

Több kutató (Ricoeur, 1985; MacIntyre, 1999) bevezeti a narratív identitás fogalmát, mellyel egyrészt megoldást kínál az identitás területén kibontakozó vitákra, másrészt a diszkurzív politikatudomány számára nyújt megfelelő fogódzókat. A narratív identitás egyszerre fejezi ki az egységes élet ideálját és a modern énkép fragmentáltságának realitását, egyszerre ismeri el az egyén autonómiáját és meghatározottságát, egyszerre utal a partikuláris kollektív identitások jelentőségére és az egyetemesre irányuló keresésre. Ricoeur (1985) úgy tartja, hogy az identitás gyakorlati kategória, mégpedig a „Kicsoda?” kérdésre adott felelet, ami nem más, mint elmesélni egy élet történetét. „Az elmesélt történet határozza meg a cselekvő 'kicsodát', akinek az identitása ekképpen narratív természetű. Az elbeszélés segédletével feloldható a személyes identitás alapvető antinómiája, vagyis egyrészt a minden körülmények között változatlan önazonosság tézise, másrészt a változatlan én ideáját mint szubsztancialista illúziót leleplező fel-fogás, amely teljesen feloldja az alanyt a különböző kognitív és érzelmi affekciókban vagy diskurzusokban. A változatlanságot kifejező 'dologi azonosságtól' (Tengelyi, 1988), amit Ricoeur az *idem* kifejezéssel ragad meg, meg

kell különböztetni az önazonosságot, azaz az *ipsét*, ami azt fejezi ki, hogy maradhatunk ugyanazok, ha változunk is. Nincs olyan lényegi magva az egyéni identitásnak, amelynek változatlan-nak kellene maradnia ahhoz, hogy ne veszítsük el az önazonosságunkat: az egységes történetben elbeszél, elbeszélhető élet maga az *ipseitás*, azaz a narratív identitás” (in: Boda, 2000). Az elbeszélte identitás koncepciójában az egyén egyszerre olvasója és írója a saját életének, a történet olyan, színre vitt drámai elbeszélés, amelynek a szereplői egyben a szerzői is. Ricoeur a narratív identitást a közösségre is értelmezhetőnek tartja, szerinte a közösségek, éppúgy, mint az egyének, elbeszélésben fogalmazzák meg és őrzik önazonosságukat, tehát az egyéni és közösségi narrációk összefonódnak egymással.

3. Harmadsorban az én-identitás filozófiai-antropológiai probléma, ahol végeredményben az ember önértelmezéséről van szó. Egyénileg ezért az én-identitás elsősorban a szubjektum része, az a kép, ahogy a személy önmaga tudatában megjelenik, ahogy önmagát átéli. Ez az önértékelés nem passzív folyamat, hanem a lélek aktív értelmező tevékenységének eredménye, teljes hermeneutikai kör. Ezért az önazonosságot nem úgy kell felfognunk, mint egy adottságot, hanem mint folyamatosan változó „produktumot”. Az ember tudatában nem átéli, hanem inkább megalkotja önmagát abból a végtelen nyersanyagból, amit az egyén bio-pszichológiai és szociális adottságai felkínálnak. Az én-azonosság ezért végső soron nem objektíválható, inkább önismeretünk végső horizontjaként fogalmazható meg.

Az emberek többsége általában egy nemzeti identitással rendelkezik, melyet származása szab meg, de egy-

re többen vannak olyanok, akik emellett egy második (néha harmadik, negyedik stb.) nemzeti identitással is rendelkezhetnek, attól függően, hogy hová sodorja őket az élet. Mind gyakrabban találkozunk olyan családokkal, ahol a feleség, a férj és a gyerekek által különböző nemzeti identitások

keverednek, binacionális, multinacionális családokat hozva létre. Az ilyen többszörös nemzeti identitású kultúrákban kicsi az olyan konfliktusok valószínűsége, melyek az egyes nemzeti értékek túlhangsúlyozásából eredhetnek a másik kárára, hiszen valószínű mindegyik érték fontos számukra.

Felhasznált irodalom

- Boda Zsolt, *A kommunárius elmélet: identitás, kultúra, értelmezés*, in: Szabó M. (szerk.), *Beszélő politika (A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete)*, Jászóveg Műhely Kiadó, 2000.
- Bordás Sándor, *Az agresszív kód*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2009.
- Csepeli György, *A meghatározatlan állat*, Ego School Bt., Budapest, 1993.
- Erikson E. H., *Identity: Youth and Crisis*, New York, Norton, 1968.
- MacIntyre A., *Az erény nyomában*, Erkölcselemtani tanulmány, Budapest, Osiris, 1999.
- Moreno J. L., *Gruppenpsychotherapie und psychodrama. Einleitung in die Theorie und Praxis*, Georg Thieme Verlag, Stuttgart, 1959.
- Rogers C. R., *On Encounter Groups*, Harper and Row, New York, 1970.
- Pataki Ferenc, *Az én és a társadalmi azonosságtudat*, Kosuth Kiadó, Budapest, 1982.
- Pataki Ferenc, *Nemzetkarakterológia?*, Magyar Tudomány, 1997.
- Ricoeur P., *Temps et récit. Tome III. Paris: Éditions du Seuil*, in: Boda Zs., *A kommunárius elmélet: identitás, kultúra, értelmezés*, in: Szabó M. (szerk.), *Beszélő politika (A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete)*, Jászóveg Műhely Kiadó, 2000.
- Tengelyi László, *Élettörténet és sorseseemény*, Budapest, Atlantis, 1998.

Hunčík Péter

Szlovmagy

Nagyapa pontosan nyolc órakor lépett be a konyhába. Mariskám, vedd le a sparheltről a kávémat és hozd be a spájzból a teavaját, mert früstökölni akarok, mondta nagymamának. Miközben evett, elmondta, hogy azok a fránya sraubok már megint kilazultak a fagylaltkeverő masinában, és a lécek nincsenek vinkliben. Most megint hívhatom Kovács Janit, hogy reparálja meg a gépet.

Jani bácsival nagyapa még a háború alatt itta meg a brúdert, de már százszor megbánta ezt a könnyelműségét, mert az öreg azóta minden szombaton megjelenik nálunk, és megissza nagyapa snapszát. Mein Gott, mondta erre nagymama, hogy bír az a snájdig ember annyit szlopálni. Meglátod, Ferikém, egyszor majd a szívéhez kap, és nincs tovább. Slussz-passz, vége.

Hát így beszélgetett egymással az ötvenes évek közepén nagyapa és nagymama. Nagyapa sohasem reggelizett, csak früstökölt. Mikor belépett a konyhába nagymama, azonnal lekapta a tűzhelyről a tejes kávét, hozta az éléskamrából a friss vaját. Kovács Jani bácsit ő sem szerette, mert minden pálinkát megivott, és közben elmesélte, hogyan tegeződött össze nagyapával Doberdónál.

Mindkét nagyszülőm a XIX. század utolsó évtizedében született, Ferenc Jóska alatt jártak iskolába, nagyapa a császár szolgálatában ment ki a frontra, ahol a német volt a vezényleti nyelv. Aztán hazajött, és cukrászdát nyitott Ipolyzágon. Sok-sok csillogó géppel szerelte fel a műhelyét, ámde ezek a masinák mind német gyárakból kerültek ki, akkor még talán nem is volt magyar nevük. Legalábbis nagyapa úgy tudta. Ezért mindig sraubokat, vinkliket és pajszerokat emlegetett. Szabad idejében meg kivitte a gyerekeit a ringlispílhez, hadd élvezék szegények a körhinta keltette mámoros szédülést.

Szóval, ha így nézem a kisebbségi magyarok szlovmagyar karattyolását, akkor nincs semmi baj a párkival és horčicával, meg a lupinire előírt samponnal, mely a korpát hivatott eltávolítani a fejbőről.

De ha a barátaim vagy a családtagjaim használják a percent, limit, kvalita szavakat, orvoskollégáim meg a mocs plusz sediment, szkúmavka meg rötögő hrudníka kifejezéseket, akkor már dühös vagyok. És amikor egy apró koccanásnál azt hallom a vétlen sofórtól, hogy te idióta, elfelejtetted, hogy a keresztelkedésben a jobbkez-szabály fizet!?! (platí pravidlo pravej ruky!), akkor nem tudom, hogy dühöngjek-e, vagy inkább nevessek. Aztán eszembe jut Jókai, Molnár Ferenc meg Karinthy nyelvezete, és legyintek egyet.

Persze az igénytelenség, felületesség, trehánytság ettől még az marad, ami. De olykor eszembe jut az is, hogy néhanapján magam is ilyen keveréknyelven beszélek, amikor biztos akarok lenni a dolgomban. Mikor látom, hogy a betegek nem értik, mit akarok mondani azzal, hogy ebben a kémcsőben hozzon vizeletet vizsgálatra, aztán menjen el egy mellkasi röntgenre, akkor a biztonság kedvéért én is elmondom, hogy ebben a szkúmavkában hozza a vizeletet, mert meg akarom vizsgálni a mocsot és a szedimentet, és a rötögő hrudnikát (mellkasi röntgent) az első emeleten fogják megcsinálni.

A gondom az, hogy nagyapámék német–magyar nyelvezete többségi magyar közegben alakult ki, és az ő távozásuk után (lassan, de biztosan) ez a nyelvezet kikopott a magyarból. A következő generáció tagjai, anyámék már nem ezt a nyelvet használták. Ők más, elsősorban szlovák kifejezéseket csíptek fel. Ám van itt egy „apró” különbség: nagyapáék ugyanis a többségi nemzet képviselőiként használták a társnemzet kifejezéseit. És emiatt az ő esetükben elő sem fordulhatott volna a nemzetváltás vagy beolvadás. Mi (és a szüleink) viszont kisebbségi közegben használjuk a többségi nemzet szavait és kifejezéseit. Szüleink valamikor a két háború között születtek, és akkor tanulták meg, hogy nem megyék vannak, hanem krajok, és republika van a köztársaság helyett. Nekik már delegáció volt a küldöttség, ők a batyánál a pász mellett dolgoztak, a zelovocban vették a zöldséget, a narpában a papírt meg a tollat.

Aki pedig a háború után született, az gyorsan megszokta a kommunista párt zjzdjait, a szúdruh predszedát és a tajomníkot, no meg azt is, hogy ha nincs teljesítve a norma, akkor a víplatná lisztyinán is kevesebb lesz a pénz.

És a nyolcvankilences revolúció hiába hozott demokráciát, mi, magyarok jól tudjuk, hogy az országban egyre több az olyan korupcsní skandál, amit a polícia és a prokuratúra sohasem fog kivizsgálni, mert az elkövetők szlovákok voltak, és ma már úgy nevezik őket, hogy „Alapító Atyák”. (Lásd a Mečiar és tsai kft. tagjait.)

A gyermekeink olyan világban élnek, melyben a szlovák nyelv ismerete nélkül csökkennek a lehetőségeik és az életminőségük. Ma már alig akad olyan kisebbségi magyar ember, aki „tisztá” magyar közegben él vagy dolgozik. Naponta tíz- és tízezrek ingáznak Pozsonyba, Kassára és a nagyobb (szlovák nyelvű) városokba, és a kőművestől az idegsebészig mindenki a többség nyelven kommunikál. A sebész nem tanulja meg a különféle érfogók, szikék és műtétek magyar nevét, a bolti eladó zárucsna lehotát használ szavatossági idő helyett, és nanuknak nevezi a jégkrémet, a paraszt zmeszkát ad a sertésnek tápszer helyett, és az erős, de üresfejű gyerekek beszékába (biztonsági szolgálat) mennek el dolgozni. A kisebbségi polgár örül, ha legalább az állam nyelven megtanulja az újabb és újabb kutyörök nevét és funkcióját. Aztán rájön, hogy a barátaival is jobban megérteti magát, ha e kutyörök műveleti sorát is szlovák nyelven mondja el nekik.

Ma már „természetes” dolognak számít, hogy Dunaszerdahelyen, ahol a lakosság 80 százaléka még mindig magyar, két tizenéves, magyar iskolába járó suhanc szlovákul beszél meg egymással a legújabb mobiltelefon használatának titkait. Meg vannak győződve arról, hogy bizonyos technikai eszközök leírásánál csakis a szlovák nyelv használható, mert a magyar nyelvben nincsenek meg a szükséges kifejezések.

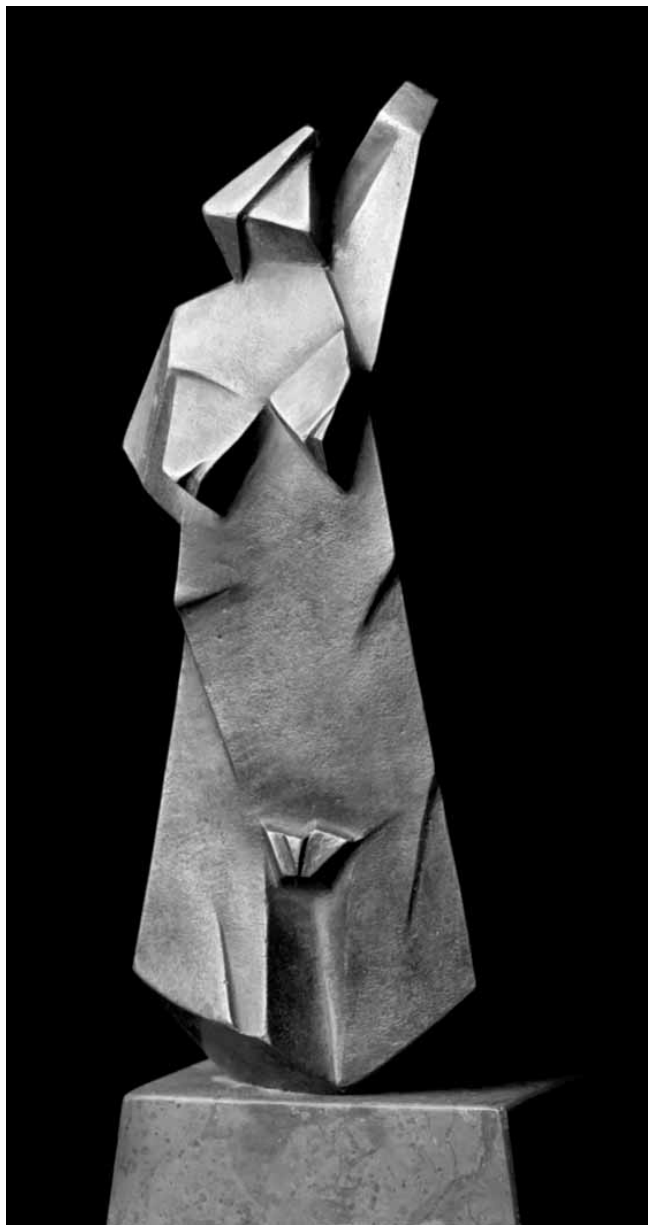
Talán a pedagógus az egyetlen, aki még kínlódik egy ideig, aztán ő is bedobja a törülközőt. A kisebbségi magyar nyelv negyed századon belül konyhanyelvvé degradálódik.

Hacsak.

Hacsak a vegyes lakosságú vidékeken nem jönnek létre magyar munkanyelvű üzemek és gyárak. (Tudomásom szerint se szeri, se száma a magyar nemzetiségű milliomos vállalkozóknak Szlovákiában.) Hacsak nem alakul meg néhány magyar „nemzetiségű” sportklub és zenekar, mely 1848 és 1956 emlé-

ke, valamint Kossuth, Petőfi és Nagy Imre mellett/helyett erősíteni fogja a magyar identitást. (Ismeretes, hogy a katalán identitás egyik fő oszlopa Barcelona focicsapata, a skót nemzetet pedig egyebek mellett Sean Conery tartja ébren.)

Hacsak a globalizálódó világ hatására a szlovákok nagyobbik része nem kezdi el anyanyelve helyett az angolt használni, és akkor velük együtt mi is egy nagyobb nyelvcsaládban találjuk magunkat...

LIPCSEY GYÖRGY SZOBRA

„Megértettem, hogy mi, szlovákok, brindzával a szánkban és a gatyánkban játszottuk az urat”

Daniela Kapitáňovával Karol Sudor beszélget

– *Bevallottan helyesírási rasszista. Félnem kell, amikor átküldöm Önnek e beszélgetés szövegét?*

– Hiszen az Ön felesége nyelvi szerkesztő. Mindenképpen ellenőriztesse vele előtte, mert valóban helyesírási rasszista vagyok. Ez a nyelv iránt érzett hatalmas tiszteletemből adódik.

Nagyon fontosnak érzem a nyelv helyes használatát, s aki vét ellene, számomra olyan, mint aki nem törölte ki rendesen a fenekét. A helyesírás szerintem mindennek az alapja, miként a higiénia.

– *És itt még nem áll meg, ennél keményebb elvárásai is vannak – szeretné, ha az alkotmányban benne foglaltatna, hogy aki nem ismeri a helyesírást, ne tölthessen be semmiféle fontos hivatali funkciót.*

– Igen, úgy gondolom, ez így lenne helyes. Hogy az a sok zászlólengető és közben Szlovákiát éltető fura alak előbb adjon számot nyelvtudásáról.

– *Szlovák családban nőtt fel Komáromban. Úgy érezte ott magát, mint egy idegen, mint egy emigráns. Miért?*

– A történetem soft változata, hogy senki nem zavarta a másikat, mindenki élte a saját életét. A hard változat viszont, és ez áll közelebb a valósághoz, hogy Komáromban párhuzamosan élt egymás mellett két enklávét, akik egymással alapjában véve nem érintkeztek. A szlovákok a városban emigránsokként érezték magukat. A magyarok ugyanis nem repeszték az örömtől, hogy az állam szlovákokat telepít a nyakukba. És teljesen igazuk volt.

– *Azok számára, akik tájékozatlanok a témában, fejtsük ki, hogy az állam ezekkel a betelepítésekkel a magyar közösséget akarta tudatosan felhígítani a városban.*

– Pontosan. Szó szerint gyarmatosítás zajlott, ám nem a képzett emberek érkeztek, inkább a kivételezettek. Ezek közé tartoztak a pártfunkcionáriusok is.

A másik csoportot azok a betelepítettek képviselték, akik büntetésből kerültek oda. Közéjük tartoztak a szüleim is. Ez a száműzetés bizonyos formája volt azon nemkívánatos elemek számára, akik ugyan még nem szolgáltak rá a börtönbüntetésre, de célszerű volt, ha kikerülnek a hatalom látószögéből.

– *Édesanyja Turócszentmártonból származott, édesapja Zólyomból. Mit követtek el?*

– Édesanyám semmit, ám egy olyan ember lánya volt, aki valószínűleg igen. Az apja a turócszentmártoni adóhivatal igazgatója volt. Lehetett valami a rová-

sán, ám erről otthon soha nem beszélt senki. Van otthon néhány, neves szlovák festőtől származó képünk, melyek hátulján ilyen és ehhez hasonló szövegek szerepelnek: „Tisztelt igazgató úrnak hálával Miloš Bazovský.” Nem tudom, nem olyasmiről lehetett-e szó akkoriban, mint a mai Bašternák-ügy.

– *És az édesapja?*

– Vele rosszabb volt a helyzet, ő ugyanis a Hlinka Ifjúsága mozgalom tagja volt, s nagyon a hatása alá került. A halottakról csak jót, ám az az igazság, hogy erősen nacionalista volt. Tehát kivételesen erős nacionalista légkörben nőttem fel, noha én akkor azt gondoltam, hogy ez a nemzeti öntudat.

Éppen apám nézetei vezettek ahhoz, hogy végül teljesen szakítottunk egymással. Elvakultan, gyakran sovinszta kijelentésekkel hirdette saját igazát. Samko Tále a *Könyv a temetőről* című regényben így fogalmaz: „Apám nem szerette a cseheket, a zsidókat, sem a magyarokat.” Ezt nem én találtam ki, ez volt a valóság, amiben nevelkedtem.

Gyerekként természetesen a szüleim hatottak rám, s kezdetben nagyon büszke voltam arra, milyen nemzetből származom. Tizenöt éves koromban például egyértelműen úgy gondoltam, hogy a szlovák a legjobb nemzet a világon. A sovinszta család, bár anyám sosem volt az, megtette a hatását.

– *Mikor jött a kijózanodás?*

– Tizennyolc éves koromban, amikor Prágába kerültem. Ha valaki egy kis házban él bezárva egész életében, majd onnan kikerülve kívülről szemügyre veszi azt a valóságban, hát az óriási sokk. Évekbe telt, mire feldolgoztam.

Akkor kezdtünk apámmal eltávolodni egymástól, olyan voltam, mint a madárfióka, amelyik kirepült a fészekből, s többé már nem tér vissza. Mentálishan nem tudtam elviselni. Éppen ellenkezőleg, érzékennyé váltam az olyan hőbörgésekkel szemben, mint a „legyőztük a magyarokat, hurrá”, „verjétek”, s a többi.

– *Hogy reagált minderre az apja?*

– Úgy érezte, elárultam, mert egyszerre a csehek is jók voltak nekem. Én viszont nem bírtam már elviselni a sok gúnyos, ironikus megjegyzést, amivel a szlovákokon kívül mindenkit illetett. Valószínűleg ennek a hatása, hogy gyerekkoromtól kezdve rettenetes szorongást vált ki belőlem a gúnyolódás.

– *Végül még magyarul is megtanult...*

– És éppen a magyar nyelvtudásomnak köszönhetően értettem meg néhány dolgot – Trianont, a magyar traumát, hogy mi, szlovákok tulajdonképpen gyarmatosítottuk Dél-Szlovákiát, brindzával a szánkban és a gatyánkban játszottuk az urat. Valójában nevetségesek voltunk.

– *Már értem a kritikáját azzal kapcsolatban, hogy a szlovákok Samo Chalupka Mor ho! (Öld meg!) című versével hancegnek, az abban leírt történelmi eseménytel táplálják a szlovák nemzeti öntudatot, holott az, ha meg is történt, nem a mi őseinkkel esett meg, hiszen azok kétszáz évvel később érkeztek.*

– Természetesen, hiszen nem lehetünk történelmileg némák, süketek és vakok csak azért, mert így szoktuk meg, és nekünk így kényelmes.

– *Prágában színházi rendezést tanult. Azonban máig az az érzése, hogy elfoglalta valakinek a helyét, aki talán ma neves színházi rendező lehetne.*

– A rendezői szak óriási tévedés volt. Valószínűleg nem is ezt a szakot akartam tanulni, inkább csak egy számomra vonzó iskolába akartam jelentkezni. Mire ezt megértettem, már késő volt. Talán ha a természettudományi tantárgyaknál jó tanárom lett volna, nem ragadok le a könyveknél, mert máig úgy gondolom, hogy az analitikus gondolkodás az erősségem. Ami, sajnos, kihasználatlan maradt.

– *Kérdés, vajon a rendezéssel szembeni ellenszerve akkor is kialakult volna-e, ha Komáromban és Kassán nem olyan darabokat lett volna kénytelen rendezni, amelyeket az idősebb és tapasztaltabb kollégák visszautasítottak? Furcsa szerzők szocialista realista förmedvényeit...*

– De talán nem tudtam elviselni a rendezéssel járó felelősséget sem, s nem tudtam eléggé felszabadulni. Tudja, kit szeretnék még rendezni hátralévő életemben? Milan Lasicát. Azt a fajta színészetet műveli, amit én imádom, és nem feledkezik meg arról, hogy a nézőknek játszik. Kétlem azonban, hogy arra vágya, hogy éppen én rendezzem őt.

– *Végül is nem volt rossz a döntés, hogy az írást választotta. Már tizennyolc évesen verset írt, s azokat el is küldte Vojtech Mihálik költőnek.*

– Maga mindent tud rólam. S azt is tudja, mi lett a vége?

– *Hát, hogy inkább Ön keltette fel a figyelmét, és nem a versei. Azok csak az ürügyet szolgáltatták arra, hogy megszerezze Önt mint nőt.*

– Sokkoló élmény volt. Én tizennyolc éves voltam, ő ötvenöt, az én szememben egy öregember, hiszen idősebb volt az apámnál. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy szemet vessen rám. Ezzel szemben ez a nemzeti művész elhívott a lakására azzal az ürüggyel, hogy ő ezzel a fajta humorral, mint a verseimben, még nem találkozott a szlovák költészetben. Tehát hogy elbeszélgetünk róluk, és fontolóra vesszük egy önálló kötet lehetőségét is.

Elmentem hát hozzá, és borzalmas volt, mert ilyen vén szatírral addig még nem találkoztam. Az egészben az volt a legrosszabb, hogy később magamat okoltam, hogy én vagyok a hülye, és csak félreértem a viselkedését.

– *Más szóval, trófeának akarta Önt, azért játszotta, hogy segíteni akar.*

– A kezei is nagyon „segítőkések” voltak. Én sokáig úgy tettem, mint aki nem érti a helyzetet, s abban bíztam, hogy csak félreértem az egészet. Hogy esetleg megsértem azzal, ha értésére adom, nem illik a lányok térdét, aztán mind följebb tapogatni...

Aztán elkapta a nyakam, és tolta lefelé a fejem. Ekkor értettem meg, hogy ez már nem tréfa, és elsírtam magam. Előtte hosszú percekig igyekeztem magamba fojtani a kétségbeesést, míg végül sírva elrohantam. Az egészet szörnyű tragédiaként éltem meg.

– *Mihálik nő volt, nem?*

– Hát éppen ez volt benne a legrémesebb. A felesége a szomszéd szobában volt, nyitott ajtónál. Mindent hallania kellett, ráadásul látta is, ahogy sírva kirohanok a szobából. Soha nem felejttem, milyen dermedten tartotta a kezében a kávéscsészét és a kistányért. Mintha azt mondta volna: „Na tessék, itt az újabb, aki nem hagyta magát.”

– *Később tréfásan mesélte az esettel kapcsolatban, hogy évekig tartott, amikor már újabb kiadót is bátorkodott megkeresni, amikor életkoránál fogva már nem fenyegette, hogy tisztességtelen ajánlatokat tesznek Önnek.*

– Igen, Kali Bagala valóban nem tett semmiféle ajánlatot, ami kétségtelenül a becsületére válik.

– *Azt mondta Önnek, ha ír egy könyvet, ő biztosan kiadja. Ez minden szerző álma.*

– Igen, mert egy pályázaton elnyertem a kritikusok díját, s neki pedig nagyon tetszett az a szöveg. És ekkor írt egy levelet, hogy ha írok valamit, ő kiadja. Én pedig komolyan vettem a levelét, elküldtem neki a kéziratot, ő pedig állta a szavát.

– *A Könyv a temetőről című regényét két évig írta, s Bagala a hatodik vagy talán a nyolcadik változatot kapta meg.*

– Idegesített a tudat, hogy képtelen vagyok jobban megírni. Tudtam, hogy vagy teljes bukás lesz, vagy némi sikert hoz. És világos volt, hogy ha a könyv megbukik, az írást örökre befejeztem.

– *Mit gondol, a későbbi írásaival sikerült túlszárnyalnia ezt az elsőt?*

– Nem. Ráadásul később tudatosan írtam valami teljesen mást, hogy ne vetekedhessen Samkóval. A végén még egy pszichiáterrel is meg kellett beszélnem ezt az egészet.

– *Mit?*

– Hogy miként győzzem le a Samkóval kapcsolatos félelmeimet. Ugyanis olyan magasra állítottam vele a léceket, hogy már félni kezdtem. Samko sikere az ellenségemmé vált. Mintha folyton azt kiabálta volna, hogy buta vagyok, és már soha többé nem írok ilyen jól. Minden egyes sikere átok volt a számomra.

– *A könyv megjelenése óta eltelt tizenhat év, és tizenöt nyelvre fordították le. Még mindig kísérti Önt?*

– Úgy érzem, bár nem akarom elkiabálni, mintha a könyv magyar nyelvű kiadásával mindez megszűnt volna. Nagyon vártam ezt a megjelenést, s a kötet magyarországi bemutatásával megkönnyebbültem. Egyszeriben minden Samkóval kapcsolatos félelmem elillant, és újra szabadnak éreztem magam.

– *Gondolom, bosszantotta, hogy Samkót mindenki Forrest Gumphoz hasonlította, holott Samko nem egy szerencsétlen flótás volt, hanem egy család besúgó.*

– A mai napig nem értem, hiszen Samko valóban egy rosszindulatú, gonosz kis gnóm volt, akit senki nem szeretett, s ő ezt úgy bosszulta meg, hogy mindenkit, köztük saját nővérét is elárulta. De igazából ő mi vagyunk. S mi ezen nevetünk, és humoros könyvnek tartjuk?

– *Ezért is sokkolt engem, egyes recenzensek mennyire nem fogták fel, hogy ez a könyv tulajdonképpen a saját kicsinyességünkről szól.*

– Az volt az érzésem, hogy a szlovák recenzensek közül szinte senki nem fogta fel ezt, csupán a csehek értették meg. Kevesen vették észre, hogy ez egy szomorú könyv, a legszomorúbbak egyike. Nem állítom, hogy nincs benne humor, magának a főszereplőnek a története viszont borzalmas.

– *A Samko sikere után megnőtt az önbizalma?*

– Ellenkezőleg. Az első két elmarasztaló, megszegyenítő kritikát katasztrofálisan nehezen viseltem. Olyan volt, mintha fuldokolnék, s bár a végén megmentettek, de iszonyodásom a mély víztől megmaradt, s ez felülmúlja az érzést, hogy élek.

Évekbe telt, mire elhittem, hogy ez a könyv nem annyira rossz. Sajnos azok közé tartozom, akiket a száz dicséret nem érint meg annyira, mint egyetlen kritika. Volt idő, amikor úgy éreztem, az olvasók számára én már örökre a szlovák bohóc maradok. Számomra ez a könyv a csúcstot jelentette, a recenziók viszont jéghideg zuhanyt jelentettek számomra.

Amikor később megjelentek az első dicsérő vélemények is, már nem tudtam annyira örülni nekik, mert évekig valami pánikszerű félelem rabja voltam. Végül már akkor sem tudtam spontán módon örülni, amikor a regény elkezdett megjelenni különböző nyelveken. Csupán az angol és a magyar fordítása volt ez alól kivétel.

– *A könyv kigúnyolja a hejzsllovakokat, a populizmust, azokat az ostobákat, akik olyasmire büszkék, amit nem érdemeltek meg, csupán beleszülettek. A könyv 2000-ben, nem sokkal a Mečiar-korszak bukása után jelent meg. Nem jelentkeztek az érintett sovíniszták?*

– Nem, mert ők a regényt a saját verziójuk szerint értelmezték. Azt gondolták, végre akad valaki, aki megírja, hogy a szlovákok milyen kitűnőek, s a többiek milyen hülyék. Inkább azok jelentkeztek, akik furcsállták, hogy mindjárt az első könyvem ilyen nagy példányszámban jelent meg, s emögött valamiféle titkos kapcsolatokat sejtettek, mondjuk köztem és Bagala között.

– *Szereti a detektívregényeket, és foglalkozik azok elméletével is. Hogyan látja az északi krimiírók divatját, akik most előzőnlötték a könyvpiacot? Gondolok itt Nesbøre, Mankellre, Keplerre, Läckbergre, Hjørthra és Rosenfeldtre, s a többiekre.*

– Ne keverje őket! Hiszen olyan neveket is említett, akiktől hánynom kell, de olyanokat is, akik nagyszerűen írnak. Nesbørnél például az az érzésem, hogy ő az első szerző a mai detektívirodalomban, aki megértette, miről is szól ez az egész, s elrugaszkodott a kötelező sorozatgyilkosságoktól. A hetvenes évekhez tért vissza, a DNA előtti időkhöz, amikor az észé és az értelemé volt a főszerep a nyomozásnál. Nagyra értékelem a munkáját, bár a *Hóember* című regényénél már kezdett az idegeimre menni, s elhatároztam, hogy többet egy sort sem olvasok tőle.

– *Miért?*

– Mert a kötelező témák csapdájába esett. Bizarrr gyilkosságok, bizarrr gyilkosok, jelen van a műfaj összes kötelező eleme. Egyszerre már nem a nagy és képzett nyomozóval találkozunk, hanem egy hús-vér emberrel, aki szenved, iszik, családi – gyakran rossz családi – életet él, és a többi.

– *Ezzel kapcsolatban egyszer azt nyilatkozta, Önt nem érdekli, hogy a nyomozónak izzad-e a lába. Másrészről viszont, nem így lehet elérni, hogy rokonszenvenessé váljon egy-egy nyomozó, például Mankellnél Wallander vagy Harry Hole Nesbø regényeiben? Az olvasók aztán alig várják a folytatást.*

– Értem. Ha ez egy belső logika alapján felépített történet, mely X pontból indulva Y pont felé tart, például ha a nyomozó előbb megnősül, majd veszekednek, végül elválnak, akkor nem zavar, mert megvan a logikus lefolyása.

Ha azonban az író visszaél azzal, hogy a nyomozó boldog, s gyerekei vannak, csak azért, hogy azt a történetben kihasználhassa, az az idegeimre megy. Egyszerűen nem szeretem, ha a nyomozó magánéletét más célokra használják fel.

Elmondom másként is – nem szeretem, ha a lélektani, a család- vagy a női regény keveredik a detektívregény műfajával. Hiszen Phil Marlowe-nak is volt magánélete Raymond Chandler regényeiben. Ivott, szeretkezett, verekedett, hibázott, a bűntény megoldása azonban mindezek felett állt, s nem történt meg, hogy este berúgott, reggel fáj a feje, s ezért nem ment be munkába.

Egyszerűen, ha a nyomozó magánélete befolyásolja a nyomozást, engem mint krimiolvasót bosszant. Ha lélektani regényt olvasnék, például a nyomozók életéről szólót, akkor egy szót sem szólnék.

– *Említette, hogy néhány név hallatán, melyet felsoroltam, hányingere támad.*

– Arra a házaspárra gondoltam, akik Lars Kepler néven írnak. Nem bírom a leíró stílusukat, mintha egy nem túl intelligens kisgyerek mesélne el egy rossz filmet. Irodalmilag érdektelen.

– *Inkább forgatókönyvnek látja, mint könyvnek?*

– Pontosan. Ők ketten úgy írnak, mintha a könyvükből készülő leendő filmhez nyújtának alapanyagot. Nincs benne semmi irodalmi érték, sem humor. Nesbønél mindez jobban érvényesül.

– *Az, amit a detektívregényekben kifogásol, Dominik Dán könyveiben is jelen van. Az olvasók ismerik Krauz, illetve Chosé magánéletét.*

– És ráadásul szeretik is. Megértem őket, hiszen így valóban megszeretnek egy-egy figurát, és aztán őket akarják szüntelenül. Dánnak viszont megvan az az előnye, hogy ismeri a kriminológiai folyamatokat, így nem kell elküldenie a főhőseit egy lakatlan szigetre, mint nekem, csak hogy, az istenért, ki ne jöjjön a rendőrség. Mert nálam nem jöhet ki, hiszen én nem is sejtem, hogy zajlik egy hivatalos rendőrségi nyomozás.

– *Miért undorodik annyira a női regényektől?*

– Megértem, hogy azoknak az embereknek, akiknek nincsenek különösebb igényeik, ezek a könyvek kellemes időtöltést jelentenek. Nem irodalmat keresnek, csupán történetet. Nos, megkapják, s ez elég is nekik.

A detektívregényeknek és a női regényeknek azonban sokkal több közös vonásuk van, mint amennyit a két műfaj rajongói el tudnának képzelni. Mindkettőnek vannak bizonyos műfaji korlátai, amitől nem ajánlatos eltérni.

A női regénynek végül mindig az erényt kell magasztalnia, a detektívregénynek pedig igazságot szolgáltatnia. Csak éppen a női regényben a szerző istennek képzele magát, mert mindegy számára, hogyan jutalmazza meg az erényt. Közben nem tesz mást, csak ellensúlyozza a valóságot – a kövér a könyvben sovánnyá válik, a gazdag elszegényedik, a csúnya megszépül, a szegény meggazdagszik, míg végül mindenki elégedett lesz.

– *Tizenegy évvel ezelőtt ez írta a Pravdában: „A női irodalom úgy terjed mifelénk, mint a vírus! Megtámadja a könyvesboltokat, s otthagyja könnyektől nedves névjegyét. A következő címeiket – mindegyik szerzője nő – nem én találtam ki: A szenvedély ígérete; Örök szenvedély; A szenvedélyt nem zabolázod meg; A feltámadt szenvedély; Várlak, szerelem; Gyere, szerelem, hozzánk; Érints meg, szerelem; Ne felejts el, szerelem.”*

– Látja, akik ezeket kínálják, nem mennek tönkre. Ezeknek a könyveknek sikerük van, hiszen gyógyírként hatnak az egyszerű emberek lelkére, akik legálább három órán át azt érezhetik, hogy az erény elnyeri jutalmát.

És gyógyírt jelentenek minden kövér nő számára. Ezt teljesen komolyan gondolom. Ezekben a könyvekben olyan történeteket élnek át, amelyekben szépek és soványak, és reményt kapnak, hogy ha lefognak húsz kilót, a világ úrnőjévé válnak.

– *Ugyanakkor erről a témáról is lehet humorosan, felülnézetből írni, például ahogy Helen Fielding tette a Bridget Jones naplójában. Nem kell hogy buta tyúkoknak tartsák a nőket.*

– De ők nem igénylik a humort. Főleg olyan nőkről van szó, akiknek egész nap vidámságot kell színlelniük, s azt, hogy egyáltalán nem zavarja őket, hogy senkinek sem kellenek. Ők azok az erőltetetten nevetgélő „dundikák”, akik azt színlelik, hogy nincs jobb annál, mint magányosan, társ nélkül élni.

Majd mikor hazaérnek, átölelik a plüssmacit, előveszik az egyszerű regényeket, mert épp ezek hitetik el velük, hogy számukra is van remény. És ezt nagyon megkapónak tartják. Ha nem volnának szegény, a férfiak által különböző okokból figyelmen kívül hagyott és nem szeretett nők, ezeknek a könyveknek esélyük sem lenne.

– *Mi tehát a jobb – olvasni valamit, még ha egyszerűt is, vagy egyáltalán nem olvasni?*

– Mi a jobb? Elviselni a fájdalmat csillapítók nélkül, vagy enyhíteni? Olvasnak tehát, csak ne nevezzék azt irodalomnak. Ezek csak könyvek, melyeknek fájdalmat enyhítő hatásuk van, és csak véletlenül néznek ki úgy, mint az irodalom. Az a különbség köztük, mint a homeopatikum és a kemoterápia között a rákgyógyításnál. Mindkettő ugyanúgy van csomagolva, csak az első nem gyógyít.

– *Kali Bagala évek óta gyűjti maga köré a kiváló szlovák írókat, jelenteti meg műveiket. Sikereket ér el, sorra kapja az elismeréseket, díjakat, mégis folyamatosan a csőd szélén áll. Miért van az, hogy a szlovák olvasók ignorálják az igényes hazai irodalmat? Miért nem válik sztárrá Balla, Rankov, Vilikovský, Kopcsay, Balko, Vadas vagy Šikulová?*

– Egyszerűen genetikailag hiányzik belőlünk a szlovák irodalom vásárlásának szokása. Nem érdekel minket, mert sokáig ránk kényszerítették a kötelező irodalmat, amelynek semmi köze nem volt a valós élethez. A franciáknak például a génjükben van mindez, s 90 százalékban a saját szerzőiket olvassák. S csak akkor vesznek külföldi írotól könyvet, ha világhírű bestsellerről van szó. Ami abból is adódik, hogy a francia írók mindig arról írtak, ami foglalkoztatta az embereket. Nekünk viszont a szocializmus alatt negyven évig azzal tömték a fejünket, hogy Kukučint kell olvasni. De hát kit érdekel, hogyan éltek az ő korában?

– *És akkor mi legyen?*

– Meg kell mindezt tanulnunk. Manapság akkor olvasunk hazai írókat, ha azok már külföldön is népszerűek. Általánosságban a szlovákok nem igénylik a könyvet, sokkal inkább a filmet.

– *Huszonöt év elteltével a szocializmusra hivatkozni talán már nem helytálló. Inkább az a helyzet, hogy az iskola ezen a téren még mindig egy helyben topog, s nem ajánl a gyerekeknek érdekes irodalmat. Semmi kifogásom Szophoklész és Antigonéja, vagy akár Hviezdoslav ellen, vagy legyen szó Goethe Az ifjú Werther szenvedéseiről, ezeken keresztül azonban nem biztos, hogy*

meg lehet szerettetni az irodalmat. Ezek már csak a következő fokot jelentetik, amikor az irodalomhoz való viszony már kialakult.

– Én tulajdonképpen csak a hetedik osztályban értettem meg, hogy az irodalom fogalma, amiről az iskolában tanulunk, tulajdonképpen azonos az olvasással, amikor otthon ülünk és olvasunk. Annyira két különböző világ volt számomra a kettő, hogy fel sem merült bennem, hogy az irodalom és a könyveim egy és ugyanazt jelentik.

Amikor például a *Winnetou*-t olvastam, a tanító néni nem dicsért meg, és nem tette hozzá, hogy az is irodalom. Ennek az lett az eredménye, hogy úgy gondoltam, amit otthon csinálok, az titkolni való és talán helytelen is, mert az igazi irodalom csak az orosz klasszikusok és az *Antigoné* Szophoklésztól. Félő, hogy ezzel a mai gyerekek sincsenek másként.

– *Hogyan kellene tehát az irodalom szeretetére nevelni?*

– Talán éppen fordítva, mint manapság. Az iskolának először talán azzal kellene foglalkoznia, hogy a gyerekek mit olvasnak valójában, ezt kellene elemezniük, érdekeltté kellene tenni őket az olvasásban, s csak azután továbblépni a következő művek felé.

Az irodalom kifejezést nem használnám talán még a középiskola első két évében sem. Miért nem elég egyszerűen a könyv szót használni, és megdicsérni a gyereket, bármilyen szerzőt olvas is? Hisz Homéroszra és a többiekre lesz még elég ideje.

– *Nyitrán az egyetlen újságírást oktatott. A felnőtt diákok esetében is visszaüt az irodalomoktatás rossz módszere?*

– A magiszteri képzésen a végzős hallgatóktól az első órán megkérdeztem, milyen könyvet olvastak utoljára a szlovák irodalomból. A válasz síri csönd. Erre megkérdeztem, hogy egyáltalán milyen könyvet olvastak utoljára, lehet az külföldi irodalom is. Megint csönd.

– *A jövő újságírói...*

– Hát ez az. Végül egy diáklány megszólalt, hogy ő a *Harry Pottert* olvasta. Mit akarunk akkor az egyszerű emberektől, amikor a könyveket még a jövő újságírói is messze elkerülik.

Ha ma egy gyerek a weben elolvassa, hogy Ancsa, a barátnője paradicsomszószt evett ebédre, ugyan miért érdekelné, hogy például Marcel Proust mit gondolt az elmagányosodásról a 19. században?

Az az érdekes mindebben, hogy ha ezeket a betűket összeszámoljuk, akkor kiderül, hogy a mai gyerekek összességében sokkal több szöveget olvasnak, mint annak idején mi. Csak éppen ezek nem könyvek.

– *Eddig három könyve jelent meg. Várható a folytatás?*

– Tizenhat évig tartott megszabadulnom Samko Tále árnyékától, úgy gondolom, itt az ideje továbblépni. Éppen emiatt kértem a karkedvezményes nyugdíjazásomat. A rádióban befejezem a rendezői és dramaturgi munkámat, mert egy új könyv írásába akarok kezdeni, s ahhoz tiszta fejre lesz szükségem.

– *Miről szól majd?*

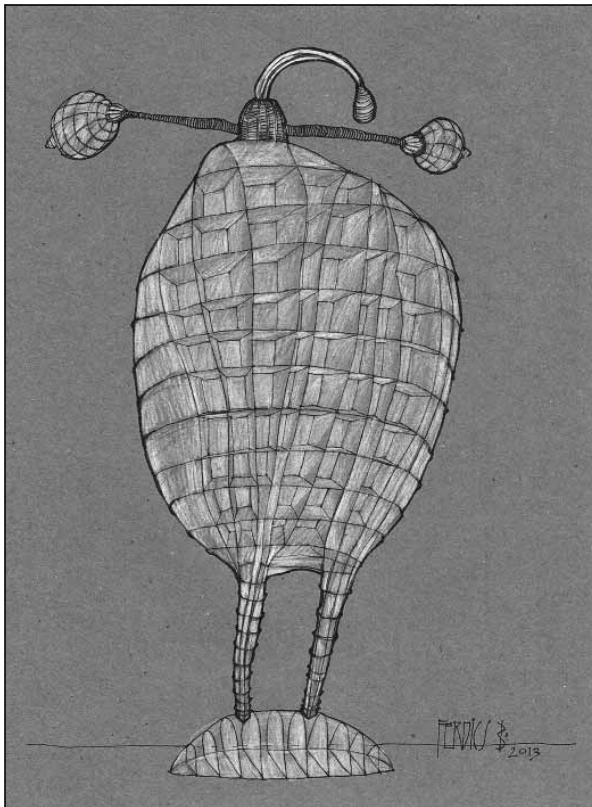
– A jó ördögökről, s arról, hogy a pokol teljesen más, mint amilyennek gondoljuk – tehát jó. Még nem kezdtem el írni, holott az illusztrációk már elkészültek. Ez lesz tehát az első olyan könyv, ahol az illusztrációk előbb ké-

szen vannak, mint maga a szöveg, de két év alatt talán sikerül behoznom a lemaradást.

Tóth Ozsvald Zsuzsa fordítása

Daniela Kapitáňová 1956-ban született a szlovákiai Komáromban, színházi rendezői szakon végzett a Prágai Szépművészeti Egyetemen (DAMU). 2000-ben Samko Tále álnéven jelentette meg nagy sikerű első regényét *Könyv a temetőről* címmel, melyet 15 nyelvre lefordítottak. Később még két detektívregénye jelent meg (*Mech to zostane v rodine!*; *Vražda v Slopanej*). Tapasztalatait, véleményét többször kifejtette a médiában, a Pravda és a Sme napilapokban rendszeresen jelentek meg írásai. A Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen újságírást oktatott. A Szlovák Rádió szerkesztője és dramaturgia, Pozsonyban él.

Karol Sudor (1975) szlovák újságíró, a Denník N munkatársa Pozsonyban.

FERDICS BÉLA RAJZA

Surján László

Dunaszerda-HELYRE KELL TENNI

Sok évvel ezelőtt, amikor a tojáshéj még rajta volt a rendszerváltás nevű képződményen, egy holland és egy szlovák illetővel – vezető politikusokkal, pártelnökökkel – beszélgettem Pozsonyban. Egy rendezvénynek kerestünk megfelelő helyet. Amikor felmerült Dunaszerdahely, a hollandus rákérdezett: a név alapján ez ugye a Duna mellett van? Persze, mondtam én. Ám szlovák barátunk kiszínezte a dolgot. A magyarok nem elég találékonyak, és ezért sok településnek ugyanazt a nevet adták. Később ez zavaró lett, és a XIX. század végén megkülönböztető szavakat tettek az azonos nevekhez. Mint nem elég találékony magyar, úgy reagáltam, hogy ez a fantáziátlanság az oka, hogy van Frankfurt am Main például.

Mi van e kis történet mögött? Miért érezte úgy szlovák kollégám, hogy szúrnia kell egyet rajtunk? Miért nem tudtam én ezt baráti évődésnek látni, és egy mosollyal elintézni?

Szögezzük le: többről van szó, mint a konkrétumról. Értelmetlen lett volna azzal előállni, hogy az általános településnév-rendezés kora előtt jóval, a XIX. század harmincas éveiben már úgy emlegették ezt a Pozsony közeli települést, hogy Duna-szerdahely. Az sem viszi előre a kérdést, hogy a szerdai napokon tartott vásárokról jön az elnevezés, ezért logikus, hogy minden érintett település igényt tartott a Szerdahely névre. Ha Csikszeredát is ideveszem, a Kárpát-medencében 14 Szerdahely van. A sor talán még bővíthető is, például az egyik kedves nógrádi falunak, Szécsénkének korábbi neve Zerdahely puszta volt. De nem a névazonosság a szurkálódás lényege, ne itt keressük a védekezést sem.

Könnyebb belátnom, hogy én miért nem tudtam félvállról venni, ugratásnak kezelni a beszólást. A „csehszlovákok” akkorát hasítottak ki Magyarországból, amekkorát nemzetállamok kialakításának a jelszavával nem lehetett volna. Épp Dunaszerdahely és tágabb környezete, a Csallóköz – ahonnan anyai nagyanyám is származott –, színmagyarnak tekinthető térség. A területet elvették, de a lelket is el akarták venni. Jogfosztás, hátrányos jogszabályok, verbális, olykor valóságos inzultusok, történelemhamisítások sora után érzékeny lesz az ember. Elismerem: akár túl érzékeny is. Nem kellett volna visszaszúrnom, a mosoly elegánsabb lett volna.

A szlovák reakció megértése egy fokkal nehezebb. Érdemes körbejárnunk: mi van a hasonló megnyilvánulások mögött? Ma úgy látom, ez is túlérzékenység, ez is viszontválasz.

Miért? A szlovákok ősei már a honfoglalás előtt itt éltek a Kárpát-medencében. A még többé-kevésbé egységes szlávokból épp azáltal váltak ki és szerveződtek nemzetté, hogy államhatár választotta el őket a lengyelektől és a csehektől is. A régi nemzetfogalom nem etnikai jellegű: a natio Hungarica

tagja a nemesember, bármi is volt az anyanyelve. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a jobbágyorsból kiemelkedő szlávok, szlovákok magyar nemesek lettek, és ekként el is szakadtak a néptől, amelyből származtak, de nem etnikai, hanem rendi helyzetüknél fogva. Ez a középkorból származó rétegződés úgyszólván áthidalhatatlan lett attól fogva, hogy Habsburg-kézbe került az ország.

Virt László nemrég megjelent könyvében¹ rámutatott arra, hogy a Habsburg-uralom alatt végzetes szakadék támadt a magyar népen belül is. Az juthatott előre, aki alkalmazkodott az idegen uralomhoz. A magyar nemesség a XVIII. századra, a dicsőséges, de sikertelen forradalmak bukása után elfogadta ezt a helyzetet. Elszakadt egymástól a falu és a város is. Az iskolarendszer is követte ezt a kettősséget. Lényegében megszűnt a magyar nemzet egysége, ma úgy mondanánk, megszűnt a társadalmi mobilitás. A XIX. század elejére ezt a rétegződést a szlovákka öntudatosodó szlávság etnikai jellegűnek tapasztalta. Ekkor és ezért alakult ki a szlovákokban az a tudat, hogy a magyar az úr, a szlovák az jobbágy, cseléd. A Habsburg-uralom tehát nemcsak azzal ártott, hogy egy-egy adott helyzetben a magyarok ellen lázította az ország nem magyar ajkú polgárait, hanem ettől függetlenül is hozzájárult a Magyarország lakosai közötti sorsközösség felbomlásához. Trianon tragédiáját persze nem lehet ide visszavezetni, de az okai közül ezt a jelenséget sem szabad kifelejteni. A törökök, de még a labancok ellen is együtt harcoltunk. Ám a XIX században a szlovákok már megalázottnak, megvetettnek érzeték magukat. Magyarázhatjuk persze, és magyarázuk is, hogy ennek nem etnikai, hanem rendi okai voltak, hogy a magyar jobbágy ugyanúgy alávetett volt, mint a szlovák, de azt nem tagadhatjuk, hogy amikor mi ráébredtünk a nemzeti nyelv fontosságára, és kezdtünk szakítani a nemesi nemzet fogalmával, amikor nemzeti szabadságunkat fokozatosan visszaszereztük a ránk nehezedő idegen hatalomtól, akkor a magunk szabadságát nem osztottuk meg a velünk élő többi nemzettel. Példálózunk Mikszáth jó palócaival és tót atyafiaival, de azért élt az egyébként is értelmetlen mondás, hogy a krumpli nem étel, a tót nem ember. Az úgynevezett szlovák kisebbség nem genetikai betegség, kialakulásáért tettünk is valamit. És teszünk ma is, amikor „idősebb vagyok, mint Szlovákia” feliratú trikóban páváskodunk, és azon élcelődünk, hogy Szlovákia története egy levelezőlapon is leírható. Joggal állíthatjuk persze, hogy ezek a jelenségek nem általánosak. Buta, hözöngő emberek minden nemzetben vannak, találunk ilyeneket szlovákban is, magyarban is. Ésszel talán be is látja ezt minden jóézésű ember, de ez kevés. A nemzeti túlérzékenység éppoly nehezen kezelhető, mint például a pollenek okozta allergia.

Az első világháború után a meghirdetettekkel ellentétben – talán az egy, körbevágott Magyarországot leszámítva – nem nemzetállamok jöttek létre. Régióinkban ezért a különböző nemzetek – Dunaszerdahely kapcsán szlovákok és magyarok – együttélésére tartósan be kell rendezkedni. Ehhez azonban helyre kell tenni az egymáshoz való viszonyunkat. Az Európai Unión belülről kerülve nagy érdekazonosság jött létre a Kárpát-medence országai között, sőt még azon túl is. Jogos történelmi sérelmeink és a sebeket folyton feltépő új

¹ Virt László: *Magyar nevelés, népi gondolat* (Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár, 2017)

sérelmek sajnos felettebb nehezzé teszik a szükséges együttműködést, a közös érdek érvényesítését. A realpolitika tehát közép-európai összefogást sürget, s a kisebbségbe kényszerült magyarban az a benyomás támadhat, különösen a 2004. december 5-i népszavazás után, hogy az úgynevezett anyaországnak fontosabb az utódállamokkal való együttműködés, mint az ő sorsukkal való törődés. Ezért a nagy regionális kiengesztelődési folyamatnak nemcsak szerves része, de elengedhetetlen alapja a magyar nemzet újraegyesítése is.

Itt az ideje az őszinte, nemcsak a realpolitikát folytató politikusok, hanem az egyes emberek közötti megbékélésnek.

Ahhoz, hogy valóban helyre tudjuk tenni a magunk túlérzékenységét – és ezt a leckét sem a szlovákok, sem a magyarok nem kerülhetik el –, be kell látni, hogy a kialakult helyzetért mi is felelősek vagyunk. Nem mérícskélhetjük azt sem, hogy ki hibázott nagyobbat. Csak így szűnhet meg a „törlesztési kényszer”.

Ahhoz, hogy mindez meg is valósuljon, beszélünk kell egymással. Magánakciókban és szervezetten. Magánakción azt értem, hogy magyar és szlovák tudjon egymással a munkahelyi feladatokon és az időjáráson túl a két nemzet viszonyáról is őszintén beszélni. Kevés alkalmat szoktunk erre találni, mert jobb a békesség. Az ilyen beszélgetéseknek egy nagy titka van. Ne legyőzni, hanem megérteni akarjuk a másikat. Nagyon sok félreértés tisztázódik majd.

A munkahelyi, szomszédsági kapcsolatok ápolása és a kormányok közötti párbeszéd között van még két szint, amelyeken ugyancsak fontos a párbeszéd. Az egyik a „szakmabeliek”, a történészek szintje. Olyan évtizedek vannak mögöttünk, amelyekben a politika erősen akarta befolyásolni a múltat. Itt az ideje, hogy a valós múlt befolyásolja a jövőt, ehhez pedig hitelesen meg kell ismerni, hogy mi is történt, hogyan jutottunk el idáig. Erre, hála Istennek, mind szlovák, mind magyar oldalról vannak alkalmas emberek: egy új, szakmailag megalapozott, korrekt történésznemzedék. Sokat várunk tőlük. Egy másik, bár ehhez a történész-vonalhoz közel álló lehetőség a társadalmi, egyesületi szint. Olyan párbeszédre gondolok, amelyek négyoldalú tárgyalásokon próbálják előrevinni a közeledést. Többségi szlovákok, többségi magyarok, magyarországi szlovákok és szlovákiai magyarok. Ebben a négyesben kell megfogalmazni, hogy mi az, ami fáj, és hová kellene eljutni. Egy ilyen konferenciát már rendeztünk 2016-ban Budapesten. A következő akár lehetne Dunaszerdahelyen is. Tartós jószomszédi viszony nem alakulhat ki, ha Szlovákia magyar és szlovák polgárai, valamint Magyarország szlovák és magyar polgárai között nincs egyetértés.

Közeledik Trianon százéves évfordulója. Itt az ideje, hogy szembenézzünk azzal, mi is történt, miért is történt, és azzal is, hogy hová jutottunk azóta. A centenárium alkalom lehet arra, hogy körvonalazzuk az újabb száz évet: hová kell eljutnunk az előttünk álló időben. Ha egymás ellenében tervezzük a jövőt, egyikünk sem lesz sikeres. A sérelem vezérelte törlesztések, bosszúvilága a pusztulás felé vezet. Rajtunk áll, hogy túl tudunk-e lépni, túl akarunk-e lépni a múlt sötét árnyékán, illetve készek vagyunk-e megismerni és elfogadni a tényeket.

Trianon centenáriuma embert próbáló időszak lesz. Hiszen ami az egyiknek fájdalom, a másiknak öröm. Egymásnak esünk-e az évfordulón, vagy hozzálátunk egy olyan világ építéséhez, amelyben félelem nélkül és örömben élhet egymás mellett, sőt együtt szlovák és magyar?

Ha **helyre tesszük** a múltat, helyére kerülhet és közös lehet a jövő is.

Megértés, szeretet

Remélem, soha nem lesz olyan bíróság, ahol egy nő megerőszakolásának perében enyhítő körülménynek veszik, hogy az áldozat túlságosan vonzó. Az áldozattól sem várom el, hogy az első sokk után magába nézve feltegye a kérdést: nem volt-e a kelleténél kihívóbban öltözve. Megvetem, elutasítom ezt a gondolkodást.

Most mégis, mutatis mutandis, valami hasonlóra készülök. Gabriel Andreescuval való levélváltásom¹ egy fontos gondolatot hozott a felszínre: Andreescu úgy látja, hogy 1918-ban az akkori Erdély lakosságának többségét jelentő román közösség diszkriminált státusza megszűnt. Ami azt jelenti, hogy volt minek megszűnnie. Erre első körben úgy válaszoltam, hogy ezzel kapcsolatban nagyon sok munka vár ránk, mert a magyar közvélekedés ezt a diszkriminált státuszt egyszerűen nem hiszi el.

Ekkor került eléem Octavian Goga *Nálunk* c. versének Kányádi Sándor-féle fordítása, amit a Korunkban megjelent formában idemásolok.

OCTAVIAN GOGA

Nálunk
(NOI)

*Nálunk zöldellő lenyvesek
és selymes rétek vannak;
mennyi pillangó, s mennyi bűt
rejteget minden ablak!
Pacsirták jönnek messziről
hallgatni énekünket,
nálunk virágok, bús dalok
és könnyek vannak, könnyek.*

*Mindálunk sokkal ragyogóbb
a vén nap is, mióta
szép tájainkra sugarát
nem miérettünk ontja ...
Nálunk az erdő bánatot
susog és jajt üvöltöz,
bánatot hord a vén Maros
és jajt a három Körös.*

*Nálunk könnyezve pörgetik
az asszonyok az orsót,
együtt sír apa és íla,
és álkozzák a sorsot.
Sírásra-hajló ég alatt
lassabban ring a hóránk,
mert fájdalommal énekeink
szemünket látýolozzák.*

*És félénkebben szálldogál
a mezők pillangója,
és könnyeinktől harmatos
kertjeinkben a rózsza.
S az erdők, bús testvéreink,
fájdalmunktól borzongnak,
és könnyeinktől áradó
vize az öreg Oltnak.*

*Egy vágyunk van s nem teljesül,
— a szenvedés szülötte —,
ezt sóvárogva tértek az
ősök is mind a rögbe ...
Ezért gyötrődünk, zokogunk
időtlen idők óta:
hiábavaló álomért
hull könnyünk záporozva.*

1905.

¹ <http://chartaxxi.eu/centenariumok-evadja-1918-1920/>

Mintha Ady írta volna, ez volt első gondolatom. De Goga írta, s 1905-ben. Íme egy irodalmi bizonyíték, hogy az erdélyi románság nem volt boldog, mai szóval diszkriminálva érezte magát. A Kányádi-fordítás 1966-ban jelent meg. Ízlelgetve a sorokat, átérezve a sorsunkat, akár Kányádi is írhatta volna. Mondjuk épp hatvan évvel Goga után. Csak mások bánatát hordozta a vén Maros akkor, és másokét most.

Ady, Kányádi – ezek csak az én beleérzéseim. De volt valaki, aki ki is mondta, hogy akár ő is írhatta volna ezt a verset: Wass Albert. „Volt életemben egy román költő, akinek tehetségét különösen nagyra becsültem és nagyra becsülöm még ma is. Neve Octavian Goga. Úgy éreztem már fiatal koromban, hogy verseit én is megírhattam volna és ő is megírhatta volna az enyimeket.”² Wass Albert le is fordította ezt a verset. „Tizenhét éves voltam akkor, hetedik gimnazista a kolozsvári református kollégiumban. Fordításomat felolvastam az önképző kör gyűlésén. Utána Kovás Dezső igazgató úr behívatott az irodájába és ezeket mondta: »Goga fordításod alighanem kiváló, mivel költő vagy magad is. Az írás azonban ma politika is, és vigyáznod kell arra, hogy mit írsz, mert a magyar román kérdésnek útvesztője is van.«”

Amikor Észak-Erdély visszatért, erdélyi magyar fiatalok egy csoportja Wass Albertet Goga iránti elismerő szavaiért és ennek a versnek a lefordításáért hazafiatlansággal vádolta. Hiszen ez a vers többek szerint azt bizonyította, hogy a román nép Magyarországon elnyomás alatt szenvedett, súlyos elnyomás alatt. Aki magyarként ezt elfogadja, szerintük hazafiatlan. Pedig nem az érzelmeknek, hanem a tényeknek kellene döntenie. Hogy volt-e, s milyen fokú elnyomás, vagy sem, a történészek tisztje kimondanie. Hogy a románok úgy érezték, volt, azt ennek a versnek az elolvasása után megkérdőjelezni nem lehet.

Elnyomás? Diszkrimináció? Meghatározásra váró kifejezések. Ezeknél engem jobban érdekel valami más. A gőgösség.

Ady Endre a Nyugat 1913. évi 10. számában *Oktávia Goga vádjai* címmel írt egy cikket. Hogy mik voltak akkor a vádak, a cikkből nem derül ki, s ma már voltaképp mindegy. Nem mindegy azonban Ady válaszában ez a része: „...Magyarország egy kicsit mindig Európával élte az életét, a keresztes hadjáratokon, protestantizmuson, franciás forradalmon keresztül egészen a szocializmus testes, izmos való valóságáig. Szerencsénk vagy átkunk: nemcsak keresztül-kasul hatott, de át- és áthasogatott bennünket a legnagyobb civilizációk minden kilüktetése. Nem mondom, hogy elképzelhetetlen, de egyelőre szédítően nagy, színesen gazdag a mai románságnak a mi intellektuális kultúránk, főképpen pedig vakító, tehát bosszantó is.” Ahogy az osztrák lenézte a barbár magyart, úgy nézi le Ady az európai kultúra magasáról a balkáni románt. Ezt a gőgöt megérzi, aki felé irányul, s ezzel hatástalanodnak azok a gyönyörű gondolatok is, amelyek ebben az idézett Ady-cikkben is olvashatók: „...nemesen meg kellene becsülnünk egymást, szomszédoknak a Földön s lelkeink útírányában, de ehhez megértés is kell, s amaz ócska, kompromittált, bizonyos szeretet.”

Attól tartok, hogy a megértés és a szeretet hiányzott Adyból is, Gogából is. S ami ennél is nagyobb baj, hiánycikk még ma is. Nem is lesz könnyű beszerezni, a trianoni erőszak után még száz évvel sem. Pedig nemesen meg kellene becsülnünk egymást, szomszédoknak a Földön s lelkeink útírányában, de ehhez megértés is kell, s amaz ócska, kompromittált, bizonyos szeretet.

² http://www.wassalbert.eu/wasalbert/irasai/goga_es_en.pdf

Vájlok Sándor a szlovák–magyar kapcsolatokról

Attól tartok, hogy Vájlok Sándor nevét kevesen ismerik. Érdeemes tehát ideidézni¹ a legfontosabb életrajzi adatokat:

(* 1913. nov. 7. Deáki, † 1991. dec. 31. Budapest) Kritikus, művelődéstörténész. Komáromban érettségizett (1931), szlavisztikai tanulmányait Pozsonyban végezte, Prágában a Politikai és Szabad Tudományok Főiskoláján szerzett oklevelet. Diákkorától kritikákat, tanulmányokat publikált; a két vh. közötti szlovákiai magyar irodalom egyik jelentős kritikusa volt. 1939–1940-ben a kassai szlovák gimnáziumban tanított magyar és szlovák nyelvet, 1940–1948-ban a budapesti miniszterelnöki hivatalban, majd a külügyminisztériumban dolgozott. 1946-ban a csehszlovákiai magyarság ügyeinek szakértőjeként részt vett a párizsi magyar békedelegáció munkájában. 1948 után állásából elbocsátották; 1949-től az Országos Érc- és Ásványbányák tisztviselője lett, s közben bányamérnöki diplomát is szerzett.

Szlavisztikától a bányamérnökségig – ezt tette vele a XX. század. A Katolikus Szemle 1938-ban közölte *Szlovákok és magyarok* című tanulmányát.²

A szűk kilencoldalas írás szükségszerűen tömör, sok részletet, bizonyító idézetet nem hozhat. Mindazonáltal a mai magyar közvélemény számára megvilágosító a mondanivalója, amelynek a lényegét megpróbálom az olvasóhoz közelebb hozni.

A kiindulópont a cikk megírása óta eltelt mintegy nyolc évtized alatt nem változott: *„Fontos kérdés mind középeurópai, mind magyar szempontból, hogy miként alakul a magyarok és a szlovákok viszonya. Utóbbi pedig sok tekintetben azon fordul meg, hogy a magyarországi állammembertől kivált és alig 150 éves nemzeti öntudattal rendelkező szlovákság és a Dunavölgy legnagyobb népe, a magyarság, egymás mellett élve mennyire és miben ismeri fel a tér és a történelem parancsát.”*

Voltaképp szomorú, hogy lassan száz év távlatából visszanezve ki kell mondanunk, a két nemzet egésze még mindig nem ismerte fel a „tér és a történelem parancsát”. A realpolitikusok, a történészek, a gondolkodó emberek talán igen. Ám egy népszavazáson elbukna a békevágy.

Pedig nem volt ez mindig így. A békés időket Vájlok így írja le:

*„A régi magyar államban a magyarság után a szlovákság volt a legnagyobb nemzet. Számát Acsády a XVIII. század első negyedében az összslavok 22-24 százalékára becsülte. (...) A szlovák népcsoport a történelem folyamán mindig **államalkotó** volt a szó legszorosabb és legtisztább értelmében. A gens Hungarica nem faji, hanem állami, politikai fogalom volt. Magába foglalta az ország területén lakozó nemzetiségeket, amelyekkel állami egységet alkotott. Ebben a nemzetben, amelyet a nemesi családok összessége jelentett, a szlovák nemzet népi tulajdonságai nem lelhetők fel, ahogyan*

¹ <http://adatbank.sk/lexikon/vajlok-sandor/>

² Katolikus Szemle 52. (1938) 9. szám, 535–544.

nem lelhetők meg a többi nemzetiségéi sem. Külsőleg a nyelv, a latinság volt az államnemzet alapja, aminek következtében a nyelvi különbségek nem ütköztek ki s nem jutottak bele a közigazgatás különböző ágaiba. Nem volt nemzetiségi probléma sem.”

Ennek az idillnek a modern nemzetfogalom megjelenése és a latin nyelv visszaszorulása véget vetett, de persze az átalakulás lassan következett be, és az önálló Szlovákia létrehozása soká nem szerepelt a szlovák nemzeti célok között.

Vájlók rámutat: a protestáns anyanyelvhasználat következménye egyfajta cseh-szlovák gondolat megszületése lett. A cseh nyelv magyarországi használata ráadásul még a reformáció előtti jelenség: „A szlovákság egy részének kikapcsolódása a magyar kultúrkörből a XVI. század folyamán kezdődik. A reformációval megindult anyanyelvi törekvések a kultúra területéről leszorították a latint és kimondottan közigazgatási nyelvvé tették. A szlovákság ennek következtében távolodik a magyar kultúrforrásoktól, amelyek most már magyar nyelven buzognak; irodalomban és kultúrában részben szétválik a két nemzet. A szlovák evangélikusok elválása nemcsak egyszerű tény, a korabeli eszmeáramlatokban megadott mozgalom eredménye, hanem a magyarországi hagyomány megtörése. Az evangélikus szlovákság leszakad a magyar kultúra emlőiről, átveszi a cseh egyházi nyelvet, amivel együtt jár a kulturális áttájékozódás is. Külsőleg egyszerű népmozgalmi tény, a bevándorlás mozgátotta ezt elő. A csehországi katolikus visszahatás után a cseh reformáltak tömegesen özönlének Szlovenszkóra, ahol vallási szabadság van. Magukkal hozzák bő és virágzó vallási kultúrájukat, amit a régi irodalmi nyelvvél sem rendelkező szlovákság megfontolás nélkül tesz magáévá. A cseh nyelv szlovenszkói terjedésének magyar részről is van vonatkozása: Ulászló és Miksa szerződését cseh nyelven olvasták fel a magyar országgyűlésben, Zápolya pedig cseh levelet írt Pozsonynak 1492-ben.”

Nem követhetjük végig a szlovák nyelv kialakulásának minden lépését, de azt tudatosítani érdemes, hogy a reformáció-ellenreformáció hullámveréseinek is volt szerepe. A cseh bibliafordítás erősen hatott, de a nép nyelvét nem alakította át. Pázmány úgy próbált csatát nyerni a szlovákság körében, hogy papjait a nép, azaz az egyszerű közemberek nyelvének a használatára buzdította, a cseh, s ezzel együtt a protestáns hatás visszaszorítása érdekében.

A nagyszombati egyetemen nevelkedett katolikus „szlovák papság emeli fel a népi nyelvet irodalommá és használja szóban és írásban egyaránt. A magyar egyetem könyvsajtója adja ki azokat a szlovák könyveket, amelyek általánosítják a nyelvet és úgy, ahogy kanonizálták írásmódját. (...) A katolicizmus fellendülése nélkül nem következhetnék be a szlovák népryelv irodalmasítása, s nem jelennék meg idejében a szlovák irodalmi nyelv. (...) A szlovákság nemzetivé válása természetesen még nem jelenti a magyar hagyomány végét. (...) Az együttélés továbbra is megvan, közösen dacolnak a sorssal is. A török támadást megérzi a szlovák is és népballadáiban megsiratja. Tömegesen csatlakozik Rákóczi mozgalomához, az osztrák politika nyomása elviselhetetlen számára.”

A XVIII. század vége azonban meghozta a fordulatot. Vigyázó szemünket Párizsra vetettük, s nem gondoltunk a következményekkel. A latin tudatos visz-

szaszorítását az öntudatra ébredő magyarság kívánta, mert helyébe a magyar nyelvet akarta elterjeszteni. A XIX. század eleji országgyűléseken a rendek már a korábban nem tudatos nemzeti különbözőségeik szerinti csoportokat alkottak.

A magyar heveségre, írja Vájlok, a nemzetiségek hasonlóval válaszoltak. A nyelvi harcok a magyarság és a nemzetiségek korábbi viszonyának a felbomlását idézték elő. A szlovákság nemzeti létének egyetlen alapját, a nyelvét féltette a magyarosító mozgalomtól, és szembe is szállt azzal. A szlovák megyék követői vonakodnak a nyelvtörvények megszavazásától, végrehajtásukról pedig hallani sem akarnak. Ellenkezésük visszahatásaként reájuk zúdul a magyarság haragja. Durva gúnyversek születtek. Vájlok ezt a példát hozza:

„És legyen az a föld darabja átkozott,
Mely valaha csak egy tótot teremt és hozott.”

Erre a korra vezethetjük vissza azt a sértettséget, amellyel a szlovák–magyar viszonylatban ma is találkozunk. Maguk a szlovákok is beszélnek a maguk „kisebrendűségi érzéséről”. Ez azonban nem valami genetikus hiba, kialakulásában ez a lekezelő, lenéző magyar hang is szerepet játszott.

Ugyanakkor Vájlok is rámutat, hogy a szlovákokat lenéző magyar kivagyiság mellett mérsékelték is voltak. Széchenyi a Kelet Népében émelygést okozónak mondta a tótok és svábok becsmélését, s az ebben vétkeseket börtönbe vagy inkább „őrül-házba” illőnek tartotta. A Bajza-féle Athenaeum szintén véget akart vetni az etnikai alapú konfliktusoknak. Vájlok idézi a szerkesztői nyilatkozatot:

„Egyébiránt kinyilatkoztatom itt egyszer s mindenkorra, hogy valamint egy részről azt, ki a németet, vagy tótot azért, mert német, vagy tót, üldözi, mást a tót névvel szidalmazni akar, nemcsak túlzónak, ... hanem neveletlennek és embertelen fanaticusnak is tartom.”

Sajnos nem a józan hang lett az uralkodó, s persze a szlovák válasz sem maradt el. Ide kívánczok még egy megjegyzés. A tót szó eredetileg semmiféle bántó éllel nem rendelkezett. Ráadásul nemcsak a mai szlovákokra, hanem Magyarország többi szláv lakosára is vonatkozott. Magam is azt hittem, hogy pejoratív értelmezése szlovák túlérzékenység. A fent idézett versike és társai azonban világosan mutatják, mi kezdtük el megbélyegzőként használni.

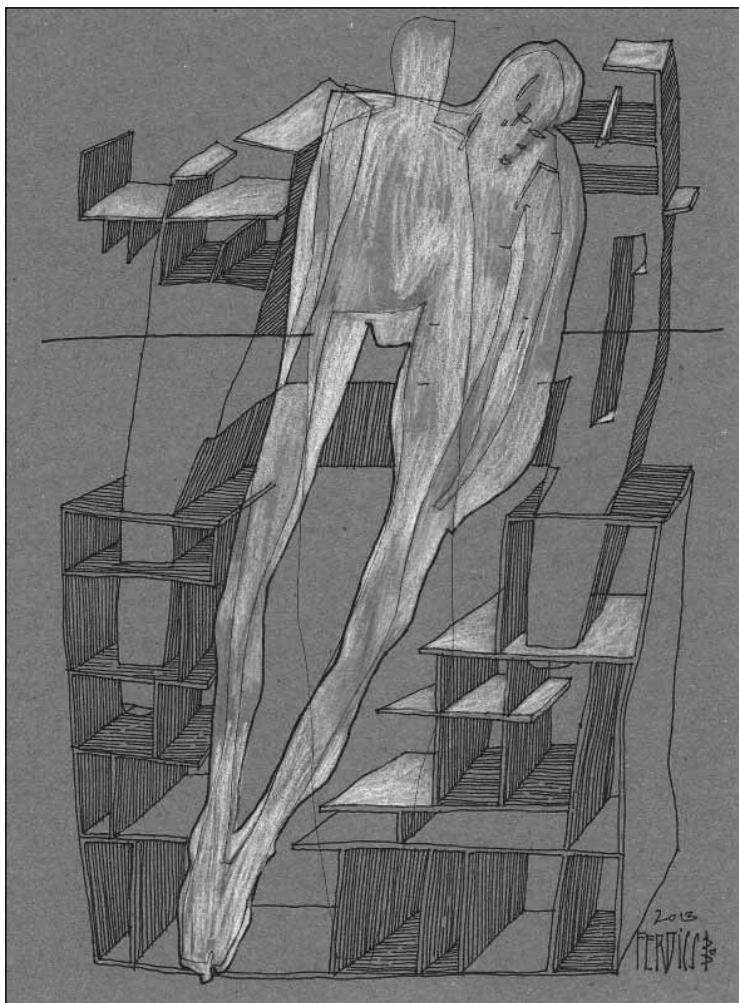
Ezek a szlovák–magyar összecsapások indították el a „cseh-szlovákizmus” második hullámát. Tyždennik néven cseh nyelvű hetilap jelent meg Pozsonyban. Irodalmi lap volt, magyar anyagokat is közölt mint idegent, sajátjaként hozta viszont a csehet és a szlovákokot. Nem igaz tehát, hogy a csehszlovák gondolat az első világháború és a cseh nagyravágyás terméke. Mindez azonban akkor még elsősorban az irodalomra vonatkozott. Ahogy Vájlok Sándor fogalmaz: *„ami az államot illeti, a szlovákság továbbra is hungáriai talajon marad.”*

Viszonyunk gyökeresen a XIX. század derekán változott meg. A XVIII. század elején a szlovákok kurucok voltak. 1848-ban már ellenünk harcoltak (bár még sokan álltak a honvédek közé is). Egykorú feljegyzések szerint '48-ba a magyarság kényszerítette bele a szlovákságot türelmetlenségével és taktikai balfogásaival. A francia forradalom eszméi a szlovákokat is megérintették. Ezek megvalósításában a hatalom lépten-nyomon akadályozta őket. *„A dicső hármasságot: a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget Szlovenszkon az*

általuk [a magyarok által] nem kevésbé dicsőített hármassággal: a statáriummal, börtönnel, akasztófával helyettesítették.”

Csak egy példa. A szlovákok kezdetben magyarbarát nagy költőjét, Sládkovičot 1849 júniusában letartóztatták. A rendőrkapitány a költő beteges feleségének ezt mondta: „Holnap az első fára felakasztatom a pánszlávot!” Ez ugyan nem következett be, de ugye ezzel a hanggal nem lehetett a magyar ügy mellé álltani a szlovákokat.

A XIX. századi történések részletei külön tanulmányt is megérnének, a végső következtetésünk annyi, hogy magyar részről sok felesleges és durva lépéssel terheltük meg a szlovák–magyar kapcsolatokat, s ezek igen nehezen hozhatók helyre. A XXI. század elején viszont érdekezésség jött létre a két nép között. Nagy felelősségünk mindkét oldalon, hogy ezt ne csak a múlt feltárására, hanem egy értelmes közös jövő megtervezésére is kihasználjuk.

FERDICS BÉLA RAJZA

Duray Miklós

Órszem és gyepű*

A magyar középkori államiság hajnalán, a 9. és a 10. században az állam-szervezők a kelet felől a Kárpát-medencébe irányuló utakat a hágókon felállított őrkkel ellenőriztették. A medence nyugati megközelíthetőségét pedig a gyepűelvén, a gyepű révén tartották felügyelet alatt. Sajátos, hogy kelet és délkelet felől valamint nyugati irányból kellett védeni ezt a térséget már akkor is, mint fél évezreddel később, vagy most, a Krisztus születése utáni huszonegyedik évszázadban. Az elmúlt századok során mintha semmit sem változott volna a világ a Duna-medencében, a Fekete-erdő és a Vaskapu közötti térségben.

Az sem elhanyagolható emlékezteti anyag, hogy Árpád honfoglalóinak a nagy műgonddal szervezett betelepülését követően röviddel, éppen azok támadták meg az új államszervezőket, akik korábban már nem szenteltek túl nagy figyelmet ennek a területnek. Viszont rádöbbentek, hogy a volt Frank Birodalom keleti részén és a Duna észak-déli vonalától keletre, a megállapodott avar településrendszerre természetszerűen, mintegy rokoni vonzalmakkal rátelepedő új vándorlási hullám szervezői az akkor alakuló Német-római Császársággal versengő államot tudnak alkotni. Ez egyből területbirtoklási és hatalmi kérdésként jelentkezett, aminek a soron következő évszázadok során csupán indoklási változatai jelentek meg, s amit a 19. század vége felé már érdekövezeti vagy befolyási övezeti kérdésnek ne-

veztünk, a huszadik század második évtizede óta pedig trianoni tragédiának. Mindebből észszerű kiút egyelőre nem vezet, csak kezdemények jelennek meg, pl. a V-4-nek nevezett államok közötti együttműködésben, ami talán szerencsés is lehet, hiszen a késő középkorban kialakult gyümölcsöző együttműködésen alapul.

Mondhatnánk azt is, hogy a 907-es pozsonyi csatától eltelt több mint ezerszáz évben alig változott valami a helyzet a térségünk iránti hatalmi érdeklődésben, az érdekek megnevezése kivételével. Viszont a pozsonyi csatát kiváltó okoknak és végkimenetele okának az ismerete nélkül nem érthetjük azt sem, ami most, a 21. században zajlik a szemünk láttára.

A pozsonyi csata idején még élt Árpád, a stratég. Az ő gondolkodásmódja, pontosabban „másként gondolkodása” lett sikeres a nyugatiak hatalmas létszámfölényével szemben. A győzelmet követően azonban nem lehetett megfékezni a kisebb vezéreket, akik értelmetlenül portyáztak nyugati irányban, aminek következménye először a 933-ban lezajlott merseburgi csata, majd a kínos, de nem tanulságmentes augsburgi csatavesztés lett 955-ben. Géza fejedelem értette meg elsőként, hogy az új feudális rend szerint szerveződő nyugat irányában nincs más lehetőség, csak az összhang keresése. Bizánccal szövetkezni vakmerőség lenne, vagy öngyilkosság. Olyan államformát kell választani, ami a térségben felér a

* (Kárpátok Őre, XVI. megemlékezés, 2017. szeptember 16., Szilvásvárad)

Német-római Császárságban választottal.

A 9. századi új állam, azaz a nomád állam hagyományait követő nagyfejedelemség európai királysággá való átszervezése a valamikori keleti frank birodalom határán történt, ehhez kellett megválasztani a szövetségeseiket. Ezért vette fel egész családjával a kereszténységet és vállalt együttműködést 973-ban Quedlinburgban az első európai csúcsertekezleten I. Ottóval, emiatt vonta vissza a nyugati gyeppő határát keleti irányba a mai Bécs térségéig, emiatt lett Vajk nevű fia, a későbbi István, Bajor Gizella férje.

Nem kérdés, hogy a fejedelemséget a korábbi hagyományok szerint egyértelműen öröklő Koppányt miért kellett átküldeni az örök vadászmezőkre – nem fogadta el a nyugati irányultságot. Arra azonban még nem érkezett egyértelmű válasz, hogy István és Gizella gyermekei, a trónörökösök miért haltak meg hamarább, mint szüleik. Ez valószínűleg nemcsak az akkori gyermekhalandóságnak a számlájára írható.

Ettől a ponttól elrugaszkodva egy korai európai uniós összekacsintásról beszélhetünk, beleértve III. Ottó német-római császár és II. Szilveszter pápa egyetértését abban, hogy ne hűbéri koronát kapjon István, mint a cseh király, hanem az akkori hűbéri világi hatalomtól látszólag független pápait, amit valóságosan is hatalmilag függetlenné lehetett nyilvánítani. Ez utóbbi törekvés a hatalom birtokosainak ügyességétől és képességeitől lett sikeres.

Az akkori császár és a pápa hatalmi összekacsintásának a mai értelmezése így hangzana: elégítsük ki ezt az új fickót, *ügyiskinyűjukafiút*. Ami majdnem megtörtént a leginkább életrevalónak, Imrének a meggyilkolá-

sával. Szerencsére volt egy vérségi, de oldalági László, aki negyven évvel később rendet teremtett a királyságban, az államban, visszaverte a nyugat felé tartó, kelet felől jövő támadásokat, tehát védte a Nyugatot, Istvánt pedig szentté avattatta, ami által Nyugattól védte meg az országot. Az akkori Nyugatnak nem volt más választása: ismét el kellett ismernie, meg kellett erősítenie a Kárpát-medencei térség magyar államhatalmi fennhatóságát.

Ez a helyzet azóta többször megismétlődött, ami a magyar államiság ismételt megerősítését jelentette. Sajátos, hogy a magyar történelemtudomány annak ellenére Mátyás királyt tartja az egyik utolsó bölcs és példaértékű magyar királynak, hogy ő játszotta el a magyar államiság folytonosságát. Utána az állam összeomlása következett, ami előre jelezte az ország válságát is.

A reformkorban ezekből a romokból akartunk újraépítkezni. Látszólag sikeresen 1848-ig, de a kor szelleme szerint esetlegesen, vagy a kiegyezés korában kevéssé képzetten, inkább indulatoktól vagy érdekektől fűtötten, azaz belterjesen. Hiába volt Deák a Haza Bölcse, Kossuthnak, az emigránsnak volt igaza mind a külügyek, mind a hadügy ellenőrizhetőségének kérdésében, de nem biztos, hogy a magyarországi érdekérvényesítési türelmetlenség miatt az ő véleményének akkor érvényt lehetett volna szerezni. A rövid táv a hosszú távot beláthatatlanná ködösítette. A rövid táv akkor a Monarchia birodalmi létének megmaradását és a magyarországi társadalmi türelmetlenség kielégítését jelentette. Ez megtörtént a kiegyezéssel vagy megegyezéssel. Akik ma úgy gondolják, hogy ez volt akkor a leghelyesebb út, azokkal nem vitatkozni kell, hanem elemezni a birodala-

lom modernizálásának lehetőségeit. Ez akkor nem történt meg, ezért ezt követte az összeomlás 1914 és 1918 között. Ez az elemzés a mai napig nem történt meg.

De mi van ma?

Nyugati gyepű nincs. Luxemburgi Zsigmond királysága idején, a 14. század vége felé végleg megszűnt. A Kárpátok Őreinek a küldetése pedig a 18. század végén befejeződött, mert egyrészt megszűntek a betörések, másrészt átalakult az európai politika, eltűntek a terjeszkedés geográfiai akadályai.

Noha ez sem teljesen igaz. Hiszen 1944-ben éppen az Északnyugati-Kárpátok egyik szorosának, a Dukla-hágónak földrajzi térségében folytatott többhetes katonai ütközetet a Vörös Hadsereg és a Wehrmacht. A tétje az volt, hogy észak felől törjenek be a Szovjetunió katonai egységei a Kárpát-medencébe. A betörés sikertelen volt, és ez akadályozta meg a felvidéki magyar civil lakosság „kardélre hányását”, valamint az életben maradottak kiűzetését szülőföldjükéről. A hágónak, hágóknak tehát a közelmúltban is volt jelentőségük.

Ha tréfára akarnánk venni a dolgot, mondhatnánk, hogy mára csupán a gyepűrágók és gyepűrágcsálók maradtak, a Kárpátok maradék, önkéntes őrszemeit pedig folyamatosan egyelik az őrszemkiszűrők.

Ez az itt, Szilvásváradon és Csíkcsomortánban álló, keményfából faragott Kárpátok Őre szobor azonban egyszerre kétszeres emlékeztető: felidézi a múltat, amikor még őriztük az őrizendőt, de a múltó idő viszonylatában figyelmeztet a jelenre, mert most is lenne és kellene is mit megőrizni, védelmezni.

Sajátos a helyzetünk. A nyugati gyepű akkor szűnt meg, amikor kez-

dett összemosódni a Kárpát-medence a Német-római Birodalommal, aminek a több száz évig tartó végkifejlete valami hasonlóra emlékeztet, mint az Európai Unióban itt-ott megjelenő szándékok: a császárság érdekének a királyság és a fejedelemség érdeke fölé rendelése.

Nem a részletkérdéseknél kell le ragadnunk, hanem a törekvést, az irányt kell szemünk előtt tartani.

A Magyar Királyságnak az első világháború végén bekövetkezett felosztása ennek a folyamatnak a végkövetkezménye volt, aminek egyik okaként azt kell megneveznünk, hogy fontos kérdésekben nem az érintettek egyetértésével hozták meg a döntéseket. A Birodalom császáranak utolsó ilyen baklövése éppen az 1914-es hadüzenet volt.

Nem tudjuk, és sohasem fogjuk tudni, ha nem történik meg ez az intézkedés, mi történt volna, de azt tudjuk, hogy nem kellett volna megtörténnie. A trónörökös előre tervezett meggyilkolása, amit az orosz titkoszolgálat szervezett meg a franciák egyetértésével, akkor egy szellemileg csavartabb megoldást válthatott volna ki, mint a dinasztikus politika reflexszerűségét: a hadüzenetet.

A baj az, hogy ugyanilyen lehetséges válaszokra épül a mai európai kérdésözön is. Ma senkinek sincs elképzelése arra vonatkozóan, hogy az Európai Unió nem adhat-e egy ehhez hasonló rossz választ egy, a kornak megfelelő kihívásra. Nem tudatosítjuk, hogy az adott kor kihívásait nem a korszakalkotók fogalmazzák meg, hanem azok esetlegesek. A korszakalkotók azok, akik ebben rendet tudnak teremteni.

Ezért nem tartható tévelyedettnek az elvárás, hogy az Európai Unió a szuverén államok és nemzetek szö-

vetségeként maradjon meg, és ne alakuljon át egy Egyesült Államok-szerű alakulattá. Ha ez megtörténne, valószínűleg végzetes helyzet alakulna ki, vagy elvezetne egy európai polgárháborús láncolathoz.

Szembesülünk azonban egy új jelenséggel, amit még a Nagy Római Birodalom összeomlása óta nem tapasztaltunk. Ez a 2015-től egyre erősödő migrációs hullám, amit inkább Európába való beözönlésnek nevezhetnénk. Nem hasonlítható sem a népvándorláshoz, sem a letelepítésekhez, sem a betelepítésekhez, sem a meneküléshez, mert embercsempészek tömegei szervezik üzleti alapon, és nyomon követhető a célzatos politikai támogatottsága. Minden korábbi tömeges népmozgásnak más volt a jellege, belső szervezettség uralta, és nem külső érdekeknek voltak alárendelve, valamint egyik végeredményük az volt, hogy záros határidőn belül át kellett venni a jövevényeknek a befogadó térségben uralkodó értékrendet, és ha nem voltak keresztények, akkor fel kellett venniük a kereszténységet, vagy meg kellett tanulniuk környezetük nyelvét, de legalább a szokásait. Mai kifejezéssel élve, be kellett illeszkedniük az adott térségbe.

Többek között a gyepű és a Kárpátok őrei annak idején egy ilyen kívülről jövő helyzet kialakulásának megelőzését is szolgálták. Ma egy európai gyepűre és őrszemekre, azaz Európa külső határának védelmére lenne szükség ahhoz, hogy Európa az maradjon, amivé az elmúlt csaknem két évezredben lett: a római jogrend, a keresztény értékrend és az egymást kiegészítő kultúrák közös rendszerelvű hazája. Mert ha én magyarként érzelmileg a Kárpát-medencét érzem hazámnak, akkor Kárpát-medencei

magyarként a széles hazám a keresztény Európa, amelyet nem felekezeti vonatkozásban értelmezem kereszténynek, hanem gondolkodásban, értékrendben, a szeretetre való alkalmasságban és a megbocsátásra való képességben, a türelemben, a párbeszéd igényében és az általánosan elfogadott törvényeknek való megfeleléségben.

Európa védelme azonban nem csupán a földrész kultúrájának, civilizációjának, értékeinek és értékrendjének a védelmét jelenti, hanem a részek védelmét is. Az őrség arról is szól, hogyan lehet a létező keretek között fenntartani a nemzetet. Az állam keretét vigyázókat nevezhetjük Kárpátok őreinek, gyepűvédőknek vagy bárminek, a lényeg mégis bent zajlik: amit védünk, azt rendben tudjuk-e tartani és meg tudjuk-e tartani.

Nyilvánvaló, hogy ez ma nehezebb feladat, mint egy évezreddel ezelőtt, hiszen akkor egyszerűbbek voltak a kihívások. Ezt az egyszerűséget, vagy inkább egyértelműséget jelképezi a Kárpátok Őre szobor is. Ha az ilyen jellegű, mai feladatokat akarnánk szoborba formázni, valószínűleg egy nagyon kusza, nonfiguratív szoborkompozíciót kellene alkotnunk, amelyben egyszerre kellene megjeleníteni a védelemre szorulókat, a megmásíthatókat és az elutasítandókat. Tartalmaznia kellene a jóságot, a gazemberséget, a számítást, a cselszövést, az elszántságot, a kiszolgáltatottságot, a nyereségvágyat, az áldozatkészséget, a hamiságot, az erőszakot, a gyengédséget, a ráutaltságot, a globalitás és a lokális közötti ellentétet, a nemzetet és a nemzetellenességet. Ennyiben bonyolultabb mostani korunk, mint az ezer évvel korábbi.

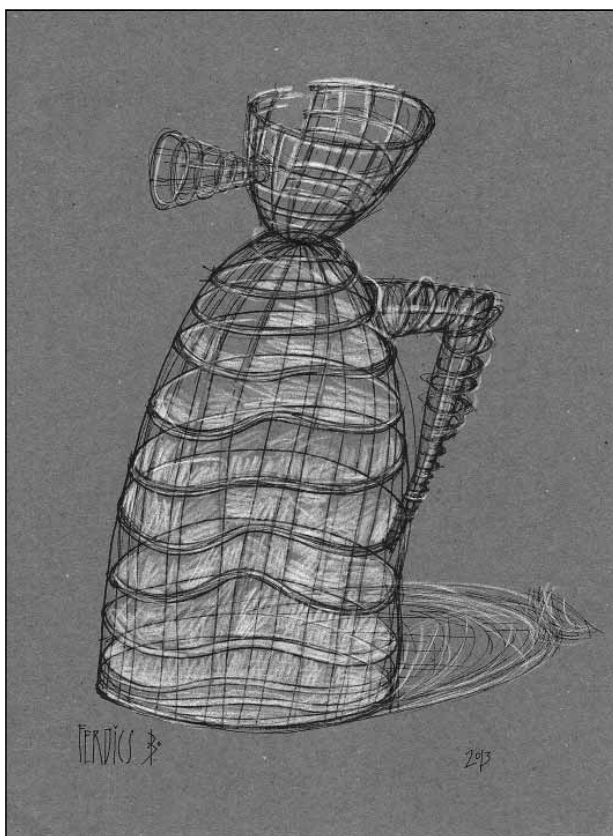
A Kárpátok Őre előttünk álló szobrában azonban a helyállás, azaz en-

nek példája testesül meg. Európa mai válságában már nem elegendő a helytállásra való elszántság. A helytállót gyakran megkerülik, kigúnyolják. Nem véletlen, hogy mintegy hat és fél évszázada megszűnt a Kárpát-medence nyugati részén a védelmi gyepű. A mai globalizmus előszelei már akkor vígan nyargalásztak Európában, csak azt akkor Német-római Császárságnak nevezték. A 19. században internacionalizmusnak mondták, majd átmenetileg proletár nemzetköziségnek, közben kommunista hatalmi rendszernek, világkapitalizmusnak, ma pedig globalizmusnak hívják, ami az előbbiekhöz képest már valóban világrendként jelenik meg.

Nyilvánvaló, hogy a gyepűt és a hágók őreinek hálózatát nem lehet újraszervezni, de szerencsétlen kísérlet lenne ehhez akár hasonló megoldáson gondolkodni – ma már nincsenek földrajzi határai az uralomnak.

Ha már létrejött az elmúlt két évtizedben, a második világháború borzalmait követő együttműködési kezdemények alapján az Európai Unió, akkor ezt tekintjük az európai államok és nemzetek közös védelmi rendszerének, de ne egyesületének, hanem a közös értékek védelmét szolgáló szövetségének.

Ennek akár a Kárpátok Őre egy fatörzsből kivésett, itt álló szobra is lehetne a jelképe.

FERDICS BÉLA RAJZA

Koncsán, az elárvult föld

Ősszel, mikor eljutottam végre szepesi felmenőim földjére, még a nyártól elkóborolt napsugarak simogatták a felföldi tájat. Jóleső, nagy léptekkel hagytam el a Lócse árnyékában megbúvó Dolyán falut, a dédapám által utoljára bírt, több mint négyszáz éves egykori Teöke-birtokot. Határtalan örömet éreztem, és földöntúli könnyedséggel indultam neki a legelőkön keresztül kanyargó földútnak. Megtaláltam a kúriát.

Azt hiszem, ott és akkor megerősítést nyert, hogy a Jóisten nem hagyja el az övéit. Számtalanszor éreztem már, hogy valaki mintha sugallna, láttatna az oktan léleknek szinte érzékelhetetlen dolgokat. Visszagondolva ma is érzem azt a kegyelmet, ami akkor szállt meg, mikor a falut oda-vissza végigjárva, és oda visszajutva, ahol először léptem őseim földjére, angolul feltett kérdésemre egy szlovák fiatalember kissé tétován és meglepetten így válaszolt: „Itt volt, ez az, ez az oszlop még abból maradt.” Bevitt a házba és megmutatta az ablakot, amit az eredeti épületből megőriztek és beépítettek az egykori úrilak helyén most álló három ház egyikébe. A lilára mázolt ablakív láttán egy pillanatra szomorúság fogott el, de hamar átadta helyét a felfedezés örömeinek.

Hálát éreztem ezek iránt az emberek iránt, hogy ennyi éven át őrizték, ami nekem oly drága: a múltat. Segítőm elmondta: így állt a ház, itt a kapuoszlop, arra hatalmas major, udvar.

A házból kilépve lelkes kísérem még mindig az egykori állapotokat, történeket mesélte. Én azonban nem tudtam rá figyelni teljesen, mert valami a háta mögé irányította tekintetemet: szemem összetalálkozott a házban lakó öregével, aki az ajtóban állt. Ott állt és mosolygott, s tudtam, ő érti, mit is keresek én itt.

Mégiscsak jól van így, gondoltam, jó emberek élnek családunk egykori fészekének helyén. A Teökék földje most nekik nyújt fedelet, és ők, mintegy tiszteletképpen megőrizték, magukévá tették a múlt egy-két darabját. Mintha jelezni akarnák, hogy a történelem folyamatos, és lehet, hogy a győztes úgy meséli el a történeket, ahogy neki tetszik, de a tények azért csak tények maradnak. És a győzelmek mulandóak.

Háromszor indultam neki, mire végre megleltem az utat a titokzatos és csak térképről név szerint ismert Koncsán felé. Az újabb korokban a Teöke család magunk között csak Ezekiel-félének nevezett ágából származó tagjainak volt itt háza, gazdasága. Régen pedig majd' Dolyánnal egyenrangú falu kellett hogy legyen. Tulajdonképpen egy birtok: Dolyán-Koncsán. A „vég”, ami minden bizonnyal azonos az oklevelek Kiskolcsvájával. Az utolsó, aki bírta, Teöke Bertalan, „Szepesvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, sok éven át számvevője” 1893 óta alussza valahol Koncsánban örök álmát, megmenekülve attól a fájdalomtól, hogy idegen kezekben tudja elődei jussát.

Dolyán határában a tájat mindenfelől kisebb-nagyobb fenyveserdő-csoportok, erdőrészetek szegélyezték. Vidáman, az emberi kicsinységekkel és világméretű problémákkal egyaránt mit sem törődve kanyargott az út látszólag a semmi felé. Jobb felől a festői szálás mintha köszöntött volna: az itt álló fák

talán azoktól a fenyőktől hallhatták az itt történeteket, melyeknek magjából egykor ők is kikeltek, felcseperedtek: tőlük tudnak a Csépanfalviak felől is, akiknek vérét most felismerni vélték bennem. „Egy hazatért” – sugdosták egymásnak a nyári napsütésben, s örömük, mint a gazdáját viszontlátó kutya boldogsága, aranyba vonta az előttük elterülő tisztást. Legalábbis ezt szerettem volna hinni.

Utoljára a hetvenes években járt erre valaki. Nem tudni, az ő útja merre vitt, kivel beszélt. Németül itt senki sem tud, és csak egykori tejes dajkájának leszármazottait találta. Ő még itt született: Csépanfalvi Teöke Klárát fiúnak várták; harmadikként az ő dolga lett volna továbbvinni a család nevét. Szülei valószínűleg sosem bocsátották meg neki, hogy végül lány lett. Talán szülői akarat ellen való és rangon aluli házasságkötése miatt szüleivel megromlott a kapcsolata, annak helyrehozása végett vette fel férje az ő családi nevét. A „X lándzsások” ősi, leányági öröklését kívánta jelezni ezzel.

Emlékszem, a kilencvenes években, ha a tévében Felvidékről, Szepesség-ről esett szó, mindig így okított: „Mi is onnan származunk, nemesek vagyunk”, majd szomorúan, de annál büszkébben hozzátette: „tízlándzsás nemesek”. Neki ez többet ért a világi értelemben nagyobb értékű országos nemességnél, talán mert ez *szepesi* volt, és ezzel semmilyen más jelző nem versenyezhet. A nagymamám volt.

Az út mellett elterülő cserjést elhagyva a látszólag végtelenbe tartó út vége Kolcsva felé jobbra fordulni látszott. Addig viszont a baloldalt felfelé húzódó hegyi tisztáson juhkarámot és a tájat elcsúfító kockabódét találtam. Az egykori Szepességben megszokott csendéletbe belepiszkító huszonegyedik század itt felejtette a juhokat, akik a jól megérdemelt téli szállásra hajtásra várakoztak olyan árván, mint a táj maga. Szanaszét heverő szigetelőanyag jelezte: itt is dívik a fémhulladék-kereskedelem.

Az út mellett vadgyümölcsökkel határolt méhésztanya bújt meg a legelővé szélesedő, Kolcsva felé igyekvő lapos szélében. A nap egyre vesztebbül jelezte a nyarat idéző melegben: őt még nem lehet elfelejteni az idénre. Megszólítottam a méhészt, s megerősítést vártam: jó felé tartok. Nem tudott sem angolul, sem magyarul, úgyhogy a mi kis mini-Bábelünkben kézzel-lábbal értekeztünk. Rajzolt és írt, de hát hiába mondtam neki „nyerozomi”, nem adta fel. Eltökélte, hogy beavat engem az itteni méhészkedés rejtelseibe, legalábbis ezt vélném szavaiból. A rajz viszont valami olyasmit akarhatott jelenteni: ez még nem Koncsán, az csak Kolcsva szélén két házból áll most. Megköszönve a segítséget, egymáson kölcsönösen mosolyogva hagytam magára a méhészt.

Befordultam a Kolcsvára tartó útra, ami lassan aszfaltozottá változott. A gondozatlan, szemetes határtól és a rajz alapján beazonosított negyvenéves kockaépületektől kedvemem vesztve és az ide nem illő faluvég képétől felfordult gyomorral sétáltam be a főútra. Az a falun keresztül vezetett le, egészen a Lőcséről Szepesváraljára tartó útig, s így Görgő közelébe juttathatott volna. Idegen, rossz érzéstől vezérelve, gondolkodás nélkül megfordultam, majd azt követően mégiscsak egy sugallat szaladt át rajtam: „itt nincs semmi keresnivalóm”. Sietős és megkönnyebbült léptekkel szinte szaladtam a faluból kifelé, és a gázos árokpart látványa jobb kézre már-már jó érzéssel töltött el.

Visszafelé még egyszer beköszöntem a méhésznek, vesztremre. Megpróbálkozott valamilyen vegyszer magyarországi beszerzésére vonatkozólag óvatosan

információhoz jutni, de miután jeleztem, hogy pontosan nem értem, hová akar kilyukadni, feladta. Újra udvariasan és fejcsóválva váltunk el egymástól.

A megismerés előtti tájékozódást, bevallom, elhanyagoltam, ami a környék falvainak összeköttetését illeti. Így történhetett, hogy meggyőződésemmé vált: csak Dolyánból juthatok el Görgőre, azon az úton visszafelé, amelyen az engem fuvarozó 'Sigray és Bernáth családtagokkal betértünk a faluba. Visszaindultam hát. A lakosok már-már ismerősként figyelték: ki ez a furcsa idegen, akivel bárhova mennének is a faluban, folyton összefutnak. Köszönésekre már többen válaszoltak is: volt, aki mosolygott. Szombat lévén majd mindenki pihent, csak néhány elszánt hétvégiház-felújító kevert betont, munkálkodott a házak között.

A kis katolikus templom méltóságteljesen állt a falu feletti dombon meghúzódó, fenyvesekkel szegélyezett temetőben. Nem tudtam szabadulni a gondolattól, valami azt súgta, lehet ott egy-két sír, ami talán az ősöké. Korábban lefényképeztem az ismertebb nevek viselő sírokat: a Lőrinc és Kovács családok régi lakói lehettek a falunak, amit az is igazolt, hogy az övék voltak a legrégebbi sírok. Ambrózy, András és Antal nevezetű magyarok sírját is megletttem, de a nagy többséget képviselő újak, mint amilyen az Oleksák és a Galik családoké, már új betelepülőkről árulkodtak. Találtam egy díszes fémkeresztet és egy díszétől, és így tulajdonosa nevéől is megfosztott homokkő emlékműtalapzatot. Ezeket sejtettem családkünkénak.

Visszaérve Dolyánba, a kúriával szembeni egykori major területén talált kőre ülve pihentem ki a felfedezés okozta fáradalmakat. Az újkor emelte kiszögellésen ülve próbáltam meg elképzelni, ahogy dédapám hazahajtat kocsiján unokatestvérével, Petróczy Istvánnal családi vadászatra. Szinte láttam Kazinczyt is, ahogy száz évvel korábban Teőke Károlynét látogatja, s az a kúria ajtajában fogadja a kedves vendéget. Itt jutott eszembe, hogy nem kértem el korábbi kalauzom, a faluban hétvégi házzal bíró, iglói postamester elérhetőségét. Kertjébe érve végül is fogadott, majd miután a tornácon kávéval és az udvariasan visszautasított borral kínált, megbeszéltük, hogy politikusaink önérték-értékesítésén kívül talán nincs is komoly ellentét nemzeteink között. Megköszönve a segítséget indultam ki a faluból.

Miközben elhagytam a falutáblát, és közben telefonomon már a családtagoknak üzentem, utoljára még visszafordultam. Kezem megállt a telefon billentyűzetén, és még egyszer végignéztem a falun. Kolcsván János „Clara Vallis”-án, amelynek területét a lándzsás Regkétől vette, majd odaadta Görgői Lada és fiainak telepítésre. Ekkor még nem tudtam, hogy a körtvélyesi Munkács fia Raszlóra is gondolnom kellene, akinek Jordán nevű unokája felesége révén szerezte a birtokot, s hálás szívvel lenne szükséges megemlékeznem a mag nélkül elhalt Jordán Györgyről, az ő dédunokájáról, aki sógorára, Teőke Kristófra hagyta azt.

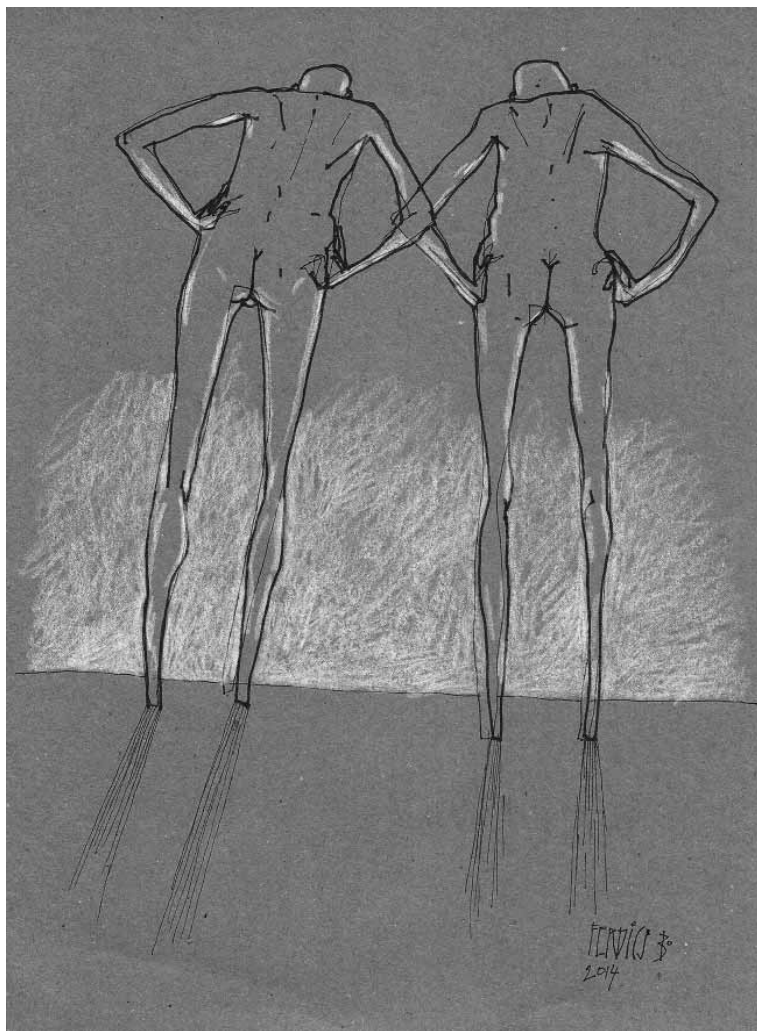
Ahogy búcsúztam a „tisza völgy”-től, a faluból kivezető út menti erdő fái még utoljára vigyázzba állva kísérték lépteimet. Nemsokára már gondolataimba mélyedve a váraljai úton bandukoltam, ahol az autók úgy száguldottak el mellettem, mint maga a történelem e táj felett.

A görgői kőhid a távolból méltóságteljesen mutatta az utat következő úti célo felé, s ahogy átértem rajta, szemem már a valahol jobbra elterülő földrészt kereste, mit a lőcseiek bírójuk vérén szereztek, szakítottak ki a görgői

határból ősi szokás szerint, nem törődve azzal, hogy egykori legnagyobbjaikat, grófjaik leszármazottait károsítják meg ezáltal.

Várt rám Görgő, és a Görgey rokonok, akiknek lelke ott nyugszik valahol az őseik által emelt templom tövében elhelyezett sírjaik körül. Dicső telepítő szászok és konok határór lándzsások ivadécai voltak ők, akik közül Constantin, Arisztid és Béla az első világégésben mutatták meg, hogy a görgeői ágazatnak is vannak olyan vitéz fiai, mint a toporci Görgeyeket képviselő Artúr. Trencsénkutas és Volhinya kegyes volt hozzájuk: hazájukért halhattak, és nem kellett látniuk Szepességük vesztét. Mykus és Jordán vére bennük közösen várja a feltámadást. „Dulce et decorum est...”

Csépánfalvy Zsolt

FERDICS BÉLA RAJZA

E számunk szerzői

- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Barak László** (1953) – költő, író, Kisudvarnok
- Bereck József** (1945–2013) – író
- Bodnár Gyula** (1948) – költő, író, publicista, szerkesztő, Nagymenyher
- Bordás Sándor** (1952) – pszichológus, szakíró, Dunaszerdahely
- Csehy Zoltán** (1973) – költő, műfordító, Dunaszerdahely
- Csépánfalvy Zsolt** (1974) – hulladékgyártó szakértő, Mezőkövesd
- Dobos Marianne** (1942) – közíró, Budapest
- Druzsín Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Duray Miklós** (1945) – geológus, politikus, közíró
- Fellinger Károly** (1963) – költő, Jóka
- Ferdics Béla** (1968) – képzőművész, Nagyudvarnok
- Győry Attila** (1967) – író, Dunaszerdahely
- Hiznyai Zoltán** (1959) – költő, esszéíró, szerkesztő, Kovácspatak
- Hodossy Gyula** (1960) – költő, Balázsfalva
- Hunčík Péter** (1951) – író, pszichiáter, orvos, Dunaszerdahely
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kopócs Tibor** (1937) – festőművész, grafikus, szerkesztő, Komárom
- Kövesdi Károly** (1953) – költő, publicista, Pozsony
- Kulcsár Ferenc** (1949) – költő, író, publicista, szerkesztő, Dunaszerdahely
- Lacza Gergely** (1975) – dalszövegíró, zeneszerző, művelődésszervező, Dunaszerdahely
- Lacza Tihamér** (1948) – tudomány- és művelődéstörténész, publicista, irodalomkritikus, szakfordító, szerkesztő, Nyárasd
- Lipcsey György** (1955) – szobrászművész, Dunaszerdahely
- Lőrincz Zsuzsa** (1954) – festő-, grafikus- és szobrászművész, Prága (Csehország)
- Lukáts János** (1943) – irodalomtörténész, novellista, Budapest
- Mázik Orsolya** (1991) – költő, Komárom
- Mészáros Károly** (1941–2002) – író, újságíró, szerkesztő
- Mészáros Róza** (1957) – festőművész, Kővágóörs
- Nagy Erika** (1961) – prózaíró, Nyárasd
- R. Nagy Krisztián** (1991) – író, Dióspatony
- Z. Németh István** (1969) – költő, író, kritikus, publicista, szerkesztő, Csicsó
- Polgár Anikó** (1975) – költő, műfordító, Dunaszerdahely,
- Sipos Janka** (1988) – költő, Dunaszerdahely,
- Surján László** (1941) – orvos, politikus, Budapest
- Tóth László** (1949) – író, művelődéstörténész, szerkesztő, Dunaszerdahely
- Tóth Oszvald Zsuzsa** (1967) – műfordító, szerkesztő, Dunaszerdahely
- Tóth Sándor** (1933) – szobrász, éremművész, Szeged
- Tózsér Árpád** (1935) – költő, kritikus, műfordító, szerkesztő, Pozsony
- Vajda Barnabás** (1970) – történész, Dunaszerdahely
- Vida Gergely** (1973) – költő, kritikus, szerkesztő, Csiliznyárad/Dunaszerdahely
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zirig Árpád** (1940) – költő, író, Dunaszerdahely
- Zsille Gábor** (1972) – költő, műfordító, Budapest

Mapút-díj 2017

Druzsín Ferenc irodalomtörténész, egyetemi tanár kapta a Napút folyóirat idei elismerését, amelyet szeptember 28-án Szondi György főszerkesztő adott át a budapesti Nádor Teremben.

Műhelyünk tizenegyedik alkalommal osztotta ki az irodalmi vagy tudományos életműért odaítélhető Napút-díjat, amellyel a folyóirathoz és a Cédrus Művészeti Alapítványhoz kötődő, ezekkel egy ars poeticát való alkotókat tüntetjük ki.

A Napút-díj két részből áll: egy Mészáros Róza által készített egyedi díszoklevélből, a Napút-levélből, valamint a Tóth Sándor éremművész által alkotott szintén egyedi éremből.

Korábbi díjazottak: Lászlóffy Aladár, Katona Tamás, Mohás Livia, Erdélyi István, Radnóti Zsuzsa, Lászlóffy Csaba, Bertalan Tivadar, Kiss Anna, Doncsev Toso és Szepes Erika.

A díjazottról laudációt Komáromi Gabriella mondott (szövege olvasható: <http://www.naputonline.hu>).

Kállay Kotász Zoltán felvételei

Dunaszerdahely-táj

„A Csallóköz, más néven Aranykert, a megmaradás színtere, a honfoglaló őseink letelepedése, a kereszténység felvétele, Árpád-kori templomok építése, Kossuth vásárúti toborzóbeszéde, Vámbéry Ármin útnak indulása, szüleim sírhelye. Az Aranykert a szegénység, de a túlélés iskolája, a katolikusok, a reformátusok, a zsidók, a magyarok, a szlovákok együtt gondolkodásának sokszínűsége (...) Csallóköz az ártatlan családok, köztük rokonaim kitelepítése és deportálása, vagyonek Kobzása, sokak lélekvesztése. De mégis nekem Csallóköz az igazi, a tökéletes sziget, a tökéletes valami, vagyis a tökéletes semmi.” (Hodossy Gyula)

„Ma is ugyanabban a nyelvben és ugyanabban a műveltségben, ugyanabban a viszonyítási rendben és viszonyítási rendszerben élek, melyben születésem óta berendezkedtem. Azt hiszem, igazi otthonom: a könyveim. És igazi hazám a műveltség.” (Tóth László)

„Hacsak a vegyes lakosságú vidékeken nem jönnek létre magyar munkanyelvű üzemek és gyárak. (...) Hacsak nem alakul meg néhány magyar „nemzetiségű” sportklub és zenekar, mely 1848 és 1956 emléke, valamint Kossuth, Petőfi és Nagy Imre mellett/helyett erősíteni fogja a magyar identitást. (...) Hacsak a globalizálódó világ hatására a szlovákok nagyobbik része nem kezdi el anyanyelve helyett az angolt használni, és akkor velük együtt mi is egy nagyobb nyelvcsaládban találjuk magunkat...” (Huncíék Péter)

„Néznek az ősök az égből, se szeri, se szája egyiküknek se: nézik, a több ezer éves performanszuk mit is fiált a mérgezett földön. Néznek a szüzek, kik kóchuszárral közösültek, néznek a rosszlányok nyakig baracklekvárban. Apák és anyák szomorú őzsze villan a ködboxótól.” (Z. Németh István)

Ára: 1200 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

